
R G B WH GR BL
Grey Scale #13
C M Y K
DANES-PICTA.COM
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19
Colour Chart #13
Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black
Inches
Centimetres
DANES-PICTA.COM

PAMIĘTNIKI GENERAŁA PRĄDZYŃSKIEGO

PAMIĘTNIKI GENERAŁA PRĄDZYŃSKIEGO

OPRACOWAŁ

BRONISŁAW GEMBARZEWSKI

TOM WSTĘPNY P. T.: »GENEZA POWSTANIA LISTOPADOWEGO«.

NAPISAŁ

JERZY MOSZYŃSKI

TOM IV.

DODATKI.

(DOKUMENTY I STRESZCZENIA).

Z 6 MAPAMI i 1 PODOBIZNĄ.

WYDANIE DRUGIE.

Czysty dochód przeznacza się na Ochronkę Sióstr Miłosierdzia w Łobzowie.

W KRAKOWIE
ODBITO W DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO.
KSIĘGARNIA SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.

Prawa autorskie co do przedruków i tłumaczeń, zastrzega sobie właściciel Pamiętników Jerzy Moszyński.

1.

Korespondencya Diebitscha z pruskim generałem Vietzleben.
(Do str. 347, T. I.).

Diebitsch do Vietzlebena.

Berlin 17 (29) października 1830.

Pisze mi w. ks. Konstanty, iż odebrał rozkaz uformowania wojska do marszu, iż zasięga względem tego zdania mojego, ponieważ okoliczności mogłyby sprawić, że pogłoski, takową formacyą powodowane, mogłyby działać przeciwnie do ogólnego planu pacyfikacyjnego. Wiadomo Panu, że dla podobnej przyczyny w podaniu mojem wyłączałem tymczasowo gwardye i Polaków z powszechnej mobilizacyi; ostatnich, biorąc na uwagę ich spokojne zachowanie się. Przecież dla dania Wielkiemu księciu stanowczej odpowiedzi, pragnąłbym wiedzieć z dokładnością zdanie w tej mierze J. Kr. Mci.

Piła (Schneidemühl) 6 grudnia 1830.
o 6-tej godzinie zrana.

Feldjeger, którego byłem wysłał do Wielkiego księcia, nie mógł przejechać; odda on Panu te litery. I Kalisz zbuntował się 5-go b. m. i jak się zdaje, całe wojsko jest niewierne.

Teraz jadę wprost do Petersburga, gdzie wszystko według możności przyśpieszać będę. Spodziewam się, że w Wilnie mają się na baczności. Nie omieszkam przypomnieć, że trzeba przejeżdżać przez Mitawę.

Przy tych drażliwych okolicznościach, czy nie mia-

łaby nabierać prawdopodobieństwa wiadomość, udzielona Pozzemu? I czyli po tak niezrozumiałym postępku Polaków można więcej liczyć na mieszkańców nadreńskich, a zwłaszcza, jeżeli nie znajdują się zebrani w szeregach, ale po kraju są rozproszeni? Czy nie zachodziłaby potrzeba konieczna dania wojsku nad Renem naczelnika centralnego, zanim książę Wilhelm będzie się mógł tam udać, i czyli ten naczelnik nie powinienby mieć władzy ściągania sił krajowych za zbliżaniem się wojsk francuskich? Są to myśli, które teraźniejsze okoliczności we mnie wzbudziły w ciągu mojej podróży. Sądzę, że się zgadzają z Pańskiemi, pod którego rozwagę one oddaję.

Bywaj zdrów, kochany Generale. Obadwaj pod godłem *je schlimmer, je kräftiger* będziemy według sił naszych działali.

St. Petersburg 7 (19) grudnia 1830.

Po dosyć utrudzającej podróży stanąłem tutaj 30 list. (12 grud.) około północy. O sprawach polskich prawie się niczego nie dowiedziałem, albowiem ostatnie raporta Wielkiego księcia, niestety, bardzo mało zawierały szczegółów, a nawet od czasu, jak z Mokotowa wyruszył, żadnej już wprost wiadomości nie mamy, wyjąwszy raz jeden tylko od oficera, wysłanego przez generała Rosena, który Jego Cesarzewiczowską Mość znalazł w Lubartowie dnia 25 list. (10 grudnia), skąd zapewne rosyjskie wojsko pod jego rozkazami do Włodawy się udało. Bez wątpienia macie tam o tem, co się w Warszawie dzieje, wiadomości dokładniejsze i świeższe, aniżeli my; dlatego nie będę więcej o tym przedmiocie pisał. Nasz Cesarz przyjął z osobliwszą wdzięcznością wiadomość o szybkich, a razem dzielnych środkach, przedsięwziętych przez J. K. M. w celu zebrania znacznych sił w Księstwie Poznańskiem, jako też i o urządzeniach, zakazujących przepuszczania podróżujących do Polski. Ale Najjaśniejszy Pan pragnąłby bardzo, ażeby to urządzenie i do wędrujących rzemieślników roz-

ciągniono, albowiem oni sami należą do rewolucyjnych narzędzi, albo też przez rewolucyonistów do powiększenia rozruchów używani bywają. N. P. polecił Ci to napisać, kochany Generale, z prośbą przełożenia J. K. M. Cesarz nie wątpi, iż wystawienie tak znacznych sił w Poznańskiem nad granicą nie tylko zapewni spokojność tej prowincyi, ale także i Polakom w Warszawie niemało zaimponuje; przecież spodziewamy się w Bogu, że buntownicy wnet przez wojska nasze zasłużoną karę odbiorą. Wielkie rozległości wymagają zawsze u nas dużo czasu, a zupełna defekcya polskiego wojska i konieczna potrzeba uderzenia pierwszych ciosów stanowczo nie pozwala występować z małemi siłami. Wszystkie wiadomości o duchu Litewskiego korpusu, jakie od jego dowódców odbieramy, są dobre, wyjąwszy pojedyncze przypadki, ale i te na domysłach tylko zasadzają się. Gdy N. P. raczył mię mianować naczelnym wodzem armii czynnej, będzie moim najpierwszym obowiązkiem przekonać się nasamprzód o wszystkiem osobiście, a potem działać ze spokojnością, a dzielnie, o ile mi sił stanie. Dość mocna febra z zaziębienia trzymała mię tu przez kilka dni w łóżku, przecież już przychodzę do siebie i spodziewam się w połowie naszego grudnia wyjechać do Dynaburga, a stamtąd wkrótce do Białegostoku. Możeby nieźle było, gdybyśmy z hrabią Gneisenau weszli w bezpośrednie stosunki, skoro się działania rozpoczynać będą. Podobnież zostanę i z Tobą, kochany Generale, w korespondencyi, a listy może będę z początku przez Tylżę przesyłał, a za pierwszem znacznem posunięciem się naprzód przez pruski Johannisburg, skąd ekspedycye dalej sztafetami pójdą. Odpisz mi w tej mierze do Petersburga jeszcze, ale przez generała Czernyszewa w liście niezapieczętowanym, ażeby mnie prędzej doszedł. Wszystko, com widział z wojska naszego, jest w jak najlepszym stanie, pała żądzą boju; jedyna rzecz, co mię niepokoi, jest żywność, zwłaszcza dla jazdy. Przyjdzie w tej mierze z niemałemi walczyć trudnościami,

zwłaszcza w kampanii zimowej. Bóg nam dopomoże; wszakże mając wiele konnicy, można się też szeroko rozpościerać. Jak najważniejszą jest rzeczą, co Francya w tem wszystkiem pocznie. Jeżeli nie przestanie zachowywać się z umiarkowaniem, tedy utrzymanie powszechnego pokoju przez niejaki czas nie jest już czczą nadzieją. Najpodobniejszem zdaje mi się do prawdy, że Francya teraz już zaraz mowę swoję podniesie, aż do kwietnia uzbrajać się, Anglią i państwa kontynentalne słabemi nadziejami łudzić będzie, a w kwietniu z wojenną i rewolucyjną przemocą na kraje nadreńskie się rzuci. W takim atoli przypadku mam w Bogu nadzieję, że już podówczas będzie zupełny koniec z Polakami, a połączone siły nasze dadzą nam przewagę nad nieprzyjacielskiemi, zwłaszcza przy wojnie zaczepnej.

Cholera nasza już zupełnie na północy ustała, ale w południowo-zachodnich prowincyach wciąż się jeszcze jej ślady ukazują i aż na Podole się rozciągnęły. Przecież wcale nie jest tak zaraźliwa ani tak mordercza, jak na wschodzie. Ogranicza się na pewne miejsce i na niewiele osób.

8 grudnia.

Dzisiaj w nocy odebraliśmy przecie wiadomości od IMci wielkiego księcia Cesarzewicza. Przybył on ze swojem, jak się zdaje, wielce wysilonem wojskiem do Włodawy. Obiecują nam także deputacyą od rządu tymczasowego, ale to wszystko przy Boskiej pomocy wcale nie zatrzyma naszych działań, a nasz Monarcha oczywiście nie przyjmie posłanników od zbuntowanych poddanych.

Ponieważ dzisiaj odchodzi kuryer przez Berlin do Wiednia, muszę Ci, kochany Generale, donieść jeszcze z polecenia cesarskiego, że w raportach grafa Alopeusa znajduje się kopia listu, pisanego przez dyrektora polskiego banku do bankiera Lafitte, w którym prosi o przedstawienie polskiej rewolucyi w najlepszem świetle. Ponieważ według wszelkiego prawdopodobieństwa podobne

listy często się trafiać będą i naturalnie szkodliwy skutek sprawiać mogą, życzeniem jest przeto Cesarza, ażeby takowe ile możności zatrzymywać i niszczyć; polecił mi więc prosić Cię, kochany Generale, ażebyś i to życzenie cesarskie Królowi przedstawił.

Dynaburg 23 grudnia 1830 (4 stycznia 1831).

Wszystkie wiadomości z naszych prowincyj nadgranicznych są nader zaspakające; duch nawet malkontentów przekonywa się o nicości środków buntowników. Duch byłego korpusu Litewskiego, a teraz 6-go, jest według wszystkich wiadomości bardzo dobry, nawet między oficerami, pomimo tego, że większa ich połowa jest z gubernij byłych polskich. Żołnierze, w połowie prawie ze środkowych gubernij, mają także i w drugiej połowie więcej, niż $^2/_3$, Małorosyan, czyli starowierców, których Polacy[1] (jako prawdziwe i dumne potomki Sławian Waregów) jeszcze pogardliwem im nazwiskiem Lachy mianują, a to z powodu ich sarmackiego pochodzenia[2]. Jedyny dotąd wypadek zdrady dowiódł tego ducha. Czterech oficerów z Żmudzkiego pułku grenadyerów, z których trzej Polacy, a czwarty, jak się zdaje, wychodzący z owej przesławnej szkoły podchorążych, zamordowali swojego kapitana w jego kwaterze i chcieli korzystać z wypadku i namówić do ucieczki trzydziestu ludzi, stojących na posterunku nad granicą, a którzy o zdradzie wiedzieć jeszcze nie mogli. Przecież ich namowy zostały jednomyślnie odrzucone i sami zaledwo ujść zdołali przed strzałami karabinowymi. Wszakże nic nie zdołało skłonić naszych wojowników do nadwerężania ścisłego posłuszeństwa i pociągnąć ich do przekroczenia owej granicy, której szanowanie było im nakazane.

---

[1] Zapewne ma być: »którzy Polaków« (p. w.).

[2] W całym tym okresie nie mogliśmy zrozumieć myśli feldmarszałka Diebitscha.

Wojsko buntownicze zrobiło niejakie poruszenie ku naszym granicom; przednie straże zajęły Augustów i Międzyrzec. Linia ta przynajmniej nie krótka. W Siedlcach oczekują Dyktatora z jego pomocnikami-nadzorcami, z jego studencką gwardyą i mówią tam o wyruszeniu na Białystok. W takim razie (w co mi się atoli wierzyć nie chce) mógłbym aż do 28-go b. m. (grudnia) skoncentrować około Grodna 55 batalionów, 52 szwadrony i przeszło 200 dział, bataliony po 800 bagnetów, szwadrony po 140 koni licząc, a we dwa tygodnie później 80 batalionów, przeszło 100 szwadronów i przeszło 300 dział, co jest mniejszą połową najłaskawiej mi powierzonej armii, a na której drugą połowę czekać nie sądzę być rzeczą potrzebną przy Boskiej pomocy; ale owę pierwszą połowę tem bardziej pragnę w zupełności zebrać, ażeby się tem sprężyściej wziąść do rzeczy i tem prędzej ją ukończyć.

Spodziewam się, że będę mógł kochanemu Generałowi udzielić dokładniejszych wiadomości z Grodna. Chciej mnie złożyć do nóg J. K. M. i zawiadamiać mnie łaskawie o wszystkiem, co zajdzie we Francyi, w Belgii i w Niemczech, bo to wszystko może wpływać na moje działania, a zwłaszcza także na sposób mówienia, gdzie i jak odezwać się wypadnie. Z Grodna będę także mógł zapewne przesłać Ci odezwę, z którą mam na cesarski rozkaz do buntowników wystąpić. Dyplomacyi zdaje się czasem potrzebnem łagodzić w takich rzeczach prostą mowę wiernego żołnierza; przecież i to stało się z umiarkowaniem. Wyznaję, iż ja umiarkowanie dopiero po odniesionem zwycięstwie lubię — gdy wojna jest konieczną.

Grodno 7 (19) stycznia 1831.

28-go grudnia v. s. przybyłem szczęśliwie do Grodna, gdzie myślę jeszcze przez kilka dni z główną kwaterą zabawić, z którą się w połowie stycznia do Białegostoku przeniosę. Wielka odległość naszych grenadyerów, z któ-

rych przynajmniej jednę dywizyą w czynnej armii mieć-bym pragnął, a przytem wiele rozporządzeń, których wymaga zimowa kampania, opóźniają znacznie rozpoczęcie działań naszych. Może to wprawdzie powiększyć siły buntowników o kilka tysięcy wyćwiczonych żołnierzy i mnóstwem milicyj, ale zato mam niezawodną otuchę wykonania operacyi z tem większą pewnością i dzielnością. Zdaje się, że buntownicy mieli zrazu zamiar wystąpienia naprzeciwko nam, jakoż uczynili ruchy z jednej strony ku Łomży, z drugiej ku Siedlcom. Przecież zdaje się, że się poznali na niedorzeczności takowego rozciągnienia się i znowuż znajdują się teraz więcej skoncentrowani w trójkącie Warszawy, Pułtuska i Siedlec tak, że się niemal obawiam, iż nie zechcą przyjąć walnej bitwy po tej stronie Wisły.

Duch w naszych polskich prowincyach jest o wiele lepszy, niż powszechnie sądzą. Oczywista, że tu i owdzie znajdują się malkontenci, więcej jeszcze takich, co o przywróceniu Polski marzą. Przecież tacy są tylko między drobną, niemajętną szlachtą i studentami, a i ci bardzo się z tem ostrożnie odzywają. Majętniejsza szlachta, w kraju osiadła, zachowuje się w zupełnej spokojności. Mieszczanie zaś i chłopi są całkiem nieprzychylni obecnemu stanowi rzeczy i wszelkim wzburzeniom. Również jestem zupełnie zadowolniony z rewii, którą odbyłem byłego korpusu Litewskiego. Duch żołnierzy jest doskonały, równie jako i dowódców. Między młodymi oficerami znajdują się wprawdzie dosyć przystępni ideom, jakie ich rodacy wywołali, ale tych, których najlepiej znano w tej mierze, oddaliliśmy. Reszta zaś przekonała się o niemożności działania na umysł żołnierzy, z których dawni przez długi czas do rosyjskiej służby nawykli, młodzi zaś od czterech lat brani byli ze środkowych prowincyj: Jarosławia, Moskwy, Kaługi etc.

Ponieważ osądziłem za rzecz przyzwoitą skoncentrować mocnym marszem korpus grafa Pahlena z 6-tym kor-

pusem, przeto później dopiero podobne ruchy przez nadchodzące rezerwy uskutecznione będą równocześnie z poruszeniami głównych sił w centralnym kierunku.

Z niecierpliwością oczekuję wypadku sejmu warszawskiego, który się miał przedwczoraj rozpocząć. Według wszelkich wiadomości duch w samej Warszawie, za Wisłą i w piechocie jest zawsze bardzo egzaltowany; przeciwnie, w prowincyach między Bugiem, Narwią i Wisłą umysły są bez porównania chłodniejsze, nie tak przystępne obłąkaniu, podobnież i w większej części konnicy i artyleryi.

Generał v. Vietzleben do Feldmarszałka Diebitscha Zabałkańskiego.

Berlin 8 (20) stycznia 1831.

Pisma prywatne JW-go Pana z dnia 7 (19) i 18 (30) grudnia, 23 grudnia 1830 (4 stycznia 1831) odebrałem, ostatnie na dniu wczorajszym przez barona Pahlena, jako też i urzędowe pismo 8 (20) grudnia. Na to ostatnie odpowiedziałem pod datą 9 (21), a którą odpowiedź moję przesłałem na ręce grafa Czernyszewa, równie jako i poufałe pismo.

Podług życzenia JW-go Pana posyłam niniejsze pismo na ręce barona Pahlena. Ale że takowe kołowanie aż na Rygę jest nazbyt znaczne, przeto kilka słów przesyłam JW. Panu przez Królewiec. Zobaczymy, które pismo prędzej dojdzie.

Najjaśniejszy Pan jest Panu nader wdzięczny za łaskawą pamięć i życzy Mu przedewszystkiem dobrego zdrowia, ponieważ natenczas zwycięstwo dla dobrej sprawy przy złożonych w jego ręce środkach nie może chybić.

Co się tyczy wiadomości z Polski, przesyłam JW. Panu w załączeniu wykaz nadeszłych wczoraj wiadomości i tak dalej czynić będę, o ile na to rzeczy zasługiwać będą. Więcej nie mam co dodać, jak tylko to, że według

wiadomości, w tej chwili nadeszłej, ale za którą jeszcze zupełnie ręczyć nie można, Dyktator na dniu 6 (18) godność swoję złożył, a generał Weyssenhoff dowództwo wojska objął, któremu generał Szembek przydany. Obawiano się w Warszawie reakcyi egzaltystów, na których czele stoi Lelewel, i ułożona już lista proskrypcyjna ma obejmować 200 nazwisk. Miasto ma się znajdować w stanie wielkiego wzburzenia, 8.000 gwardyi narodowej pełni służbę, połowa tego wprawdzie hołota.

Od Francyi odbieramy ciągle zapewnienia, tchnące pokojem, a król, jako i ministrowie jego, okazują się szczególnie przychylnymi dla Prus. Przecież uzbrojenia nie ustają, ułudzić się nie damy. Król oświadczył, że wkroczenie Cesarza do Polski ma za zupełnie słuszne i tylko pragnąć musi, ażeby pokonawszy, postępował łaskawie i łagodnie, boby to był najlepszy sposób powściągnienia egzaltowanych Francuzów. Pan Mortemart miał do Petersburga wyjeżdżać.

Jeden z dzienników francuskich, *Messager des Chambres*, usiłował zaprzeczyć Cesarzowi zbrojne wdanie się. Przecież tej bezczelności nie znalazłem w innych pismach, które czytuję, ale życzeń co niemiara za powodzeniem polskiego buntu. Co się tyczy Niemiec, w Getyndze była przed kilku dniami formalna rewolucya. Złożono tam magistrat i inne władze rządowe, zaprowadzono radę gminną, bruk wydobyto, wzniesiono barykady, zamknięto bramy i oświadczono, że żadnego nie przyjmie się wojska. Książę Cambridge zgromadził, co mógł, wojska pod generałem Buschem i wezwał miasto, które się też bezwarunkowo poddało. Obywatelstwo wymogło, że on oddalił swoję metresę, hrabinę Reichenbach, którą był sprowadził po zaprzysiężeniu konstytucyi. Przecież można się tam spodziewać powtórnego wybuchnienia. Co do naszych militarnych rozporządzeń, wiadomo już JW. Panu, iż są zupełnie wykonane. I. korpus wystawił ruchomą kolumnę z 3-ch batalionów, 8-miu szwadronów i 12 dział między

Osterodą i Allensteinem dla pośpieszenia w pomoc tym punktom granicy, gdzieby zachodziła potrzeba. Całej granicy od Torunia aż do Niemna strzeże drugie powołanie, któremu służą za rezerwę bataliony landwerowe pierwszego powołania w wojennym komplecie i z potrzebną konnicą. Toruń jest dostatecznie zaopatrzony tak w garnizon, jako i wszelkie potrzeby. Koło Bydgoszczy, Poznania i Leszna stoi 5-ty korpus we 20 batalionów po 1.000 ludzi, 28 szwadronów po 140 do 150 koni i 96 dział. Wszelkie wojsko, mające kanton w Wielkiem Księstwie, ściągnione poza Odrę. Głogów zaopatrzony podobnie, jak Toruń; 5-ty i 6-ty korpus pozostają w swoich okręgach, w Poznańskiem i Śląsku, ale w zupełnej gotowości do marszu tam, gdzieby tego okoliczności wymagały.

Berlin 23 lutego (5 marca) 1831.

Łaskawe pismo JW. Pana z daty 15 (27) odebrałem wczoraj i przedstawiłem N. P. Przez bardzo długi czas zostawaliśmy bez wiadomości bezpośrednich od wojska, będącego pod Jego rozkazami i musieliśmy sobie pomagać polskiemi łgarstwami, tak, że Pańskie wiadomości tem więcej dla nas interesu i ważności mają. Według wiadomości prywatnych z Warszawy mogę jeszcze dodać, że stratę buntowników od rozpoczęcia kampanii na 30.000 rachują, a więc są o połowę zredukowani i mieli wielce upaść na umysłach. Tymczasem doszły nas wiadomości, że pojedyncze głosy wspominały o przebiciu się do Francyi, a ponieważ takowe przedsięwzięcie mogłaby rozpacz podać, zatem N. P. raczył nakazać środki, w mojem piśmie urzędowem wyłuszczone. Feldmarszałek Gneisenau udał się wczoraj do Poznania, skąd natychmiast zgłosi się urzędownie do JW. Pana i w ciągłej komunikacyi zostawać z Nim będzie.

Względem spraw europejskich poważam się JW. Panu następujące udzielić wiadomości.

W Anglii nic się nie zmieniło. Ponieważ Belgowie

trwają w uporze i protestują przeciwko wszelkim protokołom konferencyi Londyńskiej, należałoby przystąpić względem nich do środków zmuszających. Ale w tem ministeryum angielskie oświadczyło się cokolwiek zimniej, niż wprzódy, tak, iż nic dotąd w tym przedmiocie nie postanowiono.

Francya zbliża się, jak się zdaje, do wewnętrznego przesilenia. Zdarzenia z powodu obchodu żałobnego za księcia de Berry w kościele St. Germain d'Auxerrois i zrabowanie pałacu arcybiskupiego są Panu zapewne wiadome jako okropna słabość rządu. Teraz wyglądają rozwiązania Izb, zaczem nastąpi kryzys, której skutki nie są do obrachowania. Uzbrajania wojenne wciąż trwają. W końcu kwietnia wojska francuskie będą mogły wystąpić w 400.000 gotowe do boju.

Italia. Rewolucya, która w Modenie wybuchła, a którą w ostatniem piśmie mojem za przytłumioną uważałem, wcale nią nie jest. I owszem, nagle się dalej jeszcze rozszerzyła: w Parmie, Modenie, Ferrarze, Bolonii, w Legacych, w Marchii Ankońskiej, w Spolecie; Perrugia, Foligno i nawet aż o kilka mil od Rzymu wszystko stoi w płomieniach.

Austrya oświadczyła, że chce się wdać w te sprawy; wyglądamy co chwila wiadomości o wkroczeniu Austryaków do Modeny i t. d. Natenczas Francya ujrzy się wystawioną na próbę z jej zasadą *de nonintervention.*

W Niemczech wszystko spokojne.

W Belgii nie ustają uzbrojenia. Wybrano teraz regenta w osobie Surlet de Chokier. Przytem protestują tam przeciwko wszelkim postanowieniom wielkich państw i nie przestaną tak broić, dopóki się seryo względem nich nie wezmą. Dziewiętnasty protokół, który JW. Pan znajdziesz w przyłączonej gazecie, jest o tyle ważny, że zawiera gatunek zeznania wiary pięciu wielkich państw.

N. P. każe się JW. Panu ślicznie kłaniać i winszuje odniesionych zwycięstw, które milszeby jeszcze były,

gdyby nie tak wiele wiernej krwi kosztowały. Wszakże należało się spodziewać zaciętej obrony i przynosi to podwójny zaszczyt Pańskiej wierności, żeś pokonał trudności położenia i szalony opór rozpaczających. Kiedyż był czas bardziej przeciwny działaniom wojennym? Gdyby mróz był dotrwał, już dawno byłoby po wszystkiem. Upraszam bardzo JW. Pana, ażebyś się nie trudnił własnoręcznem pisaniem i tylko dał komu polecenie, aby nas zawiadamiał.

P. S. List mój z dnia 16-go przecie Pan odebrałeś? Moja żona poleca się łaskawej pamięci. Przyłączone pisma nadesłano mi dla JW. Pana. Dołączam także memoryał, w którym była mowa o stosunkach polskich chłopów, przez pana v. Treskow napisany, który swoje dobra w okolicach Kutna łaskawej opiece poleca.

2.

Wykaz zasobów broni i amunicyi, którymi rozporządzało powstanie w pierwszej chwili wybuchu.

(Patrz str. 13—23).

3.

Podanie do Dyktatora przez Prądzyńskiego o umocnieniu Warszawy.

(Do str. 263. T. I.).

Połowa grudnia.

Skoro się wojna rozpocznie, Warszawa stanie się objektem działań obu stron. Nieprzyjaciel będzie usiłował wszelkimi sposobami opanować ją w nadziei, że przez to stłumi całe powstanie narodu polskiego. My zaś, chociaż powinniśmy mieć dosyć energii na zniesienie utraty stolicy, nie rozpaczając jeszcze o naszej świętej sprawie, przecież starać się musimy zachować ją jak najdłużej w mocy naszej z powodu wielolicznych środków, których dostarcza do prowadzenia wojny, i dla tylu innych względów tak wojskowych, jako i politycznych. Co więcej, gdy

2.

Wykaz zasobów broni i amunicyi, którymi rozporządzało powstanie w pierwszej chwili wybuchu.
(Do str. 320. T. I.).

ARTILLERIE.

Situation abregée des principaux objets d'Artillerie existants dans les Places du Royaume de Pologne.

Nature des objets				Existant au 1-er Novembre 1830				Total
				à Varsovie	à Modlin	à Zamość	à Suchedniów	
Bouches à feu	de Siège et de Place	en bronze	de 24	1	5	2	—	8
			de 12	1	4	16	—	21
			de 6	1	4	6	—	11
		en fer	de 24	1	10	21	—	32
			de 12	1	42	67	—	110
			de 6	1	—	13	—	14
	de Campagne		de 12 Russes	1	—	1	—	2
			de 12 Prusiennes	—	10	2	—	12
			de 6	1	—	6	—	7
			de 3	7	17	6	—	30
	Licornes	en bronze	de ½ poud	1	—	—	—	1
			de ¼ »	—	—	—	—	—
			de 3 livres	—	—	—	—	—

	Nature des objets		Existant au 1-er Novembre 1830 à Varsovie	à Modlin	à Zamość	à Suchedniów	Total
Bouches à feu	Licornes en fer	de 1 poud	1	—	9	—	10
		de ½ »	1	—	27	—	28
		de ¼ »	1	—	10	—	11
	Caronades en fer	de 36 livres	1	—	9	—	10
		de 24 »	1	—	9	—	10
		de 12 »	1	—	25	—	26
	Mortiers en bronze	de 11 pouces	1	—	1	—	2
		de 6 » 7 ligne	4	—	—	—	4
	Mortiers en fer	de 5 pouds au 12 pouces	1	—	9	—	10
		de 2 « « 9 «	1	—	10	—	11
		de 8 pouces	—	2	—	—	2
	Obusiers en bronze	de 12 livres Stein	—	—	2	—	2
		de 10 » »	7	12	4	—	23
		de 7 » »	5	—	—	—	5
		de 8 pouces	—	—	1	—	1

Bouches à feu

Dans les Batteries

Pièces	de 12	12
	de 6	40
Licornes	de ½ poud	20
	de ¼ poud	24
Caissons		224
Rospuski		38

Forges 10
Fourgons 9

à Kalisz

Canon des 3 4

Au detachement instructif d'artillerie russe

Canons de 6 2

A la Batterie Garde-royale

licornes de ½ poud 2

A l'École des enfants des troupes russes

licornes de 3 livres 2

Affûts	de Siège	de 24	—	—	4	—	4
		de 12	4	—	13	—	17
		de 6	—	—	1	—	1
	de Place aux Canons	de 24	1	15	30	—	46
		de 12	1	55	66	—	122
		de 6	2	3	10	—	15
	de Place aux Licornes	de 1 poud	—	—	15	—	15
		de ½ »	—	—	11	—	11
		de ¼ »	—	—	—	—	—
	de Casemats	de 24	—	—	3	—	3
		de 12	—	—	14	—	14
		de 6	—	—	3	—	3
	de Campagne	de 12	9	—	4	—	13
		de 12	—	—	—	—	—
		de 6	—	1	7	—	8
		de 3	3	—	6	—	9
	de Licornes	de 1 poud	—	—	—	—	—
		de ½ »	—	—	2	—	2
		de ¼ »	—	—	—	—	—
		de 3 livres	—	—	—	—	—
	d'Obusiers	de 12 » Stein	—	—	—	—	—
		de 10 » »	11	8	7	—	26
		de 7 » »	7	—	—	—	7
		de 8 pouces	—	—	1	—	1

	Nature des objets		Existant au 1-er Novembre 1830				Total
			à Varsovie	à Modlin	à Zamość	à Suchedniów	
Affûts	de Caronades	de 36	—	—	1	—	1
		de 24	1	—	1	—	2
		de 12	—	—	1	—	1
	à Mortiers	de 11 pouces	—	4	1	—	5
		de 6 »	4	—	—	—	4
		de 5 pouds	—	—	6	—	6
		de 2 »	—	—	1	—	1
		de 8 pouces	—	3	—	—	3
	de Marine	de 3	—	6	—	—	6
Projectiles	Boulets	de 24	190	11015	10033	570	21808
		de 12	2466	48027	13736	2624	66853
		de 6	3675	50778	17687	358	72498
		de 3	795	42138	4883	—	47816
	Boulets incendiaires	de 5 pouds	—	—	76	36	112
		de 2 »	—	—	1000	—	1000
		de 1 »	—	—	—	—	—
		de $\frac{1}{2}$ »	40	—	100	268	408*
		de $\frac{1}{4}$ »	138	—	1000	—	1138

*) dont à Varsovie 8 chargés.

Projectiles	Boulets incendiaires	de 24 livres	—	—	—	—	—
		de 12 »	—	178	—	—	178
	Obus	de 1 pouds	18	—	—	—	18
		de ½ »	834	23230	10559	—	34623
		de ¼ »	1661	10463	6700	—	18824
		de 36 livres	2	—	2840	—	2842
		de 24 »	—	—	8136	—	8136
		de 12 »	—	—	628	99	727
		de 12 livres Stein	—	—	—	—	—
		de 10 » »	15	15984	—	—	15999
		de 7 » »	206	—	—	—	206
		de 8 pouces	—	—	—	—	—
	Bombes	de 11 »	11	—	—	—	11
		de 6 » 7 ligne	6	—	—	—	6
		de 5 pouds	11	—	1972	—	1983
		de 2 »	17	—	4144	—	4161
		de 7 pouces	—	79	—	—	79
	Grenades	à main	—	—	—	—	—
		de rempart	—	—	—	—	—
	Balles de fer	à boites	205372	116840	499257	37981	859450
		à fusils	8691	8569	—	3	17263
Boites à balles plaines	à Canons.	de 24	—	—	56	—	56
		de 12	—	233	747	—	980
		de 6	373	97	493	—	963
		de 3	—	—	150	—	150

Nature des objets			Existant au 1-er November 1830				Total
			à Varsovie	à Modlin	à Zamość	à Suchedniów	
Boites à balles pleines	de Licornes	de 1 poud	—	—	—	—	—
		de ½ »	156	195	—	—	351
		de ¼ »	231	92	—	—	323
		de 12 livres Stein	—	—	—	—	—
	d'Obusiers	de 10 » »	—	—	—	—	—
		de 7 » »	—	—	—	—	—
	de Caronades	de 36	—	—	—	—	—
		de 24	—	—	—	—	—
		de 12	—	—	—	—	—
Cartouches à Balles	pour Canons	de 12	10	720	—	—	730
		de 6	12	2340	—	—	2352
		de 3	—	—	—	—	—
	de Licorne	de ½ poud	108	1094	—	—	1202
		de ¼ »	—	1380	—	—	1380
	d'Obusiers	de 10 livres Stein	—	—	—	—	—
		de 7 » »	—	—	—	—	—
	à Boulets	de 12	26	2883	—	—	2909
		de 6	39	10921	—	—	10960
		de 3	—	1339	—	—	1399

Cartouches*	à Obus	de ½ poud	224	2986	—	—	3210
		de ¼ »	25	3680	—	—	3705
	à Boulets incendiaires	de ½ »	39	400	—	—	439
		de ¼ »	29	480	—	—	509
		de 12 livres	—	280	—	—	280
Cartouches	d'Infanterie		77154	6155987	113900	—	6347041
	de Cavalerie	à fusils	10630	314510	—	—	325140
		à pistolets	20670	371502	—	—	392172
Poudre de guerre		à canons pouds	$\frac{38}{40}$	—	$1813\frac{34}{40}$	—	$1814\frac{32}{40}$
		à fusils	$134\frac{16}{40}$	$3671\frac{5}{40}$	$1\frac{11}{40}$	—	$3806\frac{32}{40}$
		à mousquetons pouds	$10\frac{4}{40}$	$128\frac{29}{40}$	—	—	$138\frac{32}{40}$
Artifices preparées	Balles à feu		92	20	—	—	112
	Carcasses		52	122	76	—	250
	Etoupilles		10467	227404	37451	—	275322
	Lances à feu		2482	8818	1390	—	12690
	Mêche toises		1180	63620	5811	—	70611
	Roche à fen poud		$3\frac{2}{40}$	$44\frac{20}{40}$	—	—	$47\frac{22}{40}$
	Tourteaux goudronés		—	—	—	—	—
Voitures	Ambulances		7	29	—	—	36
	Caissons	à munitions	62	—	—	—	62
		de Raquetiers	5	—	—	—	5
		veterinaires	5	—	—	—	5
	Chapelle de campagne		1	—	—	—	1

* Dans les mains des troupes 933904.

	Nature des objets		Existant au 1-er Novembre 1830 à Varsovie	à Modlin	à Zamość	à Suchedniów	Total
Voitures	Chariots et trainaux de transport . . .		37	2	—	—	39
	Chevalets	pour fusées de congrève	17	—	—	—	17
		« « pour tirer par terre	26	—	—	—	26
		portatifs . . . , .	35	—	—	—	35
	Forges de Campagne		15	—	1	—	16
	Fourgons	à biscuits	2	—	—	—	2
		d'outils	—	—	—	—	—
		» des Sapeurs	—	—	—	—	—
	Pharmacies de campagne		—	—	—	—	—
	Porte-Corps		3	—	6	—	9
	Rospuski		32	—	—	—	32
	Voitures	d'Etat Major . . .	17	—	—	—	17
		de Sapeurs . . .	6	—	—	—	6
Pontons roulans . .		à bouée	44	—	—	—	44
		Russes	8	—	—	—	8
Armes	Fusils d'Infanterie	à longs canons . .	30912	—	—	—	30912
		à courts » . .	213	—	—	—	213

Armes *	à feu	Fusils d'Infanterie	français	16	—	—	—	16
			suedois	7	—	—	—	7
			de cadets	2	—	—	—	2
			à longues baïonnettes	206	—	—	—	206
		de Cavalerie	de dragons	35	—	—	—	35
			neuves	165	—	—	—	165
			refaites et vieilles longues	1042	—	500	—	1542
			refaites et vieilles courtes	35	—	—	—	35
		Pistolets	Russses paires	3124½	—	—	—	3124½
			Français »	336	—	—	—	336
			de Sapeurs	18	—	—	—	18
	blanches	Sabres	de Cavalerie Russes	7158	—	400	1	7559
			de Cavalerie Français	272	—	—	—	272
			d'Infanterie ou briquets	3701	—	1	—	3702
			de Sapeurs	86	—	—	1	87
		Lances	Russes	669	—	—	—	669
			Français	316	—	—	—	316
Pierre à feu			à fusils	81307	811982	221986	—	1115338
			à mousquetons	4735	124552	—	—	129287
			à pistolets	9910	244798	—	—	254708
Plomb			en balles	5 5/40	2037 23/40	163 4/40	—	2203 32/40
			dn saumons	387 7/40	999 12/40	3746 39/40	—	5133 18/40
Moules à balles				59	10	10	—	79
Filières avec ses tarauds				264	—	—	—	264

* Plus dans les mains des troupes: fusils d'inf. 25972, de cadets 278, carabines 4121, pistolets paires 2170, sabres 9853, lances 2560, briquets 14874, serpes de sapeurs 961.

Biblioteka Narodowa

Nature des objets				Existant au 1 er Novembre 1830				Total
				à Varsovie	à Modlin	à Zamość	à Suchedniów	
Sabots			de 24	—	—	620	—	620
			de 18	40	1115	—	—	1155
			de 12	688	4950	154	—	5792
			de 6	677	4522	2700	—	7899
			de 3	50	2448	1500	—	3998
			de ½	599	—	56	—	655
			de ¼	119	—	—	—	119
Sachets vuides	pour Cartouches à balles	à Canons	de 24	—	3469	—	—	3469
			de 12	46	—	502	—	548
			de 6	—	199	—	—	199
			de 3	—	948	198	—	1146
		de Licornes	de ½	—	24	636	—	660
			de ¼	36	1354	216	—	1606
	pour Cartouches à poudre	à Canons	de 12	—	47	960	—	1007
			de 6	—	708	—	—	708
		de Licornes	de ½	—	1	920	—	921
			de ¼	516	2256	1254	—	4026
Serge			aunes	1184	20	136	—	1340

Salpètre			pouds	155018/40	10 14/40	1 15/40	—	1562 5/40
Soufre			»	—	10/40	24/40	—	34/40
Outils	à pioniers	pelles		423	—	—	—	423
		pics-hoyaux		981	—	—	—	981
	tranchans	haches		191	—	—	—	191
		serpes		145	—	—	—	145
Harnais	Attelage complet	de 6 chevaux		52	—	—	—	52
		de 4	»	9	—	—	—	9
		de 3	»	64	—	—	—	64
		de 2	»	2	—	—	—	2
	Brides			149	—	—	—	149
	Bridons			1	—	—	—	1
	Colliers			41	—	—	—	41
	Selles complettes			33	—	—	—	33
Bois	Essieux			584	—	6	15	605
	Jantes			21515	27	114	215	21871
	Moyeux			1126	—	—	—	1126
	Planches de Sapin			5940	6	—	—	5946
	Plateaux pour flasques			1484	—	—	—	1484
Fer neuf	coulé quint			266	—	—	—	266
	de divers echantillons quint			2383	—	—	—	2383
Cuivre			livres	1211	—	—	—	1211
Tôle			»	15897	—	—	—	15897

Directeur du Matériel d'Artillerie.

łatwo przewidywać można, że działania wojenne około Warszawy odbywać się będą, potrzeba koniecznie mieć to miasto zabezpieczone od wstępnej napaści, i to, o ile możności, jak najmniej licznym oddziałem, ażeby główna siła wolną była działać w masie na którymkolwiek brzegu rzeki, nie obawiając się, ażeby za najmniejszem jej oddaleniem się nieprzyjaciel do niej wkroczył. Zresztą potrzeba umocnienia stolic już została udowodnioną obszernemi rozprawami znakomitych wojowników, a mianowicie przez Napoleona; o której to prawdzie tak są wszyscy przekonani, że oto widzimy Francuzów i Anglików już pracujących nad umocnieniami Paryża i Londynu.

Korpus inżynierów przedsięwziął już i podobno poczęści uskutecznił umocnienia około Warszawy, które zapewne są stosowne. Nie wiem, jakie one są, ale nie wątpię, że powinny być zachowane. Proponuję, ażeby oprócz tego wykonano ponad głównym obwodem wału system blokhauzów tak, ażeby broniły przystępu do głównego wału. Tablica 1-a wyobraża sposób ich rozłożenia. Tablica 2-a wskazuje ich konstrukcyą arcyprostą, a która rozmaicie zmodyfikowaną być może[1]. Każdy uzdolniony oficer inżynierów potrafi łatwo zrobić zastosowanie do miejscowości.

Każdy blokhauz jest wkopany, strzały jego strychują posadę ziemi, gdy wał główny nad nim góruje. Oddalenie blokhauzów pomiędzy sobą jest takie, iżby nieprzyjaciel nie mógł między nimi przejść, jak tylko pod ogniem przynajmniej jednego z nich. Tak zaś skierowane być muszą a ich strzelnice tak wycięte, iżby kule jednego blokhauzu nie mogły szkodzić obrońcom drugiego. Spadek zewnętrzny głównego wału mogą ostrzeliwać z tyłu bez obawy rażenia obrońców jego z powodu znacznej różnicy ich wyniosłości. Każdy blokhauz komunikuje z dnem rowu za pomocą drabinki, rowem zaś pomiędzy sobą i z otworami, prowadzącymi do środka placu.

Każdy blokhauz jest zakryty przed pogromem arty-

[1] Tablic tych nie odnaleźliśmy (p. w.).

leryi barkanem *(redan)*, naprędce usypanym i dobrze umasowanym [1]. Dla artyleryi powinny być przygotowane ławy *(barbettes)* w stosownych miejscach, bądź za głównym wałem, bądź w szańcach, umyślnie ku temu na przodzie usypanych.

Następnie można doskonalić to umocnienie różnymi sposobami, a mianowicie dodaniem w rowie dla jego obrony drewnianych kojców *(caponnières)*.

Na cały obwód Warszawy od Wisły do Wisły (które potrzeba około 40 blokhauzów, jeżeli mię pamięć nie myli. Połowę tych wzdłuż Wisły ostatnie osadzone być powinny) wtenczas szczególniej, gdy Wisła zamarznie. W tym przypadku 5.000 wojska, a jeżeli Wisła niezamarznięta 3.500, osadzonych w blokhauzach, przytem kilka bateryj ruchomych, częste patrole wzdłuż głównego wału i kilka rezerw za nim zabezpieczą mojem zdaniem Warszawę i główna masa wojska będzie się mogła oddalić na ekspedycyą, którąby wódz naczelny postanowił. Jeżeli zaś wypadnie z jego kombinacyj wstrzymać się niejaki czas od bojów, wypocząć wojsku, otrzymuje się tym sposobem za głównym okopem Warszawy umocniony obóz nader warowny, w którym niełatwo go nieprzyjaciel zaczepi.

Projektowane umocnienia można w Warszawie łatwo i wkrótce wykonać. Niema się tu do robienia znacznych wykopów, ani nasypów, które w robotach fortyfikacyjnych najwięcej czasu pożerają. Drzewa nad Wisłą jest dostatek, można go jeszcze więcej z łatwością wodą sprowadzić, na cieślach też nie zbywa. Wypadałoby pewnie założyć nad Wisłą pod kierunkiem dobrego oficera wielki warsztat, w którymby wyrabiano blokhauzy (nie obrabiając drzewa). W miarę, jakby z nich który był gotów, a sztuki jego ponumerowane, odwiozłoby się na wyznaczone miejsce, gdzieby go inny oficer natychmiast postawił.

---

[1] W własnoręcznym brulionie: »dobrze udeptanym« (p. w.).

4.

(Do str. 266, T. I).

Podanie do Dyktatora przez Prądzyńskiego o sposobie prowadzenia wojny w początkach.

W połowie grudnia.

Sprawa narodu polskiego jest nadto świętą, nadto czują ludy, a pewnie nawet i rządy potrzebę odepchnięcia granic Rosyi, ażebyśmy nie mieli znaleźć pomocy i sprzymierzeńców. Ale nim się ta pomoc zjawi, będziemy zapewne mieli do dźwigania ogrom wojny, której niebezpieczeństw nie powinniśmy sobie taić. Rosya może wyprowadzić przeciwko nam siły, o wiele przemagające liczbą i dobrze urządzone. Wystąpić przeciwko nim na otwartem polu do walnej rozprawy byłoby to narażać istnienie wojska naszego, a z nim razem byt narodu na zgubę prawie nieochybną za jednym ciosem. Potrzeba nam prowadzić wojnę w sposób, któryby: 1) przedłużając jej trwanie dał czas przychylnym rządom przyjść w pomoc, a współbraciom w polskich guberniach dozwolił powstawać; powtóre, ażeby jak najdłużej zabezpieczał Warszawę, owo źródło naszych zasobów. Gdy sobie przytem przypomniemy, jak w pierwszej kampanii ostatniej wojny tureckiej armia rosyjska marniała przed nędznymi okopami Szumli i że bez przysługi Jussufa paszy, komendanta Warny, byłaby pewnie za Dunaj w zupełnem rozprzężeniu wróciła, zdaje mi się, iż nam należy przyjąć następujący sposób postępowania:

Mieć w jednej masie jak największą siłę, a nadewszystko całe wojsko regularne. Z tą masą wciąż wobec nieprzyjaciela pilnować jego poruszeń, aby go za każdy popełniony błąd natychmiast ukarać, w przypadku zaś niebezpiecznego nacisku przez siły przemagające przeciwnika ustępować ku Warszawie i tu za pomocą Wisły, mostów na niej, warowni Modlina, Warszawy, Góry, a nawet i Serocka prowadzić po obu brzegach Wisły, Narwi

i Buga wojnę odporną, z ustawicznymi napadami zaczepnymi połączoną, gdy tymczasem korpus nowouformowany w Augustowskiem przejść powinien Niemen, a drugi podobny z pod Zamościa granice Bugu dla podniesienia powstania w polskich guberniach i prowadzenia wspólnie z całem Królestwem jak najczynniejszej małej wojny. Natenczas przy wytrwałości, wspólnem działaniu i zupełnem poświęceniu się wszystkich spodziewać się można pomyślnego wypadku.

Celem przyzwoitego przysposobienia głównego teatru wojny proponuje się:

1. Umocnić, jak tylko można najlepiej, Warszawę (przyłączają się w tym przedmiocie oddzielnie niektóre myśli o szańcach przedmostowych)[1].

2. Odnowić obóz umocniony przed Pragą, przez Francuzów w r. 1809 wzniesiony.

3. Modlin przyprowadzić do jak najlepszego stanu obrony, rzucić tam most na Wiśle i zabezpieczyć go przedmościem.

4. Rzucić most na Wiśle pod Górą i zabezpieczyć go podwójnem przedmościem.

5. Odnowić umocnienia Serocka, jeżeli artylerya jest w stanie wydołać uzbrojeniu.

6. Wszystkie te miejsca, a mianowicie Warszawę, zaopatrzyć w żywność na kilka miesięcy nie tylko dla wojska, ale i dla ludności.

Z proponowanych robót wiele może być już teraz uskutecznionych; do innych przysposobienia robić można, a wykonałyby się w miarę, jakby czas łagodniejszy nastąpił. Kończonoby je i następnie doskonalono wobec nawet nieprzyjaciela i śród odmętu bojów.

---

[1] Dokumentu tego nie znaleźliśmy (p. w.).

5.

Stan obecnych do boju dnia 1 stycznia 1831 r.

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								Oficerskich	Skarb. wierzch.	Skarb. artyler.
Gen. dyw. Weyssenhoff	Pułk 1. ułanów	—	4	—	29	655	684	68	635	—
	» 3. »	—	4	—	33	665	698	72	671	—
	» 2. »	—	4	—	30	677	707	76	663	—
	» 4. »	—	4	—	27	649	676	64	637	—
	Bater. 2. lekka art. kon.	—	—	1	6	208	214	19	120	108
	Ogół	—	16	1	125	2854	2979	299	2726	108
Gen. dyw. Żółtowski	Pułk 3. piech. lin.	2	—	—	52	1680	1732	34	—	—
	» 7. » »	2	—	—	42	1650	1692	22	1	—
	» 4. strzelc. piesz.	2	—	—	51	1612	1663	37	1	—
	Komp. 2. poz. art. piesz.	—	—	1	7	271	278	9	—	223
	» 3. lek. » »	—	—	1	6	197	203	10	—	144
	» 4. » » »	—	—	1	9	197	206	12	—	144
	Ogół	6	—	3	167	5607	5774	124	2	511
Gen. dyw. Żymirski	Pułk grenadyerów	4	—	—	70	2661	2731	26	2	—
	» 4. piechoty lin.	2	—	—	48	1665	1713	20	1	—
	» 8. » »	2	—	—	53	1647	1700	24	1	—
	Ogół	8	—	—	171	5973	6144	70	4	—
Gen. dyw. Klicki	Pułk 1. strzelc. kon.	—	4	—	32	646	678	70	634	—
	» 3. » »	—	4	—	34	655	689	73	629	—
	» 2. » »	—	4	—	38	653	691	83	623	—
	Pułk strzel. kon. b. gw.	—	4	—	34	574	608	119	579	—
	Bat. 1. lekka art. kon.	—	—	1	9	197	206	24	108	100
	Ogół	—	16	1	147	2725	2872	369	2573	100
Gen. dyw. Krukowiecki	Pułk 1. piech. liniow.	2	—	—	48	1676	1724	20	1	—
	» 5. » »	2	—	—	49	1717	1766	23	1	—
	» 2. » »	2	—	—	52	1650	1702	24	—	—
	» 6. » »	2	—	—	55	1719	1774	21	1	—
	Komp. 1. poz. art. piesz.	—	—	1	9	274	283	20	—	228
	» 1. lek. » »	—	—	1	8	193	201	17	—	148
	» 2. » » »	—	—	1	8	191	199	19	—	148
	Ogół	8	—	3	229	7420	7649	144	3	524
Zebranie ogółów		22	32	8	839	24.579	25.418	1006	5308	1243

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								Oficerskich	Skarb. wierzch.	Skarb. artyler.
Warszawa	Pułk 4. strzelc. kon.	—	4	—	35	636	671	77	678	—
	Zakład pułku strz. kon.	—	—	—	15	367	382	40	17	—
	Oddział bat. saperów	—	—	—	18	492	510	23	—	—
	Pułk 1. strzelc. piesz.	2	—	—	45	1664	1709	26	—	—
	» 3. » »	2	—	—	45	1695	1740	25	1	—
	Korpusu Żandarmeryi	—	—	—	32	291	323	67	206	—
	Komp. rzemieślnicza	—	—	—	9	141	150	—	—	—
	Bat. 2. weter. czyn.	—	—	—	25	514	539	—	—	—
	Ogół	4	4	—	224	5800	6024	258	902	—
Praga	Bater. pozyc. art. kon.	—	—	1	12	267	279	28	144	172
	½ bater. rakiet. konn.	—	—	½	6	97	103	13	63	68
	½ komp. » piesz.	—	—	½	5	80	85	5	—	83
	Ogół	—	—	2	23	444	467	46	207	323
Rawa, Bat. 3. puł. 6. piech. lin.		1	—	—	19	449	468	4	—	—
Płock » » » 3. strzel. p.		1	—	—	20	450	470	4	—	—
Zamość » » » 2. » »		1	—	—	10	523	533	4	—	—
	Ogół	3	—	—	49	1422	1471	12	—	—
	Prócz tego znajduje się:									
w twierdzy Modlinie	3 komp. bat. 3. p. 4 p. l.	—	—	—	13	653	666	2	—	—
	Oddział batal. saperów	—	—	—	6	234	240	6	—	—
	Komp. 1. art. garnizon.	—	—	—	2	90	92	—	—	—
	Ogół	—	—	—	21	977	998	8	—	—
w twierdzy Zamościu	Pułk 2. strzelc. piesz.	2	—	—	42	1660	1702	23	—	—
	Oddział batal. saper.	—	—	—	5	221	226	5	—	—
	Komp. 2. artyl. garniz.	—	—	—	1	84	85	—	—	—
	Oddział pułku 4. ułan.	—	—	—	1	45	46	2	45	—
	Ogół	2	—	—	49	2010	2059	30	45	—
Pułk rezerw. strzelc. konnych		—	—	—	50	1210	1260	106	9	—
» » ułanów		—	—	—	78	1227	1305	114	8	—
	Ogół	—	—	—	128	2437	2565	220	17	—
Zebranie ogółów		9	4	2	494	13.090	13.584	574	1171	323

Są gotowi do użycia:
Głów 25.418 — koni wierzchow. 5308 — koni artyl. 1243.

6.

Podanie do Radziwiłła o umocnieniu Warszawy.

Styczeń 1831.

Umocnienia polowe miałyby bez żadnego porównania większe znaczenie, gdyby potrzebowały mniejszego wykopu i nasypu, a zatem, gdyby w krótszym czasie wykonywane być mogły. Ale, jak rzeczy teraz stoją, umocnienia muszą najczęściej służyć, nim je potrafiono wykończyć, zaczem nie są użyteczne, albo wcale szkodliwemi się stają; albo też, jeżeli jest czas potrzebny do ich wykończenia, działania wojenne wzięły już tymczasem nowy obrót i na inne przeniosły się pole; wzniesione zatem z mozołem umocnienia stały się bezużytecznemi i odstręczają inną razą od podejmowania podobnej pracy. Podaje się myśl, mającą na celu przyjęcie takiego sposobu umocnienia, któryby wymagał jak najmniej czasu i niewiele rąk do wystawienia, a któryby dawał dzieła, nie mogące być łatwo zdobyte i owszem zabezpieczone od wzięcia wstępnym bojem. Jedynym wymaganym warunkiem ich wystawienia jest blizkość drzewa od placu, na którym się wznosić mają.

Tablica I [1] wyobraża blokhauz na 30 ludzi, zbudowany z drzewa nieobrobionego i tak prosty, że nawet bez cieśli w dwudziestu czterech godzinach wystawionym być może. Barkan *(redan)* przed nim, ze zwiezionej ziemi nieforemnie wysypany i udeptany, zabezpiecza go od pogromu dział i służyć może za chwilowe schronienie dla tyralierów.

Tablica II wyobraża linią takich blokhauzów, przed frontem wojska w ten sposób rozporządzonych, iżby jeden drugiemu nie szkodził, nieprzyjaciel zaś, idący do ataku, ażeby musiał koniecznie przechodzić pod ogniem owych blokhauzów, dobranymi strzelcami osadzonych. W chwili, gdy się jego kolumny między blokhauzami znajdować będą, nasze masy, z tyłu uszykowane, uderzą

[1] Tych tablic nie odnaleźliśmy (p. w.).

i przymuszą go zwieść bój w owym ogniu blokhauzów, dla niego arcydokuczającym.

Odstępy między blokhauzami dozwalają naszemu wojsku czynić wszelkie poruszenia tak naprzód, jako i wtył.

Nie widzę wcale, jakimby sposobem nieprzyjaciel mógł zdobyć taki blokhauz wśród odmętu bitwy i wobec sił naszych.

Wojsko dwudziestotysięczne na obwarowanie swojego frontu miałoby dosyć dwudziestu takich blokhauzów, na których osadzenie 600 tylko ludzi potrzeba. Tak mały oddział bynajmniej nie osłabi mas, do czynnego działania potrzebnych.

Wystawienie dwudziestu takich dzieł jest fraszką dla wojska dwudziestotysięcznego.

Gdy czas dozwoli, można następnie wzmocnić pierwszą linią drugim rzędem blokhauzów.

Oddział saperów konnych, mających dwa jaszczyki z narzędziami, pod komendą dobrego oficera byłby w każdym przypadku nader użytecznym przy głównej kwaterze do napraw dróg i mostków. Albowiem sapery piesze nie mogą powszechnie stanąć wprzódy, niż czoło kolumny, na miejscu, w którem przeprawę naprawiać trzeba. Cały zatem marsz zostaje zatrzymany, sapery zaś, przybywszy, znużeni marszem, nie potrafią wykonać roboty z należytym pośpiechem. Te wszystkie niedogodności zginą, gdy wojsko będzie miało oddział saperów na koniu.

Odział ten byłby prócz tego jak najużyteczniejszym do wykonania projektowanych umocnień blokhauzowych. I tak, skoro wódz naczelny pomyśli o stoczeniu walnej bitwy, obierze na to dogodne stanowisko i myśli swoje objawi oficerowi, zaszczyconemu jego zaufaniem, oficer ten wysyła saperów konnych do najbliższego lasu, gdzie oni przystąpią natychmiast do ścinania drzew i wyrabiania potrzebnej liczby blokhauzów. Każdy blokhauz zostanie ułożony oddzielnie, a sztuki jego ponumerowane. Wozy

chlebowe lub inne zajeżdżają, ładują blokhauzy i wiozą je na oznaczone stanowisko, gdzie tymczasem oficerowie inżynierów już wytknęli miejsca, w których mają być zbudowane i potrzebne wykopy przysposobili. Przy pomocy ludzi, wykomenderowanych przez bataliony, już na stanowisku stojące, blokhauzy te w kilka godzin zbudowane być powinny i wysypane zakrywające je barkany. Jeżeli nieprzyjaciel jest już w obliczu naszego wojska, gotując się do bitwy nazajutrz, i aż do wieczora nie spostrzegł żadnego śladu umocnień na stanowisku naszem, jakież będzie jego podziwienie, gdy rano, przypuszczając atak, trafi na tak mocne umocnienia, które w nocy, jakby czarodziejską siłą stanęły.

7.

(Do str. 274, t. I).

[Prądzyński] do Wodza naczelnego.

Styczeń 1831.

Pozwól, Książę, ażebym Ci złożył kilka myśli względem sposobu prowadzenia wojny, która, ile się zdaje, jest dla nas nieuchronną. Natchnęła je najgorętsza miłość ojczyzny. Już je przedstawiłem osobiście przed kilku tygodniami Dyktatorowi, przez którego, ile mogłem uważać, nie najlepiej zostały przyjęte. Mocne przekonanie, iż te myśli mogą być użyteczne sprawie naszej, ośmiela mnie do ponowienia dzisiaj mojego zgłoszenia się.

Podział kraju celem urządzenia małej wojny.

1-o. Oddział litewski od Kowna po rzekę Łyk.
2-o. Cały kraj między Prusami, Wisłą i Narwią.
3-o. Między Narwią, Wisłą i Wieprzem.
4-o. Województwo lubelskie.
5-o. Województwo kaliskie.
6-o. Województwo mazowieckie na lewym brzegu Wisły.

7-o. Między Pilicą i Wisłą.

Oprócz tego komenda za Bug.

Ad 1-um. Przeznaczone być mają: oprócz dwóch pułków piechoty i czterech szwadronów jazdy, będących już na linii, wszystkie oddziały tak piesze jak i konne, które się w Litwie znajdują, oddziały strzelców z dóbr rządowych, celnicy, legia Litewska i cztery działa 3 funtowe.

Dowódca tego oddziału pułkownik Oborski Aleksander, komisarz rządowy Godlewski, komendant artyleryi porucznik Froelich.

Zbiór: Suwałki i Wigry.

Ad 2-um. Przeznacza się: jeden pułk płocki i jeden augustowski piesze, których dwa pierwsze bataliony mają natychmiast maszerować, zająć pozycyą nad Pisią. Przytem cztery działa 3 funtowe, nadto z konnicy, powstającej w Płockiem, co będzie można oddzielić.

Dowódca pułkownik Valentin, Mieszkowski i Wojnarowski.

Ad 3-um. Przeznacza się dwa oddziały:

ad *a* między Narwią a Bugiem, komendant major Kochanowski z tem, co zebrał ze strzelców Małachowskiego, z dodatkiem pospolitego ruszenia szlachty.

ad *b* między Bugiem i Wieprzem: komendant jazdy Kuszell z Geritzem z tem, co zebrał w Radzyniu.

ad *c* dowódca strzelców pułkownik Kuszell, około Włodawy.

Komendant zwierzchni Strzyżewski.

Ad 4-um. Przeznaczyć cztery bataliony lubelskie, pułk 15-ty i 16-ty. Dział 3 funtowych cztery albo wiele wypadnie; Złota Chorągiew konnicy. Komendant Reszka.

NB. Dwa bataliony z pułków lubelskich do Zamościa w miejsce 1-go batalionu na Wołyń iść mają.

Ad 5-um. Zawadzki w Kaliskiem.

Ad 6-um. Łagowski w Mazowieckiem.

Ad 7-um. Sierawski.

Komendanci placów:

Do Zamościa Krysiński.

Do Modlina Milberg lub Ledóchowski, Szulc wicekomendant i komendant inżynieryi.

Na komendantów inżynierów: Lelewel i Schultz kapitanowie I klasy.

Na Wołyń Dwernicki: jeden batalion z Zamościa, cztery działa, 5-ty i 6-ty szwadron Jaraczewskiego, legia Wołyńska; pod rozkazy przeznacza się podpułkownik Błędowski, kapitan kwaterm. Szymanowski etc.

Z Krakowskiego, co jest lub będzie zreorganizowane do wojska.

Z Kaliskiego, co się tyczy kawaleryi do wojska.

Strzelcom konnym odebrać pierwszemu szeregowi karabinki i dać im lance bez chorągiewek, karabinki strzeleckie rozdać między gwardyą narodową warszawską, a ta dałaby swoję broń 5-mu pułkowi strzelców pieszych.

8.

Stan obecnych do boju d. 1-go lutego 1831 r.

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyższ. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								oficerskich	Skarb. wierzch.	Skarb. artyler.
Gen. bryg. Suchorzewski	Pułk 1. ułanów	—	4	—	35	626	661	114	627	—
	» 2. »	—	4	—	35	636	671	116	660	—
	» 3. »	—	4	—	33	634	667	109	668	—
	» 4. »	—	4	—	31	659	690	71	666	—
	Bater. 2 lek. art. kon.	—	—	1	8	208	216	25	114	106
	Ogół	—	16	1	142	2763	2905	435	2735	106
Gen. bryg. Żymirski	Pułk 3. piech. liniowej	3	—	—	54	2497	2551	25	—	—
	» 7. » »	3	—	—	49	2491	2540	26	1	—
	» 4. strzelc. piesz.	2	—	—	38	1606	1644	23	1	—
	Komp. 2. poz. art. piesz.	—	—	1	9	270	279	11	—	223
	» 4. lekka »	—	—	1	9	195	204	12	—	142
	Ogół	8	—	2	159	7059	7218	97	2	365

	Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyższ. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								oficerskich	Skarb. wierzch.	Skarb. artyler.
Pułkown. Skrzyneccki	Gen. bryg. Milberg: Pułk grenadyerów b. gwardyi	4	—	—	67	3141	3208	29	2	—
	Pułk 4. piech. lin. . .	2	—	—	47	2052	2099	18	1	—
	» 8. » » . .	3	—	—	56	2417	2473	24	1	—
	Komp. 3. lek. art. piesz.	—	—	1	9	196	205	12	—	148
	Ogół . . .	9	—	1	179	7806	7985	84	4	148
Gen. bryg. Klicki	Pułk 1. strzelców kon.	—	4	—	29	628	657	63	632	—
	» 3. » »	—	4	—	33	659	692	77	645	—
	» strz. kon. b. gw.	—	4	—	34	565	599	114	568	—
	» jazdy Woj. Aug.	—	3	—	20	537	557	62	537	—
	Bat. 1. lekka art. kon.	—	—	1	11	208	219	35	120	108
	Ogół . . .	—	15	1	127	2597	2724	351	2502	108
Gen. dyw. Krukowiecki	Pułk 1. piech. lin. . .	3	—	—	52	2568	2620	24	1	—
	» 5. » » . .	3	—	—	57	2524	2581	31	1	—
	» 2. » » . .	2	—	—	38	1627	1665	19	—	—
	» 6. » » . .	3	—	—	54	2521	2575	25	1	—
	Kom. 1. poz. art. piesz.	—	—	1	9	264	273	13	—	228
	» 1. lek. » »	—	—	1	9	198	207	11	—	148
	» 2. » » »	—	—	1	8	186	194	12	—	148
	Ogół . . .	11	—	3	227	9888	10.115	135	3	524
	Zebranie ogółów . . .	28	31	8	834	30.113	30.947	1102	5246	1251
Warszawa	Pułk 2. strzelców kon.	—	5	—	34	851	888	122	839	—
	» 4. » »	—	4	—	33	605	638	77	650	—
	Zakł. p. strz. k. b. gw.	—	—	—	15	395	410	64	320	—
	Oddział bat. saperów .	—	—	—	14	456	470	30	—	—
	Pułk 1. strzel. piesz. .	3	—	—	56	2520	2576	26	—	—
	» 3. » » .	3	—	—	55	2521	2576	28	1	—
	Bat. 3. lek. art. kon. .	—	—	1	6	141	147	19	93	68
	Komp. rakiet. piesz. .	—	—	1	6	166	172	7	—	205
	Dywizyon żandarm. .	—	—	—	16	333	349	50	276	—
	Komp. rzemieślnicza .	—	—	—	3	142	150	—	—	—
	Bat. 1. weter. czyn. .	—	—	—	21	481	502	—	—	—
	Oddz. bat. 2. wet. czyn.	—	—	—	12	226	238	—	—	—
	Ogół . . .	6	9	2	279	8837	9116	423	2179	273
Praga	Bat. 4 lek. art. kon. .	—	—	1	14	272	286	41	144	172
	Komp. 4 lek. art. rez.	—	—	1	4	153	157	5	—	143
	Oddz. bat. 2. wet. czyn.	—	—	—	11	204	215	—	—	—
	Ogół . . .	—	—	2	29	629	658	46	144	315

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyższ. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								oficerskich	Skarb. wierzch.	Skarb. artyler.
Powstanie	Gward. honor. piesza	—	—	—	35	859	894	8	—	—
	» » konna	—	—	—	4	70	74	4	84	—
	Ogół . . .	—	—	—	39	929	968	12	84	—
	W marszu pułk 2. strzelców pieszych	3	—	—	52	2501	2553	27	—	—
	W marszu do pułku bat. 3. pułk 2. piech. lin. . .	1	—	—	16	838	854	7	—	—
	W marszu do pułku bat. 3. pułk 4. strzel. piesz. .	1	—	—	17	844	861	5	—	—
	W marszu pułk jazdy woj. kalisk. Dłuskiego . .	—	5	—	42	710	752	69	710	—
	W marszu pułk jazdy woj. lubelskiego Jaraczewskiego	—	6	—	55	980	1035	242	980	—
	Ogół . . .	5	11	—	182	5873	6055	350	1690	—
	Prócz tego znajduje się:									
w twierdzy Modlin	Oddz. bat. 3. pułku 4. piech. liniowej . .	—	—	—	9	417	426	4	—	—
	Oddz. bat. 4. pułku 4. piech. liniowej . .	—	—	—	9	440	449	—	—	—
	Oddział bat. saperów.	—	—	—	4	197	201	8	—	—
	Komp. 1. artyl. garniz.	—	—	—	5	97	102	—	—	—
	Kamp. robocza . . .	—	—	—	2	130	132	—	—	—
	Ogół . . .	—	—	—	29	1281	1310	12	—	—
w twierdzy Zamościu	Bat. 4. puł. 3. piech. lin.	1	—	—	9	827	836	2	—	—
	» 4. » 7. » »	1	—	—	14	856	870	2	—	—
	» 4. » 2. strz. p. .	1	—	—	14	850	864	4	—	—
	» 4. » 4. » » .	1	—	—	13	851	864	4	—	—
	Oddział bat. saperów	—	—	—	5	221	226	5	—	—
	Komp. 2. artyl. garniz.	—	—	—	4	241	245	—	—	—
	Oddz. bat. 3 wet. czyn.	—	—	—	17	65	82	—	—	—
	Ogół . . .	4	—	—	76	3911	3987	17	—	—
	Pułk rezerw. strzelc. kon. .	—	—	—	66	1663	1729	203	891	—
	» » ułanów	—	—	—	75	1780	1855	164	520	—
	Artyl. rezerwowa	—	—	4	20	819	839	29	—	1152
	Ogół . . .	—	—	4	161	4262	4423	396	1411	1152
	Zebranie ogółów . . .	15	20	8	795	25.722	6.517	1256	5508	1740
	Zebranie ogółów . . .	43	51	16	1629	55.835	57.464	2358	10.754	2991

Są gotowi do użycia: Głów 39.521, koni wierzch. 6964, koni art. 1628.

9.

Instrukcya [dla pułk. Valentin].

Nr. 12. *Dnia 2 lutego 1831.*

Użyć należy dla sprawy kraju i na szkodzenie nieprzyjacielowi wszystkich sił, na które ta część kraju zdobyć się jeszcze może, a szczególnie wymienia się, które główną siłę tworzyć będą: jeden pułk 18-ty piechoty płockiej, jeden pułk 24-ty piechoty augustowskiej, co tylko pozostanie z Kurpiów, oddziały z celników, gwardya ruchoma, oprócz tego, co tylko da się użyć ze straży bezpieczeństwa.

Przeznacza się także pod rozkazy Wgo Pułkownika 4 działa trzyfuntowe z amunicyą, które, aby niebawnie były wyprawione, odbiera rozkaz generał Bontemps.

Oficerów, którychbyś Wny Pułkownik mieć pragnął, zażądasz od Komisyi wojny lub od Sztabu głównego.

Głównem siedliskiem i jakoby podstawą działań i schronieniem w potrzebie Wgo Pułkownika ma być kraj, zawarty między granicą pruską, rzekami Narwią, Pisią i Omulewem. Stamtąd będziesz przedsiębrał działania na lewy brzeg Narwi, a nadto i za Bug, któremibyś jak najwięcej szkodził nieprzyjacielowi na jego komunikacyach. Szkodzenie mu i dokuczanie z boku, a jeszcze bardziej na tyle jego armii, ma być głównym przedmiotem Wgo Pułkownika.

Niekoniecznie uważać należy na zachowanie swoich komunikacyj, niekoniecznie obawiać się trzeba odcięcia siebie; i owszem, uważać powinien[eś] siebie i swój korpus jako zupełnie samoistny, rachować najwięcej na szybkość poruszeń i na wykonywanie niespodziewanych rzeczy. Nie należy się wdawać w rozprawy walne z przemagającym nieprzyjacielem, ale ustąpić mu, skryć się do lasu, albo też zniknąć przed nim kilku wzmocnionymi marszami, a napaść na niego niespodzianie wtenczas i tam, gdzie się on tego najmniej spodziewać będzie. Niezmor-

dowana czynność powinna być przyjętem godłem; szczególniej bojować należy z oddziałami, które nieprzyjaciel za żywnością i furażem wysyłać będzie.

Marsze należy odbywać najwięcej nocą bocznemi drożynami, a tymczasem na wielkie trakty, zwłaszcza na drogi militarne całą baczność zwracać należy; podobnież nocą napady na nieprzyjaciela najczęściej uskuteczniać, alarmować go nieustannie, nużyć i trapić go.

Korpusa, wyżej wymienione, mają się udać jak najśpieszniej na miejsca, sobie przeznaczone.

Naczelny Wódz, znając jego zdolności i gorliwość, polega, że powierzoną mu misyą w tak świętej sprawie z całem poświęceniem się wypełni.

10.

(Do str. 399 t. I.).

Do JWgo Generała brygady Dwernickiego.

Nr. 22. *Dnia 2 lutego 1831.*

Wódz Naczelny przeznaczył JWgo Generała na dowódcę wyprawy, która ma działać za Bugiem. Pod jego rozkazy przeznaczonym jest podpułkownik Błędowski. Oddzielna instrukcya tajna przepisuje sposób postępowania, którego trzymać się należy.

Instrukcya.

Użyć należy dla sprawy kraju i na szkodzenie nieprzyjacielowi wszystkich sił, na które Wołyń, Podole i Ukraina będą się mogły zdobyć. Przeznacza się pod rozkazy JWgo Generała do rozpoczęcia tej wyprawy i na zaród przyszłych sił w polskich guberniach, za powodem Generała powstać mających, jeden batalion piechoty z załogi Zamościa i 4 działa 3 funtowe, o czem komendant twierdzy rozkaz odbiera, również 5-ty i 6-ty szwadron pułku Krakusów dowództwa pułkownika Jaraczewskiego, o czem tenże zawiadomiony został. Przeznacza się także

pod rozkazy JWgo Generała legia Wołyńska, której formacya przez Sejm zadekretowaną została.

Kapitan Szymanowski ze sztabu Kwatermistrzostwa generalnego, zostający na teraz w Zamościu, odbiera rozkaz udania się pod Jego komendę.

JWny Generał zbierzesz swój korpus bez zwłoki w Zamościu. Zaraz za rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich przejdziesz Bug i wzmacniając się tamecznemi powstaniami, prowadzić będziesz jak najczynniejszą małą wojnę, szkodzić nieprzyjacielowi wszelkimi sposobami, jakie tylko przemysł poda. Należy mu przeszkadzać zakładaniu magazynów, zaprowadzaniu administracyi na rzecz jego, przecinać komunikacye. Należy udzielać wszelkich wiadomości do Sztabu głównego i innym dowódcom sił narodowych, w którym to celu przyłącza się klucz do tajnej korespondencyi.

Niekoniecznie uważać należy na zachowanie swoich komunikacyj, niekoniecznie obawiać się należy odcięcia siebie; i owszem uważać należy siebie i swój korpus jako samoistny, rachować najwięcej na szybkość poruszeń i na wykonywanie niespodziewanych rzeczy. Nie należy się wdawać w rozprawy walne z przemagającym nieprzyjacielem, ale ustąpić mu, skryć się do lasu, albo też zniknąć przed nim kilku wzmocnionymi marszami, a napaść na niego niespodzianie wtenczas i tam, gdzie on się tego najmniej spodziewać będzie. Niezmordowana czynność powinna być przyjętem godłem. Szczególniej bojować należy z oddziałami, które nieprzyjaciel za żywnością i furażem wysyłać będzie.

Marsze odbywać należy najwięcej nocą i bocznemi drożynami, a tymczasem na wielkie trakty, zwłaszcza na drogi militarne, całą baczność zwracać; podobnież nocą napady na nieprzyjaciela najczęściej uskuteczniać, alarmować go nieustannie, nużyć i trapić.

Za Bugiem otwiera się obszerne pole zyskania sławy i pomożenia sprawie ojczystej. Wkroczy się taką liczbą

oddziałów i na tylu punktach, jak tego wskazywać będą dogodności i położenia miejscowe i tameczne okoliczności. Oddziały te z przezornością, śmiale zapuszczać się będą w głąb Wołynia i dalej jeszcze, postępując wedle przepisów, powyżej wyłuszczonych. Ale oprócz tego uważać się będą za początek wielkich sił, wielkiego powstania, które się w tamtym kraju uformować powinno, a do przyśpieszenia czego JWny Generał wszelkie swoje usiłowania obrócisz. Niechaj się Wołyń cały jak najprędzej porusza, niechaj naśladuje przykład Królestwa Polskiego, niechaj łączy swoje wysilenia na oswobodzenie ziemi ojczystej, na zapewnienie całemu krajowi niepodległości i swobód dla naszego potomstwa.

Naczelny Wódz, znając Jego zdolności i gorliwość, polega, że powierzoną mu misyą w tak świętej sprawie JWny Generał z całem poświęceniem się wypełnisz.

11.

Do JWgo Generała piechoty Krasińskiego, ministra wojny.

Nr. 66. *W Warszawie, dnia 2 lutego 1831 r.*

Z polecenia naczelnego Wodza mam honor zawiadomić Komisyą rządową wojny, iż oddziałami w województwie augustowskiem do prowadzenia małej wojny, jakoteż wyprawą za Niemen do Litwy dowodzić będzie JWny Godlewski, komisarz nadzwyczajny, któremu przydany pod jego rozkazy pułkownik Aleksander Oborski. Siła jego składać się będzie z jazdy augustowskiej, formującej się w Łomży, z oddziałów strzelców z dóbr rządowych, z oddziałów celników, gwardyi ruchomej i co tylko da się użyć ze straży bezpieczeństwa, niemniej z legii Litewskiej.

Przeznaczone są także 4 działa 3funtowe, pod komendą podporucznika Froelicha.

W województwie płockiem dowodzić będzie pułkownik Valentin d'Hauterive z sztabu Kwatermistrzostwa ge-

neralnego wojska, pod którego rozkazami zostawać będą pułk 18-ty piechoty płockiej i pułk 24-ty piechoty augustowskiej, co tylko pozostanie z Kurpiów, oddziały z celników, gwardya ruchoma i co tylko da się użyć ze straży bezpieczeństwa. Przeznaczone są także pod rozkazy pułkownika Valentin: 4 działa 3 funtowe i 5-ty i 6-ty szwadron jazdy płockiej.

Pomiędzy rzeką Narwią i Bugiem dowodzić będzie major Kochanowski, były adjutant ks. Namiestnika; oddział jego składać się będzie z tego, co sam uformował, z strzelców Małachowskiego z Końskich, z pospolitego ruszenia szlachty, jakoteż z oddziałów celników, gwardyi ruchomej i co się da użyć z straży bezpieczeństwa.

Pomiędzy rzeką Bugiem i Wieprzem dowodzić będzie podpułkownik Geritz z strzelcami dowództwa jego, z oddziału, zebranego w Radzyniu, z gwardyi ruchomej i co się da użyć z straży bezpieczeństwa.

W okolicy Włodawy prowadzić będzie małą wojnę pułkownik Kuszell, dowódca strzelców pieszych, przez siebie uformowanych; do niego należeć będą oddziały z celników, gwardya ruchoma i co się da użyć z straży bezpieczeństwa.

Pułkownik Strzyżewski obejmuje komendę ogólną nad tymi trzema powyżej wymienionymi oddziałami, zajmującymi przestrzeń pomiędzy Narwią, Wisłą i Wieprzem.

W województwie lubelskiem dowodzić będzie podpułkownik Reszka; pod jego rozkazami zostawać będą bataliony 2-gi i 3-ci pułku 15-go i bataliony 2-gi i 3-ci pułku 16-go piechoty lubelskiej, niemniej 4 działa 3 funtowe z Zamościa, oddział Złotej Chorągwi, formujący się w Tomaszowie, oddziały celników, gwardya ruchoma i co się da użyć z straży bezpieczeństwa.

Bataliony 1-szy z pułku 15-go i 1-szy z pułku 16-go piechoty lubelskiej udają się na załogę do twierdzy Zamościa w miejsce jednego batalionu, który użytym będzie do wyprawy na Wołyń.

W województwie kaliskiem dowodzić będzie pułkownik Zawadzki, pod którego rozkazami zostawać będzie pułkownik Biernacki z oddziałem, przez siebie uformowanym.

W województwie mazowieckiem na lewym brzegu Wisły dowodzić będzie podpułkownik Łagowski.

Komisya rządowa wojny raczy wyznaczyć dowódcę na komendanta sił zbrojnych w województwo sandomierskie i krakowskie do prowadzenia małej wojny.

W tych czterech województwach siła zbrojna składać się będzie po części z oddziałów celników, gwardyi ruchomej i co się da użyć z straży bezpieczeństwa.

Generał brygady Sierawski dowodzić będzie wyprawą na Wołyń, która składać się będzie z jednego batalionu piechoty, wziętego z załogi z Zamościa i 4-ch dział 3 funtowych, niemniej z 5-go i 6-go szwadronu pułku Krakusów Jaraczewskiego, pułkownika dowództwa, i legii Wołyńska. Pod rozkazy gen. brygady Sierawskiego przeznaczeni są podpułkownik Błędowski i kapitan Szymanowski z sztabu Kwatermistrzostwa generalnego wojska.

12.

Z rozkazu Wodza naczelnego wojsko uskuteczni następujące poruszenie i zajmie stanowiska, poniżej wyszczególnione:

Do Generała Krukowieckiego.

Dywizya gen. Krukowieckiego.

Nr. 38. *Dnia 5-go lutego 1831.*

Brygada gen. Małachowskiego zajmować będzie leże między Serockiem i Pułtuskiem, zajmując te dwa miasta.

1-a baterya artyleryi konnej zostaje tymczasowo pod rozkazami gen. Krukowieckiego na teraźniejszem stanowisku pod Pułtuskiem.

Brygada Ambrożego Skarżyńskiego zostaje pod rozkazami gen. Krukowieckiego.

Pułk 1-szy strzelców konnych zostaje w Rożanie.

Pułk konnicy Augustowskiej w Ostrołęce.

Kompania artyleryi lekkiej kapitana Łapińskiego uda się d. 7-go lutego do Serocka.

Punkt koncentracyjny dla tych wszystkich sił wyznaczy gen. Krukowiecki na trakcie między Serockiem i Pułtuskiem.

Brygada gen. Giełguda i 1-a baterya artyleryi pozycyjnej pozostają w miejscu. Punkt koncentracyjny w Radzyminie.

13.

Do Generała Żymirskiego.

Dywizya gen. Żymirskiego.

Nr. 39. *Dnia 5-go lutego 1831.*

Cała ta dywizya i dodająca się do niej brygada jazdy pułkownika Ziemięckiego stać będzie w ściśnionych leżach po lewym brzegu Liwca i w mieście Węgrowie, tak, ażeby się w 5-ciu godzinach pod Liwem zebrać mogła.

Miasteczko Jadów z przyległemi wioskami ma być wolne aż do dnia 10-go. Dla uskutecznienia koncentracyi tej dywizyi przepisują się następujące poruszenia:

Pułk 7-y piechoty liniowej wyruszy z swoich stanowisk dnia 7-go; nocować będzie po wsiach między Dobrem, Makowcem, Osownem i Zimnowodą.

Dnia 8-go ma zajmować Węgrów.

Pułk 3-i piechoty wyjdzie z swoich stanowisk dnia 7-go, nocować będzie za Kałuszynem po wsiach między Jaworkiem, Majdanem, Grębkowem, Słuchocinem.

Dnia 8-go stanie w Liwie i przyległych wioskach, jak to oznaczy gen. Żymirski.

Kompania 2-ga pozycyjna opuści swoje leże dnia 7-go. Nocować będzie w Kałuszynie i w najbliższych wioskach ku Liwowi.

Dnia 8-go stanie pod Liwem, jak to jej przez gen. Żymirskiego wskazanem zostanie.

Kompania 3-a lekka opuści swoje teraźniejsze stanowisko dnia 8-go, nocować będzie w Kałuszynie i wioskach, naprzód leżących i stanie d. 9-go pod Liwem, gdzie nią gen. Żymirski rozrządzi.

Pułk 2-gi ułanów opuści teraźniejsze swoje stanowisko dnia 7-go, nocować będzie w Mokobodach; nazajutrz stanie pod Liwem pod rozkazami gen. Żymirskiego.

Pułk jazdy Lubelskiej zrobi ten sam ruch dniem później. Gen. Czyżewski z 4-ym pułkiem strzelców pieszych stać już będzie od dnia 7-go w Opolu. Tam przyłączy się do niego 3-ci batalion tegoż pułku, skoro dojdzie do tej wysokości. Co się zaś tycze pułku 2-go strzelców pieszych, ten, przybywszy pod Kałuszyn, uda się ku Liwowi, gdzie zajmować będzie leże, wskazane mu przez gen. Żymirskiego.

Gen. Czyżewski uprzedzi pułkownika Wolskiego, ażeby samego Kałuszyna nie zajmował, ponieważ tam artylerya przez dwie noce nocować będzie.

Gen. Żymirski nie powinien przechodzić ze swojemi leżami poza rzeczkę Osownicę. Dnia 10-go zajmie Jadów jednym szwadronem.

14.

Do JWgo Generała Czyżewskiego.

Nr. 41. *Dnia 5 lutego 1831.*

Brygada gen. Czyżewskiego składać się będzie z 4-go pułku strzelców pieszych, z brygadą konnicy pułkownika Chłapowskiego i z dwóch dział artyleryi konnej bateryi, stojącej w Siedlcach, które mu przydzieli tymczasowo gen. Weyssenhoff. Cała ta komenda stać będzie na lewym brzegu Liwca w Opolu i przyległych wioskach. Siedlce będą zajęte jednym szwadronem.

Dla uskutecznienia tej dyspozycyi gen. Czyżewski z 4-tym pułkiem strzelców pieszych wyruszy z teraźniej-

szych swoich leż dnia 7-go i rozłoży je tegoż dnia w Opolu, Ostrówku, Niwiskach i Iganiach.

4-ty pułk ułanów zajmie tegoż d. 7-go wsie, leżące pomiędzy Ziomakami[1] i Dąbrówką.

15.

Dywizya pułkownika Skrzyneckiego.

Nr. 42. *Dnia 5 lutego 1831.*

Dywizya ta zajmować będzie leże po lewej ręce traktu, idącego od Okuniewa do Dobrego, tak, ażeby się schodziła z leżami gen. Giełguda, z drugiej zaś strony aż po rzeczkę, przechodzącą pod Makowcem i Jadowem.

Leże mają być tak urządzone, iżby cała dywizya w jednym dniu mogła być skoncentrowana pod Stanisławowem.

Pułk 4-ty liniowy w d. 7-ym zemknie swoje leże w ten sposób, iżby nie miał żadnego człowieka po prawej stronie traktu, idącego z Stanisławowa do Dobrego, a za to rozszerzy się po lewej stronie tegoż traktu na leże, z których grenadyery dla niego w d. 7-ym ustąpią, to jest, aż po wioski Roszczep, Klembów i Mostówkę.

Pułk 8-my liniowy zmieni swoje teraźniejsze stanowisko tyle tylko, iżby ustąpił z Jadowa i był bardziej zbliżony do punktu koncentracyjnego w Stanisławowie, jeden zaś batalion 8-go pułku, ażeby zawsze był gotów w niespodzianym razie wesprzeć jazdę, która się w Jadowie znajdować będzie. W Stanisławowie pozostanie 2-ga baterya. Miasteczko Dobre i najbliższe wioski około niego mają być zupełnie wolne z powodu przechodów, które tam będą miały miejsce. Reszta dywizyi pozostanie w miejscu.

---

[1] W rękopisie: *Zumakami* (p. w.).

16.

Brygada konnicy pułkownika Dembińskiego.

Nr. 43. *Dnia 5 lutego 1831.*

Pułk płocki pozostaje w Zakroczymiu.

Pułk 3-ci strzelców konnych opuści swoje stanowiska d. 8-go lutego i zajmie na noc wioski przed Pułtuskiem, opuszczone przez pułk strzelców konnych byłej gwardyi, nazajutrz pójdzie w marszu prostą drogą do Wyszkowa, gdzie pułk ten do dalszego rozkazu konsystować będzie.

17.

Dywizya Generała Szembeka.

Dnia 5 lutego 1831.

Pułk grenadyerów d. 7-ym zemknie się ku Pradze i Wiśle, tak, ażeby jego leże nie przechodziły Wiązowni, Okuniewa i Kalenia.

Wiązownia może być zajętą, ale nie Okuniew.

Reszta dywizyi pozostaje na teraźniejszych leżach.

18.

Rezerwa konnicy.

Dnia 5 lutego 1831.

Cała rezerwa konnicy ze swoją artyleryą konną kantonować będzie na prawo starego traktu, przechodzącego przez Okuniew i Stanisławów, z główną kwaterą w Mińsku. Od d. 10-go będzie mogła zajmować Kałuszyn, ale nie Wiązownią ani żadnego miasteczka i wioski, leżących na starym trakcie stanisławowskim.

Gen. Weyssenhoff każe zrobić dyslokacyą w ten sposób, iżby cały korpus w jednym dniu mógł być zebranym pod Mińskiem.

Dla zebrania rezerwy uskutecznią się następujące ruchy:

Jeden szwadron pułku strzelców byłej gwardyi wyruszy zpod Pułtuska tak, ażeby stanął na noc dnia 7-go w Wyszkowie; tam połączywszy się z szwadronem, już konsystującym, pójdą razem dnia 8-go do Jadowa, dnia 9-go do Dobrego, skąd udadzą się d. 10-go na leże, wyznaczone im rozkazem gen. Weyssenhoffa.

Drugie dwa szwadrony tego pułku staną w Wyszkowie na noc d. 8-go.

Dnia 9-go w Jadowie.

Dnia 10-go w Dobrem.

19.

Do JWgo Generała brygady Sierawskiego.

Nr. 63. *[Dnia 6 lutego 1831].*

Z rozkazu naczelnego Wodza JWny Generał przeznaczony zostałeś na dowódcę wyprawy, która ma działać za Bugiem. Pod jego rozkazy przeznaczonym jest podpułkownik Błędowski. Rozkaz, wydany JWmu Generałowi pod datą 2-go lutego Nro 19, uważa się za niebyły.

Udzielona instrukcya tajna, przepisuje sposób postępowania, którego trzymać się należy.

Instrukcya ta brzmi dosłownie, jak Instrukcya z dnia 2 lutego dla gen. Dwernickiego za wyjątkiem wzmianki o kluczu dla tajnej korespondencyi, natomiast znajduje się na końcu następujący ustęp:

JWny Generał wydasz rozkaz kapitanowi Szymanowskiemu ze sztabu Kwatermistrzostwa generalnego wojska, iż tenże należeć będzie pod rozkazy JWgo Generała, a rozkaz, mu wydany poprzednio, odwołuje się.

20.

(Do str. 399 t. II.).

Stan armii rosyjskiej d. 6 lutego 1831 (podług Smitta).

Wódz naczelny: generał-feldmarszałek hr. Diebitsch-Zabałkański.
Szef sztabu głównego: generał piechoty hr. Toll.
Kwatermistrz generalny: generał-lejtnant Neidhardt.
Dowódca artyleryi: generał-lejtnant Suchozanet.
Dowódca inżynieryi: generał-major Dähn.
Generał dyżurny: generał-major Obruczew.
Intendent generalny: senator Abakumow.

Dywizye	Brygady	Pułki	Piechota		Jazda		Artylerya	
			bataliony	ludzie	szwadrony	jeźdźcy	działa	artyleryści
I korpus piechoty, gen. jazdy hr. *Pahlen I.*								
1-a dyw. huzarów 3163 koni gen.-lejtn. ks. *Łopuchin*	1-a g.-m. Łanskoj	Sumski	—	—	6	791	—	—
	2-a » Josselian	Olwiopolski . . .	—	—	6	790	—	—
		Kliastycki . . .	—	—	6	790	—	—
		Łubieński . . .	—	—	6	792	—	—
1-a dyw. piechoty 10.507 ludzi gen.-lejtn. *Gervais*	1-a » Manderstern	1-y Morski . . .	2	1790	—	—	—	—
		2-gi » . . .	2	1707	—	—	—	—
	2-a » Dobruszyn	3-ci » . . .	2	1789	—	—	—	—
		4-y » . . .	2	1769	—	—	—	—
	3-a » Afrozimow	1-y Jegerski . . .	2	1739	—	—	—	—
		2-gi » . . .	2	1803	—	—	—	—

2-a dyw. piechoty 10.300 ludzi gen.-maj. ks. *Lubomirski*[1], zastąpiony przez gen. *Teslewa*	1-a g.-m. Niejełow	Ks. Wilh. Pruskiego	2	1747	—	—	—	—
		» Karola »	2	1678	—	—	—	—
	2-a » Hurko I	Rewelski	2	1768	—	—	—	—
		Estlandzki . . .	2	1675	—	—	—	—
	3-a » ks. Pscheise	3-ci jegerski . . .	2	1713	—	—	—	—
		4-y » . . .	2	1728	—	—	—	—
3-a dyw. piechoty 9607 ludzi gen.-maj. *Szkurin*	1-a » Mohrenthal	Staroingermanlandzki	2	1670	—	—	—	—
		Nowoingermanlandzki	2	1720	—	—	—	—
	2-a » Peterson	Feldm. Kutuzowa .	2	1654	—	—	—	—
		Wielikołucki . .	2	1602	—	—	—	—
	3-a » Mestodowski	5-y jegerski . . .	2	1420	—	—	—	—
		6-y »[2] . . .	2	1540	—	—	—	—
1-a dyw. artyleryi 96 dział 1674 ludzi gen.-maj. *Perrin*	1-a konna pułk. Paskiewicz	Baterye konne Nr. 1 i 2	—	—	—	—	18	372
	1-a piesza pułk. Potemkin	Baterye piesze Nr. 1, 2, 3	—	—	—	—	30	506
	2-a piesza pułkow. Wachsmuth	Baterye piesze Nr. 1, 2, 3	—	—	—	—	24	414
	3-a piesza pułk. Krapotkin	Baterye piesze Nr. 1, 2, 3	—	—	—	—	24	382
		Ogółem . . .	36	31.513	24	3163	96	1674

[1] Jeszcze przed wkroczeniem do Królestwa ks. Lubomirski był zastąpiony przez gen.-maj. Teslewa.

[2] Pułk 6-ty jegrów znajdował się jeszcze w Mińsku i złączył się z główną armią dopiero w marcu.

Dywizye	Brygady	Pułki	Piechota		Jazda		Artylerya	
			bataliony	ludzie	szwadrony	jeźdźcy	działa	artylerzyści
VI korpus piechoty, gen. piech. bar. *Rosen.*								
6-a dyw. (Litewska) ułanów 3780 ludzi gen.-lejtn. *Włodek*	1-a g.-m. Prószyński	Polski ułanów . .	—	—	6	898	—	—
		Tatarski » . .	—	—	6	990	—	—
	2-a » Igelström	Litewski » . .	—	—	6	896	—	—
		Wołyński » . .	—	—	6	996	—	—
24-a dyw. piechoty 10.725 ludzi gen.-lejtn. *Kiszkin.*	1-a » Lewandowski	Brzeski	2	1790	—	—	—	—
		Białostocki . . .	2	1784	—	—	—	—
	2-a g.-m. Nikitin	Litewski	2	1760	—	—	—	—
		Wileński	2	1765	—	—	—	—
	3-a » Pinabel	47-y jegerski . .	2	1800	—	—	—	—
		48-y » . .	2	1766	—	—	—	—
25 a dyw. piechoty 10.388 ludzi gen.-lejtn. *Reibnitz*	1-a » Brażko	Wołyński	2	1720	—	—	—	—
		Miński	2	1690	—	—	—	—
	2-a » Linden	Podolski	2	1756	—	—	—	—
		Żytomierski . . .	2	1744	—	—	—	—
	3-a » Brieseman v. Kething	49-y jegerski . .	2	1725	—	—	—	—
		50-y » . .	2	1753	—	—	—	—
gen.-maj. *Muraviev* 5017 ludzi	brygada grenadyerów Litewskich	Żmucki	2	1670	—	—	—	—
		Łucki	2	1667	—	—	—	—
		Nieświeski karabin.	2	1680	—	—	—	—

6-a (Litewska) dyw. artyleryi, 80 dział, 1508 ludzi gen.-maj. *Szuszerin*	16-a konna, pułk. Swancow	Baterye konne, Nr. 31 i 32	—	—	—	—	16	331
	24-a piesza, pułk. Birulin	Baterye piesze, Nr, 1, 2 i 3 . . .	—	—	—	—	24	406
	25-a piesza, pułk. Boborikin	Baterye piesze, Nr. 1, 2 i 3 . . .	—	—	—	—	24	403
	Litewska bryg. grenad. bar. Rönne	Baterye piesze, Nr. 1 i 2	—	—	—	—	16	368
		Ogółem . . .	30	26.070	24	3780	80	1508
Oddział gwardyi w. ks. Konstantego. Gen. piechoty hr. *Kuruta*.								
	1-a gen.-lejtn. Knorring	Kirasyerów Podols.	—	—	4	673	—	—
		Ułanów W. Ks. .	—	—	4	650	—	—
	2-a gen.-maj. Pęcherzewski	Huzarów Grodzieńskich	—	—	4	652	—	—
	pułk. Owander	Litewski gwardyi.	2	1772	—	—	—	—
		Wołyński » .	2	1819	—	—	—	—
	gen.-maj. bar. Korff	Baterya konna gw. Nr. 3	—	—	—	—	8	159
		Baterya piesza gw. Nr. 5	—	—	—	—	12	234
		Ogółem . . .	4	3591	12	1975	20	392

Dywizye	Brygady	Pułki	Piechota		Jazda		Artylerya	
			bataliony	ludzie	szwadrony	jeźdźcy	działa	artylerzyści
Korpus grenadyerów kolonij wojskowych. Gen. piech. ks. *Szachowskoj.*								
1-a dyw. grenadyer. 10.960 ludzi gen.-lejtn. *Ugriumow*	1-a gen.-major von Fricken	Ces. Austryackiego	2	1904	—	—	—	—
		Króla Pruskiego .	2	1788	—	—	—	—
	2-a gen.-maj. Tomaszewski	Nast. tronu prusk.	2	1839	—	—	—	—
		Hr. Arakczejewa [1].	2	1818	—	—	—	—
	3-a gen.-maj. Leontiew	1-y karabinierski .	2	1796	—	—	—	—
		2-i kar. (feld.Barclaya)	2	1815	—	—	—	—
2-a dyw. grenadyer. 10.511 ludzi gen.-lejtn. *Polujektow*	1-a gen.-maj. Czaadajew	Kijowski . . .	2	1750	—	—	—	—
		Ks. Eug. Wirtemb.	2	1781	—	—	—	—
	2-a gen.-major Buschen	Katierinosławski .	2	1763	—	—	—	—
		Ks. Pawła Meklem.	2	1722	—	—	—	—
	3-a gen.-major Freigang	3-i karabinierski .	2	1735	—	—	—	—
		4-y » .	2	1760	—	—	—	—
	1-a gen.-maj. Bujwid	Sybirski	2	1906	—	—	—	—
		Feld.Rumiancowa [2]	2	1886	—	—	—	—
	2-a gen.-maj. Martynow	Feldm. Suworowa	2	1762	—	—	—	—
		Astrachański . .	2	1787	—	—	—	—

[1] Pułk Arakczejewa jakoteż i jeden batalion pułku Króla Pruskiego pozostały w Augustowskiem.

[2] 1-sza brygada 3-iej dywizyi grenadyerów pozostała w Wilnie i przybyła do armii dopiero w marcu.

	3-a gen.-major Kołotyński	5-y karabinierski .	2	1795	—	—	—	—
		6-y »[1] .	2	1928	—	—	—	—
Dyw. art. grenadyer. 72 dział, 1760 ludzi gen.-maj. *Gerbel*	1-a bryg. piesza pułk. Moisiejew	Baterye piesze Nr. 1, 2, 3	—	—	—	—	24	652
	2-a bryg. piesza pułk. Gołowaczew	Baterye piesze Nr. 1, 2, 3	—	—	—	—	24	667
	2-a bryg. piesza pułk. Łozow	Baterye piesze Nr. 1, 2, 3	—	—	—	—	24	641
		Ogółem . . .	36	32.615	—	—	72	1760
III korpus jazdy rezerwowej. Gen. jazdy hr. *Witt.*								
3-a dyw. kirasyerów 3168 koni gen.-lejtn. *Kabłukow*	1-a gen.-major bar. Driesen	Orderu wojskoweg.	—	—	6	812	—	—
		Starodubski . . .	—	—	6	792	—	—
	2-a gen.-maj. Grews	Ks. Alberta Prusk.	—	—	6	784	—	—
		Nowogrodzki . .	—	—	6	780	—	—
3-a dyw. ułanów gen.-maj. bar. *Sacken*	1-a gen.-maj. Kismer	Ukraiński	—	—	6	882	—	—
		Nowoarchangielski	—	—	6	871	—	—
	2-a g.-m. Berdejew	Nowomirgorodzki .	—	—	6	876	—	—
		Elizawetgradzki .	—	—	6	854	—	—
Artylerya 32 dział, 628 ludzi pułk. *Korsakow*	9-a bryg. konna pułk. Kostomarow	Baterye konne Nr. 17, 18	—	—	—	—	16	312
	10-a bryg. kon. pułk. Potemkin II	Baterye konne Nr. 19, 20	—	—	—	—	16	316
		Ogółem . . .	—	—	48	6651	32	628

[1] Jeden batalion 6-go pułku karabinierów pozostał w Białymstoku do obrony artyleryi.

Dywizye	Brygady	Pułki	Piechota		Jazda		Artylerya	
			bataliony	ludzie	szwadrony	jeźdźcy	działa	artylerzyści
V korpus jazdy rezerwowej. gen-lejtn. bar. *Kreutz.*								
2-a dyw. dragonów 3642 koni gen.-maj. *Saborinski*	1-a gen.-major Hellmann	Kazański	—	—	6	906	—	—
		Ks. Aleks. Wirtemb.	—	—	6	912	—	—
	2-a gen.-maj. Kawer	Twerski	—	—	6	928	—	—
		Finlandzki . . .	—	—	6	896	—	—
2-a dyw. strzelców 3737 koni g.-lejtn. bar. *Geismar*	1-a g.-m. Paszkow	Perejasławski . .	—	—	6	984	—	—
		Króla Wirtembers.	—	—	6	960	—	—
	2-a g.-m. Kolszewski	Arzamaski . . .	—	—	6	898	—	—
		Tyraspolski . . .	—	—	6	895	—	—
Artylerya 40 dział, 879 ludzi gen.-maj. *Braker*	14-a brygada konna pułk. Salza	Baterye konne Nr. 27, 28	—	—	—	—	24	461
	15-a brygada konna pułk. Kuprianow	Baterye konne Nr. 29, 30	—	—	—	—	24	418
		Ogółem . . .	—	—	48	7379	48	879

Rekapitulacya.

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Artyleryści	Ogółem
1-y korpus piechoty	36	24	96	31.513	3.163	1.674	36.350
6-y » »	30	24	80	26.070	3.780	1.508	31.358
Oddział gwardyi W. ks. . . .	4	12	20	3.591	1.975	393	5.959
Korpus grenadyerów	36	—	72	32.615	—	1.760	34.375
3-ci korpus jazdy rezerwowej .	—	48	32	—	6.651	628	7.279
5-y » » » .	—	48	48	—	7.379	879	8.258
Ogółem . . .	106	156	348	93.789	22.948	6.842	123.579
Odchodzą pułki, później przybyłe	10 [1]	—	—	9.138	—	—	—
Ogół . . .	96	156	348	84.651	22.948	6.842	114.441
Do tego 10 pułków kozaków .	—	—	—	—	4.000	—	4.000
	96	156	348	84.651	26.948	6.842	118.441

[1] Mianowicie:

Pułk 6-ty jegerski . . .	2	bataliony	1540
» Króla Pruskiego . .	1	»	1000
» Arakczejewa . . .	2	»	1818
» Sybirski	2	»	1906
» Rumiancowa . . .	2	»	1886
» 6-ty karabinierski .	1	»	988
	10	batalionów,	9138

21.

Do JWgo Generała Malletskiego, dowódcy korpusu inżynierów.

Nr. 97. *d. 9 lutego 1831 r.*

Wolą jest Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał rozkazał kapitanowi Lelewel rozpoznawać ciągle stan Wisły i przekonywać się osobiście o środkach, przedsiębranych dla zabezpieczenia mostu warszawskiego i dla postawienia go napowrót. Kapitan Lelewel ma przysyłać przynajmniej raz na dzień swoje raporta do głównej kwatery. Wódz naczelny ponawia swoje rozkazy, ażeby roboty koło umocnienia Warszawy były prowadzone z jak najmocniejszą sprężystością, a to według opinii, danej przez wyznaczoną radę wojenną, u generała Woyczyńskiego odbytą. Nie rozumie Wódz naczelny, dlaczego w chwili, gdy służba inżynierska ma przed sobą tak ważne roboty umocnienia, oficer tak zdatny, jakim jest kapitan Wilson, zajęty jest jedynie pilnowaniem koszar. Zdaje mu się, iż w obecnej chwili cała ta służba mogłaby zostać oddaną architektom cywilnym.

22.

Do JWgo Izydora Krasińskiego.

Nr. 98. *d. 9 lutego 1831 r.*

Życzeniem jest Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał raczył przyśpieszyć wszelkimi sposobami marsz do armii korpusów nowej formacyi, zwłaszcza tych wszystkich, które mogą przejść Wisłę przed puszczeniem lodu.

Podobnież pragnie Wódz naczelny, ażeby zaopatrzenie magazynów w Warszawie w żywność i furaż w jak największej ilości jak najczynniej przyśpieszane było, na co JWny Generał raczysz zwracać swą szczególną uwagę.

Wódz naczelny prosi JWgo Generała, ażeby Komi-

sya rządowa wojny popierała wszelkiemi siłami uorganizowanie małej wojny na cały kraj.

W województwo krakowskie jeszcze nie był mianowany jej dowódca. Do zrobienia wyprawy na Wołyń był wyznaczony podpułkownik Mycielski z różnymi oddziałami, które się znajdowały w województwie lubelskiem, a które były po większej części pod rozkazami generała Żółtowskiego. Dzisiaj zmieniły się już okoliczności: generał Żółtowski cofnął się za Wisłę, podpułkownik Mycielski odebrał inne przeznaczenie. Zawsze jednak zdaje się, iż wyprawa na Wołyń, choćby tylko w 1.000 ludzi determinowanych pod dowództwem dzielnego dowódcy, któryby wyminął nieprzyjaciela, znajdującego się w kraju, i wkroczył za Bug, sprawiłaby wielki skutek: raz, dając powód do powstania w tamtych okolicach, drugi raz, że odciągnęłaby zprzed wojska czynnego znaczny korpus. Życzeniem jest Naczelnego Wodza, ażebyś się JWny Generał raczył zająć natychmiast uorganizowaniem tej wyprawy, biorąc do niej oddziały zpod komendy generała Żółtowskiego, i ażebyś wszelkie na to łożył usiłowanie, aby ta wyprawa jak najprędzej za Bugiem stanęła.

23.

Rozkaz ruchu dla wojska.

Piechota.

Nr. 2442. *Okuniew 9 lutego 1831 r.*

Rozpoczynając działania przeciwko nieprzyjacielowi, korpusy wojska uskutecznią następujące ruchy.

Dnia 11 lutego generał Małachowski z tem, co ma z piechoty i artyleryi w Serocku, uda się do Olbrachcic pod Pułtuskiem. Reszta brygady gen. Małachowskiego tegoż dnia opuści swoje stanowisko około Wyszkowa i uda się do Olbrachcic połączyć się z pozostałą częścią brygady. Strzelcy konne b. gwardyi tenże sam ruch uskutecznią.

Generał Krukowiecki osądzi, czyli stan rzek pozwala

piechocie przejść po lodzie i udać się prosto na Mystkowiec do Olbrachcic, lub też, czy wypada pójść na most pod Zegrzem. Artylerya w każdym przypadku wyruszy zpod Wyszkowa i uda się na Zegrze do Olbrachcic, tak, ażeby 12-go znajdowała się w Olbrachcicach; natenczas artylerya konna wróci pod rozkazy pułkownika Jankowskiego.

Generał Giełgud z całą swoją komendą opuści Jadów tak, ażeby 11-go stanął wcześnie na stanowisku między Niegowem a Slubowem, na lewym brzegu Bugu, uważając przewóz na tej rzece; dnia 12-go w Arcichowie, Guzowatce między Cygowem, Wólką Dąbrowską i Wólką Pieczącą, 13-go Klembów i Rasztów, gdzie otrzyma dalsze przeznaczenie.

Artylerya.

Baterya artyleryi konnej podpułkownika Chorzewskiego: 11-go Długa Kościelna, 12-go Kobyłka.

Naczelny Wódz siły zbrojnej narodowej
(podpisano) *M. Radziwiłł.*

Jazda.

Dywizya karabinierów konnych stanie 10-go na Pradze.

Pułk 2-gi Mazurów 10-go będzie w Krubinie, Olszewnicy, Kałuszynie wsi, Skrzeszewie i Górze w okolicy Zegrza.

Pułk 5-ty ułanów wyjdzie 10-go do Wieliszewa nad Narwią i okolicy, gdzie ma stanąć 11-go na noc.

Pułk płocki pułkownika Kisielnickiego 11-go do Nasielska.

Pułk 2-gi strzelców konnych 11-go do Wiązowni, 12-go do Grzybowskiej Woli i Grochowa.

Pułk 4-ty strzelców konnych 10-go Długa Szlachecka i Długa Kościelna, 11-go wszystkie wsi od Kobyłki aż do Słupna.

Pułk 1-szy Mazurów pozostaje w Radzyminie.

Pułk kaliski pułkownika Sczanieckiego 10-go do Męcina pod Dobrem, gdzie rozkazy od gen. Żymirskiego otrzyma.

Pułk kaliski Dłuskiego d. 10-go Cyganka, Łapcynie i inne wioski pod Stanisławowem, gdzie rozkazów gen. Żymirskiego oczekiwać będzie.

Pułk sandomierski Libiszewskiego odbierze rozkazy wprost od gen. Zymirskiego.

Pułk podlaski 10-go uda się do Glinianki i przyległych wiosek, 11-go Janów za Mińskiem, skąd mu da dyrekcyą gen. Żymirski.

Pułk 2-gi ułanów 13-go ma być w Stanisławowie, gdzie otrzyma dalszą dyrekcyą.

Pułk 3-ci ułanów 11-go Makowiec Duży pod Dobrem i przyległe wioski, d. 12-go wioski i innych (s), jeżeli nie dostanie przeciwnego rozkazu.

Pułk piechoty, odsyłający się przez gen. Żymirskiego, ma stanąć 11-go na noc w Dobrem, 12-go w Stanisławowie, 13-go w Tule, 14-go w Radzyminie, 15-go w Zegrzu, gdzie dalsze odbierze przeznaczenie.

Generał Szembek z 1-szym i 3-cim pułkiem i artyleryą nocować będzie d. 10-go w Serecku, d. 11-go stanie na noc w Pułtusku, gdzie przednią straż formować będzie.

Pułk grenadyerów d. 10-go stanie na noc w Kaleniu i wsiach naokoło Okuniewa, po prawej stronie traktu, idąc od Stanisławowa, d. 11-go w Nieporęcie, 12-go za Serockiem w Dzierzeninie i przyległych wioskach, 13-go połączy się z dywizyą w Pułtusku.

Generał Skrzynecki wyśle jeden pułk z Dobrego d. 10-go do Stanisławowa, 11-go do Tuła, 12-go do Radzymina, 13-go do Zegrza, gdzie dalszych rozkazów oczekiwać będzie. Gen. Skrzynecki z resztą swojej piechoty uskuteczni tenże sam ruch jednym dniem później.

Artyleryą swoję wyśle generał Skrzynecki z pierwszą swoją kolumną; jeżeliby się zaś obawiał nadto złych dróg

w kierunku naznaczonym, może się wyprawić do Zegrza wielkim traktem, ażeby przeszła przez Pragę. W tym przypadku oznaczy dla niej etapy. Lecz jakkolwiekbądź względem niej postanowi, zaraportuje natychmiast Sztabowi głównemu z oznaczeniem dnia, w którym artylerya ta staje w Zegrzu.

24.

Do JWgo Generała dywizyi Klickiego.

Nr. 99. *d. 10 lutego 1831 r.*

Życzeniem jest naczelnego Wodza, ażebyś JWny Generał przyśpieszał wszelkimi sposobami marsz korpusów nowoformujących się do armii, zwłaszcza tych, które przeprawić przez Wisłę jest jeszcze możność, nim lód puści. Podobnie generał Dwernicki powinien przejść Wisłę, z czem może, dopóki jest jeszcze możność przejść ją w Warszawie, ażeby się znajdował koniecznie w polu przeciwko nieprzyjacielowi, nim puszczenie lodu przerwie wszelką komunikacyą. Generał Dwernicki ma się ciągle znosić z generałem Żymirskim, mającym dowództwo między Bugiem i Wisłą, od którego przeto i rozkazy będzie mógł odbierać. Raczysz JWny Generał zawiadamiać jak najczęściej Sztab główny o ruchu tych wszystkich korpusów, a zwłaszcza tych, które się już do Warszawy zbliżają, z wyraźnem oznaczeniem dnia, którego tam staną, ażeby Sztab główny mógł mu zawczasu nadawać właściwy kierunek od Warszawy.

25.

(Do str. 396, t. I.).

Wódz naczelny do JWgo Generała Żymirskiego.

Nr. 103. *d. 10 lutego 1831 r.*

Zawiadamiam Pana Generała, iż armia rozpocznie działania wojenne każdej chwili, a to stosownie do wiadomości, której wyglądam od pułkownika Jankowskiego i od generała Krukowieckiego. Być może, że po odebra-

niu dzisiejszej wiadomości udam się osobiście na trakt pułtuski. W tym stanie rzeczy przeznaczam Panu Generałowi dowództwo nad korpusem, składającym się z ośmiu batalionów piechoty, jednej brygady ułanów, czterech pułków konnicy nowej formacyi, jednej bateryi konnej i jednej pieszej lekkiej.

Piechotę, która ma zostać z Panem Generałem, przeznaczysz sam z tej, która się znajduje pod jego rozkazami, resztę zaś pod dowództwem generała brygady wyślesz tak, ażeby na dniu stanęła na noc przed Jadowem.

Dla skompletowania zaś jazdy i otrzymania artyleryi konnej, przeznaczającej się do korpusu Pana Generała, zniesiesz się z generałem Weyssenhoff, który odbiera stosowny rozkaz.

Przeznaczeniem Pana Generała będzie działać z tym korpusem oddzielnie na prawym brzegu Wisły w głównym celu zakrywania Warszawy, oglądając się na trzy główne kierunki, to jest, na trakt, idący od Liwa, od Siedlec i na drogi, z Lubelskiego prowadzące, a przytem nie zapominając także o Wyszkowie.

Polegając na zdolnościach i czynności Pana Generała, zostawiam Mu bez ograniczenia wolność działania na wszystkie strony, pamiętając zawsze jednak o Warszawie.

Ponieważ punkt Liw z swego położenia geograficznego pokazuje się ważnem stanowiskiem, Pan Generał jesteś upoważniony do zostawienia tam oddziału w takiej liczbie i takiej broni, jak tego uznasz potrzebę i trzymać go tam będziesz, o ile osądzisz to użytecznem.

Generał Dwernicki zbiera w tych dniach w Mniszewie korpus, przeznaczony działać podług potrzeby na jednym lub drugim brzegu Wisły, odbierze polecenia znoszenia się z Panem Generałem. Należy, ażebyście sobie obadwa pomagali, a na przypadek, gdyby się działania pod samę Warszawę zbliżyły, przejdzie on pod rozkazy Pana Generała.

Pan Generał będziesz się starał użyć oprócz tego

przeciwko nieprzyjacielowi wszelkich środków, jakie Ci podadzą partyzanci i mieszkańcy.

Na emisaryuszów i na nadzwyczajne przypadki Komisya wojny przeznaczy potrzebny fundusz.

Podpułkownika Chrzanowskiego zatrzymasz Pan Generał przy sobie, w którego usposobieniu i czynności wielką znajdziesz pomoc. Rząd zostanie zawiadomiony przezemnie o przeznaczeniu Pana Generała, aby wydał polecenie wszelkim władzom cywilnym wspierania wszelkimi sposobami czynności, poruczonej Panu Generałowi.

Pan Generał, przejąwszy się duchem niniejszego rozkazu, łatwo pojmiesz, jak wielkie zaufanie w nim pokładam.

Przysyłać mi będziesz częste raporta, ażebym moje własne działania mógł modyfikować według jego położenia. Z mojej zaś strony będę mu donosił o powodzeniu głównej armii, ażebyś wedle tego mógł stosować Twoje działania.

Uwiadamiam jeszcze Pana Generała, iż książę Wirtemberski, podług dzisiejszych wiadomości, był dnia . . . . z siedmiu pułkami konnicy różnej broni w Lubartowie. Starać się trzeba dowiedzieć się, czyli korpus ten jest samoistny, czyli tylko przednia straż większego korpusu, który w Lubelskie wkroczył.

26.

Do Generała Krukowieckiego.

Nr. 122. *d. 10 lutego 1831 r.*

W Pułtusku ma się znajdować oddział strzelców podpułkownika Kochanowskiego. W. N. polecił mi zaszczyt zawiadomienia JWgo Generała, że wolą Jego jest, ażebyś JWny Generał odbył lustracyą tego oddziału, przekonał się o stanie, w jakim się znajduje; jeżeli to być może, ażebyś go użył zaraz przeciwko nieprzyjacielowi. Jeżeli zaś stan tego oddziału wymaga jakich środków zaradczych,

ażebyś je JWny Generał raczył przedsięwziąść, bądź to na miejscu, bądź też odsyłając w najgorszym przypadku oddział podpułkownika Kochanowskiego do Warszawy dla dokończenia organizacyi, oddając ich w tym ostatnim przypadku pod szczególny dozór gubernatora miasta Warszawy.

Skałek mogłyby z łatwością udzielić pułki oddziałowi temu.

27.

Do JWgo Generała Żymirskiego.

Nr. 103. *Okuniew 11 lutego 1831, o 10 rano.*

Z rozkazu Wodza naczelnego mam honor zwrócić uwagę JWgo Generała na to, iż rozdrabniając swój korpus na stanowiskach, tak dalece od siebie oddalonych, jak są Liw i Latowicz, wtenczas, gdy nieprzyjaciel z wszystkich stron zbliża się dość znacznymi korpusami, jest to narażać się na cząstkowe i nieochybne porażki. Zdaniem Wodza naczelnego JWny Generał nie możesz wykonywać danej sobie misyi inaczej, jak tylko mając swój korpus i działając jedną główną masą przeciwko temu korpusowi, który pierwszy mijać będzie stanowisko JWgo Generała, dążąc ku Pradze, a im dalej posunie się w tył JWgo Generała, tem zupełniejsze powinno być jego zniszczenie. Następnie JWny Generał zwracałbyś się całą siłą przeciwko drugiemu nieprzyjacielowi, którego miałbyś z drugiej strony. Tym to sposobem może być Warszawa zabezpieczoną, nieprzyjaciel porażony, a nadewszystko zabezpieczyć możesz JWny Generał swój korpus od klęsk, co w każdym razie powinno być głównym przedmiotem uwagi komenderującego.

Punkt Kałuszyna zdaje się być Wodzowi naczelnemu dobrze obrany, ale trzeba tam być w masie i stamtąd w potrzebie działać masą zaczepnie. W obecnem położeniu Liwiec i stanowiska nad nim straciły znaczenie. O skrzydła swoje, o kumunikacye, o tył JWny Generał nie po-

trzebujesz mieć obawy, bo cała rezerwa jazdy i kilkadziesiąt dział masuje się przed Pragą i nie zaraz to stanowisko opuści; zresztą most warszawski jest zabezpieczony dobrem i obszernem przedmościem, a mosty na Narwi zapewniają JWmu Generałowi komunikacyą z Modlinem, z główną armią i na wszelki przypadek schronienie.

Skorobyś JWny Generał postanowił działać w tym duchu, uznasz bezwątpienia przyzwoitem kazać generałowi Giełgudowi maszerować bez zwłoki ku Serockowi w przepisanym kierunku, albowiem skoncentrowanie armii powinno być dzisiaj głównym przedmiotem.

Wódz naczelny sądzi, iż JWny Generał znajdujesz się teraz w położeniu odniesienia pierwszego zwycięstwa; sądzi, że masz na to bardzo odpowiadające siły. Już tylko potrzeba trzymać się w masie, zajmować dobre i stosowne stanowiska, a z nich jak piorun uderzać, a nadewszystko unikać rozdrabniania swojego korpusu. Strzelców Kuszla możesz JWny Generał zatrzymać pod swoimi rozkazami. Drugi korpus Geritza odbiera rozkaz udania się także pod jego rozkazy. JWny Generał znajdziesz może sposobność użycia ich za partyzantów i przy ich pomocy uorganizowania małej wojny na skrzydłach, a jeszcze lepiej na tyle nieprzyjaciela.

JWny Generał uznasz zapewne, iż w wykonywaniu swojego świetnego powołania, które jedynie tylko przez szybkie ruchy da się wykonać, baterya pozycyjna byłaby dla niego ciężarem; gdy stać się może użyteczną przy głównej armii, która zapewne na szosie działać będzie, zechcesz przeto bezzwłocznie odesłać ją do Pragi.

Wódz naczelny jeszcze raz poleca JWmu Generałowi, ażebyś stawianiem pułków pojedynczo w myśli strzeżenia i pilnowania każdego traktu, każdej komunikacyi, nie wystawiał ich na zniesienia, które nieochybnieby następowały jedno za drugiem.

Wódz naczelny nie potrzebuje wystawiać JWmu Ge-

nerałowi, jak pomyślny skutekby sprawiło dla sprawy powszechnej zwycięstwo, przez niego odniesione.

Wódz naczelny poleca, ażebyś JWny Generał zwrócił szczególną baczność na sposób, w jaki się służba forpocztów odbywa, rozpoznań i zwiadów. Nie można dosyć napowtarzać oficerom, do niej przeznaczonym, że powołaniem ich nie jest bojowanie, zwłaszcza z kozakami, a daleko ważniejsze — zabezpieczanie armii.

Przyłączają się hasła, już raz przesłane.

Główna kwatera *Okuniew 11 lutego, o 10½ rano*

Szef sztabu *Mroziński.*

28.

Do Komisyi wojny.

Nr. 123. *Dnia 12 lutego 1831 r.*

Do dowodzenia wyprawą na Wołyń był wyznaczony podpułkownik Mycielski. Ten wysłał naprzód podporucznika Nyko dla obmyślenia zawczasu wspólnie z generałem Żółtowskim środków przygotowawczych. Ci dwaj oficerowie wyznaczają tedy kilka tysięcy piechoty. Pułkownik Łagowski, mianowany przez Komisyą wojny w miejsce podpułkownika Mycielskiego, wymaga zbyt wiele konnicy. Wódz naczelny znajduje, że ani jeden ani drugi nie zrozumiał właściwego przeznaczenia tej wyprawy, idzie tu o to, nie żeby zrazu walczyć, ale i owszem unikając wszelkiego spotkania z nieprzyjacielem, przebierać się lasami i bezdrożami tak, ażeby wyminąć korpusa nieprzyjacielskie, w polu będące i dostać się niemal ukradkiem na Wołyń. Tam dopiero otwiera się pole działań tej wyprawy, która tam dopiero środkami, jakich dostarczą Wołyń, Podole i Ukraina, powinna codziennie wzrastać i dojść do utworzenia znacznego korpusu szczególnie jazdy, który wtenczas zyskać może wielkie znaczenie w działaniach wojennych.

Taką wyprawę rozpoczynać w kilka tysięcy, a szczególnie piechoty, byłoby to chcieć, ażeby na samym wstępie spełzła, albowiem ściągnęłaby natychmiast na siebie kilka korpusów nieprzyjacielskich, których nie zdołałaby wyminąć, nie mogąc czynić zbyt śpiesznych poruszeń, już to dla swojej liczby, już dla trudności wyżywienia. Ażeby się taka wyprawa udała, potrzeba koniecznie nadzwyczajnej czynności i szybkich poruszeń, zwłaszcza w początkach. Potrzeba, ażeby oddział mógł się wszędzie przemknąć, wszędzie schować, wszędzie wyżywić, nie może zatem być licznym. Wódz naczelny przeznacza do tej wyprawy 5-ty i 6-ty szwadron jazdy Sandomierskiej i ochotników, ile się da zebrać, zwłaszcza z pomiędzy młodzieży wołyńskiej. Zdaje się nawet, iż w tej wyprawie byłoby najwłaściwsze miejsce dla legionu Wołyńskiego, który powinienby ruszać, nie zakładając ambicyi na tem, żeby pięknie wystąpić.

Zechce Komisya Rządowa Wojny zająć się tym przedmiotem, ażeby wyprawa wołyńska jak najprędzej przyniosła pożądany skutek. Dowódca jej, którym pozostać może pułkownik Łagowski, ażeby się przejął duchem tak znakomitego powołania.

Jeżeli pułkownik Łagowski pójdzie już z pewnością na Wołyń, wypadałoby wyznaczyć na jego miejsce innego dowódcę do prowadzenia małej wojny w województwie mazowieckiem.

29.

Do JWgo Generała dywizyi Żymirskiego.

Nr. 124. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Z rozkazu Wodza naczelnego mam zaszczyt przesłać JWmu Generałowi kopią raportu, przesłanego dzisiejszej nocy przez generała Krukowieckiego, ażebyś wśród swoich działań pamiętał o tem, że jeżeli się ten raport sprawdzi, Diebitsch będzie mógł debuszować przez Wyszków Brok..., a w tym przypadku Wódz naczelny z wszy-

stkiemi rezerwami i z korpusem JWgo Generała pewnieby poszedł uderzyć na zbliżające się jego kolumny; sądzi przeto, że JWny Generał potrafisz zastosować swoje działania przeciwko korpusom, znajdującym się już między Wisłą i Bugiem tak, ażebyś zawsze miał na uwadze armią Diebitscha nad Bugiem i był zawsze gotów działać przeciwko niej wspólnie z Wodzem naczelnym. Wódz naczelny prosi o częste przesyłanie raportów, przynajmniej raz na dzień. Przypomina utrzymanie karności, sądząc, że na to dowódcy dywizyj dostateczną mają władzę.

Od brygady generała Giełguda nie mamy wiadomości, oczekujemy ich z niecierpliwością.

JWny Generał zechcesz być w nieprzerwanej komunikacyi z generałem Skrzyneckim, znajdującym się w Stanisławowie, z którym nawet wypadnie bez wątpienia kombinować działania JWgo Generała przeciwko Diebitschowi.

Na zasięganie pewnych wiadomości o nieprzyjacielu nie należy szczędzić kosztów ani starań.

30.

Do JWgo Generała brygady Skrzyneckiego.

Nr. 125. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Wódz naczelny kazał przesłać JWmu Generałowi kopią dzisiejszych raportów, z których okazuje się, iż Diebitsch zmienił kierunek swojego marszu i jak się zdaje, będzie chciał przejść Bug pod Wyszkowem, Nurem, Brokiem. Być może, iż skoro to przejście uskutecznionemby zostało, Wódz naczelny poszedłby atakować jego kolumny w marszu na czele dywizyi JWgo Generała, rezerw, brygady generała Giełguda i generała Żymirskiego. JWny Generał zechcesz przeto w każdym nagłym przypadku stosować swoje postępowanie do tego położenia rzeczy, być w ciągłej komunikacyi z generałem Żymirskim, znosić się z nim, eklerować się ku Bugowi, jako też i z drugiej strony od szosy.

Generał Giełgud odebrał rozkaz pomaszerowania z Jadowa do Radzymina. Wódz naczelny nie ma od niego wiadomości, których z niecierpliwością oczekuje. JWny Generał zechcesz przysyłać raporta do głównej kwatery jak najczęściej. Wódz naczelny przypomina panom generałom utrzymanie karności, więcej niż kiedy potrzebnej, sądzi, iż dowódcy dywizyj mają na to dostateczną władzę.

Na zasięganie pewnych wiadomości o nieprzyjacielu nie należy szczędzić kosztów ani starań.

31.

Do JWgo Generała Krukowieckiego.

Nr. 126. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Wódz naczelny polecił mi zaszczyt oświadczenia JWmu Generałowi, że jeżeli nadesłane przez niego wiadomości o zmianie ruchu głównych sił nieprzyjacielskich, co według wielkiego prawdopodobieństwa zdaje się niewątpliwem, potwierdzoną zostanie, wypadnie bez wątpienia uderzyć wszystkiemi siłami naszemi na kolumny jego, któreby przez Bug debuszowały.

Przygotowywując się na takowe zdarzenie, ostrzeżono generała Żymirskiego w Kałuszynie, pułkownika Skrzyneckiego w Stanisławowie. Generał Szembek odbiera polecenie masowania swojej dywizyi około Zegrza. Rezerwa jazdy stoi między Radzyminem, Okuniewem i Pragą. Generał Giełgud w Stanisławowie pozostanie.

Co się zaś tyczy JWgo Generała, sam osądzisz najlepiej, jakie powinnno być Jego postępowanie w obecnem położeniu rzeczy. Zdaje się jednak Wodzowi naczelnemu, że jeżeli się potwierdzą ostatnie wiadomości, nie należałoby rozrzucać piechoty na odległych stanowiskach, jakiemi są Rożan i Ostrołęka, albowiem nietylko wystawiałyby się na stratę, ale także nie mogłyby zdążyć na pole bitwy, na którem losy kraju ważyć się będą. Wódz naczelny, zwracając na to uwagę JWgo Generała, zosta-

wia Jemu samemu obmyślenie sposobu, jakimby można najlepiej zabezpieczyć most w Ostrołęce, nie uszczuplając czynnego wojska, choćby i jednym całkowitym batalionem.

32.

Do JWgo Generała Szembeka.

Nr. 127. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Podług ostatnich wiadomości główne siły nieprzyjaciela, które już traktem łomżyńskim ciągnęły, zwróciły się nagle ku Bugowi w skutku odbytej rady wojennej w Wysokiem Mazowieckiem. Zdawałoby się przeto, że myślą nieprzyjaciela jest przejść Bug pod Wyszkowem, Brokiem...; w takim przypadku wypadnie może uderzyć wszystkiemi siłami naszemi na kolumny nieprzyjacielskie, od Buga debuszujące. Ażeby natenczas dywizya, pod rozkazami JWgo Generała będąca, mogła zdążyć na plac bitwy, wypada trzymać ją ile możności skupioną, i to około Zegrza.

33.

Do JWgo Generała dywizyi Klickiego.

Nr. 128. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Z rozkazu Wodza naczelnego mam zaszczyt przesłać JWmu Generałowi okólnik, wydany dla jazdy polskiej, celem rozesłania go w jaknajwiększej liczbie egzemplarzy do pułków, szwadronów i oddziałów jazdy, będącej pod rozkazami JWgo Generała.

34.

Do Komisyi Rządowej Wojny.

Nr. 129. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Mam honor przesłać w załączeniu Komisyi Rządowej Wojny okólnik, wydany z rozkazu Wodza naczelnego dla jazdy, celem rozesłania oddziałom tej broni, nie

znajdującym się jeszcze u wojska czynnego, te albowiem dostały go już wprost ze Sztabu.

35.

Do JWgo Generała Skrzyneckiego.

Nr. 130. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Generał Żymirski donosi, że nieprzyjaciel przeszedł Liwiec pod Liwem dnia 13-go rano, że batalion 7-go pułku, szwadron 1-go pułku ułanów i dwa działa, zostawione przez niego na tem stanowisku, cofają się w kierunku Stanisławowa. JWgo Generała jest powołaniem przekonać się choćby i siłą, i to jak być może najprędzej, czyli to jest czoło kolumny Diebitscha, który z Czyżewa mógł się obrócić na Ciechanowiec, Granne i w tym kierunku ku Warszawie dążyć. Generał Żymirski donosi, że się koncentruje pod Cegłowem; zostaje zawiadomionym, ażeby był gotów działać wspólnie z JWnym Generałem, skoroby się okazało, że to jest istotnie główna armia nieprzyjaciela, o czem JWny Generał, przekonawszy się, zechcesz go natychmiast wprost zawiadomić. 2-gi pułk ułanów, stojący w Dobrem, użyjesz JWny Generał według okoliczności.

Wódz naczelny wyglądać będzie z niecierpliwością stanowczego raportu od JWgo Generała, który stanowić będzie względem dalszego jego postępowania.

Generał Giełgud, stojący w Radzyminie i mający przed sobą w Roszczepie 1-szy pułk Mazurów, zostaje zawiadomiony.

36.

Do JWgo Generała dywizyi Żymirskiego.

Nr. 131. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Porównywując wiadomość, odebraną od JWgo Generała, o przejściu nieprzyjaciela pod Liwem, z wiadomościami, odebranemi od generała Krukowieckiego i pułkownika Jankowskiego, a JWmu Generałowi w dniu dzisiej-

szym komunikowanemi, łatwo robić można wniosek, że nieprzyjaciel, który przeszedł Liwiec pod Liwem, jest główną armią pod rozkazami Diebitscha, która od Czyżewa nad Nur, Kossów albo też Ciechanowiec, Granne do Węgrowa zbliżyć się mogła. Generał Skrzynecki odbiera rozkaz posunięcia się naprzód ku Liwowi dla zyskania zupełnej pewności w tej mierze. Nim to nastąpi, nie wypada na żaden sposób JWmu Generałowi myśleć o działaniu przeciwko korpusowi Geismara, ale i owszem gotów być musisz do wspólnego działania wszystkiemi siłami z całą armią przeciwko głównym siłom nieprzyjaciela, jeżeli się te rzeczywiście od Węgrowa zbliżają. Działanie generała Skrzyneckiego da o tem wkrótce wszelką pewność. JWny Generał odbierzesz od niego wprost uwiadomienie i dopiero, gdybyś zyskał pewność, że wojsko nieprzyjacielskie, które przeszło Liwiec, nie jest głównem wojskiem Diebitscha i że generał Skrzynecki przepłoszył je napowrót za tę rzekę, mógłbyś znowu myśleć o wyprawie przeciwko Geismarowi.

37.

Do JWgo Generała dywizyi Klickiego.

Nr. 132. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Wódz naczelny poleca JWmu Generałowi, ażebyś przedsięwziął natychmiast jak najskuteczniejsze środki celem nietylko zabezpieczenia Warszawy przeciw oddziałowi księcia Wirtembergskiego, który przeszedłszy Wisłę pod Puławami (i to zapewne bez artyleryi) i (s) zaawanturował się. JWny Generał upoważniony jesteś użyć do tego wszelkie środki, którymi rozporządzać możesz, a które się tam w blizkości znajdują, a mianowicie generała Dwernickiego z całą jego komendą, który lubo się już miał przeprawiać przez Wisłę pod Mniszewem, przez JWgo Generała zwróconym być może. Książę Wirtembergski ma bez wątpienia samą tylko jazdę i to nieosobliwą, a ponieważ można użyć przeciwko niemu piechotę i działa gen. Dwernickiego,

z wszelką korzyścią atakowany być może, ale działać trzeba szybko i sprężyście.

JWny Generał zechcesz posłać natychmiast swoje rozkazy do gen. Dwernickiego przez pana Kruszewskiego, adjutanta Wodza naczelnego, który niniejszą ekspedycyą JWmu Generałowi wręczy.

38.

Do JWgo Generała brygady Skrzyneckiego.

Nr. 137. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Skoroby wypadło armii opuścić stanowiska Radzymina, Tuła, Stanisławowa i Mińska, wolą jest Wodza naczelnego, ażeby wojsko zajęło nową linią Turowa, Okuniewa i Wiązowni. Turów byłby natenczas punktem koncentracyjnym dla generałów Giełguda i Szembeka. JWny Generał zatrzymałbyś się w Okuniewie, a na prawo miałbyś generała Żymirskiego. Rzeczka, płynąca od Okuniewa do Turowa, byłaby dla dywizyj JWgo Generała, gen. Szembeka i brygady gen. Giełguda linią przednią piechoty.

Generał Szembek w Radzyminie, oprócz pułku 1-go Mazurów, który ma na przodzie, będzie miał jeszcze 2-gi pułk jazdy za sobą. Gen. Łubieński z jedną brygadą swojej dywizyi do Dębe Wielkie przesuwa się na drogę mińską; komunikować się ma z Stanisławowem, Mińskiem, a oświecać się na swem prawem.

W ruchu naprzód, który JWny Generał uskuteczniasz w dniu dzisiejszym, osądziłeś zapewnie za rzecz potrzebną eszelonować się na Stanisławów, gdzie mianowicie mieć musisz w rezerwie pułk, przybywający z Tuła.

Zwracam uwagę JWgo Generała na to, iż być może, iż nieprzyjaciel od Liwa maszeruje z główną siłą do Kałuszyna dla dojścia coprędzej do szosy, którąby mu ułatwiła ruch naprzód ku Warszawie i dowozy z Brześcia.

Wszelkie obłogi tak własnej dywizyi, jakoteż i te, które gen. Żymirski miał do Stanisławowa odesłać, zechcesz JWny Generał jak najprędzej do Warszawy wyprawić.

39.

Do JWgo Generała brygady Szembeka

Nr. 139. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Gdyby wypadało armii opuścić stanowiska Radzymina, Tuła, Stanisławowa i Mińska, w tym przypadku Turów będzie punktem koncentracyjnym dla JWgo Generała i dla gen. Giełguda. Rzeczka, płynąca od Stanisławowa ku Turowu, uważana ma być jako przednia przed stanowiskiem piechoty. Poruszenie odwrotne uskuteczniałoby się w każdym przypadku wolno i porządnie, uważając, ażeby dywizye zostawały zawsze na równej wysokości.

40.

Do JWgo Generała brygady Giełguda.

Nr. 140. *Dnia 13 lutego 1831 r.*

Skoroby wypadało armii opuścić stanowisko Radzymin, Tuł, Stanisławów i Mińsk, zajmuje linią, przechodzącą przez Turów, Okuniew, Wiązownią. Punktem koncentracyjnym dla JWgo Generała i dla gen. Szembeka będzie Turów. Rzeka, płynąca od Stanisławowa ku Turowu, uważana ma być jako przednia przed stanowiskiem piechoty. Poruszenie odwrotne nie może być, jak tylko przez zmuszenie jednego z korpusów, na linii stojących, w każdym przypadku wolno i porządnie, uważając, ażeby dywizye zostawały zawsze na równej wysokości.

41.

Do JWgo Generała Krukowieckiego.

Nr. 141. *Dnia 13 lutego 1831 r., godz. 10.*

Stosownie do ostatnich rozkazów Wodza naczelnego JWny Generał masz ściągnąć do Pułtuska bez żadnej zwłoki całą komendę pułkownika Jankowskiego, któremu raczysz JWny Generał polecić, ażeby opuszczając Ostrołękę, kazał zebrać pokład mostu i uczynić go do przeprawy niezdatnym, zresztą utrzymuje się w całem znaczeniu rozkaz naczelnego Wodza, udzielony JWmu Ge-

nerałowi w dniu dzisiejszym, względem skoncentrowania się pod Zegrzem.

Komendant twierdzy Modlina odbiera rozkaz przysłania batalionu na straż mostu pod Zegrzem, ażebyś JWny Generał w żadnym przypadku nie potrzebował się osłabić pozostawianiem oddziału.

42.

Okólnik do Panów dowódców pułków jazdy.

W kwat. gł. w Jabłonnie dnia 13 lutego 1831 r.

Wódz naczelny, zwróciwszy uwagę na wrodzoną natarczywą waleczność polskiej jazdy, przez którą w różnych wiekach odnosiła najświetniejsze zwycięstwa: na Psiem Polu, pod Tannenbergiem, pod Orszą, pod Kłuszynem, pod Wiedniem, pod Somosierrą, i która dzisiaj, gdy idziemy walczyć o odzyskanie niepodległości narodowej, do najwyższego stopnia podniesioną została, lecz która także w niektórych okolicznościach zgubną się stawać może, osądził za rzecz potrzebną odezwać się niniejszem do Panów dowódców pułków jazdy i w ogólności do wszystkich oficerów tej broni.

Służba jazdy w polu dzieli się na dwie główne części:

1-o. Na czynność na polu bitwy, gdy jest zamiarem walczyć.

2-o. Na działania służby zewnętrznej, mające na celu bezpieczeństwo wojska, korpusu, lub oddziału, do którego jazda ta należy.

Co do pierwszego, niema co mówić. Wódz naczelny przekonany jest, że jazda nasza, wystąpiwszy do boju, wykona swoję powinność, że więcej nawet uczyni, bo nie licząc nieprzyjaciela, odnowi cuda, w wymienionych powyżej bitwach przez przodków naszych na koniu wykonywane. Ale co do służby placówek, czat, rozpoznań i podjazdów, Wódz naczelny przypomina Panom oficerom jazdy, że ta nie ma wcale na celu bojowania, albo też uganiania się za żołdactwem, tyle godnem pogardy, ile jest

kozactwo. Wdawanie się w bójki, w gonitwy nie miałoby innego skutku jak tylko zniszczenie koni wprzódy jeszcze, nimby zawitał dzień boju, tyle upragniony przez całe wojsko i w którymby jazda nasza była bezczynną, a jej działanie dla złego stanu koni nie odpowiedziałoby zapałowi żołnierza. Wystawiające się placówki przed obozem i czaty czyli wedety przed placówkami pilnują bezpieczeństwa obozu. Placówki powinny się stawiać w miejscach ukrytych, bądź przez swoje nizkie położenie, bądź też, że są zasłonione domami, zaroślami i t. p.

Wedety są właściwie oczami placówki, powinny widzieć koniecznie daleko dalej, aniżeli placówka, gdyż inaczej byłyby zbyteczne. Powinny zatem być stawiane na punktach, z których daleko widzieć można i tak, ażeby żaden punkt położenia, otaczającego obóz, nie został niewidziany od którejkolwiek czaty. Przytem dobrze jest, gdy czata także ukrytą być może. Na noc łańcuch czat ściąga się bliżej placówek. Jeżeli czaty są podwójne, dostrzegłszy czego, jeden człowiek udaje się do placówki zdać raport, a drugi pozostaje na swojem miejscu dla dalszego uważania. Jeżeli czaty są pojedyncze, dostrzegłszy jaki przedmiot niezwyczajny, zawiadamia placówkę machaniem pałasza. Jeżeli zaś czata jest pewną, że to, co widzi, jest nieprzyjacielem, ale jeszcze w odległości, zawiadamia placówkę, objeżdżając wolty i tem bardziej jazdę swoję przyśpiesza, im bardziej nieprzyjaciel się zbliża. Mając do czynienia z kozakami, których jedyną zaletą jest liczba i czynność, należy zachować na forpocztach podwójną czujność. Będąc w blizkości nieprzyjaciela, należy odmieniać po zachodzie słońca stanowiska placówek, ażeby omylić nieprzyjaciela, który, upatrzywszy za dnia takowe placówki, przedsiębierze napaść na nią w nocy. Przededniem wypada zawsze podwoić czujność, w tej to chwili powinny się odbywać obluzowania; ale oddziały, idące na służbę, wystąpiwszy przededniem, powinny stać na koniu razem z tymi, co schodzić mają, aż do zupeł-

nego rozwidnienia. Im noc jest ciemniejsza, tem większa powinna być ostrożność. Stojąc wobec licznej konnicy nieprzyjacielskiej, dowodzący uzna często potrzebę zakazania placówkom palenia ogniów w nocy. W niektórych razach główniedowodzący uzna potrzebę wsparcia placówek konnych oddziałami piechoty, postawionymi w blizkości za niemi i w miejscach, dla piechoty dogodnych. Patrole mają na celu zapewnienie się o czujności czat i zabezpieczenie się od niespodzianej napaści nieprzyjaciela, zatem powinny być częstsze nocą, aniżeli we dnie, powinny być robione nie peryodycznie, nie w jednych godzinach, nie potrzebują być liczne, a w żadnym przypadku wdawać się z nieprzyjacielem nie powinny.

Rozpoznania są dwojakie: jedne, nazwane podjazdami, mają na celu jedynie powzięcie wiadomości, gdzie się nieprzyjaciel znajduje i czyli się gdzie znajduje, to jest, powzięcie języka. Te powinny być nieliczne, składać się z kilku a nawet z dwóch tylko koni; powinny się wysyłać często i we wszelkich kierunkach, powinny iść tak, ażeby jak najwięcej widziały, a same były jak najmniej widziane, powinny, ile możności, wracać inną drogą, aniżeli szły naprzód; pod żadnym pozorem nie godzi im się zsiadać z konia, przechodzić wyznaczonego zakresu, którym jest albo naznaczony punkt jaki, albo też zobaczenie nieprzyjaciela, lecz tylko zobaczenie; w żadnym zaś przypadku taki podjazd nie powinien się wdawać z nieprzyjacielem, albowiem ten, co chce uczynić więcej, aniżeli jest powołaniem podjazdu, wystawia się na to, iż wpadnie w zasadzkę albo też na bardzo mocną rezerwę, ginie marnie i przez swoję zgubę większą daleko szkodę sprawia wojsku, aniżeli jest ta, któraby wynikła z samej jego straty, albowiem naraża przez to na niebezpieczeństwo wojsko czy oddział, który go wysłał i który zostaje pozbawiony potrzebnych mu wiadomości.

Drugi rodzaj rozpoznań ma na celu powzięcie pewniejszych i dokładniejszych wiadomości o nieprzyjacielu, bądź to przymuszając go do ukazania znaczniejszej siły,

bądź też przez konieczne pojmanie niewolnika. Takie rozpoznania muszą być naturalnie liczniejsze od pierwszych. Siłę ich oznacza w każdym szczególnym przypadku komenderujący stosownie do celu, jaki chce osiągnąć i według trudności przedsięwzięcia. Ale i przy takiem rozpoznaniu dowodzący oficer powinien się powodować roztropnością raczej, aniżeli zapałem, przestać na ścisłem wykonaniu danego mu polecenia, nie zapędzać się w pogoń za pierzchającym nieprzyjacielem, będącym, jak wiadomo, mistrzem w sztuce uciekania. Pogoń zaś bez skutku kończy się, jak się już powiedziało, na zniszczeniu koni, a naraża na straty, zawsze dla wojska dotkliwe.

Jeżeli jazda nieprzyjacielska czynnością swoją, fałszywymi napadami trapi nasze forpoczty, dowódcy naszej jazdy zwrócą na to uwagę swoję, aby jej oddać wet za wet, ażeby ją podobnie niepokoić, szczególniej nocnemi alarmowaniami, w różnych godzinach, a najbardziej w noce ciemne i dżdżyste przedsiębranemi. A dla odjęcia jej ochoty od takiego drażnienia wypada urządzać czasami nauczkę przez dobre skombinowanie mocniejszej napaści albo też zasadzki, gdzie do tego położenie i okoliczności podają zręczność. Takie wyprawy układać i wykonywać będą z wszelką przezornością PP. dowódcy dywizyj, brygad i pułków. Wódz naczelny przekonany jest, iż dosyć nadmienić o tych tak ważnych obowiązkach Panom oficerom jazdy polskiej, aby ich skłonić do przejęcia się ich duchem, spodziewa się mocno, iż w rozpoczętej kampanii jazda polska nie na samem polu bitwy odznaczać się będzie, ale i w prowadzeniu małej wojny i w służbie forpocztów.

Z rozkazu Wodza naczelnego dowódca jazdy generał dyw. (podpis.) Weyssenhoff.

43.

Do JWgo Generała Skrzyneckiego.

Nr. 144. *Dnia 14 lutego 1831, godz. $8^1/_2$ wieczór.*

Stosownie do żądania JWgo Generała generał Giel-

gud, stojący w Tule, odbiera rozkaz wysłania jutro rano jednego batalionu pod wieś Kury, który ma tam zostawać na stanowisku i pilnować się militarnie tak długo, jak dywizya JWgo Generała Dobre zajmować będzie. Batalion ten ma służyć za wsparcie rozpoznaniu, które JWny Generał rozkażesz przedsięwziąść w dniu jutrzejszym 3-mu pułkowi ułanów jednym szwadronem z Miąszego przez Sulejów ku Jadowu, z jaknajwiększą atoli ostrożnością.

W celu także poparcia działania JWgo Generała w dniu jutrzejszym generał Szembek odbiera rozkaz wysłania jednego batalionu ku wsi Roszczep, skąd stojący tam 1-szy Mazurów wyśle rozpoznanie ku Wyszkowu.

Pozostaje jedna droga, od Jadowa do Dobrego prowadząca, na którą JWmu Generałowi szczególną uwagę mieć należy. Wódz naczelny sądzi, iż w najgorszym przypadku, gdyby w dniu jutrzejszym znaczna siła nieprzyjacielska miała debuszować z Jadowa na Dobre lub Stanisławów, JWny Generał mógłbyś zwrócić się do Kałuszyna, skądbyś razem z generałem Żymirskim po szosie ku Warszawie się udał.

Zresztą Wódz naczelny spuszcza się zupełnie na doświadczenie i roztropność JWgo Generała.

44.

Do JWgo Generała hr. Giełguda.

Nr. 145. Jabłonna dnia 14 lutego 1831, godz. 9½ wieczór.

Generał Skrzynecki maszeruje jutro z większą częścią dywizyi swojej do Liwa, gdzie może nieprzyjaciela atakować będzie. Dla dopomożenia temu działaniu ma być uskutecznioną demonstracya ku Jadowu. Wolą jest przeto Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał wysłał w dniu jutrzejszym jeden batalion pod dowództwem dobrego dowódcy pod Wieś Kury, gdzie ma się ustanowić militarnie, zostawując rzeczkę przed frontem. Batalion ten służyć będzie za wsparcie rozpoznaniu, które pułk 3-ci ułanów

uskuteczni w dniu jutrzejszym ku Jadowu, w którym to przedmiocie odbiera rozkaz dowódca tego pułku.

Batalion pod Kurami zostawać tam może, ale pilnując się z jak największą ostrożnością, dopóki generał Skrzynecki Dobre i Makowiec Duży zajmować będzie. Z generałem Skrzyneckim powinieneś być JWny Generał w ciągłej komunikacyi, jako i z drugiej strony z generałem Szembekiem.

JWny Generał uważać się masz za wróconego już za (s) bezpośrednie rozkazy generała Krukowieckiego, który koncentruje się w Zegrzu.

45.

Do JWgo Generała brygady Szembeka, dowódcy 4-tej dywizyi piechoty.

Nr. 147. *Dnia 14 lutego 1831, o godz. 9½ wieczór.*

Mam zaszczyt donieść JWmu Generałowi, iż na dniu jutrzejszym generał Skrzynecki z większą częścią dywizyi posuwa rozpoznanie do Liwa i pewnie na tej drodze będzie miał spotkanie z nieprzyjacielem, o którego sile i zamiarach ma się przekonać. Dla dopomożenia tej czynności Wódz naczelny postanowił, ażeby w tym samym dniu uskuteczniono dwie demonstracye: jednę drogą z Tuła do Jadowa, drugą od Roszczepa do Niegowa, a nawet aż do przewozu na Bugu. Pierwsze z tych rozpoznań zostanie polecone gen. Giełgudowi i dowódcy 3-go pułku ułanów. Co do drugiego, z woli Wodza naczelnego JWny Generał zechcesz wysłać jutro rano ku Roszczepowi, który ma stanąć w stanowisku zakrytem i dla piechoty dogodnem, ażeby służyć za wsparcie rozpoznaniu, które 1-szy pułk Mazurów [wykona] z Roszczepu do Niegowa jednym szwadronem. JWny Generał raczysz udzielić dowódcy pułku Mazurów w Roszczepie stosowny rozkaz i polecić w wykonaniu jego jak największą ostrożność.

P. o. kwatermistrza generalnego armii czynnej.

46.

Do JWgo Generała Krukowieckiego.

Nr. 149. *Dnia 15 lutego 1831, o godz. 10 rano.*

Wódz naczelny polecił mi odpowiedzieć JWmu Generałowi na zapytanie Jego, pod dniem 14 lutego o godzinie 12 w północ wysłane.

Pułkownik Jankowski ma przyjść do Pułtuska z jednym pułkiem starej jazdy i ma mieć przed Pułtuskiem jeden pułk jazdy nowouformowanej, który ma się oświecać na wszystkie strony. Jeżeli JWny Generał uznajesz tego potrzebę, możesz mu dać dwa działa artyleryi konnej do Pułtuska, resztę zaś całej komendy swojej raczysz JWny Generał skoncentrować, jak było już zdecydowane, w Zegrzu i Nieporęcie.

Generał Giełgud pozostaje w Tule, a za pierwszym ruchem, który wypadnie uskutecznić wojsku, JWny Generał dostaniesz bez wątpienia rozkaz przejścia z Zegrza do Radzymina w miejsce generała Szembeka, a natenczas będziesz miał w linii, w Tule i w Radzyminie, całą dywizyą, należącą do jego korpusu. Pułkownik zaś Jankowski z Pułtuska będzie się także mógł w potrzebie jednym marszem z armią skoncentrować.

Pułkownik Jankowski kazał bez wątpienia zniszczyć most w Ostrołęce. Pułk strzelców byłej gwardyi już także bez wątpienia JWny Generał raczyłeś do Kobyłki wyprawić.

Półbateryą kapitana Jaszowskiego racz JWny Generał do Łajska odesłać dla połączenia się z drugą jej połową.

Upraszam JWgo Generała, żebyś w ciągu dnia dzisiejszego raczył zawiadomić naczelnego Wodza o rozłożeniu na noc dzisiejszą całej jazdy, będącej pod Jego dowództwem, i czyli pułk strzelców byłej gwardyi już się udał do Kobyłki i kiedy tam stanie.

47.

Do Księcia Naczelnego Wodza.

Nr. 146. Zegrze d. 15 lutego 1831 r., o godz. 12 w południe.

Stosownie do rozkazu W. Ks. Mości, przez Sztab gło-

wny pod dniem wczorajszym mi objawionego, wieś Nieporęt z przyległościami dywizyą mego dowództwa powinienem zająć, lecz dowiedziawszy się, że w tem miejscu i pułk 2-gi Mazurów ma być umieszczony, przeto mam honor prosić W. Ks. Mość o zawiadomienie mię, czy mam do Nieporętu udać się, lub go zostawić dla pułku 2-go Mazurów; tymczasem wstrzymałem ruch pułku 6-go piech. lin., któren w tej wsi rozlokować się miał.

Oddział saperów z oficerem wysłałem do mostu Zegrza dla dania pomocy w robocie, tam mającej być przedsięwziętej, i do tego oddziału kazałem wezwać robotników ze wsi Zegrza.

W tym momencie powrócił oficer, którego wysłałem kuryerem do pułkownika Jankowskiego w celu wstrzymania nakazanego mu poprzednio przezemnie ruchu, a o którym W. Ks. Mości w dniu 14 b. m. za Nro 117 raportowałem. Oficer ten zastał już pułkownika Jankowskiego z jazdą w Miastkowie, egzekwującego nakazany mu ruch, artyleryą konną Konarskiego i batalion piechoty zastał w Ostrołęce. Cały ten ruch stosownie do rozkazu W. Ks. Mości wstrzymany został, jednakże powrót pułku 2-go piech. lin. i artyleryi konnej do Zegrza z powodu odległości nie tak rychło nastąpi, jak się tego spodziewałem, również i koncentrowanie jazdy w Pułtusku dozna z tego samego powodu cokolwiek spóźnienia.

Z wielkim żalem posłałem pułkownikowi Jankowskiemu rozkaz, dany przez W. Ks. Mość, ściągnienia jego dywizyi do Pułtuska i opuszczenia Ostrołęki, przez co naturalnie ruch, przezemnie nakazany ku Łomży, musiał być zatrzymany. Oficer, przezemnie wysłany, zastał pułkownika Jankowskiego już w Miastkowie z jedną kolumną, a druga już była za Śniadowem. Przez emisaryuszów wiemy o najpomyślniejszym skutku, jakiby ta wyprawa była osiągnęła, ale rozkaz był wyraźny i nie mogłem mu być nieposłusznym[1].

[1] Gdyby Jankowski był zajął Łomżę, byłby zgubiony, boby

Obowiązkiem moim jest W. Ks. Mość przestrzedz, że wszystkie nasze marsze, dotąd nadaremne, zaczynają tak nieukontentować żołnierza, że głośno się odzywają z mniemaniem niekorzystnem dla rozkazów wyższych i osłabiają ufność żołnierza w swoich przełożonych. Racz W. Ks. Mość wziąść to pod uwagę i zaradzić złemu, jakie z takiego działania wyniknąć musi. Długo się wahałem z tem wynurzeniem, ale sumienie moje nie znosi być tam cichem, gdzie milczenie mogłoby mi być poczytane za uchybienie dobru mej ojczyzny. Już marsz brygady 3-ej strzelców wtył, kiedy brygada 2-ga szła naprzód na trakcie kowieńskim, był powodem do nieukontentowania, osobliwie tym, co wtył szli, a nieporządek, o jakim pierwej W. Ks. Mości wspomniałem, był skutkiem takiego nieukontentowania.

Emisaryusz mój, jakmamwiadomość, ku Ciechanowcu się udał i będzie się starał przez Węgrów, jak mu poleciłem, wrócić. Jeżeli jego podróż się uda, to nam i położenie obozów i siły nieprzyjacielskie może odkryć, a teraz wiem tylko, że Łomża dnia wczorajszego wieczorem miała być wzmocniona dwoma batalionami piechoty i 12 armatami dla bronienia grobli. Jak się nieprzyjaciel dowie o opuszczeniu Ostrołęki, zapewnie i ją piechotą obsadzi, tymczasem wysłał mocny oddział kozaków na Kolno ku Płockowi, którzy przynajmniej miasto to wojewódzkie zaalarmują, jeżeliby pułk, tam formujący się, nie przedsięwziął kroków ostrożności.

Generał dywizyi *J. hr. Krukowiecki*

48.

Do JWgo Generała Szembeka, dowódcy 4-tej dywizyi piechoty.

Nr. 151. *16 lutego 1831 r.*

W odpowiedzi [na raport] z daty 16 m. i r. b., o go-

już nie był zdążył wycofać się stamtąd (Uwaga późniejsza gen. Prądzyńskiego p. w.).

dzinie trzy kwadranse na 6-tą ekspedyowany, mam zaszczyt udzielić Mu następujące objaśnienia:

Ze względu na stanowiska, zajęte teraz przez armią, jak one w ostatnim rozkazie ogólnym oznaczone zostały, a późniejszym rozkazem co do jednego JWgo Generała zmodyfikowane, stanowiska jego dywizyi są:

Jednej brygady Okuniew.

Drugiej brygady Zagórznowizna[1] i Mostówka.

Lecz ponieważ gen. Krukowiecki przybył do Kraszewa z częścią tylko swojej dywizyi, osądził się z tego powodu zbyt słabym w pomienionem stanowisku i żądał, ażeby przez JWgo Generała mógł być wzmocnionym, dopóki cała jego dywizya nie nadejdzie, z tego powodu Wódz naczelny, dogadzając życzeniom gen. Krukowieckiego, postanowił, iż ta brygada JWgo Generała, która ma stać w Zagórznowiznie i Mostówce, zajmować będzie tymczasowo Czarną i Ostrów, dopóki reszta dywizyi nie złączy się z gen. Krukowieckim, co skoro nastąpi, ma być ściągnioną do Zagórznowizny i Mostówki, na własne swoje stanowisko.

Brygada, zajmująca Okuniew, ma tam pozostać.

Pułk strzelców konnych b. gwardyi możesz JWny Generał zatrzymać do dalszego rozkazu w Kobyłce, ponieważ tam konie znajdują się po największej części pod dachem, względem czego zechcesz JWny Generał dać rozkaz dowódcy tego pułku.

Przeznaczeniem obecnem JWgo Generała jest służyć za rezerwę dywizyom gen. Krukowieckiego i Skrzyneckiego, wesprzeć każdego z nich według tego, jakby który pomocy potrzebował, nakoniec zabezpieczać ich odwrót przed siłami przemagającemi.

Dla dopełnienia tego przeznaczenia, należy być JWmu Generałowi w ciągłej komunikacyi z generałami Skrzyneckim, Krukowieckim, a nawet i Giełgudem i zawiadomić ich o tem swojem przeznaczeniu.

[1] Słownik geograficzny nazwy tej nie podaje; na mapie Chrzanowskiego Zagórna Wisna (p. w.).

Taka jest wola naczelnego Wodza.

Wiadomość o zwycięstwie gen. Dwernickiego sprawdziła się urzędowym jego raportem. W walnej rozprawie rozbił gen. Geismara pod Stoczkiem, który miał cztery pułki konnicy, oprócz kozactwa i dwie baterye artyleryi konnej. Trupów nieprzyjacielskich naliczono na placu 400 (s). Niewolnika wziął dwieście kilkadziesiąt ludzi i jedenaście dział z zaprzęgami i z amunicyą, z których sześć jest już czynnych przeciwko nieprzyjacielowi; wziął mu kasę i bagaże. Sam Geismar zaledwo uciekł. Strata naszych wynosi kilkanaście ludzi zabitych i rannych.

P. o. Kwatermistrza gen. [*Prądzyński*].

Dnia 16-go (o 11-ej w nocy) lutego 1831 r. wGrochowie.

49.

Do JWgo Generała brygady Dwernickiego.

Nr. 152. *W Grochowie dnia 16 lutego 1831 r.*

Z rozkazu naczelnego Wodza obecnem przeznaczeniem JWgo Generała, jest: 1-o zabezpieczać Warszawę przeciw temu wszystkiemu, coby od Puław przybliżać się chciało, 2-o uważać i trzymać na wodzy Geismara, już raz przez JWgo Generała pobitego, 3-o zabezpieczać szosę, prowadzącą do Kałuszyna i zakrywać prawe skrzydło armii.

Ponieważ zaś skoncentrowanie się głównych sił nieprzyjaciela nad Liwcem i ruchy, jakie zponad tej rzeki przedsiębierze, każą się spodziewać wkrótce stanowczych wypadków, JWny Generał starać się będziesz tak działać, ażebyś mógł mieć swój udział w bitwie, która niezbyt daleko od Pragi będzie mogła nastąpić.

JWny Generał ocenisz, ile jego powołanie jest ważnem. Wódz naczelny, uznając, iż do wypełnienia tych poleceń potrzeba wielkiej roztropności, czynności i męstwa, polega zupełnie na JWnym Generale, który otwierając tak świetnie kampanią, złożyłeś dowody tych wszystkich cnót wojskowych.

Gen. Klicki zostaje zawiadomiony prosto ze Sztabu o niniejszem przeznaczeniu JWgo Generała.

JWny Generał zechcesz przesyłać częste raporta do Sztabu głównego, być w ciągłej komunikacyi z gen. Żymirskim, działającym teraz na wielkim trakcie między Mińskiem i Kałuszynem i dawać o sobie częste wiadomości gen. Klickiemu.

Gdy JWny Generał z powodu oddalenia swojego będziesz miał trudność w przysyłaniu oficerów, zechcesz używać przynajmniej poczty i emisaryuszów.

50.

Do JWgo Generała dywizyi Klickiego.

Nr. 153. *Grochów dnia 16 lutego 1831 r.*

Z rozkazu Wodza naczelnego mam zaszczyt przesłać JWmu Generałowi w załączeniu kopią rozkazu i instrukcyi wydanej ze Sztabu głównego generałowi Dwernickiemu.

Według wszelkich zasięgniętych wiadomości pułkownik Kozakowski nie zasługuje wcale na tyle zaufania, iżby można jemu powierzyć tak znaczną komendę, jaką mu JWny Generał oddałeś; nie zasługuje na to, ażeby miał pod swoimi rozkazami mężów tak godnych, jakimi są pułkownicy Łagowski i Mchowski[1]. Raczysz zatem JWny Generał odebrać mu bezzwłocznie to dowództwo, które oddać możesz jednemu z wymienionych powyżej oficerów, Kozakowskiemu zaś można tylko powierzać komendę, niewiele znaczącą. Raczysz także JWny Generał kazać mu się ściśle wyrachować z funduszu, jaki wziął z Komisyi rządowej wojny na organizowanie małej wojny.

Wódz naczelny przywiązuje jak największą wagę, ażeby od tak dawna projektowana wyprawa na Wołyń przyszła do skutku i to bez zwłoki. Zechcesz przeto JWny Generał przedsięwziąść ku temu skuteczne środki. Raczysz bez zwłoki wyznaczyć ku temu oddział, wzmo-

[1] W rękopisie: *Dmóchowski* (p. w.).

cniony ochotnikami, zwłaszcza z tamtych stron i takowe manowcami koniecznie przez granicę przepchnąć. Oddziały te nie mogą być wcale zbyt liczne.

Wódz naczelny pragnąłby mocno widzieć po dywizyach wojska czynnego kosynierów. Raczysz JWny Generał przyśpieszyć według możności uskutecznienie tego.

51.

Rozkaz ruchu dla wojska na dzień 16 lutego 1831.

Nr. 154.

Generał Krukowiecki z piechotą, jazdą, artyleryą, którą ma przy sobie, wyjdzie rano z Zegrza i Nieporętu i uda się przez Radzymin do Kraszewa, zajmie piechotą Radzymin, Kłębów, Pasek, Dobczyn, Dybów, osadzi także piechotą Zawady, Łoś; każe zluzować batalion, przez generała Szembeka pod Roszczepem naprzód wystawiony.

Jazda, znajdująca się przy generale Krukowieckim, stanie w tyle piechoty. Gen. Giełgud, należący do komendy gen. Krukowieckiego...

52.

Do JWgo Generała Szembeka.

Grochów 16 lutego 1831 r.

Stosownie do przedstawienia gen. dywizyi Krukowieckiego z dnia dzisiejszego Wódz naczelny postanowił, że JWny Generał masz zajmować stanowisko między Czarną i Ostrowem z jedną brygadą, gdzie będziesz w gotowości wspierać gen. Krukowieckiego w Kraszewie albo też zabezpieczać jego odwrót, gdyby zbyt przemagającemi siłami został napadnięty.

Skoro reszta dywizyi gen. Krukowieckiego połączy się z nim, JWny Generał z brygadą swoją udasz się na wyznaczone stanowisko pod Zagórznowizną i Mostówką.

Druga brygada JWgo Generała ma zajmować Okuniew stosownie do pierwszego rozkazu.

53.

Do JWgo Generała dyw. Krukowieckiego.

Grochów 16 lutego 1831, godz. 3/4 na 3 z południa.

Przychylając się do przełożenia JWgo Generała z d. 16 m. i r. b. godziny 11 rano, Wódz naczelny zezwala, ażeby Generał Szembek z jedną brygadą swoją zajął stanowisko między Czarną i Ostrowem w blizkości i w tyle Kraszewa. Tam gotów będzie wspierać JWgo Generała albo też na przypadek silnego natarcia nieprzyjaciela przemagającemi siłami zabezpieczać będzie odwrót jego. Za nadejściem reszty sił JWgo Generała, generał Szembek zajmie wyznaczone mu stanowisko między Zagórznowizną i Mostówką.

Druga brygada gen. Szembeka ma być w Okuniewie, jak rozkazano.

54.

Wódz naczelny do JWgo Generała dywizyi Krukowieckiego, dowódcy 1-szej dywizyi piech.

Uzupełniając rozkaz, udzielony P. Generałowi przez Sztab główny, dodaję następującą instrukcyą:

Pan Generał z dywizyą swoją i dodaną do niej brygadą konnicy uważać się masz za formującego przednią straż wojska na trakcie łomżyńskim. Należy przeto polecić pułkom jazdy, zajmującym Rożan i Ostrołękę, ażeby się pilnowały z jak największą czujnością. Ostatni szczególnie ma się uważać za będący na forpocztach, być skoncentrowanym, patrolować ku Łomży, Śniadowu i Ciechanowcu; zasięgać jeszcze dalszych wiadomości o nieprzyjacielu przez emisaryuszów i wszelkimi innymi sposobami. Pułk, w Rożanie stojący, ma się e k l e r o w a ć po lewym brzegu Narwi. Za odebraniem wiadomości o wkroczeniu nieprzyjaciela pułk, w Rożanie stojący, nie czekając rozkazu, ma się zaraz ściągnąć do Ostrołęki, a stamtąd cała brygada ku Pułtuskowi dla połączenia się z dywizyą.

Punktem koncentracyjnym dla całego wojska stać się może Stanisławów. Pan Generał każesz zatem rozpoznać dobrze i jak najprędzej drogi, prowadzące od Serocka i od Zegrza do Stanisławowa, i te rozpoznania Sztabowi głównemu zakomunikujesz.

55.

Rozkaz ruchu dla wojska na dzień 16 lutego.

Główna kwatera Jabłonna.
Dnia 16 lutego 1831, o godz. wpół do drugiej po północy.

Ponieważ wszelkie doniesienia i rozpoznania okazują zbliżanie się mas nieprzyjacielskich od Kamieńczyka, Liwa i aż pod Mokobody, armia uskuteczni z tego powodu następujący ruch:

Gen. Krukowiecki z piechotą i artyleryą, którą ma przy sobie, i z pułkiem 3-cim strzelców konnych przejdzie do Kraszewa, kędy idzie trakt do Wyszkowa i Kamieńczyka. Poleca mu się pilnować się militarnie tak w lewo ku Bugowi, jako też naprzód i w prawo ku Jadowu nie tylko dla własnego zabezpieczenia, ale i dla wzięcia wcześnie wiadomości o zbliżaniu się nieprzyjaciela.

Generał Giełgud, należący do komendy gen. Krukowieckiego, pozostanie na teraźniejszem położeniu pod Tułem, na trakcie do Jadowa.

Generał Krukowiecki wystawi przed swoim korpusem oddziały piechoty i konnicy, które osądzi za potrzebne.

Pułk 1-szy Mazurów, stojący w Rasztowskiej Woli, przechodzi tymczasowo pod rozkazy gen. Krukowieckiego o czem generał Szembek ma zawiadomić dowódcę tegoż pułku.

Generał Krukowiecki da rozkaz pułkownikowi Jankowskiemu, ażeby z całą jazdą, którą ma przy sobie, i z dwoma działami artyleryi konnej szedł bez przerwy do Zegrza, dokąd przyszedłszy, czekać będzie dalszych rozkazów.

Most pod Zegrzem odda gen. Krukowiecki pod szcze-

gólną straż podpułkownikowi Zwolińskiemu, który tam na to z Modlina z jednym batalionem przysłanym został.

Gen. Szembek wyśle jutro, 16-go, jednę brygadę z swojej dywizyi z bateryą lekką do Okuniewa i Kalenia, z resztą swojej dywizyi wyruszy z Radzymina, skoro go gen. Krukowiecki na tem stanowisku zluzuje i uda się na stanowisko do Turowa, Kobylaka, Mamek.

Baterya lekka, znajdująca się pod komendą podpułkownika Dobrzańskiego w Warszawie, ma się udać do Okuniewa.

Generał Skrzynecki w miarę, jak go do tego znaglą wiadomości o nieprzyjacielu albo też postęp jego kolumn, ustępować będzie aż poza rzeczkę Rządzę traktem do Stanisławowa. Ma się zawsze oświecać ku Jadowu, Liwu i Siedlcom.

Generał Żymirski wyśle jutro rano, 16-go, jeden pułk piechoty, jeden pułk jazdy i jednę bateryą zająć Mińsk, z resztą swojej komendy pozostanie w Kałuszynie o tyle tylko, o ile mu tego dozwolą postępy nieprzyjaciela i obroty generała Skrzyneckiego. Mają być w ciągłej z sobą komunikacyi generał Żymirski z generałem Skrzyneckim, generał Skrzynecki z generałem Krukowieckim i Żymirskim. Wszyscy trzej mają uważać, ażeby się zawsze na jednej wysokości znajdowali, każdy na swojem stanowisku da odpór nieprzyjacielowi o tyle, o ile siła jego pozwoli.

Generał Żymirski oświecać się będzie ku Liwu, Mokobodom, Siedlcom, również w kierunku Wodyń, Latowicza i Siennicy.

Dywizya generała Suchorzewskiego stanie pod Ząbkami. Pułk strzelców b. gw. pozostanie w Kobyłce; tymczasowo odbierać będzie rozkazy od generała Szembeka.

Generał Łubieński pozostanie w Dębem Wielkiem. Baterya podpułkownika Chorzewskiego i dywizyon karabinierów w Miłośnie.

Gdyby nieprzyjaciel przemagającą masą przemógł oznaczoną linią i przymusił do ustąpienia z którego pun-

ktu, jakimi są Kraszew, Tuł, Stanisławów i Mińsk, natenczas wszystkie dywizye wojska ustąpiłyby wolno i porządnie i zajęłyby nowe linie, jak następuje:

Generał Krukowiecki z swoim korpusem do Turowa.

Generał Szembek do Okuniewa.

Generał Żymirski do Janówka, karczmy na skrzyżowaniu się szosy z drogą, od Okuniewa do Wiązowni prowadzącą.

W ogólności wojsko od dnia jutrzejszego nie będzie ustępowało bez oporu, tylko przed siłami przemagającemi i ciągle stawiając czoło nieprzyjacielowi.

Wszystkie baterye pozycyjne, które tylko są w Warszawie i na Pradze, mają z podpułkownikiem Dobrzańskim być w dniu 16-tym zebrane na Pradze, co się poleca generałowi Redel. Główna kwatera przenosi się w dniu 16-tym do Grochowa. Generałowie komendanci dywizyj i stanowisk urządzą zaraz w dniu 16-tym kresy dla korespondowania z główną kwaterą.

W zdarzeniach ważnych każdy dowódca stanowiska zawiadamiać będzie natychmiast Wodza naczelnego i dowodzących obok siebie na linii.

Panom generałom poleca się jak najmocniej, ażeby niepotrzebne powózki, wszelkie obłogi odesłane zostały do Warszawy. Sami czują bez wątpienia, ile jest ważnem w obecnej chwili, aby nie obciążały armii czynnej.

Wozy chlebowe mają chodzić zawsze pod dozorem oficera.

(Podpisano) Wódz naczelny *Michał Radziwiłł.*

Za zgodność: Szef sztabu gen. generał bryg. *Mroziński.*

56.

Do JWgo Generała Szembeka.

Nr. 157. *Dnia 16 lutego 1831.*

Stosownie do rozkazu naczelnego Wodza dyspozycya, tycząca się JWgo Generała dywizyi, zostaje zmodyfikowaną w następujący sposób:

Jedna brygada ma pójść zająć, tak jak było rozkazano, Okuniew. Sam zaś JWny Generał z resztą swojej dywizyi nie już do Turowa, ale pójdziesz zająć stanowisko w Zagórznowiznie i Mostówce.

JWny Generał zabierzesz z sobą na to stanowisko z Kobyłki pułk strzelców konnych byłej gwardyi, któremu dasz w tej mierze rozkaz.

JWny Generał zechcesz zawiadomić o niniejszej zmianie generała Krukowieckiego.

57.

Do JWgo Generała Skrzyneckiego.

Nr. 158. *Dnia 17 lutego 1831.*

Odpowiadając na ekspedycyą JWgo Generała, pod dniem 17 lutego (s) o godzinie $4^1/_2$ z północy wysłaną, mam zaszczyt uwiadomić Go, iż generał Zymirski niewyraźniej zawiadomił Wodza naczelnego jak i JWgo Generała o stanowisku, które wtyle Kałuszyna zajął. Zdaje się jednak, że stanowisko to znajdować się musi w blizkości tegoż Kałuszyna, kiedy to ostatnie miasto generał Zymirski swoją przednią strażą zajmuje. Z tej więc strony JWny Generał dotąd masz się mniej do obawiania, ile po zwycięstwie, przez generała Dwernickiego odniesionem. Zdaje się, że większą daleko uwagę JWny Generał powinieneś zwracać na kierunek Jadowa, ażebyś przez nagłe uderzenie stąd masy nieprzyjacielskiej nie został zepchniętym z traktu stanisławowskiego na szosę. Zresztą Wódz naczelny zostawia zupełnie postępowanie JWgo Generała Jego roztropności; zechcesz je stosować do znanych Generałowi ogólnego położenia rzeczy, myśli Wodza naczelnego, a oprócz tego jeszcze do tego, czego wymagać będą nagłe wypadki.

W miejsce artyleryi konnej, żądanej przez JWgo Generała, Wódz naczelny posyła mu cztery kozły rakietnickie, w których używaniu JWny Generał zechcesz zachować tę ostrożność, żeby ich nie używać, jak tylko dla

zrobienia pewnego i znacznego skutku, a to dlatego, ażeby przez codzienne jej używanie nie oswajać nieprzyjaciela z tą bronią, jeszcze dla jego żołnierzy dotąd nieznajomą. Ponieważ JWny Generał masz poza sobą ciągłe lasy, raczysz ściśle dopilnować, ażeby obłogi nie zaprzątały drogi, zechcesz przeto wyprawić do Warszawy wszelkie niepotrzebne powózki, a mianowicie te bagaże, które gen. Żymirski do Stanisławowa miał wyprawić.

Szef Sztabu głównego.

58.

Do JWgo Generała Krukowieckiego.

Nr. 161. *Dnia 17 lutego 1831. Grochów.*

Generał Szembek donosi z Okuniewa o godzinie 12-tej, że słyszy bardzo mocną kanonadę w kierunku Stanisławowa. Generał Szembek z jedną brygadą posunął się do Michałowa. Brygadę generała Milberga i strzelców konnych b. gw. posunął do Ręczaj. Ostrzegając o tem JWgo Generała, Wódz naczelny rozkazał oznajmić Mu, iż masz być w zupełnej gotowości, oglądać się szczególniej na obroty gen. Skrzyneckiego za pośrednictwem stanowiska pod Tułem, gdzie nawet wypadałoby JWmu Generałowi przenieść się osobiście. Skoroby zaś gen. Skrzynecki został przymuszony do opuszczenia Stanisławowa, natenczas JWny Generał, nie czekając rozkazu, powinieneś ustępować ku Tułowi, naznaczonej sobie pozycyi.

P. t. o. Kwatermistrza gen. woj. (podp.) *Prądzyński.*

P. S. Pułkownik [Jankowski] odbiera wprost ze Sztabu rozkaz przyśpieszenia swojego ruchu i zajęcia tymczasowo Nieporętu i Grodziska po tej stronie Bugu.

59.

Do JWgo Generała Żymirskiego.

Nr. 162. *Dnia 17 lutego 1831 r.*

Generał Szembek donosi z Okuniewa o godzinie 12-tej, że słyszy bardzo mocną kanonadę w kierunku Stanisła-

wowa. Słyszałeś ją zapewne i JWny Generał i w miarę jej postępu ku Warszawie osądziłeś bez wątpienia za rzecz potrzebną ustępowanie w tymże samym kierunku. Wódz naczelny [przypuszcza], iż może być zamiarem nieprzyjaciela główną masą swoją przebić nasz środek na trakcie stanisławowskim i rozdzielić tym sposobem nasze dwa skrzydła. Przeciwko takiemu manewrowi masz JWny Generał mieć się na wielkiej ostrożności.

Wódz naczelny rozkazuje, ażebyś JWny Generał ściągnął oddział, który masz na starym trakcie, prowadzącym z Siedlec do Stanisławowa, a którego ma strzedz gen. Skrzynecki, o której dyspozycyi zechcesz go bez zwłoki uwiadomić, co się zaś tyczy drogi, prowadzącej z Kałuszyna do Stanisławowa, JWny Generał masz na niej utrzymać posterunek w Mistowie. Ale ten posterunek zależeć ma wprost od JWgo Generała i w razie potrzeby cofać się prosto do Niego ku Mińskowi. Generał Szembek z jedną brygadą posunął się z Okuniewa do Michałowa, druga jego brygada i jeden pułk jazdy staje dzisiaj w Ręczajach.

Gen. Dwernicki zostaje zawiadomiony o dzisiejszym wypadku i odbiera polecenie zbliżenia się do traktu siedleckiego.

Szef Sztabu głównego.

60.

Do JWgo Generała brygady Dwernickiego.

Nr. 163. *[Dnia 17 lutego 1831.]*

Generał Szembek donosi z Okuniewa o godzinie 12-tej, iż słyszy mocną kanonadę w kierunku za Stanisławowem. Jest to bezwątpienia wielka armia Diebitscha debuszująca, która atakuje gen. Skrzyneckiego. Walna bitwa zdaje się być w tych dniach nieochybną. JWny Generał nie chciałbyś bezwątpienia nie należeć do tak stanowczego wypadku, do którego pomyślności obecność Jego wielce przyczynić się może. Z tego powodu życzeniem jest Wodza

naczelnego, ażebyś JWny Generał z całym swoim korpusem zbliżył się do traktu szosy i był gotów na wszelkie wypadki. Generał Żymirski zajmuje w tej chwili Mińsk i Kałuszyn zdaje się, że jutro będzie całkiem skoncentrowany w Mińsku.

Generał Redel odebrał dzisiaj rozkaz dopomożenia JWmu Generałowi kanonierami i oficerami do dobrego zorganizowania bateryi, tak chwalebnie przez JWgo Generała zdobytej.

61.

Do Wgo Pułkownika Jankowskiego, dowódcy dywizyi jazdy.

Nr. 164. *[Dnia 17 lutego 1831.]*

Dziś w południe gen. Skrzynecki został przed Dobrem atakowany, kanonada jest mocna. Jest to bez wątpienia poruszenie głównej armii Diebitscha zaczepne; w tych dniach przyjdzie bez wątpienia do walnej rozprawy naprzód Pragi. Dywizya pod dowództwem Wgo Pułkownika nie chciałaby pewnie nie należeć do tak ważnego wypadku. Zechcesz przeto Wny Pułkownik przyśpieszyć jej ruch, przeszedłszy most pod Zegrzem, zajmiesz tymczasowo Nieporęt i Grodzisk.

Gen. Krukowiecki zostaje wprost uwiadomiony, wprost ze Sztabu, o niniejszym rozkazie.

62.

Do JWgo Generała Krukowieckiego.

Nr. 166. *[Dnia 17 lutego 1831.]*

Generał Skrzynecki miał do czynienia większą część dnia dzisiejszego z dwoma dywizyami piechoty, 24 działami, za któremi ukazywała się i jazda, ustąpił poza rzeczkę Rządzę przed Stanisławów. Gen. Żymirski był także atakowany mniejszą siłą, jak się zdaje, przez korpus Geismara. Znajduje się w Mińsku.

Wiadomości, odebrane od Jadowa i Kamieńczyka, nie donoszą o żadnych kolumnach nieprzyjaciela.

Według wszelkiego do prawdy podobieństwa obiedwie kolumny nieprzyjaciela na trakcie stanisławowskim i mińskim odnowią rano swoje poruszenia zaczepne. Wódz naczelny zamyśla uderzyć na tę, która traktem stanisławowskim ku Stanisławowu postępować będzie. W tym celu JWny Generał zechcesz uskutecznić zaraz za odebraniem niniejszego następujący ruch przygotowawczy:

Gen. Giełgud z brygadą swoją i pułk 3-ci strzelców konnych mają się udać do wsi Ręczaje, na drodze od Turowa do Stanisławowa. Do tejże wsi Ręczaje ma się udać artylerya konna, którą JWny Generał masz przy sobie.

Gdyby stan drogi, prowadzącej z Tuła do Ręczaj, nie dozwolił gen. Giełgudowi prowadzić tam swojej artyleryi pieszej, ma ją odesłać w tył, ku Turowu.

Sam JWny Generał, zostawiwszy pułk Mazurów jako zasłonę stanowiska, obecnie przez JWgo Generała zajmowanego, zechcesz się udać z brygadą gen. Małachowskiego do Mostówki i Zagórznowizny, gdzie będziesz tworzył rezerwę dla grenadyerów Milberga, którzy się udają do Zabrańca, dla brygady gen. Giełguda w Ręczajach i oko mieć będziesz na przeprawy pod Tułem i Kraszewem.

Dla większego pośpiechu gen. Giełgud odbiera rozkaz wprost ze Sztabu głównego.

Pułkownik Jankowski odbiera rozkaz pozostawienia dwóch szwadronów w Zegrzu, którzy (s) wspólnie z będącym tam batalionem mają pilnować mostu. Z dwoma szwadronami ma się znajdować osobiście w Nieporęcie, resztę zaś swojej komendy ma wysłać przodem do Grodziska.

63.

Do JWgo Generała brygady Giełguda.

Nr. 167. *[Dnia 17 lutego 1831.]*

Gen. Skrzynecki miał do czynienia na dniu 17-tym

ze znaczną siłą nieprzyjaciela i ustąpił pod Stanisławów; Wódz naczelny zamyśla uderzyć na tę kolumnę w jej ruchu. W tym celu nakazuje poruszenie przygotowawcze, które co do JWgo Generała jest następujące:

JWny Generał, ściągnąwszy swoję brygadę, udasz się z nią do wsi Ręczaje, leżącej na drodze z Turowa do Stanisławowa, gdzie masz się znajdować, jak będzie można najwcześniej, w dniu 18-tym i oczekiwać będziesz dalszych rozkazów.

Jeżelibyś JWny Generał artyleryi swojej nie mógł przeprowadzić z Tuła do Ręczaj, zechcesz odesłać ją w tył ku Turowu.

64.

Do JWgo Generała Szembeka.

Nr. 168. *[Dnia 17 lutego.]*

Wódz naczelny zamyśla uderzyć jutro, jeżeli będzie można, na kolumnę nieprzyjaciela, postępującą traktem stanisławowskim; w tym celu zbierają się już tej nocy znaczne siły nasze na lewo traktu, prowadzącego z Warszawy do Stanisławowa, jakoto: w Ręczajach, Zabrańcu i t. d., które formować będą po części zasadzkę i gdy już siły nieprzyjaciela pod Okuniew dochodzić będą, uderzą mu w bok prawy, a jeżeli będzie można i w tył. Ażeby się to przedsięwzięcie powiodło, potrzeba, ażeby dywizye 3-cia i 4-ta nie wyjawiały przed nieprzyjacielem całej swojej siły, ale i owszem ustępowały od Stanisławowa ku Okuniewu z mniejszym daleko oporem, aniżeli czynił gen. Skrzynecki w dniu 17-tym, tyle tylko, iżby przymusić nieprzyjaciela do postępowania z znaczną masą. Dopiero pod Okuniewem należy się już dobrze zatrzymać i czekać skutku ataku bocznego od Ręczaj i w tył nieprzyjaciela uskutecznić się mającego. Dopiero gdybyś JWny Generał poznał, że atak ten już się uskutecznia, co jednak nie prędzej jak po południu, a może nawet i nazajutrz do dnia

da się uskutecznić, wtedy z największą natarczywością wypada się rzucić na nieprzyjaciela, ażeby mu wspólnemi siłami zadać klęski. Dla pośpiechu gen. Milberg dostaje rozkaz wprost ze Sztabu.

Gen. Krukowiecki i gen. Giełgud wykonają poruszenia dla wsparcia projektowanego ataku, o którym mowa wyżej.

65.

Do JWgo Generała Żymirskiego.

Nr. 169. *[Dnia 17 lutego 1831 r.].*

Stosownie do życzenia JWgo Generała gen. Łubieński odbiera rozkaz udania się z jednym pułkiem jazdy i 6-ciu działami artyleryi konnej pod rozkazy JWgo Generała.

Wódz naczelny zostawia JWmu Generałowi wolność działania według okoliczności i korzystania z okazyi, jaka się trafić; może zresztą masz JWny Generał stosować się do dawniejszych instrukcyj i ustępować zwolna ku karczmie Janówek stosownie do postępu nieprzyjaciela na traktach stanisławowskim i mińskim.

Ostrzegam JWgo Generała, iż Wódz naczelny układa już atak na nieprzyjaciela na trakcie między Stanisławowem i Okuniewem, który po południu dnia 18-go już może nastąpi, a którego skutkiem być może zepchnięcie nieprzyjaciela ku szosie. Należy przeto mieć JWmu Generałowi uwagę na takie korpusa, któreby się ukazały w kierunku jego skrzydła, ale które byłyby już po części rozbite, a zatem czekałyby tylko na swoje dobicie, do czego JWny Generał mógłbyś się wtedy przyłożyć.

66.

Do JWgo Generała brygady Milberga.

Nr. 170. *Dnia 17 lutego 1831 r.*

Wódz naczelny układa na dzień 18-y atak na nieprzyjaciela, który bez wątpienia traktem od Stanisławowa

do Okuniewa postępować będzie. W tym celu JWny Generał z brygadą swoją zechcesz się udać zaraz po odebraniu niniejszego rozkazu do Zabrańca, wioski, leżącej niedaleko Okuniewa, tam formować będziesz zasadzkę. Należy się przeto zachować z wszelką ostrożnością, ażeby nie obudzić baczności nieprzyjaciela i nie ściągnąć go na siebie, trzymać się razem. Dopiero, gdy generałowie Szembek i Skrzynecki będą w Okuniewie, gdy pod tem miasteczkiem kanonada odzywać się będzie, JWny Generał odbierzesz rozkaz uderzenia w bok nieprzyjaciela.

JWny Generał, przybywszy do Zabrańca, przedsięweźmiesz wszelkie środki, ażeby żaden mieszkaniec nie mógł zemknąć z tamtej okolicy, dowiesz się z dokładnością o wszelkich drożynach i ścieżkach, prowadzących do traktu i będziesz miał kilku dobrych i pewnych przewodników.

Pułk strzelców byłej gwardyi ma oczekiwać rozkazu w Ręczajach, gdzie także ma pozostać wszelka artylerya, o czem JWny Generał dowódców zawiadomić zechcesz.

67.

Do JWgo Generała Dwernickiego.

Nr. 171.

W odpowiedzi na raport JWgo Generała z daty 17-go m. i r. b. Wódz naczelny upoważnia Go do zebrania nowych laurów na tamtym brzegu Wisły, niszcząc wszystko, co przeszło nieprzyjaciela. Do tej wyprawy obejmuje JWny Generał dowództwo nad korpusem gen. Sierawskiego i wszelkimi oddziałami, znajdującymi się w polu w tamtych stronach; do czego da Mu niezaprzeczone prawo stopień generała dywizyi, który Rząd narodowy JWmu Generałowi w dniu dzisiejszym udziela.

Wódz naczelny nie wątpi, że JWny Generał, oczyściwszy w krótkim czasie z nieprzyjaciół województwo sandomierskie i zabezpieczywszy stolicę z tej strony, uczy-

nisz wszystkie, siły przechodzące pod jego rozkazy, zdolne do użycia przeciw głównej armii nieprzyjaciela, albo też do stanowczej wyprawy za Bug.

Gen. Klicki zostaje uwiadomiony o niniejszym rozkazie.

68.

Do JWgo Generała Klickiego.

Nr. 172.

Wódz naczelny rozkazał przesłać gen. Dwernickiemu upoważnienie do zniszczenia korpusów nieprzyjacielskich, znajdujących się na lewym brzegu Wisły. W tym celu ma objąć dowództwo nad gen. Sierawskim i wszystkimi oddziałami nowymi, działającymi w tamtych stronach. Daje mu do tego prawo stopień generała dywizyi, który mu Rząd narodowy w dniu dzisiejszym udziela.

Sztab główny wysyła sztafetą powyższy rozkaz gen. Dwernickiemu do Góry. JWny Generał zechcesz zawiadomić, kogo należy, o tej decyzyi naczelnego Wodza.

69.

Własnoręczne pismo Skrzyneckiego.

Jenerale! je me suis retiré la nuit jusqu'à Pustelnik, la position du Moulin d'Osenka n'est pas tenable contre la force superient comme ceux que Dybicz a deployé hier, je suis donc ici ou est Szębek, et d'ici nous agirons simultanément; je vous conseil de vous retirer pour ne pas être coupé. Skrzynecki.

»Pismo to odebrał Generał Żymirski dnia 18-go lutego 1831 r. o godzinie 8 zrana na wzgórzu za Mińskiem ku Osinom, gdzie w lasku była jego aryergarda pod Rohlandem i Chłapowskim. Pismo to przywieźli bracia Stawiarscy, gidowie z Gwardyi honorowej, wysłani przezemnie wieczorem z Mińska do Generała Skrzyneckiego. Oznajmili, że ten Generał po napisaniu tej kartki cofnął się ku Okuniewu, i że sami, jadąc z Mińska na Stanisławów według danej im przezemnie instrukcyi, co tylko w ręce kozakom nie wpadli«. (podpis) *J. Załuski.*

70.

Do JWgo Generała dywizyi Umińskiego.

Nr. 174.

Stosownie do woli Wodza naczelnego JWny Generał zechcesz natychmiast uformować cztery oddziały jazdy, przeznaczone do prowadzenia małej wojny na komunikacyach nieprzyjaciela. Oficerów wybrać jesteś upoważniony JWny Generał w całej jeździe, żołnierzy zaś w pułkach nowouformowanych, których liczba w każdym oddziale powinna być od 120 do 150 ludzi. JWny Generał jesteś upoważniony złożyć te korpusa z oficerów i z ludzi, wziętych w obudwóch korpusach jazdy w stosunku ich siły, o czem gen. Łubieński zawiadomionym zostaje. Życzeniem Wodza naczelnego jest, ażeby urządzenie pomienionych czterech korpusów zostało uskutecznione w dniu jutrzejszym tak, ażeby pojutrze niezawodnie wyruszyć mogły ku swojemu przeznaczeniu. Względem instrukcyi, mającej się dać pomienionym dowódcom, raczysz JWny Generał porozumieć się ze Sztabem głównym, dokąd ciż dowódcy zgłosić się mają po rozkazy.

71.

Do JWgo Generała Łubieńskiego, dowódcy korpusu 2-go jazdy.

Nr. 175.

Mam zaszczyt uwiadomić JWgo Generała, iż Wódz naczelny polecił gen. dywizyi Umińskiemu utworzenie czterech oddzielnych oddziałów jazdy, składających się każdy ze 120 do 150 ludzi, przeznaczonych do prowadzenia małej wojny. Gen. Umiński jest upoważniony wybrać oficerów w całej jeździe, żołnierzy zaś z pułków nowouformowanych z obudwu korpusów, stosownie do ich siły. Organizacya ich ma być uskuteczniona w dniu jutrzejszym.

72.

Do JWgo Pułkownika Sztabu Kwatermistrzostwa generalnego Valentin.

Nr. 177.

W odpowiedzi na raport Wgo Pułkownika z daty 27 m. i r. b., z Płocka przez kapitana Twardowskiego do Wodza naczelnego przywieziony, tenże Wódz zlecił mi zaszczyt odpowiedzieć, iż z podziwieniem widzi, że Wny Pułkownik nie przejąłeś się w zupełności myślą, która przewodniczyła Jego tak ważnemu przeznaczeniu. Wny Pułkownik nie byłeś przeznaczony na organizowanie i dowodzenie sił zbrojnych w województwie płockiem, ale na to, ażeby korzystać z tych sił, które za jego przybyciem w to województwo już się znajdowały jakkolwiek urządzone i z niemi rozpocząć natychmiast działania w tyle nieprzyjaciela, jak to już major Kochanowski po części uskutecznił. Tymczasem wojsko polskie już od trzech tygodni znajduje się w obliczu nieprzyjaciela; nie licząc wielu utarczek, stoczyło trzy walne bitwy, od dziesięciu dni stolica słyszy codziennie działa nieprzyjacielskie, a jeszcze korpusa partyzanckie nie odzywają się ze swojemi działaniami, nie niszczą nieprzyjacielowi jego magazynów, parków, nie przecinają mu komunikacyi. Wódz naczelny spodziewa się, że Wny Pułkownik zechcesz powetować jak najprędzej czas stracony i nie tracąc ani jednej chwili, udasz się z korpusem, złożonym z 600 do 800 ludzi a nie więcej, na komunikacye nieprzyjacielskie stosownie do instrukcyi, którą przed kilku dniami z rozkazu Wodza naczelnego Wmu Pułkownikowi przesłać miałem zaszczyt; przyczem dodaję, iż wiadomości nasze donoszą, iż traktem kowieńskim idą po szosie różne transporta nieprzyjacielskiej artyleryi bez żadnej eskorty. Zdaniem Wodza naczelnego partyzant powinien się oporządzać i uzupełniać swoje uzbrojenie wśród działań, a szczególniej kosztem nieprzyjaciela.

Raporta swoje raczysz Wny Pułkownik adresować nie do Wodza naczelnego, ale do Sztabu głównego.

73.

Do JWgo Generała Sierawskiego.

Nr. 183.

Wszelkie wiadomości zgadzają się na to, że w województwie lubelskiem, a zwłaszcza ponad Wisłą, nieprzyjaciel nie ma znacznych sił, co potwierdza nawet zdobycie Puław przez pułk. Łagowskiego. Życzeniem jest naczelnego Wodza, ażebyś JWny Generał, korzystając z tych wiadomości, starał się opanować bezzwłocznie miasto Kazimierz, ile możności, niespodzianie, aby nieprzyjaciel nie miał czasu do zniszczenia będącego tam magazynu. Jeżeli się ta wyprawa powiedzie, JWny Generał każesz jak najprędzej przeprowadzić na lewy brzeg Wisły zapasy, będące w Kazimierzu, o ile się to da uskutecznić.

Dobrzeby było, gdybyś JWny Generał mógł ująć choć kilku z owych Polaków, którzy wbrew przeciwko uchwale sejmowej sprawują urzędy administracyjne na rzecz nieprzyjaciela w województwie lubelskiem, i takowych ażebyś kazał odesłać pod strażą do Rządu narodowego w Warszawie.

Kwatermistrz gen. wojska.

74.

Instrukcya dla Wgo Podpułkownika Bardzkiego.

Nr. 185.

Wolą jest Wodza naczelnego, ażebyś Wny Podpułkownik bez żadnej zwłoki przeprawił się z korpusem pod swojem dowództwem przez Wisłę. Zdaniem jest Wodza naczelnego, że najlepszy do tego punkt jest jak najbliżej Modlina. Skoro się dostaniesz na prawy brzeg Wisły, masz natychmiast rozpocząć działania swoje na linie komunikacyjne nieprzyjaciela, na których działać i robić jemu jak najwięcej uszczerbku, niszcząc jego magazyny, parki rezerwowe, dowozy, podchwytując kuryerów, jest przeznaczeniem korpusu Wgo Podpułkownika. Rozumie się samo z siebie, że walki wstępnym bojem nie są tak dalece po-

Biblioteka Naukowa

wołaniem tego korpusu, jak raczej niespodziewane napady, szczególniej nocne. Nocą także wypadnie najczęściej maszerować, i to manowcami, nie spuszczając jednak z oka traktów i dróg militarnych, na których nieprzyjacielowi dowozy przychodzą. Wódz naczelny zostawia Wmu Podpułkownikowi jak najobszerniejszą wolność działania: możesz z korpusu swojego robić oddziały, podzielać go na kilka części na pewien czas i znowu go zbierać całkiem albo też częściowo. Spotkania z przemagającemi siłami należy unikać szybkimi marszami, przepadaniem w bory, albo też nagłem rozdzieleniem swojego korpusu na kilka oddziałów, z których każdy, udając się w innym kierunku, omyli nieprzyjaciela. Oczywistą jest rzeczą, iż czynność i ruchomość powinny być głównemi własnościami korpusu Wgo Podpułkownika, który im bardziej pomknie się na tył nieprzyjaciela, tem więcej niespodzianym dla niego będzie, tem więcej szkody zrządzić mu potrafi. Rozległe krainy, leżące między Wisłą, Dźwiną i Dnieprem, dozwalają Wmu Podpułkownikowi wybierać zawsze między wielu kierunkami taki, który dla nieprzyjaciela najmniej spodziewanym będąc, najbezpieczniejszym będzie dla Wgo Podpułkownika, a najwięcej szkodzić przeciwnikowi dozwoli. O komunikacye swoje z armią i z Wisłą troszczyć się Wny Podpułkownik nie masz potrzeby, uważając się i owszem za korpus zupełnie samoistny, który wszędzie sam się wyżywić potrafi. Zresztą nie tylko obszerność kraju dozwala Wmu Podpułkownikowi uniknąć przemagającego nieprzyjaciela; możesz jeszcze w potrzebie znaleźć schronienie pod działami Modlina lub Zamościa, albo nakoniec w połączeniu się z korpusem gen. Dwernickiego, który w tył lewego skrzydła nieprzyjacielskiego działania swe rozpoczyna.

Z Sztabem głównym Wny Podpułkownik zechcesz korespondować, o ile tego możność mieć będziesz. Przyłącza się klucz do tajnej korespondencyi.

Kwatermistrz gen. wojska.

(Do str. 417, t. I).

Stan obecnych do boju w dniu 18-ym lutego 1831 r.

Wymienienie korpusów		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyższ. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								oficerskie	wierzch.	artyler.
Gen. dyw. Zymirski	7. pułk piechoty liniowej	3	—	—	47	2445	2492	28	1	—
	2. pułk strzel. piesz.	3	—	—	54	2462	2516	22	—	—
	4. » » »	3	—	—	55	2429	2484	28	1	—
	3. komp. lekka art. pieszej	—	—	1	10	206	216	13	—	143
	2. bat. lekka art. kon.	—	—	1	8	208	216	25	114	106
	1. pułk ułanów	—	4	—	34	642	676	114	631	—
	4. » »	—	4	—	31	659	690	71	666	—
	Pułk jaz. Kalis. Dłuski	—	4	—	40	686	726	63	662	—
	» » » Sczan.	—	4	—	22	547	569	45	553	—
	» » Lubelski	—	4	—	34	652	686	98	652	—
	» » Sandomier.	—	4	—	37	682	719	116	682	—
	» » Podlaski	—	4	—	22	636	650	76	635	—
	Ogół korpusu	9	28	2	394	12254	12648	699	4617	249
Gen. dyw. Krukowiecki	Pułkow. Jankowski: 1. pułk strzel. kon.	—	4	—	29	628	657	62	628	—
	pułk jazdy Augustowskiej	—	4	—	29	705	734	89	741	—
	3. pułk strzel. kon.	—	4	—	35	651	686	80	650	—
	pułk jazdy Płockiej	—	4	—	34	641	705	71	671	—
	1. bat. lekka art. konnej	—	—	1	10	207	218	35	120	108
	Ogół	—	16	1	138	2862	3000	337	2810	108
	Gen. bryg. Gielgud: 1. pułk piech. lin.	3	—	—	51	2543	2594	29	1	—
	5. » » »	3	—	—	59	2541	2600	32	1	—
	1. komp. poz. art. piesz.	—	—	1	9	272	281	13	—	226
	Ogół	6	—	1	119	5356	5475	74	2	226
	Gen. bryg. Małachow.: 2. pułk piech. lin.	3	—	—	55	2519	2574	23	—	—
	6. » » »	3	—	—	56	2578	2634	21	1	—
	1. komp. lekka art. piesz.	—	—	1	7	190	197	10	—	148
	Ogół	6	—	1	118	5287	5405	52	1	148
	Ogół korpusu	12	16	3	374	13523	13880	468	2813	482

Wymienienie korpusów		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyższ. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		
								oficerskie	wierzch.	artyler.
Gen. bryg. Skrzynecki	3. pułk piech. lin. . .	3	—	—	53	2437	2490	26	—	—
	4. » » » . .	3	—	—	59	2478	2537	21	1	—
	8. » » » . .	3	—	—	51	2502	2553	20	1	—
	Weterani czynni . .	2	—	—	30	744	774	6	—	—
	2. komp. lekka art. piesz.	—	—	1	7	205	212	8	—	145
	Ogół . .	11	—	1	200	8366	8566	81	2	145
Gen. bryg. Szembek	Pułk grenadyerów .	4	—	—	77	3221	3298	30	2	—
	1. pułk strzel. piesz .	3	—	—	57	2417	2474	26	—	—
	3. » » » .	3	—	—	52	2506	2558	28	1	—
	3. komp. poz. art. piesz.	—	—	1	7	199	206	9	—	152
	4. » lekka » »	—	—	1	5	154	159	8	—	151
	Ogół . .	10	—	2	198	8497	8695	91	3	303
	Jazda rezerwowa									
Gen. bryg. Suchorzewski	2. pułk strzel. konn. .	—	4	—	32	635	668	108	637	—
	Szwadr. Wiel.-Polski .	—	1	—	4	214	218	15	220	—
	1. pułk Mazurów . .	—	4	—	6	743	803	187	743	—
	Pułk strzelc. kon. b. gward.	—	4	—	34	590	624	115	590	—
	2. pułk Mazurów . .	—	4	—	—	779	815	112	783	—
	3. bater. lekk. art. kon.	—	—	1	1	262	276	40	130	150
	Ogół . .	—	17	1	181	3223	3404	577	3103	150
Gen. bryg. Łubieński	4. pułk strzelc. kon. .	—	4	—	30	625	655	97	645	—
	5. » ułanów . . .	—	2	—	16	279	295	51	283	—
	2. » » . . .	—	4	—	32	622	654	106	663	—
	Dywizyon karabin. .	—	2	—	15	332	347	50	315	—
	3. pułk ułanów . . .	—	4	—	33	630	663	113	659	—
	4. bater. lekka art. kon.	—	—	1	10	262	272	29	144	172
	Ogół . .	—	16	1	136	2750	2886	446	2709	172
Gwar. honorowa	piesza	—	—	—	6	139	145	6	—	—
	konna	—	—	—	3	71	74	6	71	—
	Ogół . .	—	—	—	9	210	219	12	71	—
Gen. bryg. Dwernicki	4. dyw. ułanów . .	—	8	—	52	1338	1390	168	1202	—
	4. » strzel. kon. .	—	8	—	53	1269	1322	167	1232	—
	4. bat. 1. p. piech. lin.	1	—	—	18	881	899	4	—	—
	4. » 5.	1	—	—	23	784	807	4	—	—
	2.	1	—	—	16	810	826	4	—	—
	6.	1	—	—	18	881	899	4	—	—
	Artylerya 6 dział . .	—	—	1	3	84	87	6	—	42
	Ogół . .	4	16	1	183	6067	6250	357	—	42

76.

(Do str. 472, t. I).

Stan obecnych do boju w dniu 24-ym lutego 1831.

		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerowie wyżsi i niżsi	Podoficerowie i żołnierze	Ogół	Koni		
								oficerskich	Skarb.	
									wierzch.	artyler.
2. dyw. p. Żymirski	7. pułk piech. lin. .	3	—	—	38	2048	2086	23	—	
	2. » strzelc. piesz.	3	—	—	44	1566	1610	22	—	
	4. » » »	3	—	—	49	2078	2127	23	1	
	3. komp. lekka art. piesz.	—	—	1	11	228	239	13	—	140
		9	—	1	142	5920	6062	81	1	140
1. dyw. piech. Krukowiecki	1. pułk. piech. lin. .	3	—	—	38	2244	2282	37	1	—
	5. » » » . .	3	—	—	52	2354	2406	34	1	—
	1. komp. poz. art. piesz.	—	—	1	8	241	259	11	—	194
	1. pułk. piech. lin. .	3	—	—	52	2443	2495	27	—	—
	6. » » » . .	3	—	—	53	2484	2537	21	1	—
	1. komp. lek. art. piesz.	—	—	1	7	187	194	10	—	146
		12	—	2	210	9963	10.173	130	3	340
3. dyw. piech. Skrzyniecki	3. pułk. piech. lin. .	3	—	—	41	2091	2132	26	—	—
	4. » » » . .	3	—	—	45	1964	2609	20	1	—
	8. » » » . .	3	—	—	48	2336	2384	20	1	—
	Bat. weter. czyn. . .	2	—	—	29	732	761	6	—	—
	4. komp. pozyc. art.	—	—	1	5	134	139	8	—	138
	4. komp. lekka piesz.	—	—	1	7	194	201	8	—	136
		11	—	2	175	7451	7626	88	2	274
4. dyw. piech. Szembek	Pułk grenadyerów .	4	—	—	61	2834	2895	31	2	—
	1. pułk strzelc. piesz.	3	—	—	46	2114	2160	27	—	—
	3. » » »	3	—	—	46	2134	2180	30	1	—
	2. komp. pozyc. art.	—	—	1	9	261	270	11	—	213
	4. kompania lekka piesz.	—	—	1	7	196	203	9	—	142
		10	—	2	169	7239	7708	108	3	355

		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerowie wyżsi i niżsi	Podoficerowie i żołnierze	Ogół	Koni		
								oficerskich	Skarb. wierzch.	Skarb. artyler.
1. korpus jazdy Umiński	1. pułk strzelc. kon.	—	4	—	18	560	578	75	561	—
	Jazda Augustowska	—	4	—	29	705	734	89	738	—
	3. pułk strzelc. kon.	—	4	—	31	608	639	75	625	—
	Jazda Płocka	—	4	—	36	657	693	—	657	—
	1. pułk ułanów	—	4	—	33	634	672	111	617	—
	Jazda Lubelska	—	4	—	34	620	654	98	650	—
	5. pułk strzelców konnych	—	4	—	31	506	534	109	508	—
	1. pułk Kaliski	—	4	—	38	646	684	54	620	—
	2. pułk Kaliski	—	4	—	12	540	562	45	550	—
	1. bater. lek. konna	—	—	1	10	197	207	32	118	104
	2. » » »	—	—	1	7	201	208	23	111	101
		—	36	2	239	5879	6168	711	5755	205
2. korpus jazdy Łubieński	2. pułk strzelc. kon.	—	5	—	35	851	886	123	876	—
	3. » ułanów	—	4	—	28	617	645	90	617	—
	4. » strzelc. kon.	—	4	—	27	511	538	96	533	—
	Dywizon karabinierów	—	2	—	17	329	346	47	313	—
	pułk ułanów	—	2	—	16	279	295	51	283	—
	2 » »	—	4	—	28	676	704	116	650	—
	2. » Mazurów	—	4	—	36	750	786	112	750	—
	4. » ułanów	—	4	—	36	574	610	87	586	—
	1. » Mazurów	—	4	—	60	721	781	181	731	—
	3. bat. lek. konna	—	—	1	18	262	276	40	130	150
	4. » » »	—	—	1	7	247	254	23	138	161
		—	33	2	304	5817	6121	966	5607	311
Artylerya rezerwowa	3. komp. pozyc.	—	—	1	5	140	145	8	—	141
	5. » »	—	—	1	6	143	149	7	—	147
	6. » »	—	—	1	7	137	144	10	—	146
	5. komp. lekka	—	—	1	5	145	150	5	—	142
	Komp. rakietnicza piesza	—	—	1	9	215	254	11	—	205
		—	—	5	32	810	842	41	—	781
Ogół generalny		42	69	16	—	—	44700	—	11362	2406

77.

(Do str. 503, t. I).

Strata poniesiona w dniu 25-ym lutego 1831 roku.

		Polegli			Ranni			Zbłąkani lub wzięci w niewolę			Ogół		
		Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie	Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie	Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie	Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie
1. dyw. piech.	1. pułk. piech. lin.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	400	—
	5. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—
	2. « » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	228	—
	6. » » »	4	55	—	9	273	—	—	66	—	13	394	—
	1. komp. art. piesz.	—	4	4	—	3	—	—	—	—	—	7	4
	1. kom. lek. » «	—	4	—	—	5	—	—	4	—	—	13	—
	Ogół . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	1072	4
2. dyw. p	7. pułk piech. lin.	3	534	—	11	166	—	—	132	—	14	832	—
	2. pułk strz. piesz.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	251	—
	4. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	866	—
	3. komp. lek. art. p.	1	5	11	1	15	—	—	15	—	2	35	11
	Ogół . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	1984	11
3. dyw. piech.	3. pułk piech. lin.	4	89	—	12	416	—	—	149	—	16	654	—
	4. » » »	2	188	—	12	422	—	—	68	—	14	678	—
	8. » » »	1	64	—	8	191	—	—	26	—	9	281	—
	Weterani czynni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	137	—
	4. k. poz. art. piesz.	—	4	—	—	15	—	—	38	—	—	57	62
	2. k. lek. » »	—	2	18	—	9	1	—	17	—	—	28	19
	Ogół . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	1835	81
4. dyw. piech.	Pułk grenadyerów	1	114	—	21	335	—	3	594	—	25	1043	—
	1. pułk strz. piesz.	—	—	—	2	3	—	3	107	—	5	110	—
	3. » » »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	196	—
	2. komp. poz. art. piesz.	—	9	25	—	14	—	—	—	—	—	23	25
	4. k. lek. art. piesz.	—	2	2	—	25	—	—	3	—	—	30	2
	Ogół . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	1402	27

		Polegli			Ranni			Zbłąkani lub wzięci w niewolę			Ogół		
		Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie	Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie	Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie	Oficerowie	Podoficer. i żołnierze	Konie
	Jazda												
1. korpus	1. pułk strzel. kon.	—	—	—	—	—	—	—	—				
	Jazda Augustow.	—	2	—	—	11	—	—	6				
	3. pułk strzel. kon.	1	4	10	—	4	—	—					
	Jazda Płocka . .	—	—	—	—	—	—	—					
	1. pułk ułanów .	—	—	—	—	—	—	—					
	Jazda Lubelska .	—	—	—	—	—	—	—					
	Pułk strzelc. kon.										4	178	88
	b. gwardyi . .	—	—	—	—	—	—	—					
	Dywizyon karab.	—	—	—	—	—	—	—					
	1. pułk Kaliski .	—	—	—	—	—	—	—					
	2. » » .	—	—	—	—	—	—	—					
	1. bat. lek. art. kon.	—	—	8	—	4	—	—					
	2. » » » »	—	—	12	—	4	—	—					
	Ogół . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	178	88
2. korpus	2. pułk strzelców konnych . .	—	7	17	1	12	5	—	—	—	1	19	22
	3. pułk ułanów .	—	9	21	1	24	17	—	—	—	1	33	38
	4. » strzel. kon.	—	—	4	—	2	1	—	—	—	—	2	5
	5. » ułanów .	—	26	25	2	4	34	—	—	—	2	30	59
	2. » ułanów .	—	34	101	4	25	6	—	—	—	4	59	107
	2. » Mazurów .	—	—	2	—	6	—	—	—	—	—	6	2
	4. » ułanów .	—	31	52	4	10	—	—	—	—	4	41	52
	1. » Mazurów .	—	17	52	—	21	—	—	—	—	—	38	52
	3. bat. lek. art. kon.	—	4	13	—	—	—	—	—	—	—	4	13
	4. » » » »	—	1	9	—	1	—	—	—	—	—	2	9 [1]
	Ogół . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	234	359
3. komp. poz. art. piesz.		—	2	18	—	8	—	—	—	—	—	10	18
5. » » » »		—	17	30	1	18	—	—	—	—	1	35	30
6. » » » »		—	16	45	1	—	—	—	—	—	1	16	45
5. » lek. » »		—	4	10	—	11	—	—	—	—	—	15	10
Rakietniki piesze . .		—	—	3	—	5	—	—	3	—	—	8	3
Ogół . .		—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	84	106
Ogół ogółów . .		17	1236	—	90	2051	—	6	1048	—	152	6789	676

[1]) Działo zdemontowene.

Wyciąg z raportów szczegółowych bateryj i kompanij artyleryi, podanych po bitwie za Pragą dnia 25-go lutego 1831 r.

	Podoficer. i żołn.			Koni zabitych	Straconych	
	Zabłąkanych	Poległych	Rannych		Dział	Jaszczyków
Baterya 1. lekko konna	—	—	4	8	—	—
» 2. » »	—	—	4	12	—	—
» 3. » »	—	4	—	13	—	—
» 4. » »	—	1	1	—	1	—
Komp. 1. pozyc. piesza	—	4	3	4	—	—
» 2. » »	—	9	14	25	—	2
» 3. » »	—	2	8	18	—	2
» 4. » »	38	4	15	62	—	12
» 5. » »	—	17	18	30	1	4
» 6. » »	—	16	—	45	1	4
» 1. lekka piesza	4	4	5	—	—	—
» 1. » »	18	2	9	19	—	—
» 3. » »	15	5	15	11	—	2
» 4. » »	3	2	25	12	—	2
» 5. » »	—	4	11	10	—	—
Rakietników pieszych	—	—	5	3	—	—
Ogółem . .	78	74	137	272	3	28

Oprócz tego:

Poległ porucznik Medyński z kompanii 3-ej lekiej art. pieszej.

Ranni { Podporucznik Wyczliński z komp. 5. pozyc. art. pieszej.
» Skolimowski » 6. » » »
» Stępowski » 3. lek. » »

Naboje wystrzelane prawie już są dokompletowane z Laboratorium.

Co się tycze, *Materiel* artyleryi, takowy JWny generał brygady Bontemps dostarcza.

(Podp.) gen. bryg. *Redel.*

78.

(Do str. 177, t. II).

Instrukcya dla JWgo Generała dywizyi Dwernickiego.

[Początek marca 1831 r.].

Wolą jest Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał, porozumiawszy się z generałem Sierawskim, uformo-

wał z wojska, będącego pod Jego dowództwem, korpus, którego liczba nie ma przenosić 1.500 jazdy i 6 dział kalibru rosyjskiego. Korpus ten ma się szczególniej składać z dywizyonów dawnych pułków jazdy, mieć wielu oficerów i ochotników; ruchomość ma być główną jego własnością.

Z tym korpusem JWny Generał przejdziesz bez żadnej zwłoki Wisłę i działać natychmiast zaczniesz w sposób, który uznasz za najkorzystniejszy dla sprawy ojczystej, w czem Wódz naczelny zupełną wolność JWmu Generałowi zostawia. Możesz udać się na główną komunikacyą armii nieprzyjacielskiej, przed Pragą skoncentrowanej, zniszczyć jej magazyny i parki, stamtąd wkroczyć za Bug. Albo też, jeżeli to przedsięwzięcie zdawałoby się JWmu Generałowi zbyt trudnem do uskutecznienia, możesz maszerować prosto na Wołyń, w guberniach zabużańskich wzniecić powstanie, dla którego byłbyś ze swoim korpusem środkiem zbioru. Tam zebrawszy nowe siły, mógłbyś może działać skutecznie w tył armii nieprzyjacielskiej. Twierdza Zamość jest w stanie dostarczyć JWmu Generałowi według potrzeby więcej dział i amunicyą.

JWny Generał masz uważać swój korpus za zupełnie samoistny, mniej zatem potrzebujesz zważać na utrzymanie swoich komunikacyj z naszą armią i z Wisłą. Gdybyś był zagrożony przemagającemi siłami nieprzyjaciela, masz punkt oparcia pod Zamościem, masz obszerne pole do unikania przeważnych sił na całej przestrzeni, rozciągającej się po Dniepr i Dźwinę. Nakoniec mógłbyś także szybkim marszem omylić uwagę nieprzyjaciela, udając się na prawy brzeg Narwi. Wódz naczelny zostawia JWmu Generałowi zupełną wolność robienia oddziałów, dzielenia swojego korpusu, łączenia go napowrót, zgoła oddaje zupełnie jego przezorności i czynności [sposób] prowadzenia działań, któryby przyniósł najwięcej korzyści polskiej sprawie.

Oprócz wojska, wymienionego w niniejszej instrukcyi, uda się pod rozkazy JWgo Generała legion Wołyński, skoro tylko organizacya jego dozwoli mu ruszać w pole,

co wkrótce ma nastąpić. Już kilku, należących do tego legionu, odbiera rozkaz udania się do JWgo Generała.

Generał Sierawski z resztą wojska, pozostającego z dzisiejszego korpusu JWgo Generała, zastąpi Go na teraźniejszem stanowisku.

Zgoła przeznaczeniem JWgo Generała jest wzniecić i prowadzić wojnę na tyle nieprzyjaciela, zagrażającego stolicy, powiększać ile możności swój korpus ochotnikami i powstaniami wołyńskiemi. Ma się rozumieć, że gdzie JWny Generał trafisz na władze administracyjne, działające na rzecz nieprzyjaciela, takowe uchylisz, Polaków zaś, którzy wbrew przeciwko uchwale sejmowej objęli znaczniejsze urzędy na rzecz nieprzyjaciela, starać się będziesz odesłać pod strażą do Warszawy do dyspozycyi Rządu.

Późniejszy przypisek do powyższej instrukcyi Prądzyńskiego.

Prądzyński nie chciał, ażeby jakikolwiek korpus porządny ryzykować za Bug i Niemen, dopókiby główne siły nieprzyjacielskie w Królestwie się znajdowały; ale i owszem wszystkie siły chciał mieć zgromadzone około Warszawy, ażeby niemi walczyć, a walczyć, dopókiby ich za Bug nie wyrzucono. Małą wojną, wznieconą na całej przestrzeni Polski, chciał mieć poprzecinane komunikacye nieprzyjaciela i przymusić go do osłabienia się licznymi oddziałami dla zabezpieczenia tychże komunikacyj. Ale do prowadzenia i podniecenia tej małej wojny chciał mieć Prądzyński użyte takie tylko oddziały, które do walnej bitwy niewiele przydać się mogły. W tym to duchu są wydawane wszystkie dotychczasowe rozkazy i instrukcye, tyczące się tego przedmiotu. Skrzynecki, zostawszy wodzem naczelnym, zmodyfikował je postanowieniem, iż generał Dwernicki weźmie 1.500 koni ze swojej wybornej i tyle już wsławionej jazdy. Stosownie więc do tego nowego postanowienia Prądzyński w pierwszych dniach marca zredagował niniejszą instrukcyą. Jest to ostatnia, którą odebrał generał Dwernicki; z nią poszedł pod Za-

mość, a następnie i na Wołyń. Ale zamiast ograniczyć się na liczbę wojska, jak mu było rozkazano, zabrał cały swój korpus, około 6.000 najlepszego w świecie wojska wynoszący, i z liczną artyleryą: czy to, że mu żal było rozłączać się z wojskiem, które on po większej części uorganizował, na czele którego świetne odnosił zwycięstwa, czy to, że zostawszy mianowany generałem dywizyi i podniósłszy się wielce świetnemi zwycięstwami, nie sądził już dla siebie przyzwoitą rolę partyzanta, ale wielką chciał prowadzić wojnę, czy nakoniec prawdziwe miał przekonanie, że z całym korpusem potrafi zdobyć gubernie południowe i wnijść jako zwycięzca do Kijowa i Kamieńca. Jakkolwiekbądź, odłączenie tego korpusu w kierunku zupełnie ekscentrycznym, gdy nieprzyjaciel z przemagającemi siłami stał przed Pragą, było wielkim błędem przeciwko zasadom sztuki wojennej, a większym jeszcze grzechem przeciwko karności, którego się dopuścił Dwernicki, zabierając wbrew przeciwko rozkazowi cały korpus; nieszczęściem nakoniec było, że mu to uszło.

Gdy Prądzyński odebrał i przeczytał raport o marszu Dwernickiego za Wisłę z całym korpusem, przybiega do Wodza naczelnego, przestraszony nieposłuszeństwem Dwernickiego i losem, jaki czeka ten korpus; przekłada Wodzowi naczelnemu, że ten korpus nie jest już dosyć ruchomy, ażeby mógł działać jako partyzant, że będzie zatem widocznym celem działań nieprzyjaciela, który na żaden sposób dozwolić nie może, ażeby mu na jego tyle broił, że zatem wyprawi na niego ze wszech stron przemagające siły, pod któremi Dwernicki będzie musiał uledz, jeżeli się od Zamościa znacznie oddali; że nie trzeba się łudzić, ażeby go powstania ratować mogły, bo one tylko w przedłużających się działaniach wojennych pomocne być mogą, ale żadnej pomocy na placu bitwy nie przyniosą; że jeżeli Dwernicki nie ruszy się zpod Zamościa, tedy ogłodzi fortecę, że zatem wypadałoby koniecznie zwrócić za Wisłę większą część tego korpusu. Tego ca-

łego rozumowania nie rozumiał Skrzynecki, bo to było nad jego pojęcie. Zastanowiwszy się przeto, powiada Prądzyńskiemu: »E, kiedy już poszedł, to mu dajmy pokój; może go też i Pan Bóg natchnął — a on jest szczęśliwy«. Skrzyneckiemu uśmiechała się ta myśl, że kto inny, nie on, podejmie trudy i pracę naszego zawodu, że Dwernicki tyle dokaże, iż armią Feldmarszałka odciągnie za Bug, tak, że on, Skrzynecki, żadnego na to nie będzie potrzebował czynić wysilenia.

79.

Do Komisyi rządowej wojny.

Nr. 202. *[Początek marca* [1]*]*

Dla szybkiego skompletowania dawnych pułków piechoty tak liniowych, jako i strzeleckich, postanowiłem:

1-o. Każdy pułk wykaże Komisyi rządowej wojny brak do kompletu, w który wchodzić powinni wszyscy ciężko ranni.

2-o. Komisya rządowa wojny wskaże, z których pułków nowych pułki stare odbierać mają ludzi.

3-o. Wysłani oficerowie do odebrania rzeczonego kontyngensu powinni być opatrzeni upoważnieniem do wybrania najzdatniejszych ludzi.

4-o. Komisya rządowa wojny wyrzecze względem ubioru ludzi, przeznaczonych do skompletowania starych pułków, to jest, czyli przechodzący ludzie mają pozostać przy swoich wołoszkach w razie braku ubrania gotowego w pułkach starych, i czem te zastąpione być mogą, lub je wrócą *respective* do swych pułków.

5-o. Pułki nowe po wydaniu kontyngensu uformują natychmiast dwa bataliony bojowe, trzeci zaś, dla którego mają potrzebną liczbę oficerów i podoficerów, skompletują ludźmi, którzy z kadrów gwardyi ruchomej powo-

---

[1] Zawiadomienie dowódców dywizyj o tem postanowieniu Wodza nacz. ma datę 3 marca (P. w.).

łani zostaną. Te trzecie bataliony będą formowały rezerwy nowych pułków.

6-o. Uzbrojenie pierwszych trzech batalionów każdego pułku ma być dokompletowane: *a)* ze składu arsenałowego, *b)* przez odebranie broni gwardyi narodowej w stolicy, *c)* przez uzbrojenie trzecich szeregów w czwartych batalionach kosami, a odebranie broni [1].

7-o. Nadto z pułków nowych przeznaczona być ma do każdego pułku wojska czynnego jedna kompania kosynierów, z której dowódcy pułków będą mogli przydzielić po jednej części do każdego batalionu [2].

8-o. Wyłączone być mają od niniejszego rozporządzenia pułki 14-ty i 20-ty, które najdalej w organizacyi swojej postąpiły.

Komisya rządowa wojny zechce się natychmiast zająć tym przedmiotem, ażeby skompletowanie i zreorganizowanie piechoty sprężyście i jak być może, najprędzej uskutecznione zostało.

80.

Rozkaz do oficerów. Kwatermistrz generalny wojska.

Nr. 235. *Dnia 11 marca 1831.*

Dnia wczorajszego znajdowałem się przy moście na Pradze, gdy generał Giełgud z częścią dywizyi swojej defilował przez most i przedmoście ku nieprzyjacielowi. Występując z mostu, czoło kolumny, na której czele znajdował się generał dowodzący z całym swoim sztabem, nie wiedziało, czy się udać w prawo, czyli w lewo. Z okopów wyprowadzają dwa wyjazdy; nikt nie wiedział, ku któremu wojsko ma się udawać. Zapuszczano się raz w jednę stronę, a potem w największem błocie zwracano

[1] »To rozporządzenie nie zostało wykonane przez słabość« (Przyp. Prądz.).

[2] »I to nie zostało uskutecznione. Wielka szkoda!« (Przyp. Prądz.).

piechotę w drugą stronę. To chwianie się czoła kolumny sprawiało nadzwyczajne zapchanie się na moście, a temu wszystkiemu przypatrujących się z zupełną obojętnością widziałem dwóch oficerów Kwatermistrzostwa generalnego, do dywizyi należących. Z tego powodu przymuszony jestem przypomnieć kapitanowi Butrym, starszemu kwatermistrzowi przy 2-giej dywizyi piechoty, że służba kwatermistrzostwa generalnego ściąga się do tego wszystkiego, co się tyczy obozowania, leż, rozpoznań i marszów, tak co do ogólnego urządzenia tych ostatnich, jako też i co do prowadzenia kolumn w marszu. Oficer kwatermistrzostwa nie jest adjutantem przybocznym, czekającym na rozkaz, jaki mu da generał, i którego generał z rozkazami lub z raportami wysyła. Oficer kwatermistrzostwa powinien sam pamiętać o wszystkich przedmiotach, i to zawczasu, ściągających się do jego służby. Kapitan Butrym, skoro się dowiedział, że dywizya przechodzić będzie most i Pragę, powinien był natychmiast udać się osobiście albo też wysłać porucznika Radkiewicza, dla rozpoznania stanu całej tej przeprawy i następnie przeprowadzić kolumnę przez Pragę najlepszą drogą.

Te uwagi uczyniłem porucznikowi Radkiewiczowi, którego pierwszego w ciągu dnia wczorajszego spotkałem. Pan Radkiewicz nie słuchał ich wcale tak, jak powinien młodszy przyjmować napomnienia starszego. Przypominam porucznikowi Radkiewiczowi, że odwaga przed nieprzyjacielem nie jest wcale pierwszą cnotą, żądaną od oficera, który ma zaszczyt należeć do korpusu kwatermistrzostwa; powinien być wzorem wszystkich innych, daleko ważniejszych, a do których należy przyzwoite zachowanie się względem starszego. Spodziewam się, że pan porucznik Radkiewicz już dotąd sam uznał niewłaściwość wczorajszego postępku swojego i że przez wzorowe odtąd zachowanie się dozwoli mi zapomnieć zupełnie o wczorajszem uchybieniu.

81.

Do JWgo Generała Krukowieckiego.

Nr. 244. *Dnia 14 marca 1831.*

Trafia się bardzo często, że gazety warszawskie, nadużywając wolności druku, robią ogłoszenia, których wiadomość przynieść może uszczerbek działaniom wojennym, tak np. ogłosiły wiadomość o zerwaniu mostu; to znowu ogłaszają rozkazy dzienne, których ogłoszenie nie może, jak tylko być szkodliwem dla sprawy powszechnej, jak np. rozkaz pod datą 10-go marca, umieszczony w 70-tym Nrze Dziennika Powszechnego.

Z rozkazu Wodza naczelnego mam zaszczyt prosić JWgo Generała, ażebyś raczył obmyśleć środki celem położenia tamy podobnym nadużyciom.

82.

Instrukcya tajna dla JWgo Generała dywizyi Umińskiego.

Nr. 1. *Dnia 16 marca 1831.*

Wszystkie wiadomości zgadzają się na to, że siły nieprzyjacielskie, będące w województwie płockiem w liczbie około 5.000 z artyleryą, pociągnęły do Chorzel.

Ruch ten byłby trudnym do zrozumienia, gdyby go nie wyjaśniały inne doniesienia o znacznym transporcie amunicyi, który ma być w drodze z Torunia dla wojska rosyjskiego. Zdaje się przeto, iż wojsko to nieprzyjacielskie idzie odebrać pomieniony transport i ma go eskortować do głównej armii.

Jakkolwiekbądź, JWny Generał jesteś przeznaczony do zniszczenia zamiarów nieprzyjacielskich w tych stronach.

Przeznaczają się ku temu pod rozkazy Jego dywizya jazdy generała Tomickiego, baterya artyleryi konnej, znajdująca się przy korpusie JWgo Generała, dwa bataliony piechoty, które JWny Generał weźmiesz ze sobą do tej wyprawy z Modlina, nakoniec oddziały pułkownika Va-

lentin, mającego piechotę i cztery działa artyleryi, i podpułkownika Bardzkiego, które obadwa, połączone dnia 14-go b. m., przeszły Wkrę i które JWny Generał weźmiesz pod swoje rozkazy.

JWny Generał dzisiaj jeszcze udasz się do Kazunia i przeprawisz się jak najprędzej do Modlina, gdzie już pułkownik Ledóchowski odebrał rozkazy przygotowania wszystkiego do przeprawy.

Z Modlina, zdaje się, że najwłaściwszy kierunek, w którym wypada maszerować Panu Generałowi, jest do Ciechanowa, już to, że ta droga najbliżej prowadzi do celu, już znowu, że marsz tą drogą może być łatwiej ukryty przed wiadomością nieprzyjaciela. Przecież tak kierunek marszu z Modlina, jako też i dalsze działanie Pana Generała zależeć szczególnie będą od wiadomości, które w drodze o nieprzyjacielu poweźmiesz.

W każdym razie przedmiotem działań Pana Generała będzie atakować i zniszczyć nieprzyjaciela, w tamtych stronach będącego, do czego zdają się być dostateczne siły, powierzające się Panu Generałowi. Jeżeli zaś potwierdzi się wiadomość o owym transporcie amunicyi, starać się koniecznie potrzeba zabrać mu takowy i do Modlina uprowadzić. W razie tylko zupełnej niemożności uprowadzenia zniszczyć go należy.

Pan Generał uczujesz sam ważność polecającego Mu się dzieła. Uznasz także, iż do pomyślnego skutku są jak najpotrzebniejsze nadzwyczajna czynność i tajemnica. Zechcesz zatem przedsięwziąść wszelkie środki, ażeby korpus swój uczynić ruchomym, pozbawiając go bagażów, a biorąc ze sobą żywność i furaż na dni kilka.

Pułkownik Ledóchowski odbiera rozkaz wysłania batalionu z dwoma działami do Zegrza dla zniszczenia mostu tamecznego i uważania tej przeprawy przez czas, jaki Pan Generał łożyć będziesz na wykonanie swej wyprawy, a to dlatego, żeby oddział, wysłany od głównej armii nieprzyjacielskiej, nie wszedł Panu Generałowi w tył.

Pan Generał starać się będziesz ukończyć swoje dzieło jak najprędzej: raz dlatego, ażeby nieprzyjaciel nie miał czasu usunąć się przed Nim, drugi raz dlatego, aby być gotów do współdziałania z naszem głównem wojskiem, skoro mu tego dozwoli stan Wisły, co niezadługo nastąpi. Natenczas, jeżeli główną siłą naszą rozpoczniemy działania zaczepne na prawym brzegu Wisły, przeznaczeniem Pana Generała będzie może przejść Narew, Bug i udając się ku Siedlcom, albo też ku Brześciowi, formować lewe jej skrzydło, albo też może udasz się prosto do Białegostoku. W każdym przypadku odbierzesz odemnie instrukcyą względem dalszego działania swojego, która zależeć będzie od obrotu, jaki brać będą wypadki.

Chociażby się wreszcie zamierzona wyprawa powieść nie miała, będzie zawsze w zysku oczyszczenie znacznej przestrzeni kraju i sprzątnienie wielu włóczęgów nieprzyjacielskich, którzy się po lasach tamtej okolicy tłuką.

83.

Do JWgo Generała Rybińskiego, dowódcy dywizyi 1-szej piechoty.

Nr. 254. *[Dnia 27 marca 1831.]*

Z woli Wodza naczelnego cała dywizya, będąca pod rozkazami JWgo Generała, ma się udać dwoma marszami do twierdzy Modlina, gdzie ma stanąć 29-go marca i zostać rozłożoną w ściśniętych leżach ku Serockowi i Nasielskowi. Marsz korpusów, składających dywizyą 1-szą, zechcesz JWny Generał urządzić w ten sposób, iżby każdy z nich szedł od dzisiejszego stanowiska swego aż do Kazunia kierunkiem, ile być może, najprostszym. Nocleg dla dywizyi z 28-go na 29-ty wypada w wioskach, leżących po prawej stronie wielkiego gościńca, idącego od Warszawy ku Błoniu, z których korpus jazdy gen. Łubieńskiego w dniu jutrzejszym ustępuje. Główną kwaterę swoję JWny Generał mieć możesz z dnia 28-go na 29-ty w Warszawie, 29-go na noc w Modlinie lub pod Modli-

nem, na prawym brzegu Wisły. JWny Generał zechcesz przedsięwziąść wszelkie środki, ażeby marsz ten był ile możności niegłośny.

Pułk 5-ty strzelców pieszych ma wystąpić w dniu 28-ym w zupełności i w jak największym porządku przed Wodzem naczelnym, który odbędzie jego lustracyą. Po tej lustracyi zostanie rozkwaterowanym w Warszawie w bliskości rogatek Powązkowskich i Marymonckich, względem czego generał Gubernator m. Warszawy już odebrał polecenia. Potrzeba tylko, ażeby pułk wysłał zawczasu kwatermistrzów. 29-go pułk ten złączy się z dywizyą pod Modlinem.

Most na Wiśle pod Modlinem już jest skończony.

Mam zaszczyt uwiadomić JWgo Generała, iż powstawszy z choroby, objąłem napowrót obowiązki kwatermistrza generalnego.

Wolą jest Wodza naczelnego, ażeby korespondencya, tycząca się działań wojennych, tak co do wydawania rozkazów Wodza, jako też odbierania raportów w tym przedmiocie od dowódców dywizyj i korpusów, odbywała się wprost między tymi dowódcami i kwatermistrzem generalnym.

Przyłączoną ekspedycyą do dowódcy 22-go pułku piechoty liniowej raczysz JWny Generał natychmiast odesłać.

84.

Do JWgo Generała Umińskiego.

Nr. 5. *Dnia 28 marca 1831.*

Wódz naczelny polecił mi zaszczyt uwiadomienia JWgo Generała, iż w tych dniach rozpoczyna wszystkiemi siłami działania zaczepne. Jeżeli gwardye rosyjskie debuszować będą z Ostrołęki na prawy brzeg Narwi i ku Pułtuskowi posuwać się będą, natenczas Wódz naczelny działać będzie wszystkiemi siłami na prawym brzegu Narwi. Jeżeli zaś gwardye zatrzymają się w Łomży, albo też z Łomży udadzą się ku Wyszkowu lub Brokowi dla łączenia się z Diebitschem, natenczas Wódz naczelny, uprze-

dzając to połączenie, zamierza uderzyć całemi siłami na Diebitscha. JWny Generał ocenisz sam, jak ważną jest każda chwila w takich okolicznościach, a ponieważ postanowienie Wodza i rozpoczęcie ruchu zależeć szczególnie będą od pewnych i wczesnych wiadomości o działaniu gwardyj, spodziewa się, że JWny Generał wszelkich użyjesz sprężyn, ażeby mu takowych pewnych wiadomości śpiesznie i często udzielać.

Jeżeliby gwardye debuszowały z Ostrołęki na prawy brzeg Narwi, JWny Generał będziesz naturalnie przed niemi ustępował ku Pułtuskowi, na którym to trakcie połączysz się z armią, albo też nową dyrekcyą na czas odbierzesz. Jeżeliby zaś gwardye udały się ku Bugowi, JWny Generał działać masz w tyle tego korpusu i na jego linii komunikacyjnej ku największej jego szkodzie, w czem Wódz naczelny spuszcza się zupełnie na znane talenta i patryotyzm JWgo Generała. To zdaje się niewątpliwą, że dotąd JWny Generał masz tylko przeciwko sobie jednę brygadę piechoty, jednę jazdy i 8 dział, z których 4 artyleryi lekkiej.

Co się zaś tyczy dalszego posunięcia się na Litwę, stanowić o tem będą wypadki, w tych dniach rozwinąć się mające.

Życzeniem jest naczelnego Wodza, ażebyś JWny Generał przedmiotu niniejszej ekspedycyi nikomu nie komunikował, wszystko albowiem zależy na utrzymaniu tajemnicy względem działań naszych, w czem dotąd niezmiernie błądzono.

85.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

Nr. 6. *Dnia 29 marca 1831.*

Mam zaszczyt uwiadomić JWgo Generała, iż Wódz naczelny zamierza atakować stanowisko nieprzyjacielskie przed Pragą w dniu 31 b. m. Przeznaczeniem JWgo Generała ma być wspierać armią w jej działaniu zacze-

pnem na lewem skrzydle; oczyszczać z nieprzyjaciela okolice między wielkim gościńcem i Bugiem i zasięgać wszelkimi sposobami wiadomości o nieprzyjacielu, zwłaszcza zponad Buga, szczególnie gwardye, od Łomży i Wysokiego Mazowieckiego zbliżające się, gdzie się znajdują i czyli są zajęte przeprawą przez Bug.

Dla uskutecznienia tej woli naczelnego Wodza JWgo Generał zechcesz pójść w dniu jutrzejszym, to jest, 30-go b. m., z dywizyą gen. Stryjeńskiego i 6 działami do Nieporętu, a w dniu następującym do Radzymina. Brygadę gen. Kamińskiego z dwoma działami zechcesz JWny Generał wysłać w dniu jutrzejszym, to jest 30-ym, do Jabłonny, gdzie tenże generał odbierze dalsze rozkazy wprost ze Sztabu głównego.

Mam zaszczyt uwiadomić JWgo Generała, iż według wiadomości, odebranych w dniu wczorajszym, nieprzyjaciel stoi jak następuje: Korpus oddzielny gen. Geismara, około 10.000 wynoszący[1], i 16 dział pod Wawrem; jedna dywizya Rosena pod Miłosną, druga pod Dębem Wielkiem. Prawe skrzydło Rosena rozciąga się do wsi Ręczaje. Stanisławów, Okuniew i Radzymin są zajęte jazdą nieprzyjacielską, ale nie w sile. W Mińsku ma się znajdować park.

86.

Do JWgo Generała dywizyi Paca.

Nr. 8. *Dnia 29 marca 1831.*

Wódz naczelny polecił mi zaszczyt uwiadomienia JWgo Generała, iż zamierza atakować nieprzyjaciela przed Pragą w dniu 31 b. m. Atak ten może pociągnąć za sobą odwrót sił nieprzyjacielskich ku Bugowi. W takim przypadku wypadałoby, żebyś JWny Generał z wszystkiemi siłami swojemi, jako też i gen. Sierawski przeprawił się przez Wisłę dla ścigania cofającego się nieprzyjaciela. Życzeniem jest Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał był

[1] Geismar był daleko słabszy, a w Miłośnie nie było dywizyi. (Przypisek późniejszy Prądzyńskiego).

gotów do działania stosownie do tej jego myśli, a szczególnie, ażebyś miał przygotowane środki do przeprawy na kilku punktach.

87.

Mon cher Général! [do gen. Umińskiego].

Nr. 9. *30 mars 1831.*

Demain, le 31, à 3 heure du matin toute l'armée attaque l'ennemi à Wawer et marche en avant. Si Dieu bénit nos armes, nous pouvons obtenir des succès éclatans. Dans ces circonstances Vous avez devant Vous un champ vaste pour coopérer aux opérations de l'armée, surtout si Vous parvenez promptement à passer sur la rive gauche de la Narew. Mais pour cette opération ne Vous attendez pas, mon Général, à recevoir des pontons de Varsovie — tous les chevaux que nous avons nous sont trop nécessaires pour le transport des munitions et des vivres. Vous ne devez compter pour l'exécution du pasage que sur les moyens que Vous trouverez sur les lieux et sur ceux que Votre activité parviendra à se créer. Si Vous reconnaissiez l'impossibilité d'affectuer le passage de la Narew, je crois, mon Général, que Vous pourriez obtenir des résultats en marchant par la rive droite de la Narew jusque sur la chaussée. Si cette marche est exécutée avec promptitude et secret, peut-être parviendriez Vous surprendre et enlever le pont de Łomża et la ville même. Vous sentez qu' alors le corps de Sacken à Ostrołęka se trouverait extrémement compromis. C'est une idée que je Vous communique, mon Général, Vous laissant liberté entière d'agir pour le mieux, mais agissez avec vigueur et tâchez surtout de concourrir avec Votre corps autant que possible aux opérations que l'armée commence. En résultat, mon cher Général, marchez haut la main et culbutez l'ennemi.

Signé *Skrzynecki.*

88.

(Do str. 21, t. II).

Dyspozycya na dzień 30-y i 31-y marca 1831 r.

Generał Rybiński z całą dywizyą swoją przejdzie

Warszawę i most w nocy. Na Pradze zastanie brygadę jazdy z korpusu generała Łubieńskiego pod dowództwem gen. Kamińskiego. Z tą jazdą, z całą swoją piechotą, z dwoma działami artyleryi konnej i jedną kompanią lekką pieszą uda się przez rogatki Ząbkowskie do Ząbek, gdzie ma stanąć o godzinie wpół do 5-tej rano. Starać się będzie urządzić swój marsz tak, ażeby ludzie, przybywszy do Ząbek, nie byli zmęczeni.

Generał Rybiński, stanąwszy w Ząbkach, wyśle zaraz mocne rozpoznania jazdy do Marków i Kobyłki. W Markach stoi posterunek kozacki, który powinienby być zabrany. Oprócz tego gen. Rybiński wyśle patrole we wszystkich kierunkach. Sam zaś z całą swoją siłą uda się zaraz przez Kawęczyn i mijając tę wieś w lewo, to jest, maszerując między bagnem i lasem, w prawy bok stanowiska Geismara pod Wawrem uderzy.

Przybliżając się do stanowiska nieprzyjacielskiego, gen. Rybiński rozciągać będzie swoję piechotę w las tak, ażeby zajść dobrze w tył nieprzyjacielowi.

Gen. Rybiński nie powinien wdać odrazu wszystkich swoich sił z Geismarem, ale i owszem zachować powinien znaczną rezerwę, ponieważ nieprzyjaciel ma jednę dywizyą w Miłośnie, z którą przybyć może w pomoc Geismarowi. Gen. Rybiński musi więc być w gotowości oparcia się temu nowemu nieprzyjacielowi.

Wszelkie usiłowania dążyć będą do tego, ażeby skończyć z Geismarem, nim mu przybędzie pomoc. Dlatego więc gen. Rybiński, nie tracąc czasu, przyśpieszy swój marsz od Ząbek i znacznym frontem uderzy w bok i w tył korpusu Geismara. Wódz naczelny, który znajdować się będzie osobiście na wielkim trakcie, będzie miał na to uwagę, ażeby atak gen. Rybińskiego nie był pojedynczy, ale i owszem, ażeby się dział razem z mocnym atakiem frontu nieprzyjacielskiego od Grochowa.

Skoroby gen. Rybiński w ciągu boju spostrzegł, że nieprzyjaciel zaczyna ustępować ku Miłośnie, działać zaraz

będzie w tymże samym kierunku, starając się zawsze oskrzydlać cofającego się Geismara.

Lecz jeżeliby korpus Geismara został zepchnięty w kierunku Karczewia, natenczas ściganie jego będzie rzeczą gen. Giełguda, generał zaś Rybiński z całą swoją komendą posunie się ku Miłośnie, zajmie stanowisko, okraczając trakt wielki i czekać będzie rozkazów.

Reszta artyleryi gen. Rybińskiego uda się rogatkami Grochowskiemi i przyłączy się do dywizyi gen. Giełguda i dopiero po zdobyciu Wawru złączy się wielkim traktem ze swoją dywizyą.

Generał Kicki będzie dowodził przednią strażą, która składać się będzie z brygady jego dowództwa, z pułku 2-go strzelców pieszych, z pół kompanii pozycyjnej dywizyi gen. Giełguda i czterech dział artyleryi z 1-ej bateryi lekkiej. Każdy pułk jazdy będzie miał przy sobie dwa działa artyleryi konnej.

Gen. Kicki z całą swoją komendą przejdzie Warszawę w nocy i tak wyrachuje swój ruch, ażeby wyszedł z rogatek Grochowskich i stanął pod Kolumną żelazną o godzinie wpół do 5-tej rano. Przeznaczeniem generała Kickiego jest oczyścić w mgnieniu oka Grochów jeden i drugi i laski, na prawo będące, z nieprzyjaciela, ażeby idące wojsko nie zostało zatrzymane w przejściu przez Grochów i zastało plac wolny do rozwijania się. W tym przeto celu gen. Kicki, nie tracąc czasu, spędzi posterunki nieprzyjacielskie, stojące na wysokości Kolumny żelaznej, przypuści atak jednym batalionem do Grochowa, drugim batalionem do lasku, będącego na prawo traktu. Trzeci batalion trzymać będzie w rezerwie.

Atak ten [będzie] wspierać artyleryą, która się razem z batalionami i środkiem między nimi naprzód posunie.

Atak lasku wesprze gen. Kicki jednym pułkiem jazdy z 2-ma działami, który laski na prawo okrążać będzie.

Gen. Kicki w każdym przypadku zwróci swoję usilność na to, ażeby wyrugowanie nieprzyjaciela z tych po-

przedzających stanowisk nie wstrzymało wcale marszu wojska. Atak ten powinien się przeto odbyć z jak największą natarczywością.

Przeszedłszy drugi Grochów, generał Kicki protegować będzie rozwijanie się dywizyi generała Giełguda, pod którego rozkazy pułk 2-gi strzelców pieszych wróci, skoro dywizya Grochów wyminie.

Dywizya gen. Giełguda przejdzie Warszawę i Pragę w nocy tak, ażeby o godzinie wpół do 5-tej rano znajdowała się już przed rogatkami Grochowskiemi. Gen. Giełgud rozwinie jednę brygadę swoję na prawo gościńca, drugą, to jest, tę, z której jeden pułk w tym momencie mieć będzie na lewo w kolumnach batalionowych. Postępować będzie, porządnie za przednią strażą. Skoro tylko Grochów i lasek oczyszczonymi będą, dywizya przejdzie szybko poza drugi Grochów. Wszystkie jej bataliony na jednej linii w kolumnach do ataku rozciągną się w prawo i w lewo na odstępy batalionowe. Cała jej artylerya posunie się naprzód i rozpocznie ogień.

Jak tylko okaże się, że gen. Rybiński przystępuje do ataku prawego skrzydła nieprzyjacielskiego, gen. Giełgud, wsparty konnicą gen. Kickiego, uderzy całą swoją linią na front nieprzyjacielski.

Skoro generał Giełgud minie Grochów, wyśle jeden batalion krzakami ponad bagnem ku drodze, prowadzącej z Wawru do Karczewia, w lewe skrzydło nieprzyjaciela. Skoroby gen. Giełgud spostrzegł, że batalion ten doznaje w swojem oskrzydleniu niewielkich trudności, skoroby spostrzegł, że po tym ruchu spodziewać się można skutku, wesprze go jednym albo nawet dwoma batalionami ze swojej dywizyi, które ze swojego prawego skrzydła tymże samym kierunkiem poszle.

Skoro się generał Geismar cofać zacznie, czy to ku Miłośnie, czyli też ku Karczewiu, gen. Giełgud i Kicki z wszelką natarczywością rzucać się za nim będą, ażeby odwrót jego w zupełną porażkę zamienić.

Generałowie Giełgud, Rybiński, Kamiński i Kicki szczególnego dołożyć mają starania, aby rozprawa z korpusem Geismara nie trwała więcej, jak 2 godziny, i ażeby korpus ten zupełnie rozgromiony został.

Dywizya gen. Małachowskiego wyruszy z Warszawy nocą tak, ażeby stanęła na godzinę 5-tą z rana u rogatek Grochowskich.

Cała artylerya rezerwowa maszerować będzie między pułkami 4-ym i 8-ym piechoty; na końcu pójdą weterani. Gen. Skarżyński z resztą korpusu swojego przejdzie ostatni Warszawę i Pragę, tak, ażeby się znajdował u rogatek Grochowskich o godzinie wpół do 6-tej.

Maszerować mają wszyscy w jak największej cichości.

Panowie generałowie mają się trzymać ściśle oznaczonych dla nich godzin w niniejszej instrukcyi i swoje ruchy wyrachują tak, ażeby ich wojsko ani za późno ani zbyt wcześnie ze stanowisk nie wyruszało: raz dlatego, ażeby niepotrzebnie nie męczyć żołnierzy, a drugi raz dlatego, ażeby u mostu nie było zapchania się i czekania.

89.

(Do str. 55, t. II).

Do JWgo Generała dywizyi Hrabi Pac.

Nr. 375. *Dnia 31 marca 1831 r.*

Wojsko narodowe zaczęło wychodzić z Warszawy o północy. Przednia jego straż uderzyła na stanowisko Geismara o godzinie 6-tej. Na tym punkcie rozpoczęta walka skończyła się za Dębem Wielkiem zupełną porażką korpusu Geismara i Rosena. Teraz, o godzinie 10-tej wieczorem dopiero, wojsko zajęło biwaki i my zsiedliśmy z konia. Ponieważ cały dzień maszerowaliśmy i bojowali, nie można w tym momencie ocenić z dokładnością skutków rozprawy. Wnosić jednak można, że nieprzyjaciel stracił 5 do 6-ciu tysięcy ludzi w zabitych, rannych i niewolnikach; zdobyliśmy dwie chorągwie, kilkanaście dział

zaprzężonych, kilkanaście jaszczyków, kilka tysięcy sztuk broni. Tak świetne korzyści okupiliśmy małą stratą 200—300 ludzi zabitych i rannych: tak był atak nagły, niespodziany i natarczywie prowadzony.

Mamy wiadomość, że za pierwszą wieścią o naszym ataku nieprzyjaciel opuścił z pośpiechem Karczew, ku Mińskowi się udając. Z tego wnosić można, że nasze działanie zaczepne połamie mu szyki i przywiedzie może do odstąpienia od Wisły. W takim razie życzeniem jest Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał, nie czekając żadnych rozkazów, przeprawiał się natychmiast na wszystkich punktach za Wisłę, szarpał ustępującego nieprzyjaciela, postępował za nim, a nadewszystko, ażebyś przeciągnął na lewy brzeg rzeki wszystkie środki, przysposobione przez niego do przeprawy, a coby nie mogło być zabranem, ażebyś zniszczyć kazał. Raczysz JWny Generał uwiadomić o przedmiocie niniejszej ekspedycyi generałów Sierawskiego, Dwernickiego, co będzie dla nich bez wątpienia pobudką do podwojenia gorliwości i czynności dla ratowania ojczyzny, która w tak ważnych dzisiaj okolicznościach potrzebuje wysilenia się wszystkich swoich synów.

90.

(Do str. 55, t. II).

Do Generała Umińskiego.

Nr. 376. *Dnia 31 marca 1831.*

Wojsko narodowe zaczęło wychodzić z Warszawy o północy. Przednia jego straż uderzyła na stanowisko Geismara o godzinie 6-tej. Na tym punkcie rozpoczęta walka skończyła się za Dębem Wielkiem zupełną porażką korpusu Geismara i Rosena. Teraz, o godzinie 10-tej wieczorem dopiero, wojsko zaczęło biwaki i my zsiedliśmy z konia. Ponieważ cały dzień maszerowaliśmy i bojowali, nie można w tym momencie ocenić z dokładnością skutków rozprawy. Wnosić jednak można, że nieprzyjaciel stracił 5 do 6-ciu tysięcy ludzi w zabitych, rannych i nie-

wolnikach; zdobyliśmy dwie chorągwie, kilkanaście dział zaprzężonych, kilkanaście jaszczyków, kilka tysięcy sztuk broni. Tak świetne korzyści okupiliśmy małą stratą 200—300 ludzi zabitych i rannych: tak był atak nagły, niespodziany i natarczywie prowadzony.

Wódz naczelny spodziewa się, że to zwycięstwo wojska narodowego będzie powodem dla JWgo Generała do podwojenia usilności, ażeby otrzymać wielkie skutki dla oręża narodowego. Wiadomości dosyć wiarogodne zapewniają nas, że gwardye pod rozkazami księcia Michała przeszły Bug w Broku i zbliżają się do Stanisławowa. Być może, że Wódz naczelny uderzy w tych dniach całą swoją siłą na ten korpus; być może, że go pobije i niedobitki za Bug przerzuci. Powołaniem JWgo Generała będzie zadać mu cios śmiertelny, zastępując drogę niedobitkom i utrudniając ich odwrót. Chociażby zaś atak na gwardye nie przyszedł do skutku, zawsze JWny Generał możesz oddać stanowcze przysługi sprawie powszechnej, działając na tyle tejże gwardyi.

91.

(Do str. 17, t. II).

Stan obecnych do boju w dniu 31-ym marca 1831.

(Patrz str. 130.)

92.

Do JWnego Generała Umińskiego, dowódcy korpusu oddzielnego.

Mińsk d. 1-go kwietnia 1831 r., o godz. 11½ rano.

W dniu dzisiejszym ścigamy nieprzyjaciela w różnych kierunkach, który z takim ucieka pośpiechem, że go dogonić nie można. Zbieramy tylko niewolników i w tym momencie bierzemy sześć dział ugrzęzłych, które nieprzyjaciel porzucił. Dostała się w nasze ręce korespondencya służbowa generała Rosena. Jest tam między innemi szcze-

91.

(Do str. 17, t. II).

Stan obecnych do boju w dniu 31-ym marca 1831.

Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Ogół	Koni: wierzch.	Koni: artyler.	
1-a dywizya piechoty, gen. bryg. Rybiński	12	—	1½	9.714	—	366	10.080	—	257	Dział 18
2-ga dywizya piechoty, gen. bryg. Giełgud	12	—	1½	9.003	—	399	9.402	—	270	» 18
3-cia dywizya piechoty, gen. bryg. Małachowski	14	—	2	10.685	—	416	11.101	—	300	» 20
Korpus generała dywizyi Pac . .	19	13	3½	11.115	2.044	605	13.764	1.986	492	» 25
Korpus generała dywizyi Umińskiego	3	22	1	2.379	3.625	242	6.246	3.517	150	» 8
2-gi korpus jazdy, gen. bryg. Łubieński	—	27	1	—	4.309	204	4.513	4.054	108	» 8
Dywizya rezerw. jazdy, gen. bryg. Skarżyński	—	19	1	—	3.155	218	3.373	2.976	108	» 8
Pułk jazdy Sandomierskiej . . .	—	4	—	—	502	—	502	423	—	
Artylerya rezerwowa	—	—	1½	—	—	583	583	121	273	» 20
Ogół . . .	60	85	13	42 896	13.635	3.033	59 564	13 077	2.058	Dział 125
	—	—	—	4.829	1.741	111	6.681	1.608	63	Dział 6

gółowa instrukcya, wydana pod datą 25-go marca przez Feldmarszałka generałowi Rosenowi względem jego postępowania i ogólnego położenia rzeczy. W tej instrukcyi wszystkie przypadki są przewidziane — oprócz tego jednego, który się uskutecznia, a którego możność Marszałek zupełnie odpycha, dając szczególnie za powód nieporządek, w którym znajduje się nasze wojsko, a który nie dozwala nam myśleć o działaniach zaczepnych. Marszałek zawiadamia Rosena, że ciągnie ku górnej Wiśle dla uskutecznienia tam przeprawy, poleca mu bronić traktu brzeskiego, tej głównej komunikacyi ich armii, a mianowicie trzymać Siedlce aż do upadłego. O gwardyach wzmiankuje tylko, że kantonują między Bugiem i Narwią, że mają być stawiane dwa mosty na Nurze i powyżej. Ale z tej instrukcyi nie widać wcale, ażeby gwardye miały się tak prędko przeprawiać przez Bug, albo też stawiać most pod Wyszkowem lub Brokiem. W razie tylko, gdyby pomimo wszelkiego podobieństwa Rosen został zagrożony przemagającemi siłami, natenczas na jego żądanie książę Michał ma mu wysłać na wsparcie przez Nur oddział tejże gwardyi pod generałem Biströmem z okolic Łomży. Na fundamencie tych tak dokładnych wiadomości wojsko maszeruje atakować i dokonać w Siedlcach Rosena z wszystkimi posiłkami, które mają go wzmocnić, co nastąpi jutro i pojutrze. Do tego dzieła armia już dzisiaj jest nadto mocna, przeto oddzielny korpus udaje się przez Siennicę dla zakrywania naszego skrzydła prawego od Diebitscha.

Po zajęciu Siedlec być może, że wojsko zwróci się na Diebitscha, ale też być może, że się nagle obróci na gwardye, uderzy najprzód na Biströma, nadciągającego w pomoc zbyt już późno Rosenowi, poczem przeszedłby może Bug w okolicach Nura, a natenczas, jakież byłoby położenie tych gwardyj, ile gdy JW. Generał znajdowałbyś się naprzeciwko *debouché* z Łomży! Wypadki dnia jutrzejszego i pojutrzejszego stanowić będą względem tego wszystkiego. Wódz naczelny jest przekonany, że

JWny Generał działać będziesz, jak najstosowniej do tego stanu rzeczy, zwraca atoli uwagę JWgo Generała na to, że gwardye są dzisiaj w posiadaniu mostów Ostrołęki i Łomży i na jego korpus debuszować mogą.

93.

(Do str. 82, t. II).

Do JWnego Generała dywizyi Paca.

[Mińsk d. 1 kwietnia 1831] o godzinie 11½ rano.

Wiadomości jak najpewniejsze, ponieważ zasadzające [się] na instrukcyi, wydanej przez samego Diebitscha pod datą 25-go marca, zapewniają nas, że Diebitsch z głównemi siłami swojemi udaje się nad Wieprz dla przedsięwzięcia w tamtych stronach przeprawy Wisły, Rosenowi rozkazuje, ażeby bronił Siedlec aż do upadłego. Wódz naczelny, mając przed sobą tak pewny łup, który ujść mu nie może, idzie forsownymi marszami atakować Rosena w Siedlcach. Cała rzecz skończy się w dniach jutrzejszym i pojutrzejszym. W takim stanie rzeczy Diebitsch zaniecha może tymczasowo myśli o przeprawie, koncentrować zechce swoje siły, ażeby pójść ku nam. W tym przypadku zawsze mamy podostatkiem czasu przed sobą, ażeby przedsięwziąść to, co Wódz naczelny uzna za najwłaściwsze po ukończeniu wyprawy siedleckiej. JWny Generał w tym przypadku działałbyś stosownie do odebranej już instrukcyi, to jest, przeprawiałbyś się na wszystkich punktach przez Wisłę, ale być także może, że Diebitsch pomimo naszej wyprawy przeprawiać się będzie przez Wisłę. Natenczas JWny Generał, broniwszy mu według możności stawiania mostu, po uskutecznionej jednak pomimo tego przeprawie ustępowałbyś ku Warszawie, ile możności, wolno i zatrzymując się na lewych brzegach Radomki i Pilicy. Ponieważ zaś z instrukcyi marszałka Diebitscha wyraźnie widać, że tenże zamierza przedsiębrać przeprawę Wisły w blizkości ujścia Wieprza, przeto JWny Generał

możesz bezpiecznie osłabić znacznie swoje posterunki wzdłuż Wisły dla wzmocnienia szczególnie tych, które się znajdują naprzeciwko punktów, oznaczonych przez samego Marszałka w blizkości ujścia Wieprza. Ale marszałek Diebitsch maszeruje już, jak się zdaje, ku swojej przeprawie. Główna jego kwatera była wczoraj w Żelechowie. JWny Generał nie masz przeto ani chwili do stracenia w zrobieniu swoich przysposobień, tak na przypadek przeprawiania się przez Wisłę, jakoteż na przypadek przeprawiania się Marszałka.

94.

Do JWgo Generała piechoty Hrabi Krukowieckiego, gubernatora miasta Warszawy.

[Mińsk d. 1 kwietnia 1831 r.], o godz. 11½ rano.

Wojsko maszeruje dzisiaj naprzód z nowemi powodzeniami. Jutro wieczór albo pojutrze atakować będzie Rosena w Siedlcach i tam go dokona. Oddzielny korpus udaje się przez Siennicę dla uważania Diebitscha. Gwardye stoją rozłożone między Narwią i Bugiem i według wiadomości jak najpewniejszych, które odebraliśmy dzisiaj, nie myślą w tej chwili o żadnem działaniu zaczepnem ani o przeprawie Buga. W takim stanie rzeczy zdaniem jest Wodza naczelnego, iż należy mieć nad lewym brzegiem Buga mały korpus, któryby uważał gwardyą, na drugim brzegu stojącą. Wolą jest Wodza naczelnego, żebyś JWny Generał wysłał z tem poleceniem natychmiast generała Andrychiewicza, dając mu pułk 20-ty i co JWny Generał będziesz jeszcze mógł więcej oddzielić. Dobrzeby, gdyby ten korpus mógł mieć lekkich parę dział i oddział konny. Generał Andrychiewicz stać powinien z główną swoją siłą na dawnym trakcie łomżyńskim pod Niegowem, mieć jednak oddziały ku Jadowu i Węgrowu. JWny Generał raczysz dać rozkaz i instrukcyą generałowi Andrychiewiczowi, który zostawać będzie pod Jego rozkazami.

W obecnej chwili niemasz żadnego niebezpieczeństwa dla Warszawy, można więc śmiało osłabić jej środki obrończe.

95.

Ruch 2-go kwietnia.

O godzinie 7-ej rano dywizya 3-cia z artyleryą rezerwową udadzą się do Mińska i staną tam obozem od strony Warszawy.

Generał Rohland z pułkiem 7-ym piechoty i jednym pułkiem jazdy, który ma mu być przysłany na godzinie 7-ej rano przez gen. Łubieńskiego i z 6 działami z kompanii 2-ej lekkiej, uda się o godzinie 8-ej do Cegłowa i weźmie tam pozycyą ku Latowiczowi i w tym kierunku wysyłać będzie częste rozpoznania.

Gen. Giełgud z pułkami 2-im i 4-ym strzelców pieszych i z resztą swojej artyleryi wyjdzie o godzinie 9-ej z obozu i zajmie pozycyą o $1^1/_2$ wiorsty od Kałuszyna od strony Warszawy, po prawej stronie szosy; 1-sza dywizya pozostaje na swojem miejscu, gen. Milberg z grenadyerami i bateryą majora Rzepeckiego stanie o półtory wiorsty od Dębego Wielkiego, w lasku od strony Warszawy przy szosie.

Gen. Milberg da rozkaz pułkowi 3-mu strzelców pieszych, ażeby wziął pozycyą pod Miłosną.

Gen. Łubieński dostanie osobną dyspozycyą.

96.

Do JWgo Generała Rohlanda.

Nr. 342. W Kałuszynie d. 2 kwietnia, o godz. 3-ciej rano.

Z rozkazu Wodza naczelnego JWny Generał z pułkiem 7-ym piechoty i jednym pułkiem jazdy, który zostanie mu przysłany przez generała Łubieńskiego, z 6-ma działami z kompanii 2-ej lekkiej udasz się o godzinie 8-mej rano do Cegłowa i weźmiesz tam pozycyą frontem ku Latowiczowi, w którym to kierunku oświecać się bę-

dziesz częstymi podjazdami. W Siennicy stoi generał Skarżyński, główna kwatera pozostaje dzisiaj w Kałuszynie.

97.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

Nr. 345. W Kałuszynie d. 2 kwietnia 1831 r., o 5-ej rano.

Z rozkazu Wodza naczelnego JWny Generał po odebraniu niniejszego zechcesz przysłać jeden pułk nowej formacyi pod rozkazy generała Rohlanda, znajdującego się pod samym Kałuszynem.

Samego zaś JWgo Generała przeznaczeniem na dzień dzisiejszy jest pójść za nieprzyjacielem traktem siedleckim, podobnie jak wczoraj.

Główna kwatera pozostaje dzisiaj w Kałuszynie [bateryа] 6 dział 12-o funtowych udaje się do JWgo Generała, która, skoro tam stanie, raczy JWny odesłać bateryą swoję do Kałuszyna.

98.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

Nr. 348. Kałuszyn 2-go kwietnia 1831 r., o 11-ej rano.

Wódz naczelny polecił mi odpowiedzieć JWmu Generałowi na Jego raport, przez pana Krasińskiego przysłany. Jest wolą jego, ażebyś JWny Generał z korpusem swoim pozostał na teraźniejszem stanowisku swojem i starał się utwierdzić nieprzyjaciela w mniemaniu, że przeprawę atakować będziemy. Jednak nie należy wystawiać się na niepotrzebne straty, albowiem w tym momencie nie jest myślą nacz. Wodza atakować istotnie tak trudną przeprawę.

99.

Do Komisyi rządowej wojny Wódz naczelny.

Nr. 356. d. 2 kwietnia 1831 r.

Zechce Komisya R. W. przedsięwziąść środki, ażeby wszyscy jeńcy z gubernij polskich bez wyłączenia zostali

wcieleni do wojska narodowego, i to, ile może być, jak najprędzej.

100.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

Nr. 357. *Dnia 2 kwietnia 1831 r.*

Wódz naczelny rozpoczyna w dniu jutrzejszym ruch zaczepny do Latowicza przeciwko komunikacyom głównego wojska nieprzyjacielskiego. Przeznaczeniem JWgo Generała jest pozostać nad rzeczką Kostrzyniem w teraźniejszem stanowisku swojem dla zakrywania poruszenia głównej armii. Dla dopełnienia tego przeznaczenia Wódz naczelny przeznacza pod rozkazy JWgo Generała jazdę, należącą do jego korpusu oprócz pułków 4-go strzelców konnych i 1-go Mazurów. Oprócz tego JWny Generał zatrzymasz 3-ci pułk piechoty liniowej i sześć dział pozycyjnych. Z temi siłami JWny Generał uważać będziesz pod Boimiem obroty nieprzyjaciela, którego masz przed sobą, każesz popsuć przeprawy na rzeczce Kostrzyniu jakoteż nawet i na Liwcu, jeżeli jakie są jeszcze około Wyszkowa i Grodziska. Należy także mieć się na wielkiej ostrożności na lewo, w którym to kierunku znajdują się za Bugiem gwardye, mające mosty pod Grannem i Mielnikiem i które mogłyby się zbliżyć do Liwca. Wódz naczelny poleca JWmu Generałowi nadzwyczajną czujność i ostrożność i ażebyś niczego nie szczędził dla zasięgania wiadomości o nieprzyjacielu, którego masz przed sobą, jakoteż i o czynnościach gwardyi.

W Niegowie, naprzeciwko Wyszkowa, znajduje się gen. Andrychiewicz, w Cegłowie stać będzie jutro gen. Giełgud i mieć będzie posterunek w Kuflewie. Główna kwatera przenosi się jutro do Siennicy.

Wolą jest Wodza naczelnego, ażebyś JWny Generał zajmował Kałuszyn jednym batalionem piechoty i jednym szwadronem jazdy, które mają obozować i które uważać będziesz za swoję rezerwę. Oddział ten, równie

jak sam JWny Generał masz się ciągle oświecać, szczególniej ku Liwu i od Dobrego.

Wódz naczelny prosi JWgo Generała, ażebyś raczył być jutro o godz. 5-tej u niego w Kałuszynie.

Pułk 4-ty strzelców konnych zechcesz JWny Generał przysłać do Kałuszyna jutro rano. Dowódca jego zamelduje się Szefowi sztabu. Pułk ten jakoteż i oddział, mający zająć Kałuszyn, zechcesz JWny Generał wysłać przededniem.

Pułk 1-szy Mazurów odebrał już rozkaz wprost ze Sztabu głównego.

101.

Do JWgo Generała Giełguda.

Nr. 358. *Kałuszyn dnia 2 kwietnia 1831 r.*

Z rozkazu naczelnego Wodza JWny Generał z tem wszystkiem, co masz przy sobie i z dwoma szwadronami pułku 2-go Mazurów wymaszerujesz jutro z obozu o godz. 7-ej rano i udasz się do Cegłowa, gdzie zajmiesz stanowisko militarne. W Kuflewie masz JWny Generał mieć posterunek jazdy, który ma zachować jak największą ostrożność i który należy często luzować.

Pod Boimiem pozostaje gen. Łubieński i trzymać będzie posterunek w Kałuszynie. Przednia straż nasza zajmować będzie jutro rano Latowicz. Główna kwatera będzie jutro w Siennicy.

102.

Do JWgo Generała Rybińskiego.

Nr. 359. *Dnia 2 kwietnia 1831 r.*

Z rozkazu Wodza naczelnego JWny Generał z dywizyą Swoją wyjdziesz z obozu dnia jutrzejszego o godz. 6-ej rano i udasz się przez Mińsk do Siennicy, gdzie wskażą JWmu Generałowi stanowisko, mające być przez Niego

zajęte. W tym celu zechcesz wysłać naprzód oficera kwatermistrzostwa.

Kwatermistrz gen. wojska.

103.

Do JWgo Generała dywizyi Umińskiego.

Nr. 361. *W Kałuszynie d. 3 kwietnia 1831 r., o godzinie 5-ej rano.*

Naczelny Wódz polecił mi zaszczyt oświadczenia JWmu Generałowi, iż jest bardzo kontent z czynności Generała, okazanej w postawieniu mostu, jakoteż z przeniesienia go do Serocka. Życzyćby tylko należało, ażeby można na tym punkcie dodać za pomocą kępy, znajdującej się przy ujściu Bugu, most do Arciszewa, tak, jakeśmy w kampanii 12-go roku [zrobili]. Most ten dobrzeby zabezpieczyć szańcami, ale takimi, któreby wiele roboty nie wymagały. Piszę z rozkazu naczelnego Wodza do komendanta twierdzy Modlina, ażeby się w teraźniejszych działaniach ciągle znosił z JWnym Generałem i pomagał mu nawet częścią swojego garnizonu, o ile tego bezpieczeństwo twierdzy dozwoli; tak np. zdaje się, że garnizon modliński mógłby pilnować mostu w Serocku; zdaje się, że jeżeliby gwardye szły do Siedlec w pomoc Rosenowi i zostawiły oddział przeciw JWmu Generałowi, a Generał postanowiłbyś takowy atakować, zdaje się, mówię, że część garnizonu modlińskiego mogłaby bezpiecznie należeć do tej wyprawy.

Z korpusu Rosena etc .... zapowiadać powodzenia[1].

W Niegowie, niedaleko Wyszkowa, stoi gen. Andrychiewicz, z którym JWny Generał zechcesz ciągle się znosić. Co zaś do Jego działania, życzeniem jest naczelnego Wodza, abyś JWny Generał w stanowczych teraz okolicznościach nie zapuszczał się zbyt daleko, ale i owszem trzymał się w blizkości, ażeby być gotów działać wpól-

[1] Zapowiedziany ustęp w tym brulionie nierozwinięty (p. w.).

nie z armią, gdyby gwardye miały przejść na lewy brzeg Bugu, a Wódz naczelny obrócił się przeciwko nim. Przytem raczysz JWny Generał mieć na względzie zachowanie komunikacyi Swojej z Modlinem. W takim stanie rzeczy sam JWny Generał ocenisz, jakby ważnem było, gdybyś w Serocku mógł mieć przeprawę na lewy brzeg Bugu. Zresztą Wódz naczelny jest przekonany, że JWny Generał, znając położenie rzeczy, potrafisz działania swoje prowadzić z największym pożytkiem dla sprawy powszechnej. Wódz naczelny zwraca także uwagę JWgo Generała, iż gwardye, mając most w Ostrołęce, mogłyby stamtąd debuszować celem ubieżenia Modlina, albo też zburzenia mostu Serocka.

104.

Ruch na dzień 6-ty kwietnia.

Siennica d. 6 kwietnia 1831 r., o 3-ej z rana.

Wojsko, udając się za marszałkiem Diebitschem, pójdzie dnia 6-go b. m. do Latowicza. Dywizya 1-sza piechoty wyjdzie z obozu o godzinie 6-ej z rana.

O godzinie wpół do 7-mej wyruszy artylerya, którą pułkownik Konarski do marszu przeznaczył, pod eskortą karabinierów.

O godzinie 7-mej wyruszy z obozu dywizya trzecia.

Za nią pułk 5-ty ułanów, który wyszle jeden szwadron na czoło kolumny, pod rozkazy gen. Rybińskiego.

Szwadron Poznański pójdzie razem z naczelnym Wodzem.

Artylerya inna nie pójdzie jak tylko ta, którą wyznaczył pułkownik Konarski. Tenże wyszle bateryą artyleryi konnej generałowi Rybińskiemu, na czoło kolumny.

Artylerya, nie należąca do wyprawy i wszystkie bagaże zbiorą się pod samą Siennicą.

Pułki wyłączą wszystkich ludzi słabych i wszystkich tych, o których wnosić można, że nie są w stanie zrobienia forsownego marszu. Każdy pułk uformuje oddział z takich ludzi pod komendą oficera, który zamelduje

się komendantowi głównej kwatery w Siennicy, majorowi Fechnerowi.

105.

Do JWgo Generała Kazimierza Skarżyńskiego.

[Siennica dnia 6 kwietnia 1831 r.].

Ponieważ gwardye stoją wciąż około Ostrołęki, a Diebitsch nie zdaje się jeszcze iść przeciwko nam, Wódz naczelny umyślił uderzyć na Rosena, który odebrawszy różne posiłki, może liczyć do 15.000; z tych zaś większa część rozłożona nad Kostrzyniem przeciwko gen. Łubieńskiego. Dziś z rana wojsko idzie do Latowicza. A jeżeli wiadomości, odebrane w ciągu dnia, nie każą zmienić zamiaru, tedy pójdziemy nocnym marszem na Wodyń i Żebrak tak, ażeby do dnia debuszować około Skurca, stamtąd do Igań. Widzisz Generał, że zakrawamy na zupełne zabranie tego wszystkiego, co stoi nad Kostrzyniem.

Generała przeznaczeniem jest zakrywać ten nasz ruch od Żelechowa. Generała Kickiego z pułkiem 3-im ułanów i jednym pułkiem piechoty zechcesz odesłać jak najprędzej do Latowicza, ażeby mógł należeć do wyprawy. Z resztą zaś komendy swojej, z tem, co miał pułkownik Chrzanowski i co po gen. Kickim pozostanie, pozostać masz w okolicach Miastkowa i zrobić rozporządzenia, jakie uznasz za najwłaściwsze Dywizyon z Garwolina możesz Generał ściągnąć, ale należy się oświecać na wszystkie strony i w przypadku ataku nieprzyjaciela przewyższającemi siłami ustępować do Latowicza, gdzie zasłonić się można nieprzystępnemi bagnami. Artyleryi JWny Generał tyle zatrzymasz, ile jej uznasz potrzebą, resztę odeszlesz z gen. Kickim do Latowicza.

106.

List Prądzyńskiego do Chrzanowskiego.

[Siennica dnia 6 kwietnia 1831 r.].

Kochany Kolego! Wódz naczelny rozkazał, ażebyś zdał cały swój oddział pod rozkazy gen. Skarżyńkiego

i wracał swoją osobą do Latowicza, gdzie nas zastaniesz. Umiński donosi 4-go b. m., że gwardye są zawsze około Ostrołęki, a w Ostrołęce główna kwatera w. księcia Michała. Gdy i Diebitsch nie zdaje się bardzo o nas myśleć, projektujemy rozmówić się jeszcze z Rosenem, który odebrał posiłki, może mieć do 15.000, które po większej części nad Kostrzyniem stoją. Idziemy przeto do Latowicza, a jeżeli w ciągu dnia nic nie każe zmienić projektu, chcemy pójść na Wodyń, Żebrak do Skurca tak, żeby sprawić dobrą frycówkę temu wszystkiemu, co jest między Kostrzyniem i Muchawcem, a może i Siedlce ubiedz. Przybywaj na wspólną naradę i przywieź nam, co możesz, wiadomości o stanie dróg i przepraw, któremi mielibyśmy iść.

107.

Do JWgo Generała dywizyi Umińskiego.

W Siennicy dnia 6 kwietnia 1831 r., o godz. 1-ej w południe.

Wódz naczelny odebrał raporta JWgo Generała, przez adjutanta Jego przysłane, na samem wsiadaniu. Jedziemy do Latowicza, gdzie już wojsko od kilku godzin odpoczywa. Generał Skarżyński z mocną przednią strażą stoi w Miastkowie; w Żelechowie stoi dość znaczna siła nieprzyjacielska, którą już Diebitsch przeciwko nam zwrócił. Aż po Maciejowice brzegi Wisły oczyszczone i przysposobienia nieprzyjaciela do przeprawy na kilku punktach zabrane. Zdaje się atoli, że to wszystko nie wstrzymuje Diebitscha do kończenia przeprawy około Puław. Mając przeto kilka dni czasu przed sobą, Wódz naczelny maszeruje dziś w nocy z dwudziestu tysiącami, jak najlżej wybranych, przez Wodyń, Żebrak, w tył korpusu Rosena, który wzmocniony nowymi posiłkami, liczy około piętnastu tysięcy i 50 dział, stoi częścią ponad Kostrzyniem naprzeciwko generała Łubieńskiego, częścią naprzeciw Siedlec. Jeżeli nam szczęście posłuży, dzień jutrzejszy może być nader ważnym.

Wódz naczelny nie może, jak tylko pochwalić wszel-

kie rozporządzenia, przez JWgo Generała poczynione; nie ma nic do zmienienia w dawniejszych instrukcyach, danych JWmu Generałowi. Zawsze jesteś przeznaczonym z korpusami: Swoim, gen. Łubieńskiego i Andrychiewicza przeciwko gwardyom. Uważać je będziesz, dopóki będziesz słabszym od nich, atakować tam, gdzie się to da z korzyścią, a nakoniec, gdy tego dozwoli obrót działań wojennych, Wódz naczelny z rezerwą przybędzie uderzyć na wszystkie gwardye wspólnie z JWnym Generałem. Wczoraj gen. Skarżyński był pod samym Żelechowem, nieprzyjaciel przyjął go kilkunastu wystrzałami działowymi.

108.

Do JWgo Generała Sierawskiego.

[Siennica] dnia 6 kwietnia 1831 r., o 8-ej z rana

Pomimo tego, że nieprzyjaciel skutkiem naszego ruchu musiał opuścić z największym pośpiechem prawy brzeg Wisły aż po Maciejowice, zdaje się jednak, że marszałek Diebitsch trwa w postanowieniu swojem przeprawienia się przez Wisłę. Będzie on to mógł drogo opłacić. Ale w takim stanie rzeczy, ażeby myśli naczelnego Wodza pomyślny skutek wziąść mogły, potrzeba, abyś JWny Generał ściśle się pilnował danych mu dotąd instrukcyj, t. j., ażebyś nie przedsiębrał przeprawy Wisły korpusem z swoim aż wtenczas dopiero, gdy pewność będzie, że nieprzyjaciel od niej odstępuje, bądź to dla atakowania nas, albo też dla cofnienia się ku Bugowi, ale prędzej dla pierwszego celu. Jeżeli zaś Diebitsch uskuteczni przeprawę w tych dniach, przeznaczeniem Generała jest zawsze zakrywać województwa sandomierskie i krakowskie, gdy generał Pac ku Warszawie cofać się będzie.

Zdaje się także Wodzowi naczelnemu, że główne siły nieprzyjacielskie, będąc skoncentrowane około Puław i że w tamtej okolicy przeprawa będzie miała miejsce. JWny Generał nadto jesteś rozciągniony ku Zawichostowi; zdaje

mu się, że wzdłuż rzeki powinienbyś utrzymywać słabe tylko posterunki, a z główną siłą swoją być tak blizko przeprawy nieprzyjacielskiej, ażebyś za odebraniem wiadomości o rozpoczęciu stawiania mostu przez nieprzyjaciela mógł tam stanąć, nim most ukończonym będzie i ażebyś wspólnie z gen. Pacem mógł bronić jeszcze przez czas niejaki debuszowania nieprzyjacielowi z tego mostu a dopiero, gdy pomimo wszelkich usiłowań nieprzyjaciel w wielkiej sile na lewym brzegu już będzie, wtedy JWny Generał i gen. Pac przystąpilibyście do odwrotu, każdy w swoję stronę. JWny Generał, mając kierunek swego odwrotu naznaczony w Sandomierskie, nie potrzebujesz się obawiać odcięcia siebie lub którego oddziału swego, wszystko albowiem w oznaczonym punkcie z tyłu skoncentrować się może. W takiem położeniu nie znajduje się gen. Pac.

109.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

[Siennica dnia 6 kwietnia 1831 r.].

Wojsko nasze główne poszło dziś rano do Latowicza. O godzinie 1-szej Wódz naczelny udaje się tamże. Jeżeli w ciągu dnia nie nadejdą wiadomości, któreby przymusiły do zmienienia projektu, tedy dziś wieczór wychodzimy z Latowicza i we 20.000, bardzo lekko wybranych, maszerujemy na Wodyń, Żebrak do Skurca, gdzie będziemy chcieli być jutro rano, a skąd działać będziemy natychmiast w tył tego wszystkiego, co JWny Generał masz przed sobą, albo też i do Siedlec, bądź prosto ze Skurca, tak, abyśmy wyszli do Starej Wsi, bądź do Igań albo też dwoma kolumnami w tych obydwóch kierunkach razem. Jeżeli tylko uda nam się zająć niespostrzeżonym przeprawę pod Żebrakiem, łatwo JWny Generał osądzisz, co się stanie z tem wszystkiem, co masz przed sobą nad Kostrzyniem, ile gdy nieprzyjaciel ma poza sobą przeszkodę z rzeki Muchawca. Powołaniem JWgo Generała jest dopomódz czynnie do zupełnego zniszczenia nieprzy-

jaciela. W tym celu JWny Generał jutro równo ze dniem zechcesz być w zupełnej gotowości, mieć całę Swoję jazdę u brodów, znajdujących się na Kostrzynie po lewej stronie traktu, mieć w blizkości wszystko przysposobione do odbudowania mostu na trakcie i mieć oprócz tego przysposobione środki do przeprawiania piechoty, na jakie się tam będzie można zdobyć. Skorobyś Generał w poranku jutrzejszym usłyszał naszą kanonadę, powinno to być dla niego hasłem do atakowania. Kolumny jazdy z korpusu Generała, przeszedłszy brody pod Słuchocinem, Suchą i Proszówką, powinny ruszać naprzód jak najżywiej: pierwsza ku szosie siedleckiej, druga do Niwisk trzecia, najsłabsza, ku Mokobodom. Jazda ta powinna się starać jak najprędzej opanować przeprawy na Liwcu po lewej stronie traktu, ażeby przeciąć odwrót temu wszystkiemu, co wskutek naszego ataku ustępować lub pierzchać będzie. Oprócz tego koniecznie nam trzeba opanować przeprawę na Muchawcu dlatego, abyśmy jutro jeszcze Siedlce opanować mogli.

Ani wątpić można, że skoro tylko nieprzyjaciel dowie się o naszem postępowaniu na swojem lewem skrzydle, opuści z największym pośpiechem wszystkie swoje stanowiska nad Kostrzyniem, tak, że może nawet nie będziemy mieli do kogo z dział strzelać. Może znowu także przeciwny wiatr nie dozwoli Generałowi słyszeć naszej kanonady. Najpewniejszą oznaką, że ruch nasz już jest p r o n o n s o w a n y, że już zachodzimy w tył nieprzyjacielowi, będzie opuszczanie przez niego brzegów Kostrzynia, co spostrzegłszy, natychmiast JWny Generał powinieneś ruszać naprzód i z wszelką natarczywością na nieprzyjaciela uderzać w kierunkach, powyżej wskazanych.

Pułk grenadyerów z 4-ma działami pozycyjnemi przychodzi dzisiaj do Kałuszyna pod dowództwem pułkownika Wronieckiego dla wsparcia JWgo Generała przez czas tej operacyi. JWny Generał możesz użyć ten posiłek stosownie, jak tego uznasz potrzebę. Wódz naczelny po-

leca JWmu Generałowi szczególniej pułkownika Wronieckiego jako oficera znakomitego męstwa i zdolności, którego użyć możesz bardzo skutecznie do jutrzejszych działań, dając mu np. komendę oddzielnego ataku. Zechcesz JWny Generał widzieć się z tym oficerem, komunikować mu niniejszą instrukcyą i naradzić się z nim względem sposobów, jakimi najskuteczniej będziesz mógł dopomódz zamiarom Wodza, którymi są: zniszczenie zupełne lub zabranie przynajmniej tego wszystkiego, co się znajduje między Kostrzyniem i Muchawcem.

Mam zaszczyt powtórzyć moję prośbę do JWgo Generała o udzielenie mi w ciągu dnia dzisiejszego wiadomości o Siedlcach i o siłach, które się pod tem miastem znajdują, jako też i o stanie przepraw pod Rudą i jeszcze bardziej pod Żebrakiem, jeżeli takowe posiadasz, i czyli przeprawa pod Osińskiem jest przez nieprzyjaciela zniszczona i strzeżona, względem czego potrzebaby nam do wieczora mieć wiadomość pewną.

O 1-szej Wódz naczelny udaje się do Latowicza, tam więc JWny Generał zechcesz pisać. W Siennicy pozostaje część głównej kwatery i kresa. Z Latowicza będę miał zaszczyt pisać jeszcze dzisiaj w tym przedmiocie do JWgo Generała.

110.

Do JWgo Generała Giełguda.

Latowicz dnia 6 kwietnia, godzina 10-ta w nocy.

Z rozkazu naczelnego Wodza JWny Generał wyruszysz przededniem z obozu i udasz się do Siennicy, skąd wyślesz 2-gi pułk strzelców pieszych z czterema działami i plutonem jazdy pod dowództwem pułkownika Kiekiernickiego na osadzenie przepraw Świdra pod Sufczynem, Kołbielem i Sempochowem. Ostatnia z nich jest najmniej znacząca, potrzebuje przeto najmniejszego posterunku, i to bez artyleryi. Pułkownik Kiekiernicki powinien kazać zebrać pokłady z wszystkich mostów albo nawet takowe spalić.

Gdyby mu się to zdawało niedostatecznem, może kazać i groblę przekopać i po tej stronie kazać zrobić zakopy dla tyralierów, mających bronić grobli.

W dniu jutrzejszym przyjedzie do Siennicy artylerya nasza rezerwowa, którą JWny Generał winieneś zabezpieczać.

111.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

[Latowicz dnia 6 kwietnia 1831.]

Wódz naczelny polecił mi wyraźnie oświadczyć JWmu Generałowi, iż w ostatnich jego raportach postrzega nazbyt wiele troskliwości. Rosen, kontent, że jego nie atakują, pewnie już myśli o działaniu zaczepnem; siła jego bodajby (s) dochodzi do 15.000 wojska, w części demoralizowanego, a w części złożonego z małych oddziałów, naprędce skleconych, Generał zaś jesteś dobrze eszelonowany przez dywizyą gen. Milberga. Gen. Giełgud idzie jutro rano do Siennicy. Gen. Umiński stosownie do jego raportu musiał już dotąd przejść na lewy brzeg Buga, albo też w tej chwili przechodzi i wzmocniwszy się komendą gen. Andrychiewicza, pociągnie ku Liwowi. Ze wszystkich przeto stron JWny Generał masz blizkie wsparcie. Wódz naczelny pragnąłby, ażebyś z większem zaufaniem na położenie swoje spoglądał.

Co do wyprawy, zamierzonej przez Wodza naczelnego w tył Rosena i do Siedlec, debuszując z Latowicza, nie jest jeszcze wiadomo z pewnością, czyli skutek weźmie, albowiem gen. Skarżyński miał wczoraj przed sobą pod Żelechowem bardzo znaczną siłę, składającą się z wszystkich trzech broni; był tam przyjęty kilkunastu strzałami działowymi. Dzisiejszy dzień przepędził w Miastkowie; dziś w nocy wraca pod Latowicz. Ma to być cały korpus Pahlena I, ale oprócz tego mamy niewolników z korpusu Pahlena II. Ten ostatni ma być złożony z samych rekrutów. W takim stanie rzeczy potrzebujemy do-

kładnych wiadomości, ażeby wziąść postanowienie. Być może, że będziemy atakowali to, co przed sobą mamy, jeśli Diebitsch przeprawę Wisły rozpocznie. Jeżeli zaś siła ta usunie się, jak wnosićby można z wiadomości dzisiejszego wieczora, być może, że jeszcze uskutecznimy pierwszy projekt na Rosena. Ale postanowienie Wodza zrodzić może każda chwila i natychmiast nastąpi jego wykonanie. JWny Generał chciej przeto być ciągle gotów [do] działania stosownie do instrukcyi, którą miałem zaszczyt przesłać Mu w dniu dzisiejszym. O którymkolwiek czasie w dniu jutrzejszym lub pojutrzejszym usłyszałbyś kanonadę naszą z Rosenem lub postrzegłbyś nieprzyjaciela, ustępującego znad Kostrzynia, powinieneś rzucać się natychmiast na tamtę stronę tej rzeki i dążyć do jak najśpieszniejszego opanowania „przepraw przez Muchawiec i Liwiec, zachodząc szczególnie od swojego lewego skrzydła.

112.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

[Latowicz dnia 7 kwietnia 1831.]

Naczelny Wódz polecił mi donieść JWmu Generałowi, iż co się tycze uprojektowanego ruchu na zniszczenie zupełne korpusu Rosena, jeszcze ostateczne nie zapadło postanowienie, zależeć bowiem będzie najwięcej od ruchów nieprzyjaciela, którego przednie straże wysyłane nasze patrole do Jeruzalu, Wodyń, Stoczka napotykają. Generał Milberg z trzema batalionami i czterema działami pozycyjnemi zajmie jutro Cegłów, jako stanowisko pośrednie między główną kwaterą a JWym Generałem. Zechcesz także JWny Generał posłać tamże szwadron Mazurów pod rozkazy gen. Milberga, którego tenże używać będzie do oświecania się i komunikowania z Kałuszynem i Latowiczem. Gen. Milberg odebrał instrukcyą, aby za usłyszeniem kanonady w kierunku Kałuszyna lub Latowicza natychmiast na zagrożony punkt przybywał.

Gen. Umiński dziś zajmuje Jabłonnę, skąd jutro ku Liwowi wyruszy.

113.

Do JWgo Generała Milberga.

Latowicz dnia 7 kwietnia 1831.

Z rozkazu naczelnego Wodza masz JWny Generał z pułkiem 3-cim strzelców pieszych i bateryą pozycyjną majora Rzepeckiego udać się natychmiast do Cegłowa. Generał Łubieński przyszle tam JWmu Generałowi szwadron Mazurów, którym oświecać się będziesz JWny Generał na wszystkie strony, szczególniej zaś od Kuflewa. Pozycyą masz JWny Generał zająć militarnie, częste wysyłając patrole i przed świtem codziennie stając pod bronią. Przeznaczeniem JWgo Generała jest strzedz razem generała Łubieńskiego i główny korpus, stojący w Latowiczu; zechcesz przeto tak z główną kwaterą, jako też z gen. Łubieńskim być w ciągłej komunikacyi, a za usłyszeniem kanonady na którymkolwiek z dwóch tych punktów, to jest, pod Boimem lub w kierunku Latowicza, nie czekając rozkazu, natychmiast JWny Generał z całą swoją komendą na zagrożone miejsce przybędziesz.

Podpułkownik Brzeżański pozostaje z swoim szwadronem i batalionem Dzieci warszawskich w Mińsku.

114.

Do JWgo Generała Umińskiego.

Latowicz dnia 7 kwietnia 1831 r.

Wódz naczelny jest od wczoraj z większą częścią wojska w Latowiczu. Zajmujemy nad Świdrem nadzwyczajnie mocną pozycyą. Nieprzyjaciel skutkiem naszego ruchu zwrócił ku nam od Wieprza znaczną siłę, która zajmowała wczoraj Żelechów. Nie jest nam jeszcze wiadomo, czyli Diebitsch z większą częścią sił swoich ku nam ciągnie, lubli też maskuje tylko przejście Wisły, któreby

pomimo wszystkiego uskutecznić chciał. Korpus Pahlena II już się znajduje przy armii, mamy albowiem jego jeńców; jest on złożony z samej zbieraniny. Cierpimy wielki niedostatek furażu. Wódz naczelny ostrzega o tem JWgo Generała, jako i o tem jeszcze, że na lewym brzegu Buga, aż po Liw kraj nie dostarczy mu żadnego środka wyżywienia koni, a dowozy z Warszawy są trudne. Jeżeli więc gwardye nie ruszają się znad Narwi, lubli też ciągnęłyby ku Modlinowi i Wiśle, lepiej bez wątpienia pod wszelkimi względami, ażebyś JWny Generał wojował z niemi po tamtej stronie Buga i ponad Narwią. Skoroby oni się zaś zbliżyli do nas, Wódz naczelny zachowuje sobie pójść z rezerwami wzmocnić JWgo Generała, ażeby na nie uderzyć. W przypadku tylko, że gwardye ciągną w lewo ku szosie siedleckiej, wypadałoby JWmu Generałowi zbliżyć się także do nas.

Wódz naczelny spuszcza się zupełnie na JWgo Generała względem jego działań, udziela Mu swoje myśli i wiadomości o stanie rzeczy; przekonany jest, że JWny Generał potrafisz się zastosować do stanu rzeczy. W ogólności zdaje się Wodzowi naczelnemu, że w obecnej chwili miejsce JWgo Generała jest po tamtej stronie Bugu i Narwi, chyba że gwardye z pewnością maszerują. Wszakże zostawia JWmu Generałowi wolność działania według okoliczności. Względem wyżywienia swojego korpusu JWny Generał raczysz korespondować wprost z intendentem generalnym.

115.

Do JWgo Generała Giełguda.

Latowicz dnia 8 kwietnia 1831.

Ponieważ w Garwolinie i Osiecku nieprzyjaciela niemasz, ale i owszem od Miastkowa prosto do Latowicza i ku Seroczynowi postępuje, Wódz naczelny postanowił ściągnąć do obozu brygadę pułkownika Ramoriny, na którego miejsce JWny Generał masz posłać na stanowisko, przez niego dotąd zajmowane pod Starogrodem nad Świ-

drem, pułkownika Kiekiernickiego. Przeznaczeniem Generała jest teraz uważać Świder od Kołbiela aż do Transbora. Wszystkie przeprawy w tej przestrzeni już dotąd powinny być zniszczone stosownie do poprzedzających rozporządzeń. Nad każdą z nich JWny Generał masz mieć posterunek piechoty z kilku konnymi dla prędszego przesyłania raportów. Sam JWny Generał z największą częścią sił swoich uważać się będziesz w Siennicy za rezerwę tych wszystkich stanowisk. Jedno tylko stanowisko naprzeciw Starogrodu, ponieważ się znajduje na dobrym trakcie, prowadzącym do Siennicy, powinno być osadzone dwoma batalionami i dwoma działami i tam znajdować się powinien sam pułkownik Kiekiernicki. Generał polecisz mu, ażeby przesyłał częste raporta Generałowi, jako też i wprost do Głównej kwatery.

Już dotąd JWny Generał mógłbyś być za pośrednictwem Kiekiernickiego w komunikacyi z majorami Grotthuzem i Duninem, którzy powinni być w okolicach Osiecka lub Warszewic. Jeżeli to dotąd nie nastąpiło, zechcesz JWny Generał postarać się jak najprędzej o takową komunikacyą. Zawiadamiać będziesz tych majorów o wszelkich naszych obrotach, ażeby stosownie do nich postępować mogli. JWny Generał zechcesz ich uwiadomić, że głównem ich przeznaczeniem jest uważanie dróg, przechodzących przez Warszewice i Osieck, czyli wszystkich przystępów do Świdra na prawem skrzydle armii. Zechcesz powtórzyć im, że takie jest ich przeznaczenie i rozkazać im, ażeby za pośrednictwem posterunków Kołbiela przesyłali Generałowi do Siennicy jak najczęstsze raporta, przynajmniej dwa razy na dzień, które Generał natychmiast do Sztabu głównego odsyłać zechcesz.

116.

Do JWgo Generała dywizyi hr. Paca, dowódcy korpusu rezerwowego.

Wielgolas dnia 8 kwietnia 1831, godzina 2-ga.

Z rozkazu Wodza naczelnego masz JWny Generał dopiero wtenczas z całym swoim korpusem przeprawić się na prawy brzeg Wisły, gdy już z pewnością będziesz uwiadomionym, iż feldm. Diebitsch z główną armią od Wisły odstąpił; aż do tej zaś chwili zechcesz JWny Generał tylko pomniejsze wysyłać oddziały, któreby wojsko rosyjskie niepokoiły, starając się szczególniej zniszczyć przygotowania do mostów i przeprawy przez Wisłę, sam zaś z głównym korpusem pozostaniesz na lewym brzegu, strzegąc tejże przeprawy. Co się zaś tyczy rozporządzeń JWgo Generała względem zabezpieczenia swoich magazynów, równie jako i przygotowań do postawienia mostu na Wiśle i umocnienia go szańcami przedmostowymi, Wódz naczelny polecił mi oświadczyć JWmu Generałowi zupełne swoje zadowolnienie, dodając, iż wykonanie uprojektowanego mostu będzie wielką przysługą dla sprawy ojczystej. Pułk. Kołaczkowski i jw. gen. Gubernator miasta stoł. Warszawy otrzymają polecenie we wszystkiem ułatwiać przedsięwzięcie JWgo Generała.

Kwatermistrz generalny, gen. bryg. *Prądzyński.*

117.

Monsieur le Colonel, Commandant de la 1-ière brigade de la 1-ière division d'infanterie [Ramorino].

Latowicz ce 8 avril 1831.

Vous voudrez bien, à la réception de la présente, Vous mettre en marche avec les troupes, qui sont sous Vos ordres, pour Vous rendre au camp devant Latowicz; Vous serez relevé dans Votre position par le colonel Kiekiernicki. Jusqu'à l'arrivée de ce dernier Vous occuperez la position, dans laquelle Vous vous trouvez, par un bataillon

d'infanterie et quelques cavaliers. Vous laisserez à ce bataillon l'ordre de Vous rejoindre dès qu' il sera relevé. Votre marche ne doit pas empêcher la troupe de faire de la souppe, si c'est déjà commencé.

Le quartier-maître général *Prądzyński.*

118.

Do JWgo Generała dywizyi Umińskiego, dowódcy korpusu 1-go jazdy.

Wielgolas dnia 8 kwietnia 1831 r., godz. 9-ta wieczór.

Wódz naczelny odebrał wczoraj wieczór raport JWgo Generała przez pana Fredrę a dzisiaj przez pana Grabowskiego, na które obadwa mam zaszczyt odpowiedzieć.

Wszelkie działania, przez JWgo Generała dotąd uskutecznione, zyskały zupełną pochwałę naczelnego Wodza i spodziewa się, że teraz, gdy Generał na linii znajdować się będziesz, większe jeszcze powodzenia nas czekają, tak z powodu przybycia Jego korpusu, jako też i znakomitego wodza.

Przy zaufaniu, jakie Wódz naczelny w Generale pokłada, i z powodu oddalenia, w jakiem dotąd korpus Jego działał, listy Głównego sztabu były raczej objawianiem ogólnych widoków, aniżeli wyraźnymi rozkazami. Tak Generałowi należy uważać myśl, podaną w ostatnim moim liście, pozostania nad Narwią, do czego szczególniej była powodem troskliwość o furaż i żywność na lewym brzegu Buga; lecz skoro Generał przedsięwziąłeś środki zabezpieczenia sobie żywności i furażu ponad Narwią, a zwłaszcza, gdy już jesteś w marszu ku Liwowi, Wódz naczelny sądzi, równie jak JWny Generał, że nic lepszego uczynić nie możesz, jak kończyć rozpoczęte poruszenie ku Liwcowi, gdzie działać będziesz stosownie do okoliczności przeciwko prawemu skrzydłu Rosena lub przeciwko czołom przybywających gwardyj stosownie do poprzedniej dyspozycyi naczelnego Wodza. Skoro tylko Generał staniesz na linii,

gen. Łubieński zostawać będzie pod Jego rozkazami. Już on o tem został zawiadomiony od Sztabu głównego; lecz gdy twierdzi, że nic o tem nie wie, wnosić wypada, że zaginęła ekspedycya; posyła mu się powtórne zawiadomienie.

My tu w Latowiczu, na mocnem stanowisku, czatujemy na ruchy korpusów nieprzyjacielskich w nadziei, że nam przecie podadzą sposobność powtórzenia Wawra i Dębego. Mamy przed sobą siły, wysłane już od armii Diebitscha; działają wprawdzie miękko, jednak w tym momencie dostajemy wiadomość, że pod wieczór zjawiła się piechota nieprzyjacielska w Jeruzalu. Czekamy tylko na dokładniejsze wiadomości, ażeby ostateczne wziąść postanowienie, i bardzo być może, że w dniu jutrzejszym rozmówimy się znowu z jakim generałem nieprzyjacielskim. W nadziei tedy, że już jutro wieczór będę mógł posłać do Generała z jaką dobrą nowiną, zatrzymuję jednego z Jego adjutantów, drugi zaś wraca z niniejszą ekspedycyą.

Powodzenia nasze tak przeciwko Rosenowi, jako też i przeciwko Diebitschowi byłyby niezawodnie większe miały rezultaty, gdyby nie zły stan dróg, a jeszcze bardziej trudność wyżywiania ludzi i koni. Generał przeto nie rachuj na naszą pomoc w tej mierze, ale jedynie na te środki, o które się sam postarasz tak zponad Narwi, jak wprost od intendenta generalnego, lub nakoniec, które na nieprzyjacielu zdobędziesz. My tym ostatnim sposobem wieleśmy sobie pomogli.

119.

Do JWgo Generała Milberga, dowódcy dywizyi 4-tej piechoty.

[Dnia 8 kwietnia 1831.]

Według odebranych wiadomości piechota nieprzyjacielska znajduje się dziś wieczór w Jeruzalu. Być przeto może, iż w dniu jutrzejszym w okolicy Jeruzalu czynność mieć będziemy. W takim przypadku JWny Generał masz w niej mieć udział. Z rozkazu naczelnego Wodza

masz się przeto udać do dnia do Kuflewa, ażeby bliżej nas być.

Znaczna część wojska naszego znajduje się u młyna Osmolanka. Jeżelibyś przeto Generał był atakowanym, powinieneś trzymać, a my niebawem w pomoc przybędziemy. Jeżeliby zaś nieprzyjaciel nas atakował, albo też został sam przez nas w okolicy Jeruzalu atakowany, Generał, nie czekając rozkazu, powinieneś maszerować prosto na huk działowy. Podpułk. Klemensowski, znający doskonale położenie, udaje się do Generała na zostanie z Nim przez dzień jutrzejszy.

P. S. Zawiadomić zechce Generał o niniejszej ekspedycyi podpułk. Wronieckiego i gen. Łubieńskiego, aby na wszelki przypadek byli gotowi.

120.

Do Naczelnego Wodza raport.

Wodyń dnia 9 kwietnia 1831.

Przybyłem do Wodynia o 8-ej wieczorem, gdy już noc się robiła. W Wodyniu zastaliśmy sto kilkadziesiąt koni huzarów, należących do dywizyi, obozującej między Seroczynem i Kołodziążem. Awangarda ze szwadronu 2-go pułku Mazurów, maszerującego na czele kolumny, rzuciła się na nieprzyjaciela, wypędziła go z Wodynia, uformowanego za miasteczkiem szarżowała, rozbiła, zabrała 18-tu huzarów z bronią i 9 dobrych koni i kilku ludzi ubiła. Mazury straciły jednego tylko konia i jednego żołnierza mają lekko rannego. Huzary są ludzie bardzo przystojni, a że między nimi są niemłodzi żołnierze, dowodzi trofe, znalezione na poległym, a które gen. Kicki Wodzowi naczelnemu ofiaruje.

Huzary zeznają, że należą do dywizyi gen. Siewersa z korpusu Pahlena II. Dywizya ta składa się z dwóch pułków huzarów i dwóch ułanów i obozuje pod Seroczynem i Kołodziążem. O większych siłach wiadomości ich bar-

dzo niepewne są i niezgodne; zdaje się przeto, że Chrzanowski ze Skarżyńskim nie będą mieli jutro trudnej rozprawy. Milberga spotkałem w marszu i postawiłem go na pozycyi pod Jedliną, jutro zaś do dnia przyjdzie zastąpić moje miejsce w Wodyniu. Zdaje się, że działając jutro rano wspólnie z Chrzanowskim na dywizyą, stojącą między Kałuszynem a Kołodziążem, i potem dalej na wojska, z tyłu eszelonowane, możnaby mieć także piękną rozprawę. Ale i Chrzanowski dostateczny przeciwko nim. Ja stosownie do postanowienia naczelnego Wodza ruszam do dnia na uprojektowaną wyprawę. Czynią mi tu piękne nadzieje względem łatwości przeprawy. Zdaje się, że wyprawa tem łatwiej udać się może, że od czasu, jak dywizya gen. Siewersa zajmuje Seroczyn, żadne już patrole od Żebraka w Wodyniu nie bywają i dzisiaj huzary pierzchnęły ku Seroczynowi. Zdaje się przeto, że z drugiej strony nieprzyjaciel nie ma wiadomości o naszem przybyciu tutaj.

[Prądzyński].

121.

Do Wodza Naczelnego.

Stosownie do rozkazu Naczelnego Wodza zgromadziłem w dniu 9-ym kwietnia po południu pod młynem Osmolanką, o pół mili od Latowicza, korpus, przeznaczony do mojej wyprawy, składający się z pułków 1, 5, 4 i 8 piechoty, w ogóle 12 batalionów, 4 szwadrony 2-go pułku ułanów, 2 szwadrony 2-go pułku Mazurów, 10 dział bateryj lekkich Nr. 1 i 4 artyleryi konnej i 6 dział artyleryi lekkiej pieszej z kompanii Nr. 1, to wszystko pod dowództwem gen. Bogusławskiego i Kickiego, pułkownika Ramoriny i Konarskiego od artyleryi, i w następujący sposób uskuteczniłem instrukcyą, daną mi przez Wodza Naczelnego.

Udałem się z całą kolumną za korpusem, prowadzo-

nym przez gen. Chrzanowskiego, aż do Jeruzalu, skąd tenże Generał udał się ku Seroczynowi, ja zaś ku Wodyniom. Dochodząc do tego miasteczka, gdy już ciemno było, pluton 1 szwadronu 2-go pułku Mazurów, maszerujący w przedniej straży, został przyjęty kilku strzałami, które raniły jednego żołnierza i jednego konia ubiły. Był to szwadron huzarów nieprzyjacielskich z korpusu Pahlena II, nowoprzybyły. Waleczne Mazury rzucają się na ów szwadron, wypędzają go za miasto, za miastem znów na niego uderzają i rozpędzają go ze stratą kilku ludzi zabitych i 18 niewolników z końmi. Pod Wodyniami korpus przepędził noc.

Nazajutrz równo ze dniem udałem się w dalszy marsz. Ponieważ wiele na tem zależało, ażebym nie był zatrzymanym nad rzeką Kostrzyniem, wypadało obejść wszystkie przeprawy na tej rzece, przez nieprzyjaciela popsute i strzeżone. Musiałem przeto iść aż na Trzciniec, który to punkt był przez nieprzyjaciela zaniedbany, jako leżący tak daleko na jego lewem skrzydle, iż zdawał mu się nie zasługiwać na uwagę.

Dochodząc do tej wioski, włościanin, służący mi za przewodnika, udał się naprzód dla wzięcia drugiego przewodnika, lepiej świadomego miejscowości. Wjeżdżając do wsi, spotkał tam trzech ułanów nieprzyjacielskich, przybyłych za żywnością i furażem. Rzuca się na tego, który mu był najbliższym i po chwili zapasów rozbraja go, wołając na tamecznych mieszkańców, aby toż samo z dwoma drugimi uczynili. Lecz ci, nie czekając na to, wszyscy pierzchnęli, przez co marsz mój jeszcze nie został nieprzyjacielowi odkryty; mogłem przeto w tem miejscu poświęcić chwilę na wytchnienie wojsku i na naprawienie grobli.

Z Trzcińca marsz szedł na Domanice, gdzie stało dwanaście szwadronów nieprzyjacielskich z różnych pułków, ale najwięcej ułanów i huzarów. Generał Kicki poprowadził cztery szwadrony pułku 2-go ułanów z dwoma

działami artyleryi konnej wypędzić tę jazdę z Domanic. Pod wsią znalazł nieprzyjaciela, uszykowanego do boju; mężny podpułkownik Mycielski na czele walecznego swojego pułku uderzył na jazdę nieprzyjacielską, która nie tylko że dotrzymała, ale i nawzajem uderzyła. Nastąpiło przeto po kilkakroć rzeczywiste starcie i zmieszanie się. Nakoniec ułany nasze odniosły zupełne zwycięstwo nad tą przemagającą siłą, ale przyznać trzeba, że się do tego znacznie przyczyniło kilkanaście strzałów kartaczowych naszych dwóch dział artyleryi konnej, które kapitan kwatermistrzostwa Pogonowski nader trafnie podprowadził. Pierzchnął przeto, zostawiwszy na placu kilkudziesiąt zabitych, niewolników 230, ułanów i huzarów po większej części, i 150 koni. Waleczność, okazana w tem zdarzeniu przez cały 2-gi pułk ułanów i jego dowódcę, podpułkownika Michała Mycielskiego, przechodzi wszystkie wyrazy. Pułk ten stracił ubitych kilku tylko ludzi, ale między nimi młodzieńca największych nadziei, Teodora Moszczeńskiego, którego matka przed kilku tygodniami z Księstwa Poznańskiego do wojska naszego odwiozła jako ofiarę na ołtarz ojczyzny. Młodzieniec ten w krótkim swoim zawodzie tak się był odznaczył gorliwością i męstwem, iż dowódca jego miał prosić dla niego jako o nagrodę o stopień oficerski. Poległ w kwiecie swojego wieku śmiercią walecznych, od kuli pistoletowej. Był to mój własny siostrzeniec. Ta dotkliwa dla mnie strata zaprawiła mi goryczą wszystkie powodzenia dnia tego.

Potyczka pod Domanicami odkryła nieprzyjacielowi ruch okrążający mojej kolumny; przyśpieszyłem tedy marsz ku Iganiom, wysławszy jednak mocne rozpoznanie ku Seroczynowi. We wsi Gołąbek, będącej węzłem wszystkich dróg tej okolicy, zostawiłem generała Bogusławskiego z trzema batalionami 4-go pułku, plutonem Mazurów i dwoma działami dla zabezpieczenia mojego tyłu od Seroczyna i Łukowa i dla zabronienia odwrotu tędy od-

działom nieprzyjacielskim, zponad Kostrzynia cofającym się. Jeden batalion z plutonem Mazurów poprowadził pułkownik Konarski pod młyn Sokół nad Muchawiec dla uważania przepraw i brodów tej rzeki. Z resztą korpusu przybyłem przed wieś Iganie o godzinie trzeciej z południa. Wieś ta leży nad rzeką Muchawcem na dawnym trakcie siedleckim. Za nią w małej odległości przechodzi nowy gościniec murowany i łączy się z dawnym traktem minąwszy wieś u grobli, przechodzącej przez bagna Muchawca.

Wódz nieprzyjacielski rozwinął przed wsią Iganiami znaczne siły, wyrównywające moim co do piechoty, a znacznie przewyższające co do konnicy i artyleryi; tej ostatniej zwłaszcza miał przed wsią Iganiami dwanaście dział lekkich, jednę bateryą pozycyjną przy gościńcu z drugiej strony mostu, a dwie, również pozycyjne, z drugiej strony Muchawca, które broniły z boku przystępu do jego frontu i nasze wojsko z boku a nawet i z tyłu raziły. Nieprzyjaciel strzelał do nas z trzydziestu kilku dział, po większej części pozycyjnych, przeciwko którym nie mogliśmy wystawić, jak tylko czternaście lekkich. Albowiem powodzenie mojego ruchu, zależąc szczególniej od szybkości w wykonaniu, Wódz Naczelny byłeś osądził, iż kolumna moja, mająca iść do tego ubocznemi drogami, powinna była być jak najmniej obciążona artyleryą; z tejże samej przyczyny zapas mojej amunicyi był nader ograniczony.

Oprócz wojska, które nieprzyjaciel przed Iganiami w tak korzystnem położeniu rozwinął dla zasłonienia odwrotu zponad Kostrzynia oddziałów, ustępujących przed Wodzem Naczelnym, miał jeszcze znaczne rezerwy przed Siedlcami, po drugiej stronie Muchawca.

Pięć batalionów pułków 1-szego i 8-go piechoty liniowej uformowały pierwszą linią, mając w środku wszystkie dziesięć dział artyleryi konnej majora Bema, które posuwały się naprzód w tym jednym kierunku,

który dla koni był przystępny, albowiem w prawo i lewo przez bagniste zarośle jedna tylko piechota iść mogła.

Na lewem skrzydle pierwszej pozycyi naszej było wzgórze, a za niem bagno niedostępne; tam postawiłem w dogodnem bardzo miejscu pozostające mi cztery działa artyleryi pieszej dla zabezpieczania lewego skrzydła naszego w ruchu jego zaczepnym przeciwko masom jazdy nieprzyjacielskiej, debordującym nas znacznie na lewo wsi Igań, przed lasem. Działa te i trzy bataliony 5-go pułku piechoty liniowej pod pułkownikiem Ramoriną i 2-gi pułk ułanów stanowiły rezerwę.

Cała pierwsza linia pod rozkazami generała Kickiego, poprzedzona tyralierami, posuwała się naprzód zaroślami i wkrótce doszła tam, gdzie się już zaczynało otwarte pole. Major Bem posunął się naprzód i otworzył kanonadę na nieprzyjaciela, tem zaszczytniejszą dla naszej artyleryi, że miała naprzeciwko sobie równą liczbę dział, a oprócz tego z boku i tyłu trzy baterye pozycyjne, których pociski padały na nasze stanowisko, a którym nie było możności odpowiadać. Gdy albowiem dla naszego małego kalibru kule byłyby nie dochodziły do owych bateryj pozycyjnych nieprzyjaciela, wolałem je zostawić bez odpowiedzi, a całą moję artyleryą zwrócić na tego nieprzyjaciela, którego miałem przed sobą i którego zwalczyć chciałem.

Pierwszym moim zamiarem było trzymać cofnione lewe skrzydło, a prawe wzmocniwszy, uderzyć niem prosto do grobli i mostu, ażeby odciąć odwrót prawemu skrzydłu nieprzyjacielskiemu, linia jego odwrotu idąc równolegle poza jego frontem. Ogień trzech bateryj pozycyjnych z drugiego brzegu Muchawca przymusił mnie zmienić wśród boju ten układ. Postępując przeto naprzód, posuwałem moje bataliony w lewo, ażeby prawe skrzydło od Muchawca oddalić.

Major Bem z nieustraszoną odwagą posuwał ciągle swoje działa naprzód półbateryami i wyprzedzając piechotę, ułatwiał jej drogę. Gdy generał Kicki wyprowadził

tę pierwszą linią z zarośli i rozwinął ją do boju na otwartem polu, pułk 2-gi ułanów pośpieszył zająć swoje miejsce w szyku bojowym i stawił czoło daleko liczniejszej jeździe nieprzyjacielskiej. Ale pomimo całego męstwa, jakie rozwinął generał Kicki i wojsko, pod jego rozkazami będące, nie można było wyrugować nieprzyjaciela, tyle przemagającego, z tak korzystnego stanowiska. Jeżeli nam szło o prędkie opanowanie gościńca dla odcięcia oddziałów, zponad Kostrzynia wracających, nieprzyjaciel dla tejże samej przyczyny wszelkie czynił wysilenia, ażeby je obronić, a nas pokonać przed nadejściem Naczelnego Wodza, o którego zbliżaniu się już bez wątpienia miał wiadomość.

Około godziny 5-tej, gdy już generał Kicki z pierwszą linią zbliżył się do pozycyi nieprzyjacielskiej, pułkownik Węgierski na czele dwóch batalionów 8-go pułku uderzył na wieś Iganie, opanował domy, najbliżej mostu położone zdobył i zagwoździł trzy działa, przez co odwrót korpusu, z nami walczącego, mocno zagrożonym został. Wódz nieprzyjacielski, widząc taki stan rzeczy, wysyła na plac bitwy z drugiej strony Muchawca swoje rezerwy. Długa kolumna kilkotysięczna piechoty ciągnie przez groblę, bierze w lewą, przymusza pułk 8-my do ustąpienia ze wsi, odbiera napowrót swoje działa i pod zabezpieczeniem wznowionej kanonady drugiego brzegu Muchawca uderza na nasze prawe skrzydło, przymusza je do odwrotu i coraz dalej za niem postępuje. Tymczasem druga kolumna piechoty już także od Siedlec wchodzi na groblę i posuwa się za pierwszą dla dokonania zwycięstwa, które zdaje się już być pewne nieprzyjacielowi. Chwila była stanowcza i nader krytyczna. Widziałem, że skoro owa druga kolumna wstąpi do boju, trudno mi będzie wydołać nieprzyjacielowi, już i tak przemagającemu. Odwrót mój byłby pociągnął na tę stronę Muchawca resztę sił nieprzyjacielskich, byłby mnie całkiem od Naczelnego Wodza rozłączył i jego naraził; w tej chwili także komendant artyleryi donosi mi, że blizki jest wyczerpania swojej amunicyi.

W tak drażliwem położeniu postanowienie moje było natychmiast wzięte. Posyłam do generała Kickiego, znajdującego się na prawem skrzydle, ażeby coraz dalej ustępował i ciągnął za sobą ową nieprzyjacielską kolumnę, już i tak zbyt daleko posuwającą się. Udaję się na lewe skrzydło. Pułkownikowi Ramorinie rozkazuję uderzyć trzema batalionami na jazdę nieprzyjacielską, która na lewo Igań prawe skrzydło nieprzyjaciela formowała. Jazda ta nie wytrzymuje natarcia pułkownika Ramoriny, ustępuje za wieś, a stamtąd na wielki gościniec.

W tym samym czasie, posławszy do gen. Bogusławskiego, ażeby przybywał z Gołąbka na plac bitwy, uformowałem ostatnie moje trzy bataliony w kolumny do ataku i poprowadziłem je z nadstawionym bagnetem przez wieś ukośnie, prosto do mostu. Atak ten był stanowczy; nie zatrzymała go nawet wieś Iganie, przepełniona tyralierami nieprzyjacielskimi. Minąwszy wieś, pędziliśmy cwałem prosto do mostu; chodziło tu bowiem o to, ażeby nie dozwolić debuszowania z grobli owej drugiej kolumnie nieprzyjacielskiej, którą już był zatrzymał natłok artyleryi i jazdy, cofającej się z prawego skrzydła; chodziło także o odcięcie pierwszej kolumny, która spostrzegłszy ten atak, już była swój odwrót zaczęła. Obiedwie kolumny, nasza i nieprzyjacielska, szły obok siebie największym pędem, nie myśląc przez chwil kilka o czem innem, tylko jakby się wyprzedzić do mostu. Wkrótce obiedwie masy mieszają się na grobli i tu nieprzyjaciel srogą ponosi klęskę. Szyk jego bojowy przełamany; część owej kolumny z jego lewego skrzydła idzie do niewoli. Reszty prawego, które nie zdążyły ratować się groblą, uciekają w las i na bagna Muchawca, w których po większej części śmierć znajdują.

Nieprzyjaciel zakończył bitwę pod Iganiami kanonadą z drugiego brzegu Muchawca, na którą aniśmy odpowiedzieli.

Przybywszy na plac bitwy wkrótce po jej ukończeniu, Wódz Naczelny mógł się osobiście przekonać o stra-

tach. W bitwie pod Iganiami zdobyliśmy jednę chorągiew i trzy działa; o trzech innych twierdzą niewolnicy, że uciekając przez oparzeliska Muchawca, na nich zagrzęzły; zdobyliśmy także kilka tysięcy sztuk broni, mnóstwo bębnów, bagażów. Trudno ocenić z dokładnością straty nieprzyjacielskie, ponieważ nie można obliczyć tych, co w lesie polegli lub co na bagnach i na Muchawcu potonęli. Śmiało jednak twierdzić można, że nieprzyjaciel w dniu tym stracił około 5.000 ludzi, z których połowa do niewoli wzięta. Oficerów wszelkiego stopnia utracił wielką liczbę. Samych pułkowników sześciu, z których polegli pułkownicy . . . . . , pojmani pułkownicy . . . . . Cały pułk 98-my, liczący już tylko wprawdzie po bitwach tej kampanii 460 ludzi, wracając za późno z posterunku nad Kostrzyniem, poddał się z swoim dowódcą, sztabsoficerami i oficerami, oddał broń, ładownice, napełnione ładunkami, bębny, trąby; o chorągwiach tego pułku nie wiadomo, gdzie się podziały. Co pozostawało z korpusu Rosena z bitwy pod Dębem, tutaj dokonane zostało. Pułki jegerskie 13-ty i 14-ty, nowo przybyłe z Pahlenem II, najsroższej doznały klęski; są one prawie zniesione.

Straty nasze są nader małe w porównaniu z nieprzyjacielskiemi. Podług raportów pułki straciły, jak następuje...

W tym dniu, tak zaszczytnym dla oręża polskiego, wojsko wypełniło świetnie swoję powinność. Odznaczyli się szczególnie: 2-gi pułk ułanów i dowódca jego, podpułk Mycielski, potem artylerya i dowodzący artyleryą konną, major Bem. Dwa bataliony pułku 8-go p. l. pod dowództwem godnego pułkownika swojego Węgierskiego dały dowody waleczności; wszyscy oficerowie z przybocznego sztabu Wodza naczelnego i kwatermistrzostwa, znajdujący się pod Iganiami, dali największe dowody gorliwości i poświęcenia się.

Członek Rządu narodowego, Barzykowski, był naocznym świadkiem wszystkich wypadków dnia tego. Zasługuje na wspomnienie Nemezy Kożuchowski, który przy-

bywszy jako ochotnik, pełnił w ogniu gorliwie służbę adjutanta.

Wchodząc wstępnym bojem do wsi Igań, zastaliśmy tam okropne widowisko: świeżo pomordowanych mieszkańców przez uchodzącego nieprzyjaciela, między którymi niewiasty ciężarne i niemowlęta.

Ustęp, niżej umieszczony, pisany całkowicie ręką Prądzyńskiego, zdaje się być pierwszym rzutem raportu o tej bitwie.

Gen. Prądzyński zastał nieprzyjaciela uszykowanego przed wsią Iganiami, tyłem do szosy, w sile równej co do piechoty, ale daleko przewyższającej co do jazdy i artyleryi, której ostatniej trzydzieści kilka dział, po większej części pozycyjnych, przed wsią i po tamtej stronie Muchawca rozstawionych, raziło nasze wojsko z przodu, z boku i ukośnie. Oprócz tego za Muchawcem stały znaczne rezerwy. Były to wszystkie siły nowoutworzonego korpusu gen. Rosena. Generał Kicki z pięciu batalionami i dziesięciu działami artyleryi konnej atakował pozycyą nieprzyjacielską, a gdy ta pierwsza linia wystąpiła z krzaków na pole, pułk 2-gi ułanów zajął swoje miejsce w szyku bojowym. Pułkownik Ramorino z trzema batalionami i czterema działami formował rezerwę. Pułkownik Węgierski na czele dwóch batalionów 8-go pułku opanował kilka domów Igań, zdobył i zagwoździł trzy działa. Nieprzyjaciel, widząc przez to zagrożoną jedyną drogę swojego odwrotu, prowadzi z tamtej strony Muchawca kilkotysięczną kolumnę piechoty, z którą przeszedłszy groblę, debuszuje w lewo, przymusza pułk 8-my do opuszczenia wioski i owych trzech dział zdobytych i uderza na nasze prawe skrzydło, które przed tym natarczywym atakiem ustępować musi. Wódz przeciwny, widząc to powodzenie, chce uzupełnić zwycięstwo i wysyła od Siedlec drugą kolumnę piechoty, która już na groblę wchodzi. W tak krytycznej chwili gen. Prądzyński udaje się na swoje lewe skrzydło, rozkazuje pułk. Ramorinie uderzyć z trzema batalionami piechoty na jazdę nieprzyja-

cielską, formującą prawe jego skrzydło. Jazda ta nie dotrzymuje, wraz z artyleryą ustępuje za wieś a stamtąd na szosę i na groblę, gdzie się spotyka z ową drugą kolumną nieprzyjacielską, z czego wynika tam zapchanie.

Tymczasem gen. Prądzyński już był uformował z trzech batalionów trzy kolumny do ataku, które poprowadził z nadstawionym bagnetem do wsi, napełnionej tyralierami nieprzyjacielskimi. W mgnieniu oka oczyszczona wieś ani na chwilę nie zatrzymała naszych kolumn, które prosto do grobli pędziły. Tym dzielnym atakiem nieprzyjaciel zostaje rozbity, kolumna przybywająca zatrzymana na grobli; owa pierwsza kolumna, która się była tak daleko za naszem prawem skrzydłem posunęła, w części wykłuta, w części odcięta, do niewoli poszła. Rozbitki prawego skrzydła nieprzyjacielskiego, podobnież od mostu odcięte, rozbiegają się po lesie lub też szukają schronienia przez oparzeliska Muchawca, na których po części toną.

122.

Do JWgo Generała Giełguda.

Jędrzejów d. 14 kwietnia 1831 r., godzina 9-ta rano. — Do Latowicza.

Z rozkazu naczelnego Wodza JWny Generał z dywizyą swoją udasz się w dniu dzisiejszym do wsi Jeruzalu dla zajęcia militarnej pozycyi naprzód tego miasteczka, dla wybrania której wspólnie z JWnym Generałem wyjeżdżam za dwie godziny do Jeruzalu. Upraszam JWgo Generała, żebym Go tam mógł zastać co do Jego osoby, jeżeli to być może, i konia wierzchowego, gdyż radbym pozycyą objechać razem.

Dalsze instrukcye i myśli Wodza naczelnego będę miał zaszczyt osobiście JWmu Generałowi komunikować.

Latowicz ma być zajęty jednym batalionem i dwoma działami. Dalej nad Świdrem nie należy mieć Genera-

łowi innego wojska prócz poczty Mazurów naprzeciwko Starogrodu.

Parysów i Garwolin już są bez żadnej wątpliwości bez nieprzyjaciela; w tamte więc strony zechcesz Generał wysłać majora Dunina natychmiast, który nawet i dalej naprzód posuwać się może, oświecając zawsze prawe skrzydło JWgo Generała. Za pośrednictwem tego majora Generał powinieneś wejść jak najprędzej w komunikacyą z kawaleryą generała Paca, która się już po tej stronie Wisły znajduje.

Skoro major Dunin będzie zajmował Żelechów, żaden już posterunek nie będzie potrzebny w Starogrodzie; temu zaś majorowi należy dać instrukcyą, iż w przypadku odwrotu z Garwolina cofałby się na Starogród.

Generał brygady *Prądzyński.*

123.

Do Wnego Pułkownika Dembińskiego.

Jędrzejów d. 14 kwietnia 1831 r.,
godzina wpół do 10-tej rano.

Z rozkazu naczelnego Wodza Wny Pułkownik udasz się w dniu dzisiejszym z 7-ma szwadronami, które Mu gen. Skarżyński wyznaczy, do Jeruzalu, gdzie zajmiesz stanowisko, które tam Pułkownikowi wskazanem zostanie.

Wny Pułkownik obejmiesz dowództwo całej jazdy, będącej przy gen. Giełgudzie, sam zaś zostawać będziesz pod rozkazami tegoż generała.

Generał brygady *Prądzyński.*

124.

Do JWgo Generała dywizyi Umińskiego.

Dnia 15 kwietnia 1831 r. Jędrzejów,
godzina 5-ta po południu.

Z rozkazu nacz. Wodza JWny Generał zechcesz

wysłać natychmiast generała Andrychiewicza z 20-ym pułkiem piechoty liniowej, z 6-ma szwadronami jazdy i 4-ma działami artyleryi bateryi 3-ciej na trakt, prowadzący od Nura na Kosów, Stoczek, do Jadowa, na którym to trakcie generał Andrychiewicz ma stanąć po tej stronie Liwca i nad tą rzeką, uważając tę przeprawę, której mosty zebrać powinien, jeżeli nie są dotąd zniszczone. Generał Andrychiewicz powinien mieć szwadron nad Liwcem przed Kamieńczykiem jedynie dla oświecania tego punktu i swojego lewego skrzydła. Cały bieg Liwca i Kostrzynia powinien być podobnież oświecany częstymi patrolami między Kamieńczykiem a generałem Andrychiewiczem, między generałem Andrychiewiczem a JWym Generałem, między JWnym Generałem a generałem Łubieńskim. W miejsce czterech dział, które JWny Generał wyślesz z generałem Andrychiewiczem, wychodzą stąd do Liwa cztery działa artyleryi konnej pod rozkazy Generała.

W tej chwili zamiarem Wodza naczelnego jest nie staczać walnej bitwy z wszystkiemi siłami Diebitscha; stanowisko przeto, zajmywane przez armią, uważać należy jako tylko obserwacyjne. Skoroby nieprzyjaciel silnie uderzył na którykolwiek punkt naszej linii i tamtędy z główną masą swoją debuszował, wszystkie dywizye i oddziały naszego wojska rozpoczną natychmiast ruch koncentracyjny ku Warszawie, i to drogami, prosto ku temu miastu prowadzącemi. Ale unikaćby nam trzeba, ażeby całe wojsko nasze nie rozpoczęło ruchu odwrotnego z powodu demonstracyi, fałszywego ataku albo też ataku cząstkowego dywizyi lub oddziału nieprzyjacielskiego. Jak najwięcej przeto zależy na tem, ażebyśmy miewali częste, dokładne i niespóźnione wiadomości o nieprzyjacielu. Raczysz przeto JWny Generał więcej, niż kiedy, wszelką łożyć usilność na ten przedmiot tak osobiście, jak i przez generała Andrychiewicza.

Działa 4-o funtowe wraz z należącymi do nich kanonierami, zdezorganizowane spotkaniem pod Liwem, zechcesz

JWny Generał odesłać do Warszawy, gdzie ta baterya ma być zreorganizowaną.

Ponieważ gen. Łubieński znajduje się teraz bliżej głównej kwatery, niżeli JWnego Generała, wolą jest nacz. Wodza, aby odbierał na teraz rozkazy wprost ze Sztabu głównego.

Niniejsze dyspozycye zasadzają się na wiadomości, udzielonej przez JWgo Generała, że znaczne masy nieprzyjaciela ciągną prawym brzegiem Liwca ku Jadowu. Tymczasem jeńcy, przez samego Generała w tym momencie do głównej kwatery przysłani, zeznają jednozgodnie, że wzdłuż Liwca ku Węgrowu i dalej ku Bugowi poszedł tylko oddział dla uważania tej rzeki, a korpus Pahlena że w przeciwną zupełnie stronę z Siedlec wyruszył. Oprócz tego nie mamy żadnego powodu sądzenia, iżby główne siły nieprzyjacielskie okolice Łukowa opuściły, albo się nawet pod Siedlcami znacznie osłabiły. JWny Generał raczysz przeto przekonać się o rzeczywistym stanie rzeczy naprzeciwko siebie i oddział naprzeciwko Jadowa w takiej tylko utrzymywać mocy, jaką uznasz za rzeczywiście potrzebną; ale zdaje się, że bez obserwacyi punktu tego zostawiać nie można.

125.

Do JWgo Generała Sierawskiego.

Jędrzejów d. 15 kwietnia, 10-ta rano.

Dwie ekspedycye JWgo Generała, jednę z 11-go, drugą z 13-go bieżącego miesiąca, przedstawiłem Wodzowi nacz., który oprócz tego odebrał raport, wprost do siebie adresowany, od dowódcy 11-go pułku piechoty, Wgo Młokosiewicza, datowany 9-go kwietnia z Solca, to jest, z miejsca, zajmowanego przez główną kwaterę Generała, pod którego dowództwem oficer ten zostaje i który jedynie JWmu Generałowi raporta swoje składać i od niego roz-

kazy swoje odbierać powinien. JWny Generał zechcesz temu oficerowi zganić jego postępek.

Podpułkownik Młokosiewicz w raporcie tym donosi Wodzowi naczelnemu, że przeprawił się za Wisłę z całym swoim pułkiem, z 3-ma szwadronami jazdy Kaliskiej, z strzelcami celnymi majora Krzesimowskiego, że tam dowiedział się, że nieprzyjaciel ustępuje ku Lublinowi, że spędzonemi 5000 podwód uwozi magazyny nadwiślańskie, że kilka dział, uwięzłych w błocie pod Kazimierzem, wyciągnąć z błota nie może, że ogromny jest popłoch w wojsku nieprzyjacielskiem etc.

Takie mając wiadomości, wiedząc od dawna, że działania nasze zaczepne na prawym brzegu Wisły miały za główny cel odciągnąć nieprzyjaciela od Wisły brzegów i zniszczyć zamierzoną przez niego przeprawę, podpułkownik Młokosiewicz z kilkoma tysiącami, zamiast udania się natychmiast w pogoń za nieprzyjacielem i zbierania dział, maroderów i zapasów, wraca na lewy brzeg z rozkazu JWgo Generała, jak twierdzi. Sam JWny Generał w ekspedycyi swojej z dnia 11-go kwietnia twierdzisz, że dla dopełnienia instrukcyi, za mojem pośrednictwem odebranej, spóźniać musisz to przedsięwzięcie, dopóki nie będziesz pewnym, że trafisz w myśl naczelnego Wodza. Wódz naczelny z największem podziwieniem przeczytał takowe wyrazy, sądził bowiem, że JWny Generał, który chciałeś uskuteczniać przeprawę Wisły wtenczas, kiedy nieprzyjaciel stał nad nią z wszelkiemi siłami swojemi, znajdujesz się już teraz w obecnej chwili o kilka marszów po tej stronie rzeki, że już pozbierałeś po nieprzyjacielu liczne zapasy maroderów, magazyny a nawet może i zagrzęzłe działa, a to wszystko wskutku instrukcyi nacz. Wodza, które miałem zaszczyt przesyłać JWmu Generałowi pod różnemi datami, które wszystkie są jednozgodne, jak to dowodzą wszystkie wyjątki, które w załączeniu przesyłam, a między niemi z dnia 6-go, szczególnie przez JWgo Generała cytowana.

Instrukcye te zapowiadały JWmu Generałowi jak najwyraźniej blizkie odstąpienie nieprzyjaciela od Wisły i przepisywały jak najwyraźniej, żeby w takim przypadku natychmiast Wisłę przechodzić i za nieprzyjacielem dążyć.

Wódz naczelny nie pojmuje, co mogło spowodować nieczynność Generała w tak stanowczej chwili i sądzi, że nic nie potrafi powetować straconych tylu dni. Generał Pac, który nie odebrał innych, lecz tylko też same instrukcye, co i JWny Generał, już od kilku dni ma część swego korpusu za Wisłą, a z resztą dzisiaj przeprawia się pod Potyczą, gdzie z własnego domysłu postawił most pod Potyczą i szańcem przedmostowym zabezpieczył.

Korespondencya, tycząca się działań wojennych, odbywa się w całem wojsku za pośrednictwem kwatermistrza generalnego.

126.

Do JWgo Generała Paca.

[*Jędrzejów d. 15 kwietnia 1831 r.*].

Pułkownik Kołaczkowski odbiera polecenie urządzenia dwóch komunikacyj: jednej od mostu pod Potyczą do Osiecka, drugiej od tegoż mostu do Garwolina, któreby dla marszu armii służyć mogły. Ponieważ rzecz ta jest jak największej wagi, raczysz przeto JWny Generał znieść się w tej mierze z panem pułkownikiem i udzielić mu wszelką pomoc do prędkiego uskutecznienia tego dzieła.

Zechcesz prócz tego JWny Generał polecić kapitanowi Butrymowi z Kwatermistrzostwa generalnego, ażeby dwie te drogi w jak najkrótszym czasie rozpoznane były i jeden egzemplarz tego rozpoznania mnie natychmiast odesłany.

Mamy wiadomość o słyszanej kanonadzie w kierunku Garwolina i Łaskarzewa. Nie mogła ona mieć miejsca w tej stronie, jak tylko z powodu starcia się z nieprzyjacielem którego z oddziałów, będących pod dowództwem JWgo Generała. Wypadek ten, połączony z nieodbieraniem od dni już kilku żadnej wiadomości od JWgo

Generała, znaczną nam tu niespokojność sprawia. Nie wątpi Wódz naczelny, iżby ta przerwa w korespondencyi JWgo Generała z winy sztabu Jego pochodzić mogła, sądzi tylko, że przesyłane raporta musiały się gdzie zabłąkać. Raczy przeto JWny Generał jak największe przyłożyć staranie o zupełne zapewnienie komunikacyi z Główną kwaterą, co my z naszej strony bez zawodu uczynimy.

127.

Do JWgo Generała Umińskiego.

W Cegłowie dnia 15 (?) kwietnia 1831.

Odebrałem raport Pana Generała z dnia 14 b. m. o bitwie pod Węgrowem, o której już mnie skądinąd były doszły wiadomości, a nad którą winienem zrobić Generałowi niektóre uwagi.

Skoro się Pan Generał przekonałeś, że nieprzyjaciel przychodzi Go atakować w przemagającej sile, a zwłaszcza z artyleryą pozycyjną, której nie było w korpusie naszym, nie rozumiem, dlaczego wdawałeś się w bitwę, która nas wiele ludzi kosztowała, a szczególnie przez postawienie 4-o funtowych dział w niepotrzebną walkę przeciwko pozycyjnym. Nie rozumiem także, dlaczego Generał upierałeś się przy obronie szańczyku przedmostowego, uznając go sam za wyrzucony naprędce. Jedynem przeznaczeniem takiego przedmościa mogło być zabezpieczenie mostu przeciwko kozactwu wtenczas, gdy Generał z korpusem swoim na przodzie znajdowałeś się.

Zdaje mi się, że skoro Pan Generał przekonałeś się o wyższości sił nieprzyjacielskich, zwłaszcza w artyleryi, należało Mu cofnąć się całkiem na tę stronę Liwca i zburzywszy mosty, w takiej stanąć od nich odległości, iżby nieprzyjaciel nie mógł dokuczać swojemi ciężkiemi działami, a sam abyś był w możności przeszkadzać nieprzyjacielowi debuszowania, o czem wszakże ani myślał, gdy sam mosty poniszczył.

Życzeniem jest mojem, ażebyś się Generał dobrze przejął przeznaczeniem swojego korpusu, który nie ma się wdawać w rozprawy z nieprzyjacielem przemagającym, ale wtenczas tylko, kiedy tenże nieprzyjaciel poda sposobność zadania mu ciosu z pewnością niemal powodzenia, zresztą działać, o ile się to da, z przezornością na jego komunikacye i w tym celu posuwać się naprzód, o ile tego dozwolą ruchy nieprzyjacielskie.

Do wypełnienia takiego przeznaczenia, zdaje się, że działa pozycyjne byłyby raczej ciężarem, aniżeli pomocą, co sam JWny Generał uznać musiałeś, odsyłając cztery działa 12-o funtowe, przesłane Mu przez gen. Łubieńskiego.

128.

Jędrzejów dnia 16 kwietnia 1831, godzina 5-ta wieczór.

Wódz naczelny polecił mi donieść JWmu Generałowi, iż możesz w dniu jutrzejszym wrócić pod Jeruzal i tam zająć pozycyą, do którego to ruchu ma się zastosować pułkownik Dembiński, z którym znieść się Generał raczysz w tej mierze. Ręczyć jednak nie można, żeby w skutku przyjść mogących wiadomości o nieprzyjacielu Generał nie odebrał rozkazu postąpienia z swoją komendą w innym kierunku.

Raczy JWny Generał kazać wyszukać gospodarza z wsi Borków pod Wodyniem, nazwiskiem Maciej Pyziołek, i przysłać go do Głównej kwatery dla odebrania nagrody, na którą zasłużył w czasie wyprawy gen. Prądzyńskiego dnia 10-go kwietnia.

129.

(Do str. 399 t. II.).

Stan armii rosyjskiej d. 16 kwietnia 1831 r. (podług Smitta).

Wódz naczelny: generał-feldmarszałek hr. Diebitsch-Zabałkański.

Szef sztabu głównego: generał-adjutant Toll.
Kwatermistrz generalny: generał-adjutant Neidhardt.
Generał dyżurny: generał-lejtnant Obruczew.
Dowódca artyleryi: generał-lejtnant hr. Gorczakow.
Dowódca kozaków: generał-lejtnant Własow.
Dowódca inżynierów: generał-major Dähn.

Nazwa korpusu i jego stanowisko	Dywizye, brygady, pułki	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozacy	Ogół
I-y korpus piechoty (pod Siedlcami)	Z 1-ej dyw.: 1-a i 3-a[1] brygady	7	—	6	4031	—	—	
	Z 2-ej dyw.: pułk Rewelski i 3-ci jeger.[2]	4	—	8	2549	—	—	
	3-cia dywizya[3] . . .	6	—	16	4830	—	—	
	1-a dyw. huzarów (bez pułku Łubieńskiego) .	—	18	12	—	2068	—	
		17	18	42	14410	2068	—	13478
Przednia straż pod gen. *Mandersternem* (pod Skurcem)	Z dywizyi 1-ej: 2-ga brygada	4	—	6	2314	—	—	
	Pułk Łubieński huzarów	—	6	—	—	778	—	
	Pułk 2-gi kozaków Czarnomorskich	—	—	—	—	—	450	
		4	6	6	2314	778	450	3542
2-gi korpus piechoty[4] (pod Jagodną i Mingosami)	Z dyw. 7-ej: 2-a i 3-a brygady	8	—	10	4000	—	—	
	Z dyw. 24-ej pułki: Wileński, 47-y i 48-y jegerskie	4	—	—	2111	—	—	
	2-a dywizya huzarów (bez pułku arcyksięcia Ferdynanda) . . .	—	18	12	—	1898	—	
	Dwa pułki kozaków .	—	—	—	—	—	698	
		12	18	22	6111	1898	698	8707

[1] 2-a brygada przy Mandersternie.
[2] 1-a brygada przy Sackenie; pułk Estlandzki i 4-ty jegerski u Gerstenzweiga.
[3] Każdy pułk tej dywizyi stopniał do jednego batalionu.
[4] Drugi korpus piechoty składał się z 5-ej, 6-ej i 7-ej dyw. piechoty oraz 2-ej dyw. huzarów i został zatrzymany na Litwie z powodu wybuchu tam powstania, tylko dwie brygady dywizyi 7-ej oraz trzy pułki 2-giej dywizyi huzarów połączyły się z główną armią.

Nazwa korpusu i jego stanowisko	Dywizye, brygady, pułki	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozacy	Ogół
Oddział gen. *Ugriumowa* (pod Chodowem)	1-a dyw. grenadyerów (bez pułku Arakczejewa) oraz $^1/_2$ batalionu pułku Króla Pruskiego	$9^1/_2$	—	16	7022	—	—	
	Pułk Tatarsko-ułański.	—	—	—	—	—	—	
	Trzy szwadrony pułku Arzamaskiego strzelców konnych . . .	—	11	4	—	1328	—	
	Dwa Tyraspolskiego .	—	—	—	—	—	—	
		$9^1/_2$	11	20	7022	1328	—	8350
Korpus Grenadyerów (pod Siedlcami)	2-a dywizya gren. (bez pułku ks. Meklemburskiego [1])	10	—	16	7059	—	—	
	3-a dyw. gren. (bez 1-go bat. p. 6-go karabinierów)	11	—	28	8651	—	—	
		21	—	44	15710	—	—	15710
Oddział gwardyi w. ks. *Konstantego* (pod Łukowem)	Pułki Litewski i Wołyński	4	—	12	3618	—	—	
	Pułki Podolskich kirysyerów, ułanów gw. i huzarów Grodzieńskich	—	12	8	—	1992	—	
		4	12	20	3618	1992	—	5610
Oddział lotny gen. *Tiemanna* (pod Dąbiem)	6 szwadronów pułków Arzamaskiego i Tyraspolskiego strzelców konnych . . .	—	6	2	—	712	—	
	Kozaków	—	—	—	—	—	500	
		—	6	2	—	712	500	1212
3-ci korpus jazdy rezer. (pod Radzynem)	3-a dywizya kirysyerów	—	22[2]	16	—	2595	—	
	Z pułku ułanów Nowoarchangielskiego . .	—	5	—	—	500	—	
		—	27	16	—	3095	—	3095

[1] Znajdował się przy artyleryi rezerwowej, batalion zaś pułku 6-go karabinierów w Białymstoku.

[2] Dwa szwadrony kirysyerów ks. Alberta zostały zredukowane.

Nazwa korpusu i jego stanowisko	Dywizye, brygady, pułki	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozacy	Ogół
Oddział gen. *Gerstenzweiga* (w Kocku)	Z 2-ej dyw. piech.: pułki Estlandzki i 4-ty jegerski oraz batalion 1-szy saperów . . .	5	—	8	3462	—	—	
	Pułk ułanów Ukraiński 1. szwadron Nowoarchangielski . . .	—	7	—	—	886	—	
	Kozaki	—	—	—	—	—	356	
		5	7	8	3462	886	356	4704
Artylerya rezerwowa (pod Siedlcami)	1-szy eszelon ppułkow. Rönne	—	—	49	—	—	—	
	2-gi eszelon pułk. Potiemkina	—	—	68	—	—	—	
	Pułk grenadyer. ks. Pawła Meklemburskiego	2	—	—	1342	—	—	
		2	—	117	1342	—	—	1342
	Oddzielne korpusy							
Korpus gwardyi w. ks. *Michała* (pod Łomżą)	1-a dyw. piech. gwardyi	8	—	24	8147	—	—	
	2-a » » »	10	—	24	9498	—	—	
	1-a dyw. kirysyerów .	—	16	8	—	3153	—	
	Dywizya lekkiej jazdy gwardyi	—	22	16	—	3929	—	
		18	38	72	17645	7082	—	24727
Oddział gen. *Sackena* (w Ostrołęce)	Z 2-giej dywizyi piech.: 1-a brygada	4	—	4	2664	—	—	
	Z 3-ej dywizyi ułanów: 2-a brygada	—	12	4	—	1460	—	
	Kozaki	—	—	—	—	—	873	
		4	12	8	2664	1460	873	4997
Oddział lotny gen. *Dawydowa* (pod Zamościem)	Pułk dragonów Finlandzkich	—	6	—	—	636	—	
	Trzy pułki kozaków .	—	—	—	—	—	1156	
		—	6	—	—	636	1156	

Nazwa korpusu i jego stanowisko	Dywizye, brygady, pułki	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozacy	Ogół
Korpus gen. *Kreutza* (pod Czerniejowem)	Brygada grenadyerów Litewskich	6	—	8	3141	—	—	
	2-a dyw. dragonów (bez pułku Finlandzkiego)	—	17	19	—	2008	—	
	Z 2-ej dyw. strz. kon.: 1-a brygada	—	8	—	—	1167	—	
	Dwa pułki kozaków .	—	—	—	—	—	850	
		6	25	27	3141	3175	850	7166
Wojska na tyłach armii.								
Załoga Siedlec pod gen. maj. *Pęcherzewskim*	Pułk Białostocki . . .	1	—	—	695	—	—	
	Pułk ułanów Polski .	—	4	—	—	465	—	
	Kozaki	—	—	—	—	—	300	
		1	4	—	695	465	300	1460
W Suwałkach	Pułk grenadyerów Arakczejewa	2	—	—	1751	—	—	1751
W Białymstoku	1 bat. pułku 6-go karabinierów	1	—	—	897	—	—	
	Z 6-ej dyw.: pułk Wołogodzki	2	—	12	1790	—	—	
	Park rezerwowy . . .	—	—	98	—	—	—	
	Kozaki	—	—	—	—	—	120	
		3	—	110	2687	—	120	2807
W Brześciu i Terespolu pod gen. *Rosenem*	Reszta 25-ej dywizyi .	4	—	—	2549	—	—	
	Z 7-ej dyw.: 1-a brygada	4	—	—	2825	—	—	
	1 batalion saperów . .	1	—	—	771	—	—	
	Ułani Wołyńscy i Litewscy	—	9	4	—	1135	—	
	Działa i kozaki . . .	—	—	40	—	—	63	
		9	9	44	6145	1135	63	7343
W Grodnie	Z 5-ej dywizyi: pułk 10-y jegrów	2	—	8	1655	—	—	
	Z 6-ej dywizyi: pułk Archangielgorodzki .	1[1]	—	2	813	—	—	
		3	—	10	2468	—	—	2468

[1] Drugi batalion w Mińsku.

Nazwa korpusu i jego stanowisko	Dywizye, brygady, pułki	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozacy	Ogół
W Wilnie	Z 1-ej dywizyi: 1-a brygada	4	—	12	3087	—	—	
	Z 5-ej dywizyi: pułk 9-y jegrów [1]	1	—	—	813	—	—	
	Kozaki kaukaskie liniowe i kozaki Teptiarskie	—	—	—	—	—	850	
		5	—	12	3900	—	850	4750
W Mińsku	Z 6-ej dywizyi: z pułku Archangielgorodzk. .	1	—	—	925	—	—	925
W Kownie	Z 5-ej dyw.: pułk Szlisselburski	2	—	—	1721	—	—	
	Z 5-ej dyw.: z pułku Ładoskiego i 9-go jegrów po jednym batalionie	2	—	—	1661	—	—	
	Z 1-ej dywizyi ułanów: 2-a brygada. . . .	—	12	12	—	1804	—	
	Dział	—	—	30	—	—	—	
		4	12	42	3382	1804	—	5186
Rozrzuceni na Litwie lub w Augustowskiem lub w marszu do tych krajów	Z 1-ej dywizyi ułanów: 1-a brygada. . . .	—	12	12	—	1768	—	
	Z 2-ej dyw. huzarów: pułk arc. Ferdynanda	—	6	—	—	778	—	
	Szwadron konnych pionierów gwardyi . .	—	1	—	—	334	—	
	Z pułku grenadyerów Króla Pruskiego . .	1/2	—	—	418	—	—	
	Pojedyncze bataliony rezerwowe 6-go korpusu	6	—	—	3000	—	—	
	Kozaki różnych pułków	—	—	—	—	—	2000	
		6 1/2	19	12	3418	2880	2000	8298

[1] Drugi batalion w Kownie.

Zestawienie.

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Ogół
Główna armia.							
1-szy korpus piechoty . . .	17	18	42	11410	2068	—	13478
Gen. Manderstern	4	6	6	2314	778	450	3542
2-gi korpus piechoty	12	18	22	6111	1898	698	8707
Gen. Ugriumow	9½	11	20	7022	1328	—	8350
Korpus grenadyerów	21	—	44	15710	—	—	15710
Oddział gwardyi	4	12	20	3618	1992	—	5610
Gen. Tiemann	—	6	2	—	712	500	1212
3-ci korpus jazdy rezerwowej	—	27	16	—	3095	—	3095
Gen. Gerstenzweig	5	7	8	3462	886	356	4704
Artylerya rezerwowa	2	—	117	1342	—	—	1342
Ogół armii głównej	74½	105	297	50989	12757	2004	65750
Oddzielne korpusy.							
Korpus gwardyj	18	38	72	17645	7082	—	24727
Oddział Sackena	4	12	8	2664	1460	873	4997
» Dawydowa	—	6	—	—	636	1156	1792
» Kreutza	6	25	27	3141	3175	850	7166
	28	81	107	23450	12353	2879	38681
Do tego armia główna . . .	74½	105	297	50989	12757	2004	65750
Ogół armii czynnej	102½	186	404	74439	25110	4883	104432
Wojska na tyłach armii.							
W Siedlcach	1	4	—	695	465	300	1460
W Suwałkach	2	—	—	1751	—	—	1751
W Białymstoku	3	—	110	2687	—	120	2807
W Brześciu	9	9	44	6145	1135	63	7343
W Grodnie	3	—	10	2468	—	—	2468
W Wilnie	5	—	12	3900	—	850	4750
W Mińsku	1	—	—	925	—	—	925
W Kownie	4	12	42	3382	1804	—	5186
Rozrzuconych	6½	19	12	3418	2880	2000	8298
	34½	44	230	25371	6284	3333	34988
Do tego armia czynna . . .	102½	186	404	74434	25110	4883	104432
Ogół wojsk pod dowództw. feld. Diebitscha	137	230	634	99805	31494	8216	139420

130.

Ruch wojska na dzień 17 kwietnia 1831.

Pułkownik Zawadzki z całą komendą swoją wyjdzie z Okuniewa w nocy tak, ażeby zawczasu stanął w Mińsku, dokąd się uda najkrótszą drogą.

Generał Łubieński z całym swoim korpusem, wzmocnionym przez generała Rybińskiego, z tem wszystkiem, co ten ma przy sobie, formować będzie przednią straż. Wyruszy z obozu równo ze dniem i maszerować będzie do Mińska, atakując żywo i bez zatrzymania marszu, cokolwiek napotka.

Generał Giełgud uda się zaraz za przednią strażą ku Mińskowi.

Generał Małachowski formować będzie rezerwę, pójdzie za generałem Giełgudem.

Artylerya rezerwowa maszerować będzie przy dywizyi generała Małachowskiego.

Korpus jazdy generała Skarżyńskiego pójdzie za generałem Małachowskim.

Generał Dziekoński zostawi jeden batalion Dzieci warszawskich pod dobrym sztabsoficerem w Wiązowni dla obrony tamecznej przeprawy, z resztą zaś swojej komendy uda się zaraz po odebraniu niniejszego rozkazu za wojskiem do Dębego Wielkiego, gdzie będzie gotów udać się dalej ku Mińskowi.

P. P. dowódcy korpusów i dywizyj wymiarkują czas tak, ażeby ruszali jeden po drugim w oznaczonym porządku i tak, ażeby żołnierze nie stali bezpotrzebnie pod bronią.

131.

Do JWgo Generała Giełguda.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godzina 8-a rano.

Z rozkazu Wodza naczelnego masz JWny Generał wszelkiego przyłożyć starania do powzięcia wiadomości o nieprzyjacielu z samego Łukowa i takowe jeszcze nocy

dzisiejszej przesłać Głównej kwaterze. Prócz tego masz się ciągle Generał jak najtroskliwiej oświecać w kierunku Żebraka, Domanic i Łukowa.

Zechce przytem JWny Generał polecić majorowi Duninowi, żeby w ruchach swoich nie brał się zbytecznie na prawo, oddalając się od głównej armii, lecz owszem uważał się za pośrednika między JWnym Generałem i gen. Pacem, w ciągłej był zawsze z tymi dwoma korpusami komunikacyi i miarkował postępy swoje naprzód na poruszeniach gen. Paca.

132.

Do JWgo Generała Giełguda.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r.,
godzina 3-a po południu.

Dziś o godzinie 11-ej nieprzyjaciel odstąpił od rzeki Kostrzyń; gen. Łubieński przeprawia się już na drugą stronę. Wiadomości zgadzają się na to, że nieprzyjaciel uskutecznia ruch odwrotny. Z rozkazu naczelnego Wodza pułkownik Dembiński ma się udać dziś jeszcze z brygadą swoją do Oleśnicy i wysłać pułkownika Kuszla przed Żebrak, gdzie ma być natychmiast odbudowany most i grobla zreperowana tak, ażeby po niej mogła przechodzić w dniu jutrzejszym dywizya Generała, skoro na to rozkaz odbierze. Zechcesz tam przeto Generał posłać dziś jeszcze dobrego oficera, któryby się tem zatrudnił.

JWny Generał jako i pułkownik Dembiński macie łożyć na to największe staranie, aby tak przez rozpoznanie, jako i emisaryuszów powziąść wiadomości o nieprzyjacielu, od których będzie zależał ruch wojska.

Gen. Pac znajduje się w Stoczku; zechcesz Generał z nim być w komunikacyi i przesłać mu przyłączoną ekspedycyą.

133.

Do JWgo Generała Paca.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r.,
godzina 3-a po południu.

Z woli Wodza naczelnego masz JWny Generał pozostać w Stoczku do dalszego rozkazu, jak najtroskliwiej wysyłając patrole i emisaryuszów w kierunku Łukowa i Kocka dla powzięcia wiadomości o nieprzyjacielu, od tych bowiem wiadomości zależeć będzie ruch wojska. Zdaje się, iż armia rosyjska uskutecznia ruch wsteczny; zależy więc jak najwięcej na tem, aby się przekonać, czy to istotnie ma miejsce; raczy Generał nic nie szczędzić dla otrzymania pewnych wiadomości w tym względzie.

Gen. Dwernicki już przeszedł Bug i wkroczył na Wołyń. Na samym wstępie rozbił pułk Kałogradzki [1] dragonów, zabrał sto kilkadziesiąt ludzi i koni i mnóstwo bagażów. Komunikacya z nim otwartą jest na Zamość.

134.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r.
godzina 4-a po południu.

Nieprzyjaciel zdaje się we wszystkich kierunkach ustępować, całe wojsko gotuje się do marszu na dzień jutrzejszy. Z mostami należy się śpieszyć. Oddział saperów udaje się do Generała dla tej roboty. Wolą jest naczel. Wodza, ażeby jazda JWgo Generała posuwała się za nieprzyjacielem aż nawet nad Muchawiec. Wojsko powinno mieć żywność na dni kilka.

Pułkownik Dembiński udaje się dzisiaj do Oleśnicy i Żebraka, gdzie się most buduje dla dywizyi gen. Giełguda. Gen. Pac jest dzisiaj w Stoczku, a gen. Umiński przeszedł dzisiaj Liwiec, zajmując Węgrów, i posuwa się naprzód. Gen. Dwernicki znajduje się już o kilka marszów

[1] Kargopolski (p. w.).

za Bugiem na Wołyniu; na samym wstępie przednia straż jego rozbiła pułk dragonów Pawłogradzki [1], zabrała sto kilkadziesiąt ludzi i koni, mnóstwo bagażów i magazyny, które wieziono do Diebitscha. Komunikacya z nim jest otwarta na Zamość. Uwalnia rekrutów mnóstwo z kajdan, przez co wieśniactwo wita naszych z uniesieniem.

135.

Do JWgo Generała Umińskiego.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godzina 4-a po południu.

Dziś o godzinie 11-tej nieprzyjaciel ustąpił zponad Kostrzynia i wszelkie inne wiadomości o nim zdają się zapowiadać ruch odwrotny. Piechota nasza gotuje się do marszu, a tymczasem budują się mosty na Kostrzyniu, a jazda gen. Łubieńskiego posuwa się ku Muchawcu. Pułkownik Dembiński poszedł dzisiaj do Żebraka, gen. Pac stanął dzisiaj w Stoczku. W takim stanie rzeczy JWny Generał osądzisz sam najlepiej, jak ważnem może być Jego działanie na prawe skrzydło nieprzyjaciela i na jego linią komunikacyjną ku Grannemu, a nawet Drohiczynowi.

136.

Do JWgo Generała Umińskiego.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godzina 6-a wieczór.

Generał Łubieński, posunąwszy się za rzekę Kostrzyń, napotkał z tej tu strony Mingos nader znaczne siły nieprzyjacielskie i kolumny znaczne, stojące w lesie bez ognia. To wszystko i powzięte przez niego wiadomości każą mu sądzić, że to jest cała armia marszałka Diebitscha. Jeńcy mówili mu, że jej część pociągnęła w prawo dla uderzenia na nasze lewe skrzydło i odcięcia nas od Pragi. W takiem rzeczy położeniu Wódz naczelny poleca JWmu Generałowi jak największą ostrożność; wypada Generałowi mieć natychmiast cały swój korpus skoncentrowany i tylko

[1] Kargopolski (p. w.).

oświecać się w lewo od Jadowa, a mieć jak największą uwagę na przeprawę od Wyszkowa i na komunikacyą z generałem Łubieńskim.

Zamiarem Wodza naczel. nie jest przyjmować walnej bitwy z wszystkiemi siłami marszałka Diebitscha; odwrót przeto Generała będzie zawsze ku Pradze, a w przypadku niemożności ku Modlinowi. Główna armia nasza stosownie do okoliczności cofałaby się albo ku Pradze, albo też za Świder ku mostowi naszemu pod Potyczą. Generał Pac stoi w Stoczku.

137.

Do JWgo Generała Sierawskiego.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godzina 6-a wieczorem.

Wódz naczelny polecił mi zaszczyt odpowiedzenia JWmu Generałowi na ekspedycyą Jego, datowaną w Kamieniu d. 14-go kwietnia.

Lubo jest wolą naczelnego Wodza, żebyś JWny Generał starał się o utrzymywanie komunikacyi na prawo z generałem Dwernickim przez Zamość, na lewo z generałem Pacem, przecież na teraz nie możesz myśleć o puszczaniu się za Bug. Wyraźnem powołaniem Generała w obecnej chwili, wyraźnem powołaniem Jego korpusu na teraz jest prowadzić wojnę w województwie lubelskiem, oczyszczać je z nieprzyjaciela, doskonalić organizacyą swoich korpusów i mustrować je; następnie, jeżeli będzie można, działać na tył nieprzyjaciela, który się może jeszcze ku Pradze zapuści, albowiem w tej chwili mamy przed sobą skoncentrowane wszystkie siły marszałka Diebitscha. Jeżeli Wódz naczelny osądzi potrzebę cofnienia się ku Wiśle, natenczas powołaniem będzie korpusów skrzydłowych, jakim jest korpus JWgo Generała, działać na komunikacye i na tył jego. W każdym przypadku masz Generał dobry punkt do oparcia w Zamościu, która to twierdza już służyła tak skutecznie generałowi Dwernickiemu.

Ale należy zawczasu znieść się z komendantem tej twierdzy i generałem Dwernickim względem śpiesznego założenia w Zamościu magazynów dla wojska, mogącego tam przybyć, a które nie powinno przynosić uszczerbku zapasom garnizonowym. Zdaje się, że generał Dwernicki mógłby się teraz znacznie przyczynić do uformowania tych zapasów z Wołynia, albo też z magazynów, pozabieranych nieprzyjacielowi.

138.

Do JWgo Generała Małachowskiego.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godz. 10-a wieczorem.

Jeżeli Generał nie odbierzesz przeciwnego rozkazu, tedy dnia jutrzejszego, to jest, 18-go tego miesiąca, wyruszysz do dnia z obozu Swojego i udasz się do Mińska, gdzie wskazanem Mu zostanie stanowisko, które masz zająć.

Niewątpliwą jest rzeczą, że mamy przed sobą na szosie główne siły marszałka Diebitscha. Generał Dwernicki jest już od kilku dni na Wołyniu. Już tam zupełnie rozbił i zabrał cały pułk dragoński. Maszeruje na Rüdigera; mieszczanie i włościanie sprzyjają mu.

139.

Do JWgo Generała Giełguda.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godz. 10-a wieczorem.

Jeżeli Generał nie odbierzesz przeciwnego rozkazu, tedy jutro, 18-go b. m., do dnia masz wyjść z obozu i udać się do Cegłowa, gdzie staniesz obozem i oczekiwać będziesz dalszych rozkazów. Pułkownikowi Dembińskiemu masz Generał dodać dwa bataliony i cztery działa i dasz mu rozkaz, ażeby do dnia także wyszedł ze swojego obozu, przyszedł do Kuflewa i zajął tam stanowisko, zajmując Jeruzal swojemi przedniemi strażami.

Niewątpliwą jest rzeczą, że mamy przed sobą na szosie główne siły marszałka Diebitscha.

Generał Dwernicki już jest od kilku dni na Wołyniu.

Już tam zupełnie rozbił i zabrał cały pułk dragoński. Maszeruje na Rüdigera; mieszczanie i włościanie sprzyjają mu.

140.

Do JWgo Generała Paca.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., o godzinie 10-ej wieczór.

Mamy przed sobą niewątpliwie całe siły Diebitscha i zdaje się, że się sposobi atakować nas, co nawet może jutro nastąpić. Wódz naczelny nie ma zamiaru wydania mu w tym momencie walnej bitwy. Być więc może, że ustępować będziemy ku Warszawie. Ale także stać się może, że nieprzyjaciel dla wielu potocznych przyczyn o odwrocie myśli, a natenczas postępowalibyśmy za nim żywo. W jednym czy drugim razie JWny Generał masz się stosować do naszego poruszenia. Równie jak my pójdziesz naprzód, albo też ustępować będziesz, w tym ostatnim przypadku ku Potyczy, gdzie most powinien zostać jak najlepiej zabezpieczony, a przedmoście i szańce na wyspach powinny być przyprowadzone śpiesznie do jak najlepszego stanu obrony.

Wódz naczelny oświadcza JWmu Generałowi, że organizującej się jazdy nie można odrywać do żadnej służby; wszakże zdaje mu się, że w obecnej chwili dostatecznych jest kilku konnych u mostu pod Potyczą dla przesyłania ekspedycyi.

Wódz naczelny sądzi, że JWmu Generałowi należy postępować śmiało, ale przezornie i trzymać się na wysokości naszej armii, czy ona naprzód, czyli też w tył pójdzie.

141.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

Jędrzejów dnia 17 kwietnia 1831 r., godzina 12-a w nocy.

Skoncentrowanie sił nieprzyjacielskich koło Siedlec naprzód tego miasta każe nam oczekiwać ataku z jego strony, który szczególniej przez Suchą i Słuchocin rozpocząć się może. Z tego powodu wolą jest naczel. Wodza,

aby JWny Generał przededniem jeszcze wyprawił wszelkie bagaże ku Mińskowi. Skoroby nieprzyjaciel rozpoczął swój atak, generał Rybiński ma natychmiast maszerować ku Mińskowi. Generał zaś, nie opierając się zbyt długo przy obronie swojego stanowiska, ustępowałbyś także ku Mińskowi, równie jak i oddziały zpod Suchy i Słuchocina. Chyba że te ostatnie byłyby zbyt gwałtownie naparte, natenczas cofałyby się ku Stanisławowu, w którym to kierunku generał Umiński dałby im wsparcie.

Niniejszy rozkaz tyczy się generała Rybińskiego. Te są ogólne dyspozycye naczel. Wodza, który za pierwszym wystrzałem wsiądzie na koń i nie omieszka przybyć na plac bitwy.

142.

Do JWgo Generała Paca.

Jędrzejów dnia 18 kwietnia 1831 r., godz. 1-sza po połud.

Baterya pozycyjna majora Najmanowskiego odbiera rozkaz udania się przez Warszawę do . . . . . [1] pod Potyczą, gdzie oczekiwać będzie rozkazów JWgo Generała; stanie tam dnia pojutrzejszego. Sam Generał z korpusem swoim masz być gotów posunąć się pod Stoczek za pierwszym rozkazem, który odbierzesz za nadejściem wiadomości o nieprzyjacielu, których oczekujemy. Major Dunin z batalionem strzelców wolnych majora Grotthuza ma być posuniony w okolice Żelechowa dla oświecania prawego skrzydła Generała i służenia do komunikacyi JWgo Generała i gen. Sierawskiego. Major Dunin powinien mieć koniecznie cokolwiek jazdy i zostawać będzie pod rozkazami JWgo Generała; zachować powinien wielką ostrożność i czujność.

Dobrzeby było, gdybyś JWny Generał mógł obmyśleć sposób zachowania mostów na Wieprzu albo ich odbudowywania tak dalece, jak nieprzyjaciela już niema nad brzegami tej rzeki.

[1] Wyraz nieczytelny (P. w.).

Wódz naczelny sądzi, że JWny Generał winieneś posyłać mocne oddziały w dość znaczną odległość w kierunku Łukowa, Radzynia, Kocka, Miasteczka.

143.

Do Intendenta generalnego wojska.

Jędrzejów dnia 18 kwietnia 1831 r.,
godzina 1-a po południu.

Wolą jest Wodza naczelnego, ażeby w jak najkrótszym czasie w mieście Górze Kalwaryi i we wsi Potyczy urządzone były magazyny dla 20.000 ludzi i 5.000 koni przynajmniej na dni 15, do czego posłużyć zapewne mogą dowozy żywności i furażu z województwa sandomierskiego.

144.

Do Rządu Narodowego.

Jędrzejów dnia 18 kwietnia 1831 r.,
godzina 2-a po południu.

Powszechnie są wiadome nadużycia, jakich się dopuszczają dzienniki warszawskie, a które bez żadnej wątpliwości wiele uszczerbku przynoszą naszej sprawie za granicą. Zwracam tutaj uwagę Rządu jedynie na względy wojskowe; w Nr 105 »Dziennika powszechnego« znajduje się artykuł, podający dokładne szczegóły o wyprawie gen. Dwernickiego z wymienieniem dat, miejsca, gdzie się przeprawił, i kierunku, w którym dążył. Co więcej, mieliśmy tajemnego ajenta, p. Kaczkowskiego, który wtenczas, gdy komunikacye zupełnie przecięte były, woził ekspedycye do gen. Dwernickiego i odpowiedzi od niego przywoził z wielkiem poświęceniem się. Nazwisko tego obywatela podały dzienniki do powszechnej wiadomości i przez to pozbawiły go możności służenia nam nadal w tym zawodzie. Takie nadużycia ze strony dziennikarzy mogą częstokroć narazić najważniejsze działania wojenne i skompromitować cały los wojny. Zwracając uwagę Rządu Naro-

dowego na ten przedmiot, upraszam, aby jak najsprężystsze środki były przedsięwzięte celem zapobieżenia tym nadużyciom i jeżeli to być może, ażeby się dzienniki ograniczały na drukowaniu raportów urzędowych, które ja Rządowi Narodowemu przesyłam.

145.

Do JWgo Generała Paca.

Jędrzejów dnia 18 kwietnia 1831 r., po południu.

Z rozkazu naczel. Wodza JWny Generał z korpusem swoim może się posunąć pod Stoczek i zająć tam militarnie obronne stanowisko, przyczem należy się oświecać na wszystkie strony i wysyłać na kilka mil mocne rozpoznania, szczególnie ku Łukowu, Radzyniowi i Kocku.

Oprócz tego wolą jest naczel. Wodza, ażebyś JWny Generał wysłał gen. Ambrożego Skarżyńskiego z lekkim korpusem, składającym się z jednego pułku jazdy, i z korpusem, dowodzonym przez majora Dunina, nad Wieprz, w kierunku Baranowa i Bobrownik, dla przekonania się, czy mosty na Wieprzu egzystują; w przeciwnym przypadku należy gen. Skarżyńskiemu nakazać władzom miejscowym, aby choć jeden most był zbudowany dla ułatwienia komunikacyi gen. Sierawskiemu. Następnie gen. Ambroży Skarżyński ma się przekonać, czy wszystkie przygotowania, poczynione przez nieprzyjaciela pod Modrzycami, Stężycą i Czerwoną Karczmą do przeprawy, są zniszczone albo też w naszej mocy. Jeżeli to jeszcze całkowicie uskutecznionem nie jest, gen. Skarżyński powinien przedsięwziąść środki, ażeby to wszystko, co jeszcze pozostało, do Potyczy natychmiast spuszczonem zostało. Co uskuteczniwszy, gen. Skarżyński ma niezwłocznie wracać do korpusu JWgo Generała. Dobrzeby jednak było, gdyby znajdując się nad Wieprzem, mógł otworzyć komunikacyą z gen. Sierawskim, o ile go to w tamtych stronach zatrzymywać nie będzie.

Major Dunin przechodzi pod rozkazy JWgo Generała. Bezwątpienia uznasz za rzecz przyzwoitą użyć go do oświecania swego prawego skrzydła.

Całego niemal Diebitscha mamy w tych dniach skoncentrowanego około Siedlec. Dzisiejsze wiadomości twierdzą, że wiele wojska ciągnie od Siedlec ku Lublinowi. Wypadałoby wnioskować, że to jest oddział, który wysyła śpiesznym marszem na wzmocnienie Rüdigera na Wołyniu, na ratunek tej prowincyi i na pognębienie gen. Dwernickiego. Jeżeli tym oddziałem Diebitsch osłabi znacznie wojsko, które ma przed nami, być może, że Wódz naczelny postanowi wydać mu walną bitwę, do której ściągając wszystkie siły i korpus JWgo Generała będzie miał w niej udział.

Przełożenia JWgo Generała względem wzmocnienia Jego korpusu kilkoma batalionami dawnej formacyi uznał Wódz naczel. być słusznem i właśnie zajmuje się projektem reorganizacyi całej armii, gdzie wszystkie korpusa składać się mają częścią z pułków starych a częścią z nowych; ale uskutecznić takową reorganizacyą w chwili, gdy stoimy na linii przed nieprzyjacielem, jest rzeczą prawie niepodobną.

146.

Do JWgo Godlewskiego.

Jędrzejów dnia 19 kwietnia 1831 r., godzina 8-a rano.

Wódz naczelny polecił mi zaszczyt odpowiedzenia na dwa listy z 14-go i 15-go b. m., które od Pułkownika odebrał.

Mamy w tym momencie skoncentrowane przed sobą wszystkie siły feldmarszałka Diebitscha, a zatem jest niepodobieństwem odłączać od naszego głównego wojska choć jednego plutonu. Wódz naczel. sądzi, że oddziały, prowadzące małą wojnę, jakim jest oddział JWgo Pułkownika, powinny się kompletować i powiększać resursami, jakie w kraju własnym znajdują, albo też, jakie ich do-

wódcy utworzyć sobie sami potrafią, że takie, komendy nie powinny się oglądać na swój tył, na linią działań, ale że jak okręt, puszczony na przestrzeń morską, uważać się powinny jako działające samoistnie i im więcej na tyle nieprzyjaciela dokuczać mu będą, tem więcej celowi swego przeznaczenia odpowiedzą. Takim to sposobem wojował Mina przez kilka lat w Nawarze, gdy liczne zastępy Napoleona całą Hiszpanią zalewały; sam się rekrutował, sam się ubierał i uzbrajał. Korpus jego liczył czasami po kilka tysięcy ludzi; będąc przyciśniony przemagającemi siłami, rozdzielał się na małe oddziały albo też nawet zupełnie rozpuszczał swoich ludzi, którym naznaczywszy dzień i miejsce zbioru, ukazywał się wkrótce w groźniejszej. niż kiedy, potędze. Wódz naczelny nie wątpi, że Pułkownik, takie obierając sobie wzory, odpowiesz godnie potrzebom narodu, a dla Siebie zyskasz nieśmiertelną sławę. Wszakże się zdaje, że masz do tego szczególną zręczność na Litwie przez Swoje stosunki i wpływy w tamtej prowincyi. Powstania, wybuchłe za Niemnem i na Żmudzi, powinnyby pociągnąć podobne w województwie augustowskiem, do czego JWny Pułkownik powinienby dać stanowczy popęd, posunąwszy się śmiało manowcami w Swoję okolicę.

147.

Do JWgo Generała Umińskiego.

Jędrzejów dnia 19 kwietnia 1831 r.,
godzina 12-a w południe.

Mam zaszczyt donieść JWmu Generałowi, iż Wódz naczelny myśl odesłania piechoty do Pniewnika uznał stosowną i do jej uskutecznienia upoważnia JWgo Generała.

Co się tyczy oddziału podpułkownika Zaliwskiego, wolą jest Wodza naczelnego, ażeby oddział ten połączył się z korpusem pułkownika Godlewskiego i wspólnie z nim posunął się w głąb województwa augustowskiego tak

dla zrobienia tam powstania, jak też podania ręki powstańcom Litwy i Żmudzi.

148.

Do Wgo Pułkownika Dembińskiego.

Jędrzejów dnia 20 kwietnia 1831 r., godzina 10-a wieczór.

Na skutek przedstawienia Wgo Pułkownika, w tej chwili odebranego, zawiadamiam Go, iż naczelny Wódz zezwala, abyś się przeniósł do wsi Kołacze. Wszakże Jeruzal przez dzień forpocztami ma być zajmowany.

149.

[Prądzyński do Kołaczkowskiego].

Mon cher Ami. L'echec que ce nigaud a eu l'imbécillité de s'attirer, ne peut avoir des suites bien graves. Le Maréchal est dans ce moment-ci occupé de bien autre chose, que de songer à un passage de la Vistule. Le gros de ses forces nous l'avons devant nous sur la chaussée. Ses moyens de passage il les a detruits lui-même en grande partie. Ses forces dans le palatinat de Lublin sont très peu considérables: Sierawski a eu affaire à fort peu de chose. Ses pertes ne vont pas loin au delà d'un millier d'hommes. Il n'a perdu aucun matériel. Ce qu'il y a de plus sensible, c'est la mort de Jules Małachowski et de Wielhorski. [1]

L'ennemi, qui a agit très mollement, s'est trouvé fort heureux de s'être acquité tant bien que mal de sa tâche, n'a pas même daigné occuper Puławy et s'en est retourné fort content. S'il prenait fantaisie à quelque ennemi de passer sur la rive gauche de la Vistule, ce ne pouvait être jamais dans ce moment-ci que des partis de peu d'importance, et pour leur en ôter l'envie, il doit suffir des moyens suivants.

1-o. Le gén. Dziekoński part pour prendre le comandement sur la rive gauche.

2-o. Le gén. Krukowiecki reçoit l'ordre d'envoyer deux

[1] Maj. Jan Wielhorski nie zginął, lecz wzięty był do niewoli (p. w.).

bataillons à Mniszew, occuper le passage de la Pilica, et deux bataillons à Potycz pour garder le pont.

3-o. La batterie Najmanowski ainsi que le bataillon de 22-me vous êtes autorisé à les retenir jusqu'à ce que Vous soyez là-bas en sécurité, mais il faut en prévenir le gén. Pac.

4-o. Reste le corps du gén. Sierawski qui vraisemblablement va changer de commandant.

5-o. Le gén. Dziekoński aura en outre à sa disposition beaucoup de moyens, qui se trouveront sur la rive gauche.

Le Général en chef désire, que Vous activiez, mon cher Ami, la mise en état de la tête de pont de Potycz, ainsi que la construction des ouvrages, qui doivent assurer le pont sur l'autre rive, bien entendue que leur développement ne sera pas considérable. Il serait aussi très à désirer, que les chemins du pont à Osieck et vers Stoczek soient le plutôt possible en état de servir pour une armée. Veuillez, mon cher Ami, Vous en occuper.

Si Vous pouvez employer quelque part Linsenbarth, ce serait fort bien, car alors en Votre absence Wiśniewski Vous remplacerait.

L'avant dernière nuit deux escadrons d'Umiński ont enlevé un escadron et demi ennemi avec armes, bagages, chevaux, officiers. C'est seulement pour ne pas en perdre l'habitude etc. etc.

150.

Okólnik do JWnych Dowódców dywizyj.

Jakubów dnia 22 kwietnia 1831 r.

Wódz naczelny polecił mi przypomnieć JWym Dowódcom dywizyj i korpusów, że wojsko, stojąc w obliczu silnego nieprzyjaciela, wszelkie środki ostrożności, przepisami wskazane, powinny być ciągle z jak największą skrupulatnością zachowywane, gdyż w przedłużającym się stanie takowym ten niezawodnie przegrywa, który się pier-

wszy opuści. Przedewszystkiem godzinę przededniem wszystko powinno stać pod bronią, komendanci batalionów, szwadronów, pułków, brygad i dywizyj przed frontem na koniu. Powinny być wysłane rozpoznania na wszystkie strony dla dokładnego zwiedzenia okolicy, przyległej obozowi, i dopiero, gdy się zupełnie rozwidni, gdy popowracają owe rozpoznania i zaraportują, że nic nowego niema, dopiero wojsko odstąpić może.

151.

Instrukcya dla JWgo Generała Dziekońskiego.

Jakubów dnia 22 kwietnia 1831 r.

Pan Generał udasz się natychmiast objąć dowództwo nad korpusem, dowodzonym dotąd przez gen. Sierawskiego, i całym lewym brzegiem Wisły od Puław aż do granicy austryackiej.

Pan Generał zajmiesz się jak najczynniej reorganizacyą pułków i oddziałów, które należały do wyprawy gen. Sierawskiego, a które tak bardzo potrzebują przywrócenia w nich karności, porządku i dobrego ducha.

Pan Generał wejdziesz jak najskrupulatniej w konduitę oficerów, należących do wyprawy gen. Sierawskiego, i listę imienną tych wszystkich, którzy nie dopełnili swoich obowiązków, i szczególniej tych, którzy po przejściu na lewy brzeg Wisły opuścili szeregi, natychmiast mi prześlesz.

Jazda Kaliska, po większej części złożona z Niemców, ma być zamieniona na piechotę, a ich konie i okulbaczenie i uzbrojenie służyć będzie wybranym przez Pana Generała żołnierzom z pułku Kosynierów krakowskich, do korpusu tego należących, z których pułk jazdy ma być uorganizowanym.

Względem potrzebnych ludzi, broni i efektów Pan Generał udasz się do Komisyi rządowej wojny.

W obecnych okolicznościach niema obawy, ażeby

nieprzyjaciel znaczną siłą zamyślał przeprawiać się przez Wisłę; powołaniem przeto Pana Generała będzie bronić tego małym oddziałom, któreby się puszczały w Sandomierskie na rabunek.

W miarę, jak tego dozwoli rozłożenie sił nieprzyjacielskich za Wisłą i postęp reorganizacyi korpusów, które Pan Generał pod swymi rozkazami mieć będziesz, powinieneś wysyłać oddziały na drugą stronę Wisły nie dla staczania bitew, jak uczynił gen. Sierawski, ale dla oświecania tamtych okolic, dla powzięcia wiadomości o nieprzyjacielu i zarywania go w miarę nadarzonej zręczności.

Pan Generał odbierać będziesz moje rozkazy za pośrednictwem Sztabu głównego, do którego raporta Swoje codziennie przesyłać winieneś, oprócz tego masz być w ciągłej korespondencyi z Gubernatorem miasta stołecznego Warszawy i z generałem Pacem.

152.

Do JWgo Generała Łubieńskiego.

[Jakubów] dnia 23 kwietnia 1831 r.

Wódz naczelny z niecierpliwością oczekiwać będzie raportu wysłanego patrolu z Porzewnicy w celu dowiedzenia się, czyli nieprzyjaciel zamyśla stawiać most w Osińskiem. Okoliczność ta powinna podwoić gorliwość i ostrożność w pilnowaniu się militarnem.

153.

Do Wgo Pułkownika Dembińskiego.

Jakubów dnia 23 kwietnia 1831 r.

Dochodzą nas wiadomości z Porzewnicy, że nieprzyjaciel stawia most w Osińskiem, gdzie ma się znajdować dla zasłonienia tej roboty około 500 piechoty i 500 kozaków. Okoliczność ta powinna podwoić gorliwość i ostrożność w pilnowaniu się militarnem.

154.

Do Rządu Narodowego.

[Jakubów] dnia 24 kwietnia 1831 r.

Miałem zaszczyt prosić Rząd Narodowy o udzielenie stopni generałów pułkownikom: Krysińskiemu, Ledóchowskiemu, Dembińskiemu i Ramorinie. Dzisiaj odbieram nominacyą tylko dla ostatniego i żadnego uwiadomienia, czyli dla trzech pierwszych jest zawieszona lub odmówiona i dla jakich powodów. Tymczasem samo starszeństwo dwóch pierwszych, połączone ze zdatnością i oddawanemi usługami, nakazują przyznać pomienionym pułkownikom stopień generalski, którzy przed pułkownikiem Ramorino starszeństwo zachować powinni.

Co do pułkownika Dembińskiego, okazywana przez niego zdatność i poświęcenie się każą przyznać mu ten stopień dlatego, ażeby mógł rozkazywać tym, którzy są dzisiaj starszymi od niego, albowiem usposobienie jego powołuje go na dowódcę. Z tych więc powodów odsyłam w załączeniu nominacyą pułkownika Ramoriny, powtarzając moję prośbę o mianowanie wszystkich czterech. Zresztą mam zaszczyt zrobić Rządowi Narodowemu uwagę, iż mając sobie oddane podawanie do stopni generalskich, moim jest obowiązkiem mieć wzgląd na zdatność i zasługę i przytem i na potrzebę niezbędną służby, który koniecznie wymaga, ażeby wyższe stopnie przyzwoicie obsadzone były. Jeżeli zaś Rząd Narodowy ma powody odmówienia mi takiego żądania, zdaje mi się, iż odmówienie takowe należałoby przynajmniej umotywować.

155.

Do JWgo Generała Gielguda.

Jakubów dnia 24 kwietnia 1831 r., godzina 10-a.

Sztab główny nie zapomina przesyłać JWmu Generałowi wiadomość o wszelkich ruchach wojska, o których wiedzieć JWmu Generałowi potrzeba. Wniosek JWgo Ge-

nerała, jakoby od czasu przybycia Jego do Cegłowa musiał nastąpić ruch w różnych korpusach naszego wojska, jest mylny. Żaden ruch nie nastąpił, a przynajmniej żaden taki, któryby mógł mieć wpływ na położenie JWgo Generała. Zdaje się i owszem, że z powodu świąt ruskich Wielkanocnych nieprzyjaciel przez niejaki czas atakować nas nie będzie. Wnosićby więc wypadało, że obadwa wojska przez kilkanaście dni nieporuszone stać będą. Przecież nie powinno to być dla nikogo powodem do zaniechania jak największych środków ostrożności, ażeby być zawsze i wszędzie w pogotowiu przeciwko atakowi lub napaści nieprzyjacielskiej.

Droga, od Kuflewa do Kałuszyna prowadząca, powinna być ciągle oświecana i gen. Rybiński w Kałuszynie powinien zawsze mieć wiadomość, co się na niej dzieje.

156.

(Do str. 481, t. II).

Stan obecnych do boju w dniu 26 kwietnia 1831 r.

	Wymienienie korpusów	Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie		Dział
								wierzch.	artylerycz.	
1. dyw. piechoty gen. bryg. Rybiński	1. pułk piech. liniowej	3	—	—	45	1598	1643	—	—	—
	5. » » » .	3	—	—	38	1859	1897	—	—	—
	2. » » » .	3	—	—	44	2188	2232	—	—	—
	6. » » » .	3	—	—	50	2148	2198	—	—	—
	5. » strzel. piesz. .	3	—	—	66	1931	1997	—	—	—
	1/2 kompania 1 pozyc. artyl. pieszej . .	—	—	1/2	4	134	138	—	110	6
	1. kompania lekka art. pieszej	—	—	1	9	195	204	—	148	12
	Ogół korpusu . .	15	—	1 1/2	256	10053	10309	—	258	18

	Wymienienie korpusów	Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni: wierzch.	Koni: artylerycz.	Dział
2. dyw. piech. gen. bryg. Gielgud	3. pułk piechoty lin.	3	—	—	55	2004	2059	—	—	—
	7. » » »	3	—	—	43	2022	2065	—	—	—
	2. » strzel. pieszych	3	—	—	50	1854	1904	—	—	—
	4. » » »	3	—	—	47	2027	2074	—	—	—
	Batalion strzel. Sandomierskich	—	—	—	19	264	583	—	—	—
	½ kompania 1-ej pozycyj. art. pieszej	—	—	½	6	160	166	—	120	6
	2. kompania lekka art. pieszej	—	—	1	9	223	232	—	150	12
	Ogół	12	—	1½	229	8854	9083	—	270	18
3. dyw. piech. gen. bryg. Małachow.	4. pułk piech. lin.	3	—	—	46	2124	2170	—	—	—
	8. » » »	3	—	—	37	1744	1781	—	—	—
	Pułk weteranów czyn.	2	—	—	34	1250	1284	—	—	—
	3. kompania pozycyjna artyl. pieszej	—	—	1	8	203	211	—	150	8
	3. kompania lekka artyleryi pieszej	—	—	1	8	230	238	—	183	12
	Ogół	8	—	2	133	5551	4684	—	333	20
4. dyw. piech. gen. bryg. Milberg	Pułk grenadyerów	4	—	—	56	2439	2495	—	—	—
	3. pułk strzelców pieszych	3	—	—	54	2273	2327	—	—	—
	4. kompania pozycyjna artyl. pieszej	—	—	1	7	277	284	—	168	8
	Ogół	7	—	1	117	4989	5106	—	168	8
Korpus gen. dyw. Paca	12. pułk piechoty	2	—	—	38	1569	1607	—	—	—
	14. » »	3	—	—	65	2087	2152	—	—	—
	15. » »	2	—	—	38	1353	1391	—	—	—
	22. » »	2	—	—	39	1373	1412	—	—	—
	Batalion strzel. Podlaskich	—	—	—	22	381	403	—	—	—
	5. kompania pozycyjna art. pieszej	—	—	1	7	172	179	—	137	6
	4. kompania lekka art. pieszej	—	—	1	7	159	166	—	137	8
	Oddział saperów	—	—	—	1	17	18	—	—	—
	1. pułk strzelców konnych	—	4	—	33	591	624	598	—	—
	Pułk jazdy Płockiej	—	3	—	32	454	486	493	—	—
	» » Krakows.	—	4	—	36	573	609	569	—	—
	½ baterya 4-ej lekkiej artyl. konnej	—	—	½	3	85	88	53	49	4
	Ogół	9	11	2½	321	8814	9135	1713	323	18

Wymienienie korpusów		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni wierzch.	Koni artylerycz.	Dział
Korpus gen. dyw. Umińskiego	1. pułk ułanów	—	4	—	38	658	696	643	—	—
	Jazda Lubelska	—	5	—	46	706	752	702	—	—
	3. pułk strzel. konnych	—	4	—	19	548	567	572	—	—
	Jazda Augustowska	—	3	—	28	477	505	532	—	—
	1. pułk strzel. piesz.	4	—	—	69	2690	2759	—	—	—
	20. » piechoty	3	—	—	48	1736	1784	—	—	—
	Kompania grenadyerów 13-go puł. piech.	—	—	—	3	138	141	—	—	—
	Oddział saperów	—	—	—	1	32	33	—	—	—
	3. baterya lekka artyleryi konnej	—	—	1	8	209	217	114	149	8
	Ogół	7	16	1	260	7194	7454	2563	149	8
2 korpus jazdy gen. bryg. Łubieński	5. pułk strzelców. kon.	—	4	—	33	475	508	475	—	—
	2. » Mazurów	—	$2^1/_2$	—	29	374	403	404	—	—
	4. » strzel. konnych	—	4	—	29	494	523	489	—	—
	1. » Kaliski	—	1	—	9	106	115	106	—	—
	6. » ułanów	—	3	—	23	397	420	391	—	—
	2. baterya lekka arlyleryi konnej	—	—	1	7	197	204	120	108	8
	Ogół	—	$14^1/_2$	1	130	2043	2173	1985	108	8
dyw. rezerw. jazdy gen. bryg. Skarżyński	2. pułk strzel. konn.	—	4	—	39	601	640	616	—	—
	Dywizyon karabinier.	—	2	—	17	253	270	262	—	—
	5. pułk ułanów	—	4	—	31	423	454	438	—	—
	Jazda Poznańska	—	2	—	13	273	286	275	—	—
	2. pułk ułanów	—	4	—	29	399	428	411	—	—
	3. » »	—	4	—	29	565	594	570	—	—
	4. » »	—	4	—	28	495	523	499	—	—
	1. » Mazurów	—	4	—	30	528	558	524	—	—
	2. » »	—	$2^1/_2$	—	31	358	389	362	—	—
	1. baterya lekka artyl. konnej	—	—	1	9	191	200	120	108	8
	Ogół	—	$30^1/_2$	1	256	4086	4342	4077	108	8
Korpus gen. bryg. Dziekońskiego	Pułk jazdy Podlaskiej [1]	—	5	—	30	686	716	680	—	—
	Oddział strzelców celnych	—	—	—	11	203	214	—	—	—
	4. batal. 2 pułku piech. liniowej	1	—	—	8	512	520	—	—	—
	Batalion zbiorowy	1	—	—	13	464	477	—	—	—
	10. pułk piechoty	2	—	—	21	865	886	—	—	—

[1] Znajduje się przy 2-ej dywizyi.

Wymienienie korpusów		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni wierzch.	Koni artylerycz.	Dział
Korpus gen. bryg. Dziekońskiego	11. pułk piechoty	3	—	—	39	1870	1909	—	—	—
	2. » jazdy Kalis.	—	4	—	39	704	743	711	—	—
	2. » » Sandomierskiej	—	2	—	23	297	320	278	—	—
	Szwadron pułku Orła białego	—	1	—	19	136	155	196	—	—
	Szwadron Imienia ks. Józ. Poniatow.	—	1	—	7	99	106	91	—	—
	Szwadr. 2. pułku Krakusów krak.	—	1	—	2	40	42	44	—	—
	Artylerya	—	—	—	4	73	77	—	84	6
	Ogół	7	14	—	216	5949	6165	2000	84	6
Artyl. rezerw. pułk. Piętka	2. kompania pozycyjna art. pieszej	—	—	1	10	263	273	—	221	12
	½ baterya 4-ej lekkiej art. konnej	—	—	½	9	194	203	121	101	8
	8. ręcznych kozłów rakiet. pieszych	—	—	—	3	53	56	—	—	—
	Ogół	—	—	1½	22	510	532	121	322	20
	Zebranie ogółów	76	75	13	1940	58043	59983	12459	2123	132
Szwadr. rezerwy jazdy pułk. Dembiński	Strzelców konnych	—	4	—	29	648	713	252	—	—
	Ułanów	—	4	—	24	713	737	215	—	—
	Ogół	—	8	—	53	1397	1450	467	—	—
Warszawa	Zakład pułku grenadyerów	—	—	—	4	152	156	—	—	—
	Zakład pułku 4. piechoty liniowej	—	—	—	5	68	73	—	—	—
	Zakład pułku 5. strzelców konnych	—	—	—	7	185	192	72	—	—
	Zakład dywizyonu karabinierów	—	—	—	1	21	22	14	—	—
	Baterya artyleryi rezerwowej	—	—	—	21	814	835	—	—	—
	Park artyleryi	—	—	—	12	576	588	—	—	—
	Kompania rzemieślnicza	—	—	—	10	117	127	—	—	—
	Dyrekcya arsenału składowego	—	—	—	—	130	130	—	—	—

	Wymienienie korpusów	Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		Dział
								wierzch.	artylerycz.	
Warszawa	Pracownia ogniów wojennych	—	—	—	2	66	68	—	—	—
	Rezerwa pułku weteranów czynnych .	—	—	—	5	151	156	—	—	—
	9. pułk piechoty . .	2	—	—	51	1889	1940	—	—	—
	19. » » . .	2	—	—	11	1367	1378	—	—	—
	16. » » . .	2	—	—	33	1485	1518	—	—	—
	21. » » . .	2	—	—	35	1433	1468	—	—	—
	23. » » . .	3	—	—	42	1445	1487	—	—	—
	Zakład 20. pułku piechoty	—	—	—	4	284	288	—	—	—
	Rezerwa 5. puł. ułanów	—	—	—	4	38	42	—	—	—
	» 6. » »	—	—	—	5	114	119	10	—	—
	Oddział jazdy Litewsko-wołyńskiej . .	—	—	—	10	267	277	255	—	—
	Oddział piechoty Litewsko-wołyńskiej	—	—	—	3	75	78	—	—	—
	Ogół . .	11	—	—	265	10677	10942	351	—	—
Piaseczno	13. pułk piech. .	2	—	—	29	1287	1316	—	—	—
Nasielsk	18. » » .	3	—	—	55	2458	2513	—	—	—
Sochaczew	1. pułk jaz. Sand.	—	4	—	37	465	502	423	—	—
Kielce	2. » » Krak.	—	3	—	33	481	514	466	—	—
Twierdza Modlin	1. kompania artyleryi garnizonowej . .	—	—	—	5	208	213	—	—	—
	Oddział saperów . .	—	—	—	5	148	153	—	—	—
	4. batalion 4-go pułku piechoty	1	—	—	16	815	831	—	—	—
	4. batalion 3-go pułku strzelców pieszych	1	—	—	16	786	802	—	—	—
	4. batalion 8-go pułku piechoty	1	—	—	16	715	731	—	—	—
	17. pułk piechoty . .	3	—	—	42	1473	1515	—	—	—
	Rezerwa pułku 8-go piech. liniowej . .	—	—	—	5	106	111	—	—	—
	Oddział 3-go batalionu 18-go pułku piech .	—	—	—	6	380	386	—	—	—
	Kompania robocza .	—	—	—	1	90	91	—	—	—
	Oddział jazdy Płockiej	—	—	—	1	21	22	21	—	—
	Ogół . .	6	—	—	113	4742	4855	21	—	—

Wymienienie korpusów		Bataliony	Szwadrony	Baterye	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		Dział
								wierzch.	artylerycz.	
Twierdza Zamość	4. batalion 3-go pułku piechoty	1	—	—	12	873	885	—	—	—
	4. batalion 7-go pułku piechoty	1	—	—	21	948	969	—	—	—
	4. batalion 2-go pułku strzelców pieszych	1	—	—	14	969	983	—	—	—
	4. batalion 4-go pułku strzelców pieszych	1	—	—	14	939	953	—	—	—
	Oddział saperów	—	—	—	4	161	195	—	—	—
	2. kompania artyleryi garnizonowej	—	—	—	4	240	244	—	—	—
	Batalion 3 weteranów czynnych	—	—	—	15	60	75	—	—	—
	Oddział kompanii rzemieślniczej	—	—	—	1	31	32	—	—	—
	Komp. hakowników	—	—	—	—	56	56	—	—	—
	Oddział Krakusów	—	—	—	2	62	64	62	—	—
	Batalion gwardyi ruchomej	1	—	—	2	337	339	—	—	—
	Ogół	5	—	—	89	4706	4795	62	—	—
Ogół generalny		103	90	13	2614	84256	86870	14249	2123	132

157.

Naczelny Wódz siły zbrojnej narodowej do JWgo Generała dywizyi Umińskiego, dowódcy 1-go korpusu jazdy.

W kwaterze głównej w Miłośnie dnia 27 kwietnia 1831, godzina 7-a po południu.

Przedsięwziąłem uskutecznić wyprawę przez Serock na prawy brzeg Bugu, na komunikacye nieprzyjaciela i dla podania ręki Litwie. Sądzę, że demonstracye, a nawet i wyprawy, które przedsięwezmę od Wyszkowa, Broku, Nura ku Węgrowu, ku traktowi siedleckiemu, a nawet może do Brześcia i do Białegostoku oddziałami, mniej więcej mocnymi, a nawet według okoliczności i główną częścią sił naszych, będą miały stanowczy wpływ na dzia-

łania Feldmarszałka i że znowuż od Wisły odciągnąć go powinny.

Panu Generałowi przeznaczyłem nader ważne dowództwo korpusu, który pozostaje na stanowisku pod Dębem dla uważania głównego wojska nieprzyjacielskiego i zabezpieczenia przedewszystkiem Warszawy wspólnie z siłami, znajdującemi się w tem mieście pod rozkazami gubernatora gen. Krukowieckiego, a nawet i z temi, które się znajdują pod rozkazami gen. Paca od Wilanowa aż do granicy austryackiej.

Korpus Generała składać się będzie, jak następuje:

Dywizya piechoty generała Giełguda.

Pułk 2-gi i 4-ty strzelców pod gen. Czyżewskim, 7-my liniowy i jeden pułk nowej formacyi, który przez gubernatora Warszawy 29 b. m. przysłany zostanie pod dowództwem gen. Rohlanda.

Baterya pozycyjna majora Turskiego i baterya lekka, należąca do dywizyi gen. Giełguda.

Pułk 4-ty ułanów, 1-szy Mazurów i pułk jazdy Podlaskiej pułkownika Kuszla pod dowództwem gen. Ruttié.

Batalion celnych strzelców Podlaskich podpułkownika Kuszla.

Oprócz tego Pan Generał stosownie do nagłych okoliczności będziesz mógł dostać wsparcie z garnizonu Warszawy tak w pułkach pieszych nowej formacyi, jako też i oddziałach jazdy, porozumiawszy się w tej mierze z gubernatorem Warszawy, z którym Pan Generał w ciągłej korespondencyi zostawać winieneś.

Od Wilanowa aż do granicy austryackiej dowodzić będzie gen. Pac, który mieć teraz będzie w szańcach przedmostowych pod Potyczą: dwa pułki piechoty nowej formacyi, jeden pułk jazdy i 8 dział pozycyjnych zaprzężonych, to wszystko pod dowództwem gen. Bielińskiego. Tak z gen. Pacem, jako też nawet i gen. Bielińskim, należy Generałowi być w ciągłej korespondencyi. Mogą zajść okoliczności, że współdziałanie tego ostatniego do jednego

celu z Panem Generałem byłoby użyteczne, a nawet i potrzebne; względem czego generał ten będzie miał stosowną instrukcyą.

Dopóki działania głównego wojska nie zaczną wywierać swojego wpływu na armią Feldmarszałka, postępowanie Pana Generała powinno być oznaczone jak największą przezornością. Nic nie należy Mu ryzykować, a mieć zawsze na głównym celu utrudzanie nieprzyjacielowi przeprawy Wisły, spóźnianie wszystkich celów, do tego dążących, a nadewszystko obronę Warszawy.

I ja także w działaniach głównego wojska nie spuszczam z oka tego tak ważnego przedmiotu i posuwając się wzdłuż prawego brzegu Buga, zawsze gotów będę debuszować na drugą stronę, w tył Feldmarszałka, dla zatrzymania jego przeprawy i działań przeciwko Warszawie; co więcej, w pierwszych dniach mojego ruchu jedna dywizya piechoty pod dowództwem pułkownika Henryka Kamieńskiego stać będzie między Zegrzem i Serockiem, gotowa dać wsparcie Generałowi, gdybyś go gwałtownie potrzebował, albo też [dla] udania się za mną, jeżeli tego okoliczności wymagać będą.

Pan Generał będziesz ze mną w codziennej korespondencyi, a nawet i częściej, gdy tego będzie potrzeba. Oprócz tego będziesz korespondował z gubernatorem Warszawy, z gen. Pacem, z gen. Bielińskim w Potyczy i Rząd narodowy zawiadamiać będziesz o ważniejszych wypadkach.

Naczelny Wódz *Skrzynecki.*

Jeżelibyś Generał spostrzegł, że nieprzyjaciel w skutku naszych działań zaczyna ustępować, należy posuwać się za nim i korzystać z każdej okazyi szkodzenia mu, zachowując jednak największą w tej mierze ostrożność.

158.

Rozkaz dla wojska na dzień 28, 29, 30 kwietnia.

Organizacya, przepisana dla wojska rozkazem z dnia 27 m. b. i r. b., zostaje utrzymana, jako to:

Dywizya 1-sza, generał Rybiński	Pułki 1-szy i 5-ty liniowe, gen. Ramorino.
	2-gi i 14-ty liniowe, pułk. Krasicki.
Dywizya 3-cia, gen. Małachowski	Pułki 4-ty i 8-my liniowe, gen. Bogusławski.
	5-ty strz. piesz. i 20-ty liniowy, gen. Andrychiewicz.
Dywizya 4-ta, gen. Milberg	Pułki grenadyerów i nowej formacyi.
	1-szy i 3-ci strz. pieszych.
Dywizya 5-ta, pułkownik Henryk Kamieński	Pułki 3-ci i 6-ty liniowe, pułkownik Zawadzki.
	Weterani i 15-ty nowej formacyi.
	Strzelcy Sandomierskie.

Korpus generała Umińskiego.

Dywizya 2-ga, generał Giełgud	Pułki 2 gi i 4-ty strz. piesz. gen. Czyżewskiego.
	7-my i jeden nowej formacyi, który przez gen. Krukowieckiego na d. 29 b. m. ma być przysłany.
	Batalion wolnych strzelców Podlaskich podpułkownika Kuszla.
pod dowództwem generała Ruttié	Pułki 4-ty ułanów, 1-szy Mazurów, pułk jazdy Podlaskiej pułkownika Kuszla.

Co do artyleryi, zmianie ulega tylko baterya majora Turskiego, która przechodzi do dywizyi 2-giej piechoty, ta zaś artylerya, która dotąd była przy tej dywizyi, zostaje pod rozkazami pułkownika Piętki, inne zaś baterye zostają przy dywizyach, do jakich dawniej należały.

Co do jazdy, ta zatrzymuje dotychczasową organizacyą, o ile takowa szczegółowymi rozkazami zmodyfikowaną nie będzie.

Zmiany, mające nastąpić w skutku niniejszego rozkazu, będą się uskuteczniać w miarę, jak tego dozwolą

ruchy wojska, tak jednak, ażeby w przeciągu dni kilku cała organizacya ukończoną była. Tymczasem pułki i korpusa, odbierające niniejszem nowe przeznaczenia, trzymać się będą dywizyj, do których dotąd należą.

W dniu jutrzejszym park rezerwowy, znajdujący się na Pradze, wyruszy z miejsca o 5-tej rano i uda się do Modlina.

Pierwsza dywizya piechoty wyjdzie z Miłosny o 4-tej godz. zrana i uda się do Nieporętu.

Korpus rezerwowy gen. Skarżyńskiego wyjdzie z obozu o 5-ej godz. zrana i uda się przez Okuniew, Mamki do Kobiałki na trakcie, idącym z Pragi do Nieporętu.

Dywizya 3-cia wyruszy z obozu o godz. 6-tej zrana i uda się najprostszą drogą do Grodziska na trakcie z Pragi do Radzymina, gdzie obozować będzie.

Gen. Łubieński wyruszy z obozu o 6-tej zrana, pójdzie przez Okuniew i stanie obozem pod Mamkami.

Pułk 3-ci piechoty liniowej z 4-ma działami pozostanie pod Cyganką aż do południa i uda się za dywizyą do Okuniewa.

Wojsko, będące dotąd pod rozkazami generała Umińskiego, wyruszy z obozu o godz. 4-tej zrana i uda się do Radzymina pod dowództwem generała Tomickiego. Jeden szwadron zostanie pod Pustelnikiem aż do godz. 12-tej, o której uda się za dywizyą. W Wiązowni pozostaje batalion z dywizyi generała Giełguda i działa czterofuntowe. Bataliony zaś 4-go pułku z artyleryą, do armii należącą, wyjdą z Wiązowni o godz. 5-tej zrana i przez Miłosną udadzą się do swej dywizyi pod Grodzisk.

Każda dywizya wyśle naprzód oficera kwatermistrzostwa, który obierze dla niej obozowisko.

Główna kwatera będzie na Pradze.

Przypominają się uwagi, tyczące się maroderów i nieprawnych bagażów, podane w rozkazie dziennym dnia 26 b. m.

159.

Rodacy![1]

Wojsko polskie wstępuje na waszą ziemię. Dzieci jednej Matki, Polacy! łączcie się z nami dla zrzucenia obrzydłego jarzma niewoli. Rzucajcie wasze domy, wasze dostatki, rzućcie wszystko, co wam dotąd miłem było i łączcie się dla odzyskania najwyższego dobra: niepodległości Ojczyzny naszej.

Lecz nie łudźmy się przyszłością. Czekają nas ciężkie prace i krwawe boje. Mamy do czynienia z potężnym nieprzyjacielem. Siły jego są ogromne, panowanie szerokie. Ciężka i krwawa będzie walka. Lecz pomni na to, że Bóg daje siłę jedności, daje zwycięstwo męstwu i wytrwałości, wezwijcie w świętej sprawie naszej Jego Imię na pomoc i w Religii szukajcie wsparcia, kierunku i pociechy. Temi natchnieni prawidłami, możemy osiągnąć najwyższe dobro ziemskie: wolność Ojczyzny naszej. »Wolności! Wolności!« wołajmy wszyscy, do niej dążmy, o nią się dobijajmy; bez niej niema zasługi przed Bogiem. Bodajbym mógł wlać w was tę prawdę, że Naród, dobijający się o to, co jest najświętszego na ziemi, w natchnieniach Religii znajdzie najwierniejszą pomoc do osiągnienia zamiarów swoich. Narody i trony upadły, skoro odstępowały od tych odwiecznych zasad. Przeznaczeniem królów jest czynić ludzi lepszymi i na tem tylko opiera się świętość i prawość ich tronów. Lecz kiedy monarcha sam targa te święte węzły, które go z ludem łączą, kiedy posłuszeństwo jego nieprawej woli wiedzie do nieposłuszeństwa przeciw Bogu, wtenczas podniesienie oręża jest rzeczą sprawiedliwą, jest konieczną. Obejrzyjcie się tylko, Polacy, na stan polskiej ziemi! Zniknął majestat ojczyzny naszej, zaparte drogi obywatelstwa, ścieżki nawet cnót domowych zagrożone; nasze dusze krzepły w poddaństwie, a dostatkami na-

[1] Odezwa litografowana (p. w.).

szymi karmiliśmy swawolę przemocy. Rządzeni przez zepsutych ludzi, upadlaliśmy codzień charakter narodowy. Jedyną dążnością rządów naszych było, ażeby nas wywłaszczyć z tego wszystkiego, cokolwiek tylko w obliczu nieba i ziemi człowieka uzacnić może.

Z takich to pobudek, bracia, wzywam was do oręża. Do was się odzywam, mieszkańcy Litwy, Wołynia, Podola i Ukrainy. Teraz lub nigdy jest pora zrzucenia haniebnego jarzma. Już powodzenia nasze świadczą, że Bóg sam na tę naprowadził nas drogę. Ufajmy Jego pomocy i łączmy się z orężem w ręku, z nadzieją w sercu. Być może, że w pierwiastkach doznacie niepowodzenia, lecz niech to nie zraża was; oswojenie tylko z bojem, śmiałość i wytrwałość do zwycięstwa prowadzą.

Nie przeciw narodowi rosyjskiemu podnosimy oręże. Lud ten wielki, szlachetny jednego z nami jest szczepu. Przymioty i siły jego, fałszywą polityką przez zawziętych wrogów naszych kierowane, godne są lepszego przeznaczenia. Jego prawa, jego religia będą przedmiotem tem większego poszanowania naszego, im świętsze są dla nas prawa i wiara ojców naszych. Nie z nim prowadzimy wojnę, lecz z owym duchem despotyzmu, który ich pognębił i nas uciskał.

Czernią nas wrogi nasze przed światem, jakobyśmy jakobinizmu powodowani byli zasadami. Oświadczamy przed Bogiem i światem, że religia ojców naszych, że monarchia konstytucyjna, święte prawa, spokojność, porządek towarzyski są i będą jedynemi naszemi prawidłami.

Raz jeszcze powtarzam: niełatwe będzie zwycięstwo. Czekają nas ogromne prace, ofiary osób i dostatków, a może i częste klęski. Długą prowadząc wojnę, może życie tułacze, może śmierć męczeńska grozić nam będzie, ale ufni w Bogu, nie cofniemy kroku, a walcząc w imię religii i wolności, zasłużym się w obliczu tego Boga, który jedność, męstwo i wytrwałość zwycięstwem nadgradza.

Niech żyje wolność pod opieką religii i prawa. Niech żyje Polska pod opieką Boga!

Dan w Głównej kwaterze dnia 1-go maja 1831 roku.

Naczelny wódz siły zbrojnej narodowej
(podp.) *Skrzynecki.*

160.

Rodacy!

Wojsko polskie wstępuje na waszą ziemię, na ziemię, przed laty kilkudziesiąt z obrazą praw Boskich i ludzkich narodowi polskiemu wydartą. Słuchajcie! Wódz naczelny siły zbrojnej narodowej przemawia do was, Litwini, Wołynianie, Podolanie, Ukraińskiej ziemi i innych części dawnej naszej ojczyzny obywatele i mieszkańcy. Ojczyzna woła: Powstańcie! Któryż z was na to tak święte hasło nie odbiegnie domu, nie poświęci dostatków i życia? Polska krew żyły wasze przebiega, jesteście synami tej matki, co rozszarpana przemocą, przez cnoty wasze i męstwo chce do dawnego życia powrócić. Nadeszła chwila, gdzie sprawiedliwość Boska okaże, że dzieło gwałtu i zdrady upaść musi koniecznie, a niewinność i cnota wyjdzie z morderczej walki zwycięsko. Złączmyż więc wszystkie dążenia i siły w jedno ogniwo i powiedzmy sobie nawzajem: Teraz lub nigdy!

Udając się w ten święty zawód, nie łudźmy się jednak łatwościami przyszłości. Czekają nas ciężkie prace, spotkają krwawe boje! Pasujemy się z ogromnym nieprzyjacielem. Siły jego są tak wielkie, jak były te chytre podstępy, co naszą Ojczyznę zagarnęły; panowanie jego tak niezmierne, szerokie, jak jego polityka jest chciwa i całą Europę podkopująca. Nie lekkie przeto utarczki mamy przed sobą, ale przykre, mozolne i krwawe boje, które Bóg niewątpliwie ścisłą jednością związanym w męstwie i cnotach obywatelskich stale wytrwałym nakoniec zwycięstwem nagrodzi i sprawiedliwych zwycięzców pod swoję weźmie opiekę.

Bracia! biorąc oręż do rąk waszych, pokrzepcie ducha waszego tą myślą, że Bóg potężny walczy za naszą stroną, że w jego potężnej prawicy są: wolność ludów, nasza święta sprawa i te wszechmocne wyroki, które nas znowu w jedno potężne ciało skleić mają. Kto z wiarą i cnotą zaczyna, ten się przeciwieństw nie lęka i gardzi piekielną potwarzą nieprzyjaciela, który po świecie okrzykuje, żeśmy się targnęli na wywrócenie obyczajów, prawa i wiary, że chcemy zniszczyć wszelki towarzyski porządek, że bunt jest naszym żywiołem, a sprzymierzeńcami wiarołomstwo i ohydna zdrada. Obłudnicy! lat kilkadziesiąt zbrodnie po zbrodniach na nas dokonywają, a teraz śmieją w Europę wmawiać, iż są tarczą cnoty i obroną cywilizacyi. Nikczemni! My pragniem tylko sprawiedliwości i przodków naszych dziedzictwa, chcemy wolności i panowania cnoty, nie chcemy jarzma przemocy, które na karki nasze wtłoczyli. Myśmy natenczas powstali, gdy wszystkie prawa Boskie i ludzkie pogwałcono nad nami. Bóg nasze przedsięwzięcia wspierał dotychczas, nikt nam nie podał pomocnej ręki. Bóg nie opuści tej świętej sprawy, jeśli Mu szczerze ufać będziemy, bo w Jego ręku jest siła; bez Niego najprzeważniejsza na oko potęga jest niczem.

Czemże możemy uzyskać to wsparcie, którego nie oczekujmy od ludzi? Wiarą i cnotą. Te są podstawy, na których wznieść jedynie zdołamy świętą bytu narodowego budowę. Nie ma ich odwieczny nieprzyjaciel naszej Ojczyzny, bo on jedynie własnym siłom zaufał i w tej ufności wszelkiemi przełożeniami naszemi pogardził, bo chytrość, podstęp, oszczerstwo jest znaną dobrze jego potęgi zasadą, bo niecna duma czyni go ślepym na liczne cuda i dziwy, które Bóg w czasach obecnych przed oczyma ludów objawia, bo zawarł uszy na głos sprawiedliwości odwiecznej, bo nie chce wierzyć tej prawdzie, że to, co wydarł przemocą, rychlej czy później z lichwą musi powracać.

Tak jest, Polacy, wolność jest darem Boga, a ta nie może się ustalić, tylko przez religią jako jedyną władzę, która utrzymuje porządek między ludźmi bez pomocy miecza. »Wolności! wolności!« wołajmy wszyscy, do niej dążmy, o nią się dobijajmy[1]. Bez niej nie masz szlachetności moralnej, a zatem nie masz zasługi przed Bogiem.

Obywatele i mieszkańcy Litwy, Wołynia, Podola, Ukrainy i innych części dawnej naszej Ojczyzny, bierzcie się do oręża! Teraz lub nigdy jest pora zrzucenia haniebnego jarzma. Dla niepodległości Ojczyzny połączcie wszystkie wasze siły z naszemi, ufajcie Bogu i dobrej sprawie, a pewnie z tej świętej walki zwycięzcami wyjdziemy.

Lecz obok wysileń i znojów i w chwili nawet, gdy serca wasze zapał wojenny rozogni, pamiętajmy, że naród rosyjski jest naszym bratnim narodem. Jest to lud wielki i szlachetny, którego przymioty i siły, fałszywą na teraz polityką kierowane, godne są lepszego przeznaczenia. Nie z nim prowadzimy wojnę, lecz z zaślepionymi służalcami despotyzmu. Pamiętajmy także szanować religią obrzędu greckiego. Zasłużmy sobie u tego duchowieństwa i ludu na sławę prawdziwych chrześcijan, którzy prześladować różnowiernych nie lubią; zawrzyjmy usta potwarzy i przewrotnej obłudzie, która nas wystawia, jakobyśmy greckiemu kościołowi rzymskie wyznanie gwałtem narzucać chcieli, a wyrwiemy przez to broń fanatyzmowi, który przed laty kilkudziesiąt na polach Ukrainy krew niewinną rozlewał. Wspólny nasz Ojciec w niebie przyjmuje modły, z serca idące, z niepojętą nam miłością od ludzi wszystkich wyznań; i nam należy rozszerzać Boskie królestwo na ziemi, szanując kościoły, duchowieństwo i obrzędy wszelkiego, a mianowicie greckiego wyznania. Szanowanie wyznań religijnych rozkrzewia miłość między ludźmi pra-

[1] W rękopisie przekreślono: »Tak jest Polacy! Wolność i sprawiedliwość są w ręce Boga«, a natomiast dopisano na boku ustęp: »Tak jest Polacy... o nią się dobijajmy«. Niżej inną ręką dopisek: »Poprawka własnoręczna Skrzyneckiego. Tę zaś proklamacyą redagował podobno z Horodyskim«.

wdziwie chrześcijańską. Wyznając te prawdy, walczmy więc w wspólnej miłości i zgodzie siłą oręża i cnoty o dobro najwyższe dla ludzi, o czystą wolność, zasadzoną na porządku i cnocie. W dążeniach zaś naszych ciągłych i szczerych podnośmy oczy nasze ku niebu, bo tam jest źródło wszelkiego dobra na ziemi, i wołajmy zgodnemi usty: Niech żyje wolność pod opieką Boga! Niech żyje Polska pod opieką swobody i prawa!

161.

(Do str. 531 i 616, t. II).

Stan obecnych do boju w dniu 8-ym maja 1831.

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie		Dział
								wierzchow.	artyleryz.	
1. dyw. piechoty g. bryg. Rybiński	1. pułk piech. liniowej	3	—	—	45	1698	1743	—	—	—
	5. » » »	3	—	—	39	1935	1974	—	—	—
	2. » » »	3	—	—	49	2074	2123	—	—	—
	12. » » »	2	—	—	38	1509	1547	—	—	—
	½ komp. 1. komp. poz. art. pieszej	—	—	½	4	134	138	—	110	6
	1. komp. lekka artyler. pieszej	—	—	1	9	195	204	—	150	12
	Ogół . . .	11	—	1½	184	7545	7729	—	260	—
2. dyw. piech. g. br. Gielgud	2. pułk strzel. piesz. .	3	—	—	45	1653	1698	—	—	—
	4. » » » .	3	—	—	47	2027	2074	—	—	—
	7. » piech. linowej	3	—	—	45	1964	2009	—	—	—
	½ komp. 1. komp. poz. art. pieszej	—	—	½	6	160	166	—	120	6
	2. komp. lek. art. piesz.	—	—	1	9	187	196	—	146	12
	Ogół . . .	9	—	1½	152	5991	6143	—	266	—
3. d. p. g. br. Małachowski	4. pułk piech. liniowej	3	—	—	44	2160	2204	—	—	—
	8. » » »	3	—	—	43	1877	1920	—	—	—
	5. strzelców pieszych	3	—	—	60	1893	1953	—	—	—
	Pułk weteranów czynnych	2	—	—	37	1258	1295	—	—	—
	3. komp. poz. art. piesz.	—	—	1	8	227	235	—	190	12
	Ogół . . .	11	—	1	192	7415	7607	—	190	—

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie		Dział
								wierzchow.	artyleryez.	
4. dyw. piech. gen. bryg. Milberg	Pułk grenadyerów	4	—	—	54	2545	2599	—	—	—
	15. pułk piechoty	2	—	—	40	1271	1311	—	—	—
	1. pułk strzel. piesz.	4	—	—	63	2425	2488	—	—	—
	3. » » »	3	—	—	54	2185	2239	—	—	—
	4. komp. pozyc. artyl. pieszej	—	—	1	7	277	284	—	168	8
	4. komp. lekka artyl. pieszej	—	—	1	7	157	164	—	147	10
	Ogół	13	—	2	225	8860	9085	—	315	—
5. dyw. piech. gen. bryg. Kamieński	3. pułk piech. lin.	3	—	—	56	1977	2033	—	—	—
	14. » » »	3	—	—	64	2056	2120	—	—	—
	6. » » »	3	—	—	47	2162	2209	—	—	—
	20. » » »	3	—	—	48	1863	1911	—	—	—
	5. komp. pozyc. artyl. pieszej	—	—	1	7	172	179	—	137	6
	3. komp. lekka artyl. pieszej	—	—	1	8	197	205	—	150	12
	Ogół	12	—	2	230	8427	8657	—	287	—
Rezerw. artyler.	2. komp. pozyc. artyl. piszej	—	—	1	10	263	273	—	221	12
	8 ręcznych kozłów rakietn. piesz.	—	—	—	3	53	56	—	46	—
	Ogół	—	—	1	13	316	329	—	267	—
Strzelcy wolni	Batalion strzelców Podlaskich	—	—	—	22	381	403	—	—	—
	Batalion strzelców Sandomierskich	—	—	—	19	564	583	—	—	—
	Ogół	—	—	—	41	945	986	—	—	—
	Oddział batalionu saperów	—	—	—	9	247	256	—	—	—
	Legia Litewska i Wołyńska piesza	—	—	—	12	513	525	—	—	—

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie		Dział
								wierzchow.	artylerycz.	
1. korpus jazdy gen. dyw. Umiński	3. pułk strzelców kon.	—	4	—	19	497	516	503	—	—
	Pułk jazdy Augustowskiej	—	4	—	36	589	625	533	—	—
	4. pułk ułanów	—	4	—	21	506	527	515	—	—
	Pułk jazdy Lubelskiej	—	5	—	42	622	664	593	—	—
	Pułk jazdy Sandomierskiej	—	4	—	37	465	502	423	—	—
	Pułk jazdy Płockiej	—	4	—	32	454	468	493	—	—
	3. bat. lekka art. kon.	—	—	1	7	192	199	124	150	8
	Ogół	—	25	1	194	3325	3519	3184	150	—
2. korpus jazdy g. bryg. Łubieński	5. pułk strzelców kon.	—	4	—	33	475	508	475	—	—
	2. » Mazurów	—	5	—	60	732	792	766	—	—
	4. » strzelców kon.	—	4	—	23	561	584	546	—	—
	6. » ułanów	—	3	—	23	397	420	391	—	—
	Pułk jazdy Kaliskiej	—	3	—	37	480	517	441	—	—
	Dywiz. legii Litewskiej i Wołyńskiej	—	2	—	11	294	305	258	—	—
	Dywiz. 7. pułku ułan.	—	2	—	12	253	265	259	—	—
	2. bat. lekka art. kon.	—	—	1	7	197	204	120	108	8
	Ogół	—	23	1	206	3389	3595	3256	108	—
Korpus rez. jazdy g. bryg. Skarżyński	2. pułk strzelców kon.	—	4	—	43	581	624	590	—	—
	Dywizyon karabinier.	—	2	—	17	263	280	269	—	—
	Dywizyon jazdy Poznańskiej	—	2	—	13	273	286	275	—	—
	2. pułk ułanów	—	4	—	31	571	602	565	—	—
	5. » »	—	4	—	26	382	408	383	—	—
	3. » »	—	4	—	28	514	542	545	—	—
	1. » Mazurów	—	4	—	30	528	558	524	—	—
	1. bat. lekka art. piesz.	—	—	1	9	191	200	120	108	8
	Ogół	—	24	1	197	3303	3500	3271	108	—
Oddzielne komendy jazdy	1. pułk strzel. kon.	—	4	—	33	591	624	598	—	—
	1. p. jazdy Krakow.	—	4	—	36	573	609	569	—	—
	1. pułk ułanów	—	4	—	36	584	620	592	—	—
	Ogół	—	12	—	105	1748	1853	1759	—	—
Rez. art. kon.: 4. bat. lek. art. kon.		—	—	1	12	279	291	174	150	12
Pułk jazdy Podlaskiej		—	5	—	27	579	606	591	—	—

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie wierzchow.	Konie artyleryz.	Dział
Korpus gen. bryg. Dziekoński	4-ty batal. 2-go pułku piech. lin.	1	—	—	8	512	520	—	—	—
	Batalion złożony	1	—	—	13	464	477	—	—	—
	10. pułk piech. lin.	2	—	—	31	1479	1510	—	—	—
	11. » » »	3	—	—	39	1873	1912	—	—	—
	Oddział strzel. celnych	—	—	—	11	203	214	—	—	—
	2. pułk jazdy Sandomierskiej	—	2	—	23	297	320	278	—	—
	2. pułk jazdy Kaliskiej	—	4	—	39	704	743	711	—	—
	Szwadron Orła Białego	—	1	—	19	136	155	196	—	—
	» im. ks. Józefa Poniatowskiego	—	1	—	7	99	106	91	—	—
	Szwadron 2-go pułku Krakusów	—	1	—	2	40	42	44	—	
	Artylerya	—	—	—	4	73	77	—	84	4
	Ogół	7	9	—	196	5880	6076	1320	84	—
Zebranie ogółów		63	78	13	1995	58762	60757	13555	2185	136
Szwadrony rezerwowe pułk. Dembiński	Strzel. konnych	—	—	—	25	582	607	154	—	—
	Ułanów	—	—	—	23	588	611	139	—	—
	Ogół	—	—	—	48	1170	1218	293	—	—
Warszawa	9. pułk piechoty	—	—	—	54	1677	1731	—	—	—
	13. » »	—	—	—	29	1287	1316	—	—	—
	21. » »	—	—	—	42	1324	1366	—	—	—
	23. » »	—	—	—	42	1537	1579	—	—	—
	Bater. artyleryi rezerw.	—	—	—	24	948	972	—	—	—
	Park	—	—	—	13	568	581	—	1127	—
	Komp. rzemieślnicza	—	—	—	10	116	126	—	—	—
	Dyrekcya arsen. składowego	—	—	—	—	130	130	—	—	—
	Pracownia ogniów wojennych	—	—	—	2	68	70	—	—	—
	Batal. 3-ci korpusu zakładu piech.	—	—	—	15	318	333	—	—	—
	Zakład pułku grenadyerów	—	—	—	5	120	125	—	—	—
	Zakład 4-go pułku piechoty liniowej	—	—	—	3	131	134	—	—	—
	Zakład 19-go pułku piechoty liniowej	—	—	—	5	341	346	—	—	—

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyl.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie		Dział
								wierzchow.	artylerycz.	
Warszawa	Zakład 20-go pułku piechoty liniowej . .	—	—	—	4	230	234	—	—	—
	Zakład weteran. czynnych	—	—	—	6	124	130	—	—	—
	Zakład 5-o pułku strzelców konnych . . .	—	—	—	8	187	195	46	—	—
	Zakład karabinierów .	—	—	—	1	27	28	26	—	—
	» 5-go pułku ułanów	—	—	—	4	75	79	62	—	—
	Zakład 6-go pułku ułanów	—	—	—	9	160	169	5	—	—
	Szwadr. 4-y pułku 1-go jazdy Sandomiersk.	—	—	—	8	122	130	132	—	—
	Oddział jazdy legii Litewskiej i Wołyńsk.	—	—	—	2	60	62	—	—	—
	Oddział piechoty legii Litew. i Wołyń. . .	—	—	—	4	85	89	—	—	—
	Ogół . . .	—	—	—	290	9635	9925	271	1127	—
	W marszu 16-ty pułk piechoty	—	—	—	38	1447	1485	—	—	—
	Pułtusk: 18-ty pułk piechoty	—	—	—	53	2409	2462	—	—	—
	W marszu 19-ty pułk piechoty	—	—	—	45	1538	1583	—	—	—
	Kielce: pułk 2-gi jazdy Krakowskiej . . .	—	—	—	38	574	612	542	—	—
	Ogół . . .	—	—	—	174	5968	6142	542	—	—
Twierdza Modlin	1. komp. artyl. garniz.	—	—	—	5	216	221	—	—	—
	Oddział saperów . .	—	—	—	5	148	153	—	—	—
	4-ty batal. 4-go pułku piech. lin.	1	—	—	16	815	831	—	—	—
	4-ty batal. 3-go pułku strzelców piesz. . .	1	—	—	16	786	802	—	—	—
	4-ty batal. 8-go pułku piech lin.	1	—	—	15	728	743	—	—	—
	17. pułk piechoty . .	3	—	—	65	1974	2039	—	—	—
	Rez. puł. 8-o piech. lin.	—	—	—	5	103	108	—	—	—
	Oddz. 3. bat. 18-o piech.	—	—	—	6	430	436	—	—	—
	Kompania robocza .	—	—	—	1	89	90	—	—	—
	Oddział jazdy Płockiej	—	—	—	5	59	64	86	—	—
	Ogół . . .	6	—	—	139	5348	5487	86	—	—

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyl.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Konie		Dział
								wierzch.	artylerycz.	
Twierdza Zamość	4-ty batal. 3-go pułku piech. lin.	1	—	—	8	814	822	—	—	—
	4-ty batal. 7-go pułku piech. lin.	1	—	—	21	940	961	—	—	—
	4-ty batal. 2-go pułku strzelców piesz.	1	—	—	14	515	529	—	—	—
	4-ty batal. 4-go pułku strzelców piesz.	1	—	—	14	834	848	—	—	—
	Oddział saperów	—	—	—	4	214	218	—	—	—
	2-ga komp. art. garniz.	—	—	—	4	220	224	—	—	—
	Bat. 3-ci weter. czyn.	—	—	—	13	39	52	—	—	—
	Oddz. komp. rzemieśl.	—	—	—	1	16	17	—	—	—
	Komp. hakowników	—	—	—	—	93	93	—	—	—
	Oddział Krakusów	—	—	—	2	54	56	61	—	—
	Ogół	4	—	—	81	3739	3820	61	—	—
Ogół generalny		73	78	13	2727	84622	87349	14808	3312	—

162.

Stan obecnych do boju.

Wojsko polskie. *Wola dnia 12 maja 1831*

Wyszczególnienie korpusu	Ilość szwadronów, batalionów	Oficer.			Pocląg	Ogół	Koni				
		wyższych	niższych	Podofic., treb. i żołnierzy			oficersk.	wierzch.	ar tyler.	pociągow.	Ogół
Pułk 1-y ułanów	4	2	34	657	23	716	108	630	—	40	778
Szwadron 2-gi jazdy Płockiej	1	1	12	168	—	181	40	174	—	—	214
Szwadron 4-ty jazdy Płockiej Szwadron 5-ty jazdy Płockiej	2	1	15	256	—	272	48	267	—	—	315
Ogół	7	4	61	1081	23	1169	196	1071	—	40	1307

Wyszczególnienie korpusu	Ilość szwadronów batalionów	Oficer. wyższych	Oficer. niższych	Podofic., tręb. i żołnierzy	Pociąg	Ogół	Koni oficersk.	Koni wierzch.	Koni artyler.	Koni pociągow.	Koni Ogół
Pułk 1. strzel. piesz.	4	3	62	2391	42	2498	27	—	—	90	107
Batalion 1. i 2. pułku 16-go piech. lin.	2	2	38	1315	26	1381	12	—	—	45	57
Batalion 4. pułku 3-go strzelców pieszych	1	2	15	711	8	736	6	—	—	3	9
Batalion 4. pułku 4-go piech. liniowej	1	2	14	787	—	803	6	—	—	1	8
Batalion 2. pułku 18-go piech. liniowej	2	2	39	1526	20	1587	20	—	—	28	48
Ogół	10	11	168	6730	96	7005	72	—	—	167	229
Dywizyon bateryi 4. artyleryi konnej	—	—	3	79	—	82	9	52	48	2	111
Pluton artyl. pieszej	—	—	1	25	—	26	1	—	—	12	13
Ogół	—	—	4	104	—	108	10	52	48	14	124
Zebranie											
Jazda	7	4	61	1081	23	1169	196	1071	—	40	1307
Piechota	10	11	168	6730	96	7005	72	—	—	168	229
Artylerya	—	—	4	104	—	108	10	52	48	14	124
Ogół	17	15	233	7915	119	8282	278	1123	48	221	1660

Przybyło: W jeździe: z lazaretu żołnierzy 16; w piechocie: oficer wyższy 1, żołnierz z ochoty 1. Wyzdrowiało 57—59.

Ubyło: W jeździe: nic; w piechocie: oficer wyższy 1 na dowódcę pułku 6-go strzelców pieszych; oficer wyższy 1, niższych 2, podoficerów i żołnierzy 169, do lazaretu 172.

Przybyło. W artyleryi nic; ubyło nic.

Dowódca oddzielnego korpusu gen. bryg. *A. Jankowski.*

163.

Stan rzeczywisty obecnych ludzi i koni, znajdujących się na dniu 17-tym mies. maja w parku rezerwowym artyleryi.

Z parku rezerwowego artyleryi.

Oficer wyższy	1
Oficerów niższych	6
Podoficerów	13
Żołnierzy frontowych	355
Niefrontowych	11
Dobosz	1
Razem	387

Przykomenderowani z kompanii rzemieślniczej.

Oficer	1
Podoficerów	2
Żołnierzy	19
Razem	22

Koni.

Offcerskich	10
Skarbowych	700
Razem	710

Stan rzeczywisty amunicyi, znajdującej się na dniu 17-tym mies. maja w parku rezerwowym artyleryi.

Wozów 12 funtowych	32
» 6 »	40
» $^1/_2$ pudowych	31
» $^1/_4$ »	23
» z ładunkami jazdy	5
» » piechoty	15
Lawet 12 funtowych	1
» 6 »	3
» $^1/_2$ pudowych	2
» $^1/_4$ »	1

Kuźni 3
Wozów do posługi 6
Wozów chlebowych 2

Komendant parku rezerwowego artyleryi major *Koryzna*.

164.

Ruch na dzień 13-ty maja 1831 r.

Dywizya 5-ta gen. Kamieńskiego.

Jazda i artylerya rezerwowa uda się najkrótszą drogą do Nieporęta, gdzie zajmie obóz marszowy stosownie do największej swojej wygody.

Dywizya 3-cia rezerwowa uda się najkrótszą drogą pod Kobiałkę, na trakt, prowadzący z Pragi do Nieporęta.

Za dywizyą 3-cią pójdzie 2-ga i stanie obozem, przeszedłszy Grodzisk, stosownie do największej wygody swojej.

2-gi korpus jazdy pójdzie zpod Dębego po szosie aż do Wawru, skąd obróci się na prawo i stanie obozem pod Białołęką stosownie do największej swojej wygody.

Gen. Rybiński z całą swoją komendą uda się ze Stojadeł...

165.

Instrukcya na dzień 19-ty maja 1831.

Nieprzyjaciela główne siły znajdują się około Śniadowa, zajmuje mocno Jakać i stoi przed Kleczkowem. Gen. Giełgud, wzmocniony gen. Dembińskim, rozpoczyna atak o godzinie 9-tej, przeprawia się przez Ruż, spędza Sackena, zajmuje Miastków, stąd wysyła oddziały ku Łomży i Nowogrodowi, z główną zaś siłą we dwóch kolumnach udaje się przez Tarnowo, Usznik ku Śniadowu i atakuje nieprzyjaciela, gdzie go napotka.

Skoro kolumny gen. Giełguda zaczną mijać Tarnowo, korpus rezerwowy przejdzie Ruż pod Kleczkowem i uda

się przez Kamionkę ku Śniadowu, równając się na wysokość kolumn gen. Giełguda, któren pociągnie się w lewo.

Gen. Jankowski, skoro spostrzeże kolumny rezerwy, debuszujące z Kleczkowa, rozpocznie przeprawę i atak na Jakać; a skoro atak naszego lewego skrzydła postępować będzie ku Śniadowu, generał Jankowski brać się będzie w prawo; jeżeli spostrzeże, że odwrót nieprzyjacielski traktem tykocińskim się rozpoczyna, starać się będzie uprzedzać na tym trakcie kolumny nieprzyjacielskie. Lecz jeżeliby nieprzyjaciel do Łomży się cofał, tedy gen. Jankowski prosto za nim natarczywie uderzać będzie. Na trakt tykociński wysłałby tylko mocny oddział, a w takim przypadku rezerwa, a jeszcze bardziej gen. Giełgud, mijając Śniadów, starać się będą uprzedzić nieprzyjaciela na trakcie łomżyńskim i pod Łomżą. Poleca się artyleryi, ażeby nie strzelała w znacznych odległościach i nie nadto.

Polegam na wojsku, że wypełni swoję powinność.

166.

Sztab główny do JWgo Generała Giełguda.

Nr. 769. *W Troszynie dnia 19 maja 1831 r.*

Przesyłam Panu Generałowi w załączeniu instrukcyą na dzień dzisiejszy, do której ducha masz się ściśle stosować. Nie rozumiem, dlaczego nie uskuteczniłeś danego przezemnie polecenia, aby swoją przednią strażą wczoraj jeszcze zająć Miastków i obozować z całym korpusem nad lewym brzegiem Ruża. Zdaje mi się, że przez to byłbyś Generał uniknął ataku, który pewnie czeka dywizyą Generała na samym wstępie dnia dzisiejszego.

Gen. Dembiński wzmacnia korpus Generała, szczególniej co do jazdy, i będzie mieć dowództwo całej jazdy.

---

[1] Dopisek inną ręką: »6 armat 12-funtowych od Jankowskiego«.

Pan Generał masz posłać gen. Dembińskiego z sześcioma batalionami i sześcioma działami pozycyjnemi i czterema lekkiemi, z jednym pułkiem jazdy starej i jazdą Płocką do Łomży dla atakowania tego miasta. Pułkownik Koss ma dowodzić piechotą w tej wyprawie.

Z resztą swojego korpusu Pan Generał masz się posunąć po szosie na stanowisko pod Chojny, gdzie uważać będziesz nieprzyjaciela, naprzeciwko Kleczkowa będącego, a w całej sile w Śniadowie zostającego. Oświecać się masz Generał od Nowogrodu.

Może być, że nieprzyjaciel w ciągu ataku na Łomżę wyśle jaki mocny oddział; dlatego masz Pan Generał kawaleryą uważać z pozycyi swojej pod Chojnami tak od strony Kleczkowa, jako też od Śniadowa, ażeby zawczasu przestrzedz gen. Dembińskiego.

Pod Łomżą mają być fortyfikacye, o których jednak dobrej niema wiadomości. Nakoniec przy wysłaniu gen. Dembińskiego należy się dobrze zapewnić od mieszkańców o sile nieprzyjaciela tak pod Kleczkowem, jako i w Łomży.

Zresztą wykonanie niniejszego rozkazu zostawiam roztropności Pana Generała i informacyom, jakie na miejscu poweźmiesz.

Przybywszy gen. Dembiński do Łomży, zruci natychmiast mosty na Narwi, ale tak, ażeby ich nieprzyjaciel w 24 godzin nie mógł zreparować. Pułkownik Kiekiernicki ma się znajdować przy tej wyprawie, do której mają być użyte pułki 4-ty strzelców pieszych i 7-my liniowy.

W tym samym momencie ma wyjść pułkownik Sierakowski i opanować Nowogród.

167.

Ruch wojska na dzień 21-szy maja.

W kwaterze głównej w Kołomyi d. 20 maja 1831 r., o godzinie 11-tej w nocy.

Jutro rano o godz. 5-tej gen. Jankowski z dywizyą gen. Rybińskiego, jazdą, należącą do jego korpusu, i jazdą, znajdującą się przy dywizyi gen. Giełguda, a która na dzień jutrzejszy przechodzi pod rozkazy gen. Jankowskiego, ruszy z obozu i uda się prostym traktem do Tykocina.

Gen. Skarżyński z jazdą rezerwową wyruszy także o godz. 5-tej rano i uda się na Kruszewo ku Tykocinowi.

Za gen. Skarżyńskim pójdzie zaraz dywizya piechoty gen. Giełguda.

Dywizya gen. Małachowskiego pójdzie zaraz za korpusem gen. Jankowskiego.

Gen. Bogusławski, wzmocniony szwadronem jazdy, który ma mu być dany przez gen. Jankowskiego na ten dzień, uda się przez Ozary, Grabowo, Konopki do Łopuchowa, gdzie przejdzie przez groblą i działać będzie podług okoliczności.

Wszystkie korpusa i dywizye mają się nawzajem wspierać.

Gen. Skarżyński starać się będzie, ażeby jak najprędzej stanąć na trakcie, prowadzącym z Tykocina do Horoszczy.

Wszyscy PP. Dowódcy zwrócą swoję uwagę na odcięcie, zabranie lub przynajmniej zniszczenie wielkiego parku amunicyi, który ma się znajdować jeszcze po tej stronie Narwi, a którego konie podług doniesień zupełnie poustawały.

168.

(Do str. 700, t. II).

Straty ze strony polskiej w bitwie pod Ostrołęką d. 26 maja 1831.

		Poległi			Ranni			Do niewoli		
		Oficer. wyżsi	Oficer. niżsi	Podoficerowie i żołnierze	Oficer. wyżsi	Oficer. niżsi	Podoficerowie i żołnierze	Oficer. wyżsi	Oficer. niżsi	Podoficerowie i żołnierze
Dywizya I-a piechoty	Strzelcy Podlascy .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pułk 1. strzel. piesz.	—	2	109	2	9	159	—	1	—
	» 16. liniowy .	1	1	102	—	5	198	—	1	—
	» 2. » .	—	3	136	2	9	136	—	—	—
	» 12. » .	1	2	160	1	8	193	—	—	58
	Cała 1. komp. poz..	—	—	9	—	2	18	—	—	—
	1. komp. lekka . .	—	—	—	—	—	5	—	—	—
	Ogół . . .	1	8	516	5	33	709	—	2	58
Dywizya 3-a piechoty	Sztab dyw. i bryg..	—	—	—	1	3	—	—	—	—
	Pułk 4. liniowy . .	1	4	154	—	3	291	—	8	337
	Weterani czynni .	—	3	78	3	3	136	—	—	13
	Leg. Litew.-wołyń. .	—	1	55	—	3	108	—	—	31
	Pułk 8. liniowy . .	1	2	66	—	8	217	—	—	370
	» 5. strzel. piesz.	2	5	199	2	7	353	—	—	—
	3. komp. poz. piesz.	—	—	6	1	2	9	—	—	—
	Ogół . . .	4	15	558	7	29	1114	—	8	751
Dywizya 5-a piechoty	Sztab dyw. i bryg..	—	—	—	—	—	—	1	1	—
	Pułk 3. liniowy . .	1	—	54	1	18	421	—	—	252
	» 14. » . .	1	4	126	—	6	85	—	2	82
	» 6. » . .	1	1	99	1	13	316	—	1	62
	» 20. » . .	1	4	335	—	2	145	2	2	142
	5. komp. pozyc. . .	—	—	3	—	—	8	—	—	—
	5. komp. lek. piesza	—	—	—	—	1	3	—	—	—
	Ogół . . .	4	9	617	2	40	978	3	6	538
Korpus 2-gi jazdy	Sztab kor. dyw. i brg.	—	—	—	1	—	—	—	—	—
	Pułk 5. strzel. kon.	—	—	7	—	5	19	—	—	—
	» 2. Mazurów .	—	—	2	—	2	20	—	1	72
	» 4. strzel. kon.	—	—	2	—	—	10	—	1	3
	» 6. ułanów . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Leg. Lit.-wołyńska .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pułk 7. ułanów . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2. bat. lekka kon. .	—	—	—	—	—	9	—	—	—
	Ogół . . .	—	—	51	1	7	58	—	2	75

		Polegli			Ranni			Do niewoli		
		Oficer. wyżsi	Oficer. niżsi	Podoficerowie i żołnierze	Oficer. wyżsi	Oficer. niżsi	Podoficerowie i żołnierze	Oficer. wyżsi	Oficer. niżsi	Podoficerowie i żołnierze
Korpus rezerwy jazdy	Sztab kor. dyw. i brg.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pułk 2. strzel. kon.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Dywizyon karab. .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Pułk 2. ułanów . .	1	2	35	—	6	52	—	—	2
	» 5. » . .	—	—	22	—	2	24	—	—	1
	» 3. » . .	—	—	23	1	3	32	—	—	—
	» 1. Mazurów .	—	—	6	—	—	—	—	—	—
	4. bat. lekka kon. .	—	1	4	—	—	9	—	—	—
	Ogół . . .	1	3	90	1	11	108	—	—	3
Zebranie ogólne . . .		11	36	1832	16	120	2967	3	18	1425

169.

(Do str. 689, t. II).

À Monsieur le Général Prądzyński, Quartier-Maître Général de l'Armée.

Mon Général!

Je m'empresse de répondre à la demande que vous m'avez fait l'honneur de me faire et vous adresse la présente pour certifier que lors du Conseil de guerre qui a eu lieu sur le champ de bataille d'Ostrolenka le soir, vers les neuf heures, vous avez énoncé l'opinion de rester le lendemain sur le champ de bataille pour y attendre l'arrivée du général Giełgud. Mon devoir, étant de certifier en toute circonstance la vérité telle qu'elle était, je vous prie en même temps d'agréer l'assurance de la plus parfaite considération, avec laquelle j'ai l'honneur d'être, mon Général.

Votre très humble serviteur, signé: *Thomas Łubieński,* Chef d'État-Major de l'Armée.

Le 7. Août 1831. Varsovie.

170.

(Do str. 689, t. II).

Le 26 Mai 1831. c. à. d. le jour de l'affaire d'Ostrolenka, entre 9 et 10 heures du soir, Skrzynecki, après avoir réuni les généraux en Conseil de guerre, demanda leur avis sur ce qu'il y aurait à faire. Le Quartier-maître général Prądzyński, s'emparant de la parole avant les autres, proposa de rester sur le champ de bataille et d' y attendre la rentrée de Łomża de Giełgud, auquel il disait avoir envoyé dans la journée des ordres réitérés de nous rejoindre au pas accéléré; il pretendait que l'affaire opiniâtre de la journée en avait tellement imposé au Maréchal, qu'il hésiterait de nous attaquer et par là Giełgud arriverait à temps sur le champ de bataille; Skrzynecki appuya cette proposition, se référant toute fois à l'opinion des Généraux et en y ajoutant la question, s'ils croyaient être en mesure de livrer bataille le lendemain; tous (hors Prądzyński) se récrièrent que, n'ayant qu'environ 1500 fantassins sous les armes, on ne pourrait avec la cavalerie et l'artillerie seule s'opposer au maréchal Diebitsch, qui ne tarderait pas à nous attaquer à la pointe du jour, ce dont résulterait inévitablement l'anéantissement de notre corps d'armée; à la suite de cette opinion, près que générale, aussi fortement prononcée, Skrzynecki ordonna la retraite de notre corps d'armée sur Varsovie et envoya à Giełgud l'ordre de marcher en Lithuanie.

N'ayant été promu au grade de général que plus tard, je n'ai pas fait partie du Conseil de guerre précité, j'en ai été témoin cependant et je suivis avec attention la discussion qui y a eu lieu, voilà pourquoi j'ai la pleine conviction de ce que je viens d'avancer.

Signé: *Lewiński.*

171.

(Do str. 694, t. II).

Relacya majora Miecznikowskiego o nocy po bitwie pod Ostrołęką.

Po naradzie wojennej, która po bitwie pod Ostrołęką zadecydowała odwrót cichy z placu wojska naszego — i wszystko w ten moment ku stolicy ustępować zaczęło — przywołany zostałem do generała Turny, dowódcy brygady naszej, a otrzymawszy rozkazy jego do wykonania natychmiast, tudzież instrukcyą na później, do której zastosować się miałem, rozstawiłem z dywizyonu mojego pułku 4-go strzelców konnych placówki i widety naprzeciw nieprzyjaciela i dowództwo grangardy objąłem. W kontynuacyi dalszego postępowania udałem się z małą eskortą na rekonesans w stronę, prowadzącą do głównego mostu, na którym słyszeć się dawał ruch i hałas, podobny do naprawiania albo niszczenia tegoż. Dostrzegłszy wśród jasnej nocy z daleka straż nieprzyjacielską, zatrzymałem się i słuchałem chwilę: słyszałem rąbanie, przybijanie i nakształt odbitych części upadające z łoskotem kawały drzewa. Unikając zaalarmowania nieprzyjaciela, cofnąłem się spokojnie, ale wzdłuż całej linii łańcucha moich widet zlustrowałem w zbliżeniu się możebnem przestrzeń ziemi, pomiędzy naszem a nieprzyjacielskiem wojskiem znajdującą się. Nigdzie patrolu ani podjazdu nieprzyjacielskiego nie spotkawszy, wróciłem z raportem do Generała, przy rezerwie mojej grangardy znajdującego się. Generał mówił do mnie, iż z cichości powszechnej, jaka na stronie przeciwnej czuć się daje, nieprzyjaciel albo wojska swoje wycofał za Narew do Ostrołęki i most psuje pod małą obserwacyą, obawiając się napadu naszego, albo jeżeli przewiduje odwrót naszej armii, a czynność na moście celem naprawienia go odbywa się, uderzy na nas silnemi masami, zgniecie grangardę i aryergardę, a potem ścigać będzie rejterujące i zmęczone wojsko. Dlatego, dodał Ge-

nerał, iż będąc przeznaczonym na dowódcę aryergardy, złożonej z kilkunastu szwadronów samej kawaleryi, nie życzył sobie przyjąć dział, ażeby ich nie utracił, gdyż prędzej drugiego, aniżeli pierwszego wypadku spodziewać się należy. Po krótko trwającej rozmowie Generał wydał mi ostatni rozkaz najgorliwszego czuwania i śledzenia kroków nieprzyjacielskich z pozostaniem godzinę jeszcze na miejscu po odstąpieniu aryergardy, z którą sam ruszył z placu za wojskiem. Dopełniłem wszystkiego najstaranniej; przebyłem ten czas spokojnie. Na moście ustał hałas wkrótce, jęki tylko rannych i konających, nie tylko ludzkie, ale i końskie, mieszały cichość ogólną wszędzie. Patrole moje, mając przykaz nie awanturowania się daleko, nikogo nie spotykały, aczkolwiek często jeden po drugim odbywały swą służbę; przed mostem jednak jasność księżyca wydawała z daleka straże, jak punkciki. Nakoniec po czasie upłynionym tej smutnej godziny zebrałem w cichości największej moje widety i placówki do rezerwy, zrejterowałem się w tył zupełnie od strony nieprzyjaciela; a gdy się już znalazłem na linii drogi, wskazanej mi przez Generała, postępowałem zwolna za aryergardą i przy wschodzie słońca złączyłem się z Generałem, oczekującym na mnie o milę drogi przy szosie.

Generał Turno oprócz mojej grangardy wysłał był i zostawił szwadron Mazurów, pod komendą majora Łuszczewskiego zostający, do strzeżenia ważnego punktu powyżej Narwi, w miejscu, Stary Most zwanem, lecz o tem odstępując zapomniał, albo źle zrozumiany rozkaz naraził komenderującego tą strażą na wyraźną zgubę. A zatem przy złączeniu się mojem z aryergardą zapytał mnie Generał, czy nie widziałem gdzie Mazurów i co się stało z nimi? Na co odpowiedzieć nic nie mogłem, gdyż o tem nie wiedziałem. Zatrwożony niezmiernie Generał wykomenderował mnie do wyszukania i wyprowadzenia Mazurów, dając mi wolność wybrania sobie w pomoc oddziału, jaki mi się tylko podoba. Rozkaz ten, aczkolwiek

zdawał mi się być już za późnym, a tem samem niepodobnym do wykonania, z tem wszystkiem subordynacya, dobry przykład innym i chęć szczera ocalenia drogich dla nas i potrzebnych żołnierzy dodała mi zupełnej i nierozmyślnej odwagi, z którą (dziękując za eskortę lub pomoc) sam najśpieszniej aż na plac bitwy wróciłem i tam wśród mgły okropnej, długo dnia tego trwającej, przeszkadzającej mi najprzód do oryentowania się, potem do wyszukania i rozpoznania Mazurów, lecz zarazem ukrywającej plac, przez nas opuszczony, mnie i majora Łuszczewskiego przed nieprzyjacielem, szwadron, tułający się z rozpaczą na środku placu boju, szczęśliwie wynalazłem, rozpoznałem i do aryergardy, już pod samym Rożanem znajdującej się, przyprowadziłem. Kiedy mgła opadła, już byłem na szosie; powiększyłem ruch kłusem, lecz w największym porządku szóstkami, utrzymując aryergardę z dwunastu koni i roztropnego podoficera o trzysta przeszło kroków w tyle; tuman prochu, wlekący się za mną daleko, maskował moję słabą siłę. W pół drogi do Rożana, mając las z obu stron traktu, zwolniłem ruch i kozacy po chwili pokazywać się za mną, tudzież po górach z boku zaczynali; lecz nie tylko ja, ale nawet aryergarda moja zaczepioną nie była, co dowodzi, że most musiał być zepsutym, dlatego główne siły za nami ruszyć prędko nie mogły.

Dziękowali mi Mazury zawsze za ocalenie swoje. Dziękował mi publicznie i Generał za rozkaz, z powodzeniem dopełniony; ale ja, wskazany na ciężką pokutę za cudze grzechy, nigdy podobnego błędu, z czyjej nastąpił przyczyny, ani zapomnieć ani darować nie mogę.

172.

Tłómaczenie. (Do str. 194, t. III).

Kopia odezwy głównodowodzącego 1-szą armią Sackena do głównodowodzącego armią czynną ś. p. feldmarszałka grafa Diebitscha z dnia 21 maja (2 czerwca) 1831.

Z doniesień moich JWny Pan już wiesz zapewne,

że pomimo wszelkich środków, przedsięwziętych w podolskiej, wołyńskiej i kijowskiej guberniach, buntownicy, nie zrażając się bynajmniej kilkakrotną klęską, nie zaniedbują swych nikczemnych zamysłów i bezprzestannie, w jednem miejscu zniszczeni, w drugiem się pokazują; w tej chwili główne ich partye są w powiatach: radomyskim, owruckim, zwiahelskim i rzeczyckim. Poczytując za bardzo ważne przywrócenie wewnętrznej spokojności, znajduję się w zupełnej niemożności dania chociażby najmniejszego nowego sukursu korpusowi generała Rüdigera stosownie do jego żądania w celu ciaśniejszego oblężenia fortecy Zamościa.

Przytem mam honor załączyć dla wiadomości JWgo Pana raport generała Rüdigera do mnie, wskutek którego może JWny Generał osądzisz za rzecz potrzebną wzmocnić korpus tegoż generała oddziałem z czynnej armii.

Podług mego zdania oblężenie Zamościa, jeżeli tylko to być może, byłoby nader korzystnem i potrzebnem.

Tłómaczenie.

Do dowódcy 4-go rezerwowego korpusu jazdy generała-adjutanta Rüdigera.

Nr. 2444. *Główna kwatera Pułtusk.*

31 maja (12 czerwca) 1831 r.

Wskutek raportu JWgo Generała z dnia 27-go maja (8-go czerwca) pod Nr. 1214, tyczącego się ścisłego oblężenia Zamościa, przesyłam w załączeniu dla wiadomości Jego i zastosowania się kopie tak odezwy w tym przedmiocie Głównokomenderującego pierwszą armią do ś. p. Feldmarszałka pod Nr. 1005, jako też i odpisu mojego na tęż odezwę pod Nr. 2443.

Szef sztabu głównego armii (podpisano) Generał-adjutant graf *Toll.*

Tłómaczenie.

Kopia raportu szefa sztabu czynnej armii grafa Tolla do głównodowodzącego 1-szą armią Generała-feldmarszałka Sackena z dnia 31 maja (12 czerwca) 1831.

Na łaskawą odezwę JWgo Pana do ś. p. Głównodowodzącego z 21-go maja (2-go czerwca) pośpieszam donieść, że zamierzając działać według planów, przedsiębranych przez zmarłego Głównodowodzącego i wedle woli Cesarza w żaden sposób nie mogę zadość uczynić żądaniu JWgo Pana i odłączyć jakąkolwiek część wojska w pomoc generałowi Rüdigerowi, a tem mniej ku Zamościowi, gdyż stosownie do woli cesarskiej wszystkie główne siły czynnej armii zgromadzają się na prawem jej skrzydle w województwie płockiem dla przejścia Wisły w niższej części tej rzeki. Niepodobieństwo uszczuplenia głównych sił tem większem jest jeszcze od czasu wtargnięcia buntowników na Żmudź pod dowództwem generała Giełguda, a tem bardziej, że ś. p. Głównodowodzący, nie wiedząc, kiedy istotnie rezerwowa armia zbliży się do Wilna i do granic przystąpić będzie mogła, konieczną potrzebą był przymuszonym odłączyć tam nanowo z głównych sił armii do 10.000 wojska.

Generał-adjutant Rüdiger z powierzonemi mu wojskami koniecznie powinien zajmować województwo lubelskie, albowiem w razie przeciwnym nie tylko to województwo podałoby sposoby buntownikom do wzięcia rekrutów i innych zasiłków, lecz nadto byłaby odkrytą granica nasza w całej przestrzeni od Włodzimierza do Brześcia, gdzie naszych wojsk zupełnie niemasz i przez co wszystkie wewnętrzne komunikacye między armiami przerwanemiby zostały.

Z tego wszystkiego JWny Pan zechcesz zważyć, że ja z mej strony nie mam ani prawa ani jestem w stanie oddzielić żadnej części wojska od głównych sił czynnej armii, a generał Rüdiger wcale nie jest w stanie oblegać Zamość. Jednakże czuję całą konieczność obserwowania

tej fortecy, za pomocą której buntownicy odbierają wszelkiego rodzaju wsparcie, i sądzę, że 3-ci korpus daleko lepiej mógłby zakrywać Wołyń od wszelkiego nowego wkroczenia buntowników, gdyby Generał Kajsarow stanął w mocnej pozycyi przy Werbkowcach. Ośmielam się więc najpokorniej upraszać JWgo Pana, ażebyś rozkazać raczył oddzielić z 3-go korpusu piechoty przynajmniej 12-cie batalionów i choćby tylko dwa pułki jazdy z kozakami dla działania na lewym brzegu Bugu i obserwowania Zamościa.

Nakoniec poczytuję sobie za obowiązek z głębokiem uszanowaniem przedstawić JWmu Panu, co Cesarz w ostatnim swym liście do ś. p. Głównodowodzącego raczył łaskawie polecić, aby część wojsk z korpusu generała Rotha użyta była do działania na Wołyniu, co sprawiłoby wielki skutek i pomogłoby bardzo do powszechnego zniesienia buntowników.

173.

Do Rządu narodowego.

Mam zaszczyt przesłać Rządowi narodowemu raport szczegółowy o bitwie pod Ostrołęką, jako dopełnienie poprzedniego raportu mego z dnia 27-go maja.

Gdy pogoń gwardyj dalej posuniętą być nie mogła i osądziłem za rzecz stosowną ustąpić przed połączonemi siłami feldmarszałka Diebitscha, to jest, korpusem księcia Szachowskiego, gen. Pahlena i korpusem gwardyj, powierzyłem tylną straż wojska generałowi Łubieńskiem. Pierwsze natarcia nieprzyjacielskie były pod Nadborami i w Kosterach, lecz natarczywe szarże pułków 4-go i 5-go strzelców konnych bezskutecznemi czyniły usiłowania jego. Z nadejściem nocy gen. Łubieński stosownie do odebranego rozkazu cofnął się ku Ostrołęce do wsi Ławy i zajął pozycyą o 6 wiorst od tego miasta prawem skrzydłem ku Rzekuniowi, rozciągając lewe skrzydło posterunkami aż do szosy, prowadzącej od Łomży. Generał

Bogusławski z czterema batalionami i czterema działami utrzymywał lewe skrzydło i osadził wzgórza pod Ostrołęką. Dnia 26-go o godzinie 9-tej zrana generał Łubieński party wielkiemi masami nieprzyjaciela i liczną artyleryą, uskutecznił swój odwrót w największym porządku; cała jazda i większa część piechoty, pozostałej w tylnej straży przeszła na prawy brzeg Narwi.

W tym czasie kilkanaście kolumn nieprzyjacielskich z dwoma bateryami pozycyjnemi szybko postępować zaczęły z ogniem na piechotę generała Bogusławskiego i pułkownika Węgierskiego. Dwa pułki jazdy ukazały się z lasu, kilka razy przypuszczały bezskutecznie szarżę na batalion 3-ci pułku 4-go i batalion weteranów czynnych. Wszelkie ataki tyralierów podobnież odpartymi zostały ze stratą kilkudziesiąt jeńców ze strony nieprzyjacielskiej. Nakoniec gęsty ogień kartaczowy i granatów z tak licznej artyleryi, który miasto Ostrołękę już w płomieniach postawił, powodował gen. Bogusławskiego do nakazania dalszego odwrotu i ten artylerya, a następnie piechota zwolna i w zupełnym porządku uskuteczniła. Nieprzyjaciel wielkiemi masami ze wszech stron zaczął się do miasta tłoczyć. Piechota nasza mężnie odpierała go, lecz wsparty liczną artyleryą, która z obu skrzydeł kolumny nasze razić zaczęła, tuż za niemi postępował i zupełne zniszczenie mostu niepodobnem uczynił.

Batalion 3-ci pułku 4-go pod komendą majora Majewskiego zaraz po przejściu mostu uformował się i gęstym ogniem raził postępujących. Artylerya nasza pozycyjna z taką zaciętością biła w kolumny nieprzyjacielskie, że tyraliery, które pierwsze most przebyły, korzystając z zasłony grobli, aż na działa nasze wpaść zdołały, z których trzy, utraciwszy kanonierów i konie, nie mogły być uprowadzone.

Nieprzyjaciel tłumnie masy swoje przez most przeprawiać zaczął, a liczna artylerya, rozstawiona wzdłuż Narwi po obywóch stronach miasta, krzyżowym ogniem

utrudzała zepchnięcie ich do rzeki. Od godziny 11-ej zrana walka przeniosła się na prawy brzeg Narwi. Po kilkakroć nieprzyjaciel natarczywie usiłował nas odeprzeć i zyskać miejsce do rozwinięcia licznych zastępów swoich, lecz zawsze bagnetem zepchnięty aż poza groblę, która go chroniła i do mostu, którego jednak zbyt liczna artylerya i piechota, rażąca ogniem krzyżowym z brzegu przeciwnego, zdobyć nie dozwalała.

Cały dzień usiłowania nieprzyjacielskie z natężeniem powtarzane były, ataki jednak naszej piechoty, z których kilka sam prowadziłem, zawsze zniweczyły ich zapędy, a szarże pułków 2-go, 3-go i 5-go ułanów, wykonywane z największą natarczywością, lubo dla błotnistego miejsca nie rozbiły zupełnie kolumn nieprzyjacielskich, spędzały ich jednakże za każdą razą i nie dozwalały posuwania się naprzód. Tym sposobem w obrębie kilkuset kroków około grobli i mostu najzaciętsza walka trwała aż do nocy. Artylerya nieprzyjacielska, bezpieczna poza Narwią, nie przestawała sypać na nas pocisków wszelkiego rodzaju. Lecz ani na moment nie ustąpiliśmy placu bitwy. Strata nasza w tak morderczym boju nie mogła być małą; w zabitych wynosi 2 generałów, 9 oficerów wyższych, 39 oficerów niższych i 1768 żołnierzy. Rannych oficerów wyższych 15, niższych 87, żołnierzy do 2000. Oprócz tego brakuje kilkuset żołnierzy, którzy częścią przy wzięciu Ostrołęki w niewolą się dostali, częścią zabłąkali się po lasach. Nieprzyjaciel plac boju zasłał trupami i to dowodzi, że wielką stratę poniósł, kiedy nie śmiał żadnych przedsiębrać ataków na tylną straż naszą dni następnych.

Wojsko całe dało dowody świetnej waleczności; szczególniej oficerowie z poświęceniem się wszędzie przewodniczyli swoim oddziałom. Generałowie: Henryk Kamieński, Kicki, pułkownik Gajewski, majorowie: Wieczerski, Kowalski, Radliński polegli śmiercią walecznych. Pułkownik Krasicki, prowadząc brygadę do ataku, ranny dostał się w niewolą.

Odznaczyli się w tym boju: generałowie Pac, Małachowski, Łubieński, Rybiński, Bogusławski, pułkownik Langermann, Węgierski, Muchowski, Czołczyński, Mycielski, podpułkownik Siemieński, Breański; pułkownik artyleryi Bem dał świetne dowody męstwa; z kawaleryi pułki 4-ty i 5-ty strzelców konnych, 2-gi, 5-ty i 6-ty ułanów, 1-szy i 2-gi Mazurów stały z najzimniejszą krwią po kilka godzin pod ogniem nieprzyjacielskim.

Praga, dnia 4-go czerwca 1831.

[Wódz naczelny.]

174.

Stan obecnych do boju w dniu 5-tym czerwca.

Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Koni		Dział	
							wierzchow.	artylerycz.		
1-a dyw. piech. Rybiński gen. bryg. . . .	12	—	1½	5381	—	327	—	204	16	
3-a dyw. piech. Małachowski gen. dyw. .	14	—	1	5780	—	231	—	190	9	
4-a dyw. piech. Milberg gen. bryg.	9	—	2	5948	—	353	—	349	18	
5-a dyw. piech. Zawadzki pułk.	12	—	2	5863	—	575	—	289	18	92
Artylerya rezerwowa .	—	—	½	—	—	192	—	142	6	
1-a dyw. jazdy Jankowski gen. bryg. . . .	—	20	1	—	2439	207	2385	144	8	
2-a dyw. jazdy Turno gen. bryg.	—	19	1	—	2152	189	1968	100	7	
Korpus rezerw. jazdy Skarżyński gen. bryg.	—	22	1	—	2528	242	2382	144	10	
Ogół . . .	47	61	10	22972	7119	2116	6735	1562	—	
Korpus oddziel. Chrzanowski gen. bryg. .	7	8	1	3761	1033	240	1025	141	10	
Korpus oddzielny Dziekoński gen. bryg. .	15	14	1	8861	2006	209	1898	139	10	45
Korpus oddzielny Bieliński gen. dyw. . .	4	—	—	2725	—	102	—	120	3	
2-a dyw. piechoty Giełgud gen. dyw. . .	12	3	2	7364	517	469	441	427	22	

Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Koni		Dział
							wierzchow.	artylerycz.	
Komenda gen. bryg. Dembińskiego . . .	3	2	—	3264	286	37	275	23	2
Komenda gen. bryg. Chłapowskiego . .	—	4	—	—	620	86	616	28	2 } 4
Ogół . . .	41	31	4	25975	4462	1143	4255	878	141
Twierdza Zamość . .	4	1	1	3475	126	226	113	—	—
Twierdza Modlin . . .	6	—	1	4281	33	221	33	—	—
Warszawa i Praga . .	5	—	—	6053	837	1529	—	—	—
Ogół generalny . . .	103	93	16	62756	12557	5235	11136	2440	—

175.

(Do str. 616, t. II).

Raport ogólny garnizonu Warszawy z dnia 11 czerwca 1831 r.

	Siła garnizonu											
	Ofic. wyższych	Ofic. niższych	Podoficerów	Muzykantów	Żołnierzy	Niefrontowych	Ogół	Koni		Broni		
								wierzchow.	pociągow.	palnej	siecznej	kos
Bat. 3-ci pułku 12-o piechoty	1	10	40	12	631	2	696	—	5	145	—	629
Bat. 3-ci pułku 13-o piechoty	1	14	38	12	649	2	716	—	7	146	—	524
Bat. 3-ci pułku 15-o piechoty	—	12	22	8	472	6	520	—	—	—	—	472
Bat. 3-ci pułku 19-o piechoty	—	13	43	4	171	8	239	—	10	172	—	530
Ogół . . .	1	49	143	36	1923	18	2171	—	22	463	—	2155

	Siła garnizonu											
								Koni		Broni		
	Ofic. wyższych	Ofic. niższych	Podoficerów	Muzykantów	Żołnierzy	Niefrontowych	Ogół	wierzchow.	pociągow.	palnej	siecznej	kos
Batalion artyleryi rezerwowej . . .	1	27	62	4	917	4	1015	—	3	—	—	—
Część parku artyler.	1	18	32	2	559	28	640	—	1059	—	—	—
Kompania rzemieśl.	1	10	28	1	147	2	189	—	—	—	—	—
Dyrekcya arsenału składowego . . .	—	—	—	—	119	—	119	—	—	—	—	—
Pracownia ogni wojennych	—	1	25	—	46	1	73	—	—	—	—	—
Ogół . . .	3	56	147	7	1788	35	2036	—	1062	—	—	—
Zakład pułku grenadyer. b. gward. .	—	4	14	3	246	4	271	—	—	200	86	—
Zakład pułku 4-go piechoty	—	4	16	8	217	5	250	—	5	100	—	—
Zakład pułku 9-go piechoty	—	6	21	4	330	2	363	—	3	—	—	—
Zakład pułku 19-go piechoty	—	4	11	4	157	—	176	—	—	—	—	—
Zakład pułku 20-go piechoty	—	5	23	10	410	2	450	—	—	—	—	—
Zakład pułku 21-go piechoty	—	1	—	—	13	—	14	—	—	—	—	—
Zakład batal. strzel. Sandomiersk. . .	—	2	3	—	87	—	92	—	—	—	—	—
Zakład pułku weter. czynnych . . .	—	4	10	2	208	18	242	—	—	172	15	—
Ogół . . .	—	30	98	31	1668	31	1858	—	8	472	101	—
Zakład pułku 5-go strzel. konnych .	—	2	2	—	16	3	23	—	—	—	—	—
Zakład pułku karabinier. kon. . . .	1	3	8	—	52	4	68	—	—	107	90	—
Zakład pułku 5-go ułanów	—	4	17	2	228	—	251	42	—	—	—	—
Zakład pułku 6-go ułanów	1	8	29	1	227	33	299	20	—	—	—	—
Zakład pułku 1-go jazdy Sandom. .	—	1	4	—	66	—	71	73	—	—	—	—
Ogół . . .	2	18	60	3	589	40	712	135	—	107	90	—

	Siła garnizonu											
								Koni		Broni		
	Ofic. wyższych	Ofic. niższych	Podoficerów	Muzykantów	Żołnierzy	Niefrontowych	Ogół	wierzchow.	pociągow.	palnej	siecznej	dział rozkomendowany
Korpus inwalidów i weteranów	20	77	338	—	543	6	1034	—	6	—	—	
Oddział pułku Lit.-wołyń. jazdy	—	3	14	2	88	12	119	25	2	—	—	
Oddział pułku Lit.-wołyń. piechoty	—	2	5	—	23	—	30	—	—	6	—	
Korpus pociągu żywności	1	12	20	5	141	29	208	—	240	—	172	
Gwardya narodowa: piechota	11	236	383	60	3409	—	4099	—	—	2160	340	
Gwardya narodowa: jazda	3	1	—	—	68	—	72	72	—	—	49	
Gwardya narodowa: artyler.	1	13	23	—	256	—	293	—	—	—	25	6
Ogół	36	344	833	67	4528	47	4855	97	248	2166	585	—
Ogół generalny	43	497	1281	144	10496	171	12632	232	1340	3208	777	—

Na warty w garnizonie:

Z pułku 12-go piechoty: Oficerów 4, podoficerów 30, muzykantów 3, żołnierzy 449;

z Gwardyi narodowej: Oficerów 23, podoficerów 88, muzykantów 19, żołnierzy 980.

Chorych w lazaretach znajdowało się w dniu wczorajszym 13.178. Przybyło 300.

Wyszło z lazaretów	276	314
Umarło na cholerę	3	
» » inne choroby	35	

Jest dziś chorych 13.173, to jest,
z wojska polskiego: oficerów 257, podofic. i żołn. 12.097
z wojska rosyjskiego: » 16, » » 803
Rannych 4.618.

Przy fortyfikacyach Pragi pracowało: saper. 122, cieśli najemn. 1011, jeńców 883. Ogół 2016.

Przybyło do Warszawy oficerów 15, ubyło 26.
Paszportów wizowano 5. Podwód wydano 16.

Aresztowani.

Łaszewski, podpułkownik z b. sztabu jazdy.
Gieritz, podpułkownik z korpusu strzelc. wolnych.
Valentin, major z pułku 6-go piechoty.
Salisz, kapitan z pułku 14-go piechoty.
Śleszyński, kapitan z pułku 19-go piechoty.
Niewodowski, kapitan z b. sztabu głównego.
Jurgaszko, kapitan karabinierów konnych.
Zieliński, kapitan z batal. 10-go gwardyi ruchomej.
Nagórski, podporucznik z batal. 10-go gwardyi ruchomej.
Starzyński, podporucznik z batal. 10-go gwardyi ruchomej.
Tomaszkiewicz, podporucznik z batal. 1-go gwardyi ruchomej.
Sokolnicki, podporucznik z jazdy Poznańskiej.
Bohdanowicz, podporucznik z jazdy Augustowskiej.
Zyglewicz, podporucznik z pułku 14-go piechoty.
Jeliński, podporucznik z pułku 19-go piechoty.
Bartkowski, podporucznik z pułku 19-go piechoty.
Drohojewski, porucznik z legii Litewsko-wołyńskiej.

Pod sądem { z wojska polskiego niższych stopni 17 / cywilnych za szpiegostwo 64 } 81

Wysokość wody na Wiśle cali 3. Most znajduje się w dobrym stanie.

W piekarni wojskowej na Pradze wypieczono w zeszłych 24 godzinach chleba bułek 2788.

Oddział z batalionu weteranów czynnych, złożony z ludzi 59, wymaszerował dla złączenia się z swoim korpusem.

W dniu wczorajszym wyszedł do armii oddział, złożony z 323 rekonwalescentów z różnych pułków piechoty.

Za gubernatora: wice-gubernator pułk. *L. Kamiński.*

176.

Stan obecnych do boju dnia 16 czerwca 1831 r.

Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Koni wierzchow.	Koni artyler.	Dział	
1-sza dyw. piech. Rybiński gen. bryg. . .	12	—	1½	5776	—	302	—	237	16	
3-cia dyw. piech. Małachowski gen. dyw. .	13	—	1	6165	—	229	—	190	10	
4-ta dyw. piech. Milberg gen. bryg.	11	—	2	7394	—	424	—	344	18	
5-ta dyw. piech. Sierawski gen. bryg. . . .	12	—	2	6169	—	320	—	280	18	
Artylerya rezerwowa .	—	—	½	—	—	192	—	188	6	93
1-sza dyw. jazdy Jankowski gen. dyw. .	—	18	1	—	2202	227	2309	141	8	
2-ga dyw. jazdy Turno gen. bryg.	—	18	1	—	2234	192	2115	100	7	
3-cia dyw. jazdy Skarżyński gen. bryg. .	—	22	1	—	2941	239	2835	144	10	
Korpus oddz. Skarżyński Ambr. gen. bryg.	4	8	—	2441	1340	—	1262	—	—	
Ogół . . .	52	66	10	27945	8717	2125	8521	1624	—	
Korpus oddziel. Chrzanowski gen. bryg. .	7	9	1	4318	1393	235	1369	137	10	
Korpus oddzielny Ramorino gen. bryg. .	9	12	1	5301	1239	210	1160	135	10	
Korpus oddzielny Bieliński gen. bryg. . .	2	—	—	1563	137	63	136	55	3	49
2-ga dyw. piech. Giełgud gen. dyw. . .	12	3	2	7364	517	469	441	427	22	
Komenda Dembińskiego gen. bryg. . . .	3	2	—	3264	286	29	275	23	2	
Komenda Chłapowskiego gen. bryg. . . .	—	4	—	—	620	86	616	28	2	
Ogół . . .	33	30	4	21810	4192	1092	3997	804	142	
Twierdza Zamość . .	4	1	1	4077	126	233	113	—	—	
Twierdza Modlin . . .	8	4	1	5965	468	222	400	—	—	
Warszawa i Praga . .	5	2	—	5320	1022	1807	198	1101	—	

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Koni		Dział
								wierzchow.	artyler.	
W marszu	Szwadron pułku 1-o strzelców kon. .	—	1	—	—	127	—	127	—	—
	Batal. złożony z pułk. 1-o i 5-o piech. .	1	—	—	1119	—	—	—	—	—
Ogół generalny . . .		103	104	16	66236	14652	5479	13356	3530	—

177.

Instrukcya dla JWgo Generała Skarżyńskiego Kazimierza, dowódcy dywizyi 3-ej jazdy.

Nr. 103. *Warszawa dnia 22 czerwca 1831 r.*

Nieprzyjaciel przeprawia się na lewy brzeg Wisły pod Płockiem. Pan Generał udasz się przeto z dywizyą swoją dla trzymania posterunków swoich nad rzeką Bzurą, nad którą od jej ujścia do Wisły aż do połączenia się z Rawką i potem nad Rawką aż do Bolimowa, a to dla strzeżenia tej całej linii i oświecania kraju po tamtej stronie Bzury dla powzięcia wczesnej wiadomości o zbliżaniu się nieprzyjaciela.

Wszystkie posterunki Pana Generała mają się znajdować nad Bzurą i Rawką po tej stronie rzek, a wysyłać na tamtę stronę częste podjazdy i patrole.

Tym wszystkim posterunkom polecisz jak największą czujność i rozkażesz, ażeby za zbliżeniem się nieprzyjaciela cofały się na główne stanowiska, które mieć powinieneś na wysokości Łazów i Topolowa.

Posterunki znad dolnej Bzury cofałyby się na Górki ku Młocinom.

Na posterunkach Pan Generał powinieneś mieć mniej-

szą tylko część swojego wojska i takową luzować z głównych stanowisk.

Pan Generał przysyłać mi będziesz do głównej kwatery, która będzie przed rogatkami Wolskiemi, codzienny raport, a oprócz tego donosić mi będziesz natychmiast przez sztafetę lub umyślnego oficera wszelkie ważniejsze wiadomości.

178.

(Do str. 192, t. III).

Do Wodza naczelnego siły zbrojnej narodowej.

Generał Milberg stoi przed Płońskiem i wysyła rozpoznania na wszystkie strony. Wszelkie wiadomości zgadzają się na to, że nieprzyjaciel całem wojskiem już od kilku dni uskutecznił swój ruch flankowy, nie tylko nic po sobie nie zostawiając, ale nawet mosty po swojem przejściu zrzucając. Dwaj zbiegowie, z których jeden grenadyer z korpusu Szachowskiego, a drugi z gwardyi, stwierdzają te wiadomości, zapewniając, że ich wojsko przechodziło przez Drobin trzy dni temu. Znaczna siła wzięła kierunek Płocka. Ale bez wątpienia przeprawa Wisły już się w tej chwili uskutecznia. Zdaje się, że dalszy nasz ruch naprzód dla przeszkodzenia marszowi bocznemu nieprzyjaciela i ściągnienia sił jego na Modlin już jest za późny. Ażeby uderzyć na Płock albo też na kolumnę nieprzyjacielską, która miała wziąść kierunek Wyszogroda, potrzebne są wiadomości, które Wódz naczelny masz z tamtego brzegu Wisły. Wiadomości te już także bez wątpienia dały światło, jak się rzecz ma z przeprawą Wisły i jakie kolumny nieprzyjacielskie przybyły do różnych punktów Wisły. Podług tych wiadomości Wódz naczelny już bez wątpienia przyjąłeś zasadę dalszego postępowania, której nie znając, generał Milberg oczekiwać będzie tutaj rozkazu. Jeżeli ten odwoła go, może generał Turno ze swoją jazdą, albo też część tej jazdy mogłaby się posunąć w Płockie dla oczyszczenia kraju, zarwania jeszcze

końca kolumn nieprzyjacielskich i szkodzenia mu nad Wisłą. To wszystko zależeć będzie od oczekiwanych rozkazów Wodza naczelnego.

Generał Milberg zostawił swój park rezerwowy w Modlinie; prosi o udzielenie mu rozkazu stosownie do swojego dalszego przeznaczenia.

Generał Sierawski pod Przyborowicami czeka także na rozkaz.

Płońsk, dnia 9 lipca, o godzinie wpół do dziesiątej wieczorem.

Kwatermistrz generalny, generał brygady *I. Prądzyński*.

179.

(Do str. 203, t. III).

Do Naczelnego Wodza siły zbrojnej narodowej.

Rozkaz Naczelnego Wodza zpod daty d. 7 b. m. odebrałem dziś o godz. 6 rano i stosownie do tego rozpocząłem ruch. Ponieważ Wisła na teraz jest znacznie wezbrana, bo siedm do ośmiu stóp wody przybyło, lewa strona rzeki może być łatwo małym oddziałem wojska strzeżona; z tego powodu biorę z sobą pułk 1-szy piechoty liniowej, pułk 1-szy strzelców konnych, pułk 1-szy jazdy Krakowskiej i bateryą artyleryi konnej, a zostawiam pułk 22-gi liniowy, batalion strzelców celnych, batalion legii Wołyńskiej pieszej i dywizyon majora Różyckiego pod komendą pułkownika Kalinkowskiego, któremu stosowne dałem instrukcye pilnowania całej przestrzeni pomiędzy Zawichostem a Łęgiem. Kilka dni przynajmniej potrzeba, ażeby Wisła była w stanie takim, iżby nieprzyjaciel mógł tentować przejścia, a w tym czasie już będę miał skoncentrowane siły pomiędzy Wieprzem a traktem Siedleckim i łatwo przeszkodzić mogę wszelkim usiłowaniom nieprzyjaciela. Rüdigera główna siła jest na teraz w Lublinie, przednia straż zajmuje Kurów i Końskowolą; wszelkie demonstracye przejścia Wisły powyżej Kazimierza, dotąd

robione przez Rüdigera, mam za pozorne. Dnia 10-go na noc z wojskiem będę w Mniszewie a dnia 11-go w Garwolinie, o czem już generałów Ramorinę, Rybińskiego i Jagmina uwiadomiłem.

Nr. 614. Dnia 9 lipca 1831 r. z Gniewoszowa.
Generał brygady *Chrzanowski.*

180.

Do JWgo Generała Kazimierza Skarżyńskiego.

Nr. 6695. *Modlin dnia 9 lipca 1831 r., godzina 12-ta w nocy.*

Mam honor przesłać na ręce JWgo Generała otwartą ekspedycyą do generała Ambrożego Skarżyńskiego, zawierającą rozkaz naczel. Wodza celem, byś, powziąwszy wiadomość o zawartych w niej dyspozycyach, takową jak najśpieszniej gen. Ambrożemu Skarżyńskiemu przesłać raczył. Dwa działa artyleryi lekkokonnej, które do brygady generała Ambrożego Skarżyńskiego przyłączone być mają, o których w załączonej dyspozycyi mowa, JWny Generał z bateryi dywizyi dowództwa Swego do generała Ambrożego Skarżyńskiego odkomenderować rozkażesz. Wolą oraz jest naczel. Wodza, ażeby szwadron jeden z pułku 2-go ułanów w dniu jutrzejszym równo ze świtem pomaszerował do Przyborowic, gdzie przybywszy, zamelduje się generałowi brygady Sierawskiemu, pod którego rozkazami zostawać ma. Komendant szwadronu rzeczonego zabierze załączoną ekspedycyą, którą generałowi Sierawskiemu wręczy.

Wieś Przyborowice leży $1^1/_2$ mili od Modlina w dyrekcyi ku Płońskowi.

181.

Do JWgo Generała brygady Ambrożego Skarżyńskiego.

Nr. 6694. *Modlin dnia 9 lipca 1831 r., godzina 12-ta w nocy.*

Stosownie do woli naczelnego Wodza JWny Gene-

rał w dniu jutrzejszym, wziąwszy pod komendę swoję pułk 1-szy jazdy Płockiej, pułk 5-ty ułanów i dwa działa artyleryi lekkokonnej, udasz się na Nasielsk do Pułtuska. Generał Ledóchowski odbiera rozkaz oddania pułk Płocki pod komendę JWgo Generała; zechcesz przeto znieść się z rzeczonym generałem celem wskazania pułkowi temu, gdzie się z JWnym Generałem złączyć ma. Wyżej wspomniane zaś dwa działa JWmu Generałowi przez gen. Kazimierza Skarżyńskiego dostarczone zostaną. Wojsko, które JWny Generał pod komendę Swą bierzesz, wyruszyć ma równo ze świtem, sam zaś co do osoby Swej zechcesz być u naczel. Wodza o godzinie 6-ej zrana dla odebrania szczegółowych dyspozycyj, poczem brygadę Swą dogonisz. JWny Generał wyślesz, wychodząc z Modlina, oddział, złożony z 60 koni do Serocka, który się z Nim w Pułtusku złączyć powinien. Z Pułtuska JWny Generał wysyłać będziesz patrol aż pod Ostrołękę, starając się przejmować transporta żywności nieprzyjacielowi, od Ostrołęki jadące, porywać mu kuryerów, podchwytywać drobniejsze oddziały, zgoła wpadać wszędzie na jego komunikacye, szkodząc i urywając go, gdzie tylko można. Oprócz tego przeznaczeniem jest JWgo Generała oświecać i oczyszczać cały kraj pomiędzy Narwią, aż do wysokości Ostrołęki, i Wkrą, aż do wysokości Raciąża położony, czego częstymi patrolami ku Ostrołęce, Makowu, Przasnyszowi i Ciechanowu dokonać należy.

Zechcesz oraz JWny Generał starać się dokładne powziąść wiadomości o siłach i składzie wojska nieprzyjacielskiego, w Ostrołęce znajdującego się.

Raporta swe JWny Generał naczel. Wodzowi jak najczęściej przesyłać nie omieszkasz.

Patrole, które nad Wkrę dochodzić będą, komunikować się powinny z patrolami generała Turny, które do prawego brzegu Wkry docierać będą.

Wódz naczelny jak najmocniej zaleca, ażebyś JWny Generał tak z marszu, jako też z Pułtuska jak najczęstsze

przysyłał mu raporta, oraz abyś oddziałowi, który do Pułtuska pójdzie, rozkazał, by wprost z Serocka i w marszu ku Pułtuskowi naczel. Wodzowi raporta nadsyłał.

182.

Sztab główny do JWgo Generała brygady Sierawskiego, dowódcy 5-ej dywizyi piechoty.

Wojsko polskie. Nr. 6696. W kwaterze głównej w Modlinie dnia 9 lipca 1831 r., o godzinie 12-ej w nocy.

Stosownie do woli naczel. Wodza mam honor posłać JWmu Generałowi szwadron jeden pułku 2-go ułanów, który pod rozkazami JWgo Generała zostawać ma. Rzeczony szwadron posłać JWny Generał zechcesz do Płońska, gdzie według woli naczelnego Wodza na posterunku zostawać ma i oświecać się aż do Wkry ku Sochocinowi.

JWny Generał zaś z dywizyą dowództwa Swego do dalszego rozkazu w Przyborowicach pozostać masz.

Skoro tylko generał brygady Miller przybędzie do Modlina, otrzyma rozkaz udania się z jedną brygadą jazdy i jedną piechoty do Płońska.

183.

Do JWgo Generała brygady Milberga.

[Dnia 9 lipca 1831 r.].

Stosownie do woli naczelnego Wodza JWny Generał w dniu jutrzejszym z dywizyą tak piechoty, jako i jazdy, pod rozkazami Jego zostającemi, wyruszysz z teraźniejszych Swych stanowisk i pomaszerujesz do Płocka, oświecając się w marszu militarnie. Wolą jest naczelnego Wodza, ażebyś JWny Generał w miarę wiadomości, jakie przez emisaryuszów o nieprzyjacielu zasiągniesz, posuwał się za nim i uderzył na niego, jeżeli tylko zdarzy się sposobność dokonania tego z korzyścią, nie kompromitując Siebie. JWny Generał kawaleryą Swą oświecać się powinieneś aż do rzeki Wkry w dyrekcyi Drobina i Raciąża.

Generał brygady Ambroży Skarżyński wychodzi w dniu jutrzejszym z 2-ma pułkami jazdy i z 2-ma działami artyleryi lekkokonnej do Pułtuska z poleceniem oczyszczenia wysyłanymi stamtąd ku Ostrołęce, Makowu, Przasnyszowi i Ciechanowu patrolami całej przestrzeni, między Narwią a Wkrą położonej, i komunikowania...

184.

Naczelny Wódz siły zbrojnej narodowej do JWgo Generała brygady Sierawskiego.

Nr. 6769. *W kwaterze głównej w Modlinie dnia 12 lipca 1831 r.*

Pan Generał z dywizyą dowództwa Swego pozostaniesz do dalszego rozkazu w Nacpolsku, jeden szwadron jazdy dla oświecania się przy dywizyi Swej mieć będziesz; w Płońsku zaś stać będą trzy szwadrony jazdy, które oddzielną odbierają instrukcyą.

185.

Zdanie Prądzyńskiego, podane na radzie wojennej w Bolimowie na żądanie naczelnego Wodza.

Wieś Bolimowska dnia 8 sierpnia 1831 r.

W składzie, w jakim rzeczy obecnie stoją, mojem zdaniem mamy więcej podobieństwa do przegrania ogólnej bitwy, aniżeli do jej wygrania; przecież stoimy tak, iż nieczynność wyrównywa dla nas przegranej bez żadnej wcale szansy pomyślności, albowiem sprawa nasza stoi tak, iż tylko zupełne zwycięstwo, odniesione nad Paskiewiczem, może ją podnieść. Każdy bój niestanowczy, któryby pociągnął za sobą tylko rozlew krwi, wyrównywa takiej klęsce.

Nie mając dokładnych wiadomości o stanowiskach nieprzyjacielskich, nie mogę opinować, jak tylko bardzo ogółowo. Przejście Rawki dla działania przez Nieborów na Łowicz nie może mieć dla nas stanowczo pomyślnych

wypadków, ponieważ Bzura wnetby wojsko nasze zatrzymała, za którą, skoroby nieprzyjaciel trzymał swoje siły, byłby dla nas nieprzystępny.

Działając na Nieborów, spychamy nieprzyjaciela na linią naturalnego odwrotu i z tego przeto względu żadnych wielkich wypadków nie moglibyśmy sobie obiecywać, przeciwnie zaś spotkać nas może wielka klęska, skoroby na nasz atak debuszował Pahlen przez most pod Patokami. Jeden tylko atak przez Sochaczew może mieć rezultat, ponieważ nieprzyjaciel musi przyjąć bitwę albo ustępować, jeżeli nie chce utracić wszelkich komunikacyj z Wisłą; lecz jeżeli jeszcze będziemy czas tracić, wszelka możność atakowania nieprzyjaciela będzie wkrótce straconą, ponieważ Rüdiger za kilka dni nadciągnie przez Nowemiasto do Rawy. Natenczas, gdybyśmy z Sochaczewa debuszowali na Łowicz, Paskiewicz pomknie się na Skierniewice, zrzuciwszy mosty na Bzurze, i będzie połączony z Rüdigerem, a natenczas już i możności nie mamy do atakowania; wrócim przeto do Warszawy, a nowy korpus nieprzyjaciela, z Litwy przybywający, stanąwszy w Podlaskiem, sparaliżuje nam wszelkie dowozy z tej strony.

Zgubna jest przeto dla nas wszelka strata czasu, ponieważ nieprzyjaciel wzmacnia się, obeznaje się ze swojem położeniem, utwierdza swoje stanowiska i stawia mosty na rzekach.

Najwięcej szans powodzenia bylibyśmy mieli, atakując nieprzyjaciela zaraz za zbliżeniem się do niego, ponieważ można było mieć nadzieję natrafić na jego kolumny w ruchu będące i napaść na nie niespodzianie do pewnego stopnia. Odtąd każdy dzień zwłoki robi przedsięwzięcie trudniejszem do uskutecznienia i skończyć się na tem może, że przez ten czas, co my radzimy, nieprzyjaciel uskuteczni swe przysposobienia i sam atakować nas będzie, przez co połamie nam szyki i zamiast wzięcia inicyatywy, będziemy zmuszeni myśleć tylko

o obronie, same zaś odporne boje nie mogą nas doprowadzić, jak tylko do upadku.

Atakując nieprzyjaciela z którejbądź strony, musielibyśmy wprawdzie walczyć, mając tę rzekę za plecami, wszakże to nie jest do uniknienia przy działaniach zaczepnych. Napoleon zwiódł bitwę pod Arcole, mając w tyle najtrudniejsze ciaśniny, bagna i rzeki, bitwy pod Essling i Wagram, mając Dunaj za sobą, pod Jeną Salę, pod Dreznem Elbę; Rosyanie pod Friedland mieli za sobą rzekę Alle, Fryderyk II pod Pragą miał za sobą rzekę — jednem słowem, działając zaczepnie, nie jest podobieństwem zwodzenia bojów tak, aby nie mieć nigdy ciaśnin za sobą. Wolałbym wprawdzie ustąpić parę mil ku Warszawie i zwrócić się na nieprzyjaciela i atakować go, skoroby większa część jego kolumn przeprawiła się na prawy brzeg Bzury i Rawki, ale nuż nieprzyjaciel nie posunie się za nami, ale i owszem umacniać się będzie na dzisiejszych stanowiskach: znowuż musielibyśmy się na niego wrócić; wynikłaby stąd dla nas nowa strata czasu, z powodu której atak byłby jeszcze trudniejszy. A takie marsze i kontramarsze robią zawsze niekorzystne wrażenie na wojsku.

Dyspozycyi do bitwy nie mogę układać, jak tylko bardzo ogółowo, ponieważ nie posiadam dokładnych danych o nieprzyjacielu. Sądzę, iż należy podzielić ruch na dwa dni. Pierwszego dnia zgromadzić wieczorem całe wojsko około Sochaczewa, nazajutrz do dnia maszerować w kilku kolumnach przez Ćmiszew, Jasieniec, Jeziorko, posuwając prawe skrzydło, wzmocnione naprzód, a refuzując lewe, a to dlatego, ażeby nieprzyjaciela odpychać do Wisły, a pędzić go na Bzurę. Pierwsza linia powinnaby się składać szczególnie z piechoty, jazda w drugiej linii, prawe skrzydło wzmocnione masami piechoty. Zbliżając się do nieprzyjaciela, wojsko coraz bardziejby się rozwijało. Rzuconoby kilka mostów między Sochaczewem i Dachową. Korzystając z szosy, która tam idzie, założonoby z łatwością przedmoście dla całego wojska naszego, mo-

gące służyć za obóz oszańcowany. Mianoby także wszystko w pogotowiu do przeprawy Bzury pod Łowiczem i Kozłowem Szlacheckim dla ścigania nieprzyjaciela na prawym brzegu Bzury, spędziwszy go z lewego.

Ale powtarzam, że i ten projekt nie będzie już do uskutecznienia za kilka dni, skoro się Rüdiger zbliży.

Niechaj mi będzie wolno zakończyć uwagą, iż mojem zdaniem, jeżeli czasem potrzebnem być może zwołanie rady wojennej względem ogółowego zdania, tedy prowadzenie działań powinno być koniecznie rzeczą jednego, jedna albowiem myśl powinna prowadzić szczegóły operacyi. Gdy rada ma kierować szczegółami działań, każdy jej członek przychodzi z różniącemi się ideami, z których starcia się wynika coś zupełnie odmiennego, nie będące niczyją myślą, z czego znowu tok rzeczy bierze kierunek fałszywy. Nie znam czynu wojennego rozumnego, któryby był uskuteczniony przez radę kilku osób, gdyż są tysiączne przykłady, że skutkiem rad bywały nieczynności, wahanie się i strata czasu.

Myśl bitwy, która się powyżej podała, była podana w supozycyi, że nieprzyjaciel ma większą część sił swoich na lewym brzegu Bzury, tymczasem jego stanowiska co chwila rozerwane być mogą. Mogłoby przeto wypaść zmienić cały układ w skutku mocnych rozpoznań i musiałaby być może zupełnie zmienioną w skutku mocnego rozpoznania, które wypadałoby uskutecznić po obu brzegach Bzury, skoroby tylko bitwę postanowiono, bo jeżeliby np. siły nieprzyjacielskie okazały się być między Sochaczewem a Łowiczem, próżnąby było rzeczą szukać ich na lewym brzegu Bzury.

186.

Do Rządu Narodowego.

Seroki dnia 15 sierpnia 1831 r.

Dowód zaufania, który odbieram od Rządu Narodowego wkłada na mnie nowy obowiązek poświęcenia wszy-

stkich moich sił i zdolności naszej świętej sprawie; ale upraszam, ażeby to mogło być w moich dotychczasowych obowiązkach, albowiem winien jestem sam sobie jawnie okazać, że mojem oświadczeniem się przeciwko naczelnictwu gen. Skrzyneckiego nie powodował żaden widok osobisty, ale jedynie najczystsza miłość Ojczyzny. Oprócz tego tenże generał Skrzynecki mógłby mieć powody niesłużenia pod moimi rozkazami, a ja nie mogę chcieć pozbawić naszej sprawy usług oficera, który w drugim rzędzie może być dla niej jak najużyteczniejszym.

[Prądzyński].

187.

[Teodor Morawski do Prądzyńskiego].

(Do str. 300, t. III).

Kochany i drogi Generale! Oddajemy cześć Twojej skromności, ale przebaczyć musisz, gdy jako przyjaciel, a bardziej jeszcze jako Polak zrobię Ci uwagę, że nie czas jest skromnością tłómaczyć się w chwili, gdy istnienie Ojczyzny już może nie na dnie, ale na godziny się liczy. Kochany Generale! Jużeś zrobił, co Ci powinność człowieka kazała, zrób teraz powinność obywatela. Trzy zmiany w czasie tak krótkim najnieszczęśliwsze zrobiłyby wrażenie, pomnij wreszcie, że w cnocie, w talentach Twoich Ojczyzna położyła nadzieję. Ojczyzna żąda od Ciebie poświęcenia wszystkich[1] względów.

Generał Morawski ma rozkaz przedstawienia Ci tego wszystkiego, a dopiero, gdyby Cię, czego się nie spodziewamy, bezwzględnym na wszystkie wzywania nasze, wzywania kraju znalazł, dopiero ma generałowi Małachowskiemu, lub wrazie odmówienia jego, generałowi Łubieńskiemu wręczyć nominacyą.

Raz jeszcze zaklinam Cię w imię Ojczyzny. Wiesz, jakie masz zaufanie ze strony Rządu, i piszę Ci to w pa-

[1] W oryginale »wszystkich» podkreślone dwukrotnie (p. w.).

łacu rządowym i na prośbę większości, nie znajdziesz więc żadnego oporu z jego strony co do zmian, jakie potrzebnemi osądzisz; nic Ci więc, chyba wola Opatrzności, do zbawienia kraju przeszkodzić nie może.

Pomnij na Ojczyznę, pomnij na potomność!

W Warszawie 15 sierpnia 1831.

Twój szczery przyjaciel *Teodor Morawski.*

188.

(Do str. 300, t. III).

[Lelewel do Prądzyńskiego].

Generale! Jeśli niedostateczne będą powyższe prośby i wezwania, przynajmniej w razie, kiedy gen. Małachowski się wymówi, do czego jest podobieństwo, w takim przynajmniej razie, gdy Minister wojny propozycyą naszą ponowi, nie możesz, Generale, odmówić przyjęcia ciężaru. Na Tobie pokładamy nadzieje nasze: nie godzi się w razie tak stanowczym usuwać. Jeżeli szczere życzenia moje mogą mieć jaką wagę u Ciebie, Generale, chciej ich wysłuchać i przyjmij dowództwo. Wzywam Cię, Generale, w imię Ojczyzny i życzliwych Tobie.

Lelewel.

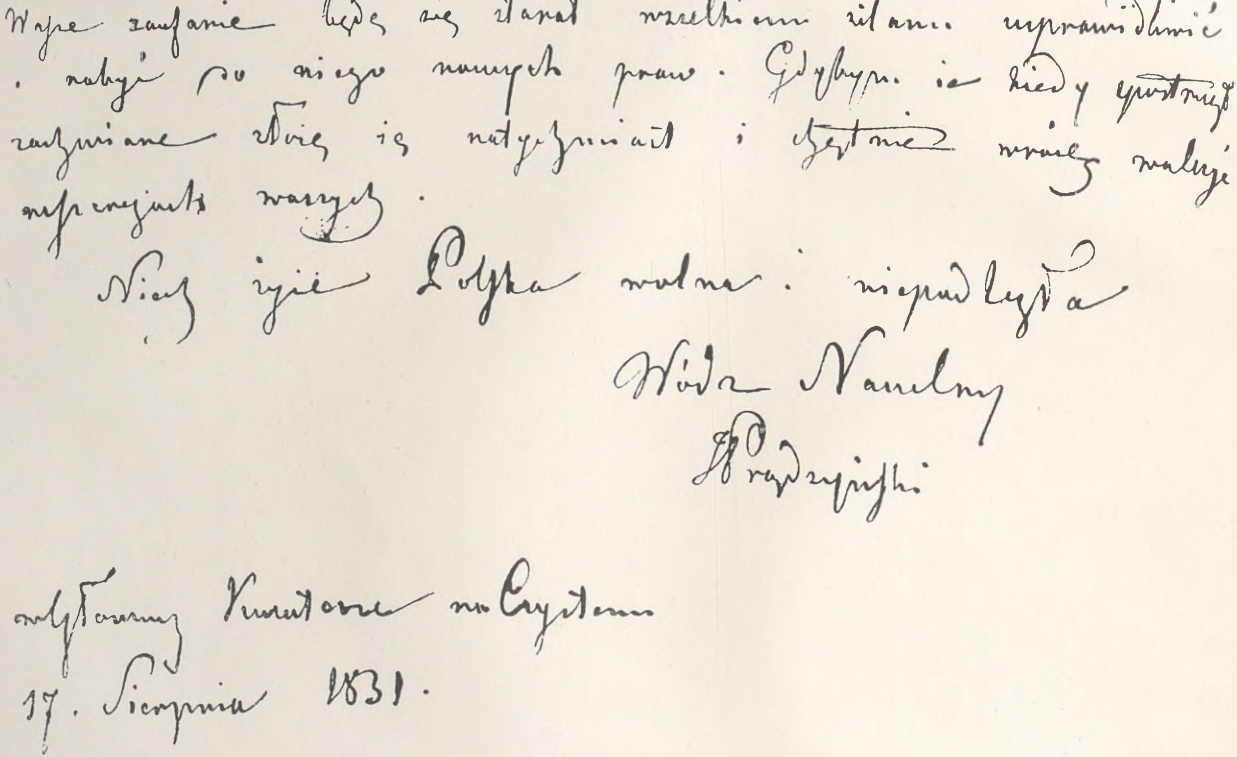
189.

(Do str. 300, t. III).

[Winc. Niemojowski do Prądzyńskiego].

Generale! Zasmuciło nas wszystkich przyjaciół dobrej sprawy odmówienie Generała. Rząd nominował naczelnym wodzem generała Małachowskiego, lecz gdyby i ten nie przyjął, postanowił wrócić się jeszcze do JWgo Pana i spodziewamy się wszyscy, że w takim przynajmniej razie nie uchylisz się od tej posługi ojczyźnie. Teodor Morawski, jak postrzegam w jego liście, który mi otwarty zostawił, źle był o postanowieniu istotnem Rządu zainformowany.

W. N.

Podobizna pisma gen. Ign. Prądzyńskiego. (Odezwa do wojska, ustęp końcowy; por. t. IV, str. 251, Nr. 191).

190.

(Do str. 300, t. III).

Do Generała Prądzyńskiego.

Generale! idzie tu o dobro Ojczyzny, o jej zbawienie: wszelkie dalsze wahanie się Twoje śmiercby sprawie naszej zadać mogło. Zaklina Cię cała rzesza dobrych, tu zebranych Polaków, dłużej nie ociągaj się. Wszelkie targowania się z powodów delikatności uczuć względem osób, z któremi być mogłeś w kolizyi, byłyby zbyteczne. *Salus populi suprema lex esto.* Jadący senator do głównej kwatery, hr. Olizar, opowie Ci, w jakim stanie Warszawa. Ufność, którą wzbudzasz w publiczności, jest własnością publiczną; pomnij, że moment każdy bytem kochanej Ojczyzny stanowi. Nie zachowalibyśmy dla Ciebie tak wysokiego szacunku, jaki Ci teraz hołdujemy, gdybyś przenosił (daruj wyrazowi) upór Twój, może szlachetny, ale gdy będzie przesadzony, stanie się winą, której skutki może w tej chwili nie są do obrachowania.

Jesteś wodzem, takim Cię naród mieć chce, ufaj Bogu, świętej sprawie, daj przykład posłuszeństwa, zwyciężysz.

16 august. 1831 Warszawa.

Ostrowski, senator wojewoda.

191.

(Do str. 323, t. III).

Żołnierze!

Zostałem powołany na wodza naczelnego sił narodowych. Czując doskonale ogrom obowiązków tak znamienitego miejsca, a umiejąc ocenić zakres zdolności moich, przytem nie pragnąc innych zaszczytów, jak tylko dzielenie waszych niebezpieczeństw jako podwładny, osądziłem być moim obowiązkiem odmówić. Wyraźny, dwu-

krotnie powtórzony rozkaz Rządu narodowego, na waszem zaufaniu opierający się, zbliżanie się groźnych niebezpieczeństw przymusiły mię do posłuszeństwa.

Wchodząc w ten nowy, ale tak trudny zawód, rachuję na pomoc P. P Generałów i Oficerów wszelkich stopni, na jedność i poświęcenie się całego wojska, bez czego usiłowania moje byłyby daremne.

Karność przedewszystkiem musi być ściśle utrzymana.

Czekają nas krwawe boje i wielkie trudy. Wytrwamy w naszym wielkim zawodzie i Bóg uwieńczy nasze usiłowania. Ale chociażbyśmy i upadli, honor broni i polskiego imienia musimy przekazać nieskazitelne dzieciom.

Koledzy żołnierze! Przystępuję do nader trudnego zawodu z zaufaniem nieograniczonem w Was i w świętości naszej sprawy. Wasze zaufanie będę się starał wszelkiemi siłami usprawiedliwić i nabyć do niego nowych praw. Gdybym je kiedy spostrzegł zachwiane, złożę je natychmiast i chętnie wrócę walczyć w szeregach Waszych.

Niech żyje Polska wolna i niepodległa!

W głównej kwaterze na Czystem 17 sierpnia 1831 r.

Wódz naczelny *I. Prądzyński.*

192.

Stan obecnych do boju dnia 22 sierpnia 1831 r.

(Patrz str. 254).

193.

Do JWgo Generała dywizyi Małachowskiego, zastępcy naczelnego wodza.

Nr. 1. *Dnia 27 sierpnia 1831 w Żelechowie.*

Mam zaszczyt zawiadomić JWgo Generała, iż dnia wczorajszego przybyłem do korpusu gen. Ramoriny, doszedłszy go w marszu między Osieckiem i Garwolinem.

Dnia dzisiejszego korpus przybył do Żelechowa, skąd dalsze działania prowadzone będą.

Dnia dzisiejszego pod Wilczyskami, w bok Żelechowa, dwa plutony pułku 3-go ułanów rozbiły zupełnie dwa szwadrony jazdy nieprzyjacielskiej z pułków Polskiego i Wołyńskiego ułanów, przyczem zabrano 30 kilku ludzi z końmi, zaś w samym Żelechowie zabrano kuryera z depeszami.

194.

Au Président du Gouvernement National.

Nr. 2. *Le 27 août 1831 à Żelechów.*

Mon Général! J'ai rejoint hier le corps d'armée, ayant failli tomber plusieurs fois dans les mains des cosaques, qui rôdent sur la route et même accompagnent la queue de nos colonnes, en nous enlevant des bagages et des hommes isolés. Krysiński y a perdu ses chevaux et sa voiture à quelques centaines de pas derrière nous. C'est bien sous un certain rapport, car celà fait supposer que Rosen ne s'est pas encore mis en retraite. La marche de Ramorino par Żelechów est un mouvement faux; il est beaucoup trop décousu, il nous a fait perdre de vue Rosen, que nous serons peut-être embarassé de retrouver; cette marche serait bonne pour un partisan, ayant 500 chevaux, mais non pas pour un corps d'armée, cherchant l'ennemi pour le combattre. Je suis arrivé trop tard pour pouvoir remédier à la chose. La colonne de marche était déjà engagée dans la direction de Żelechów. Du reste je verrais à réparer ce faux mouvement; je compte que l'ennemi nous y aidera un peu. Déjà le sort commence à nous favoriser. Ce matin 2 pelotons de notre 3-ième de lanciers, en arrivant à Żelechów, y a surpris un escadron ennemi, venant de Karczew; il l'a busculé et lui a pris 30 et quelques hommes avec les chevaux. De plus, nous avons intercepté un courrier, porteur des dépêches, que nous Vous envoyons et dont la lecture Vous prouvera, combien elles sont inté-

192.

Stan obecnych do boju, dnia 22 sierpnia 1831 r.

Wymienienie korpusów			Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		Dział
									wierzchow.	artyleryi	
Korpus Umińskiego gen. dyw.											
1 dyw. piech. Rybiński gen. bryg.	Muchowski gen. bryg.	2. pułk piech. liniowej	3	—	—	48	1570	1618	—	—	—
		12. » » »	3	—	—	32	1173	1205	—	—	—
	Langermann gen. bryg.	16. » » »	2	—	—	36	740	776	—	—	—
		1. » strzel. pieszych	4	—	—	62	1959	2021	—	—	—
	artylerya	6. komp. pozyc. piechoty	—	—	1	5	164	169	—	113	6
		1. » lekka »	—	—	1	8	172	180	—	130	10
		Ogół	12	—	2	191	5778	5969	—	243	16
4. dyw. piech. Milberg gen. bryg.	Andrychiewicz gen. bryg.	Pułk grenadyerów	4	—	—	58	2128	2186	—	—	—
		13. pułk piech. lin.	2	—	—	35	922	957	—	—	—
	Wroniecki gen. bryg.	23. » » »	2	—	—	33	1234	1267	—	—	—
		3. » strzelc. piesz.	3	—	—	43	1880	1923	—	—	—
	artylerya	4. komp. poz. piesz.	—	—	1	7	204	211	—	167	6
		6. » lekka »	—	—	1	5	124	129	—	70	8
		Ogół	11	—	2	181	6492	6673	—	273	14

1. dyw. jazdy Jagmin gen. bryg.	Czarnomski gen. bryg.	3. pułk strzel. kon.	—	4	—	33	426	459	426	—	—
		pułk Augustowski	—	2	—	23	244	267	244	—	—
	Szydłowski gen. bryg.	4. pułk ułanów	—	4	—	28	415	443	415	—	—
		1. » Sandomierski	—	3	—	26	297	323	307	—	—
		Ogół	—	13	—	110	1382	1492	1392	—	—
		Ogół korpusu	23	13	4	482	13652	14134	1392	480	30
Korpus Dembińskiego gen. dyw.											
3. dyw. piech. Bgusławski gen. bryg.	Węgierski gen. bryg.	4. pułk piech. lin.	4	—	—	67	2470	2537	—	—	—
		pułk weter. czyn.	2	—	—	38	844	882	—	—	—
		10. pułk piech. lin.	2	—	—	36	1181	1217	—	—	—
	Młokosiewicz gen. bryg.	8. » » »	3	—	—	46	1790	1836	—	—	—
		5. » strzel. piesz.	3	—	—	51	1351	1402	—	—	—
	artylerya	3. komp. lekka piesza	—	—	1	9	217	226	—	149	12
		Ogół	14	—	1	247	6853	7100	—	149	12
Jazda	Dłuski gen. bryg.	1. pułk strzelc. kon.	—	4	—	30	565	595	565	—	—
		1. » Krakowski	—	4	—	39	413	452	420	—	—
		Ogół	—	8	—	69	978	1047	985	—	—
		Ogół korpusu	14	8	1	316	7831	8147	985	149	12
Korpus z Litwy. Ruttie gen. bryg.											
3. pułk strzelców pieszych			—	—	—	29	346	375	—	—	—
18. » piechoty liniowej			—	—	—	36	631	667	—	—	—
26. » » »			—	—	—	23	278	301	—	—	—
Oddział strzelców Słonimskich			—	—	—	14	230	244	—	—	—
Pułk jazdy Poznańskiej			—	—	—	33	359	392	197	—	—
» 13. ułanów			—	—	—	59	689	748	375	—	—
		Ogół	—	—	—	194	2533	2727	572	—	—

Wymienienie korpusów			Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni		Dział
									wierzchow.	artyleryi	
Korpus Ramoriny gen. dyw.											
5. dyw. piechoty Sierawski gen. bryg.		3. pułk piech. liniowej	2	—	—	26	837	863	—	—	—
		4. batal. pułku 2. piech. lin.	1	—	—	11	414	425	—	—	—
		Oddział partyzantów	1	—	—	15	374	389	—	—	—
		14. pułk piech. liniowej	3	—	—	52	1425	1477	—	—	—
	Zawadzki gen. bryg.	6. » » »	3	—	—	53	1810	1863	—	—	—
		20. » » »	3	—	—	47	1221	1268	—	—	—
		21. » » »	2	—	—	40	1048	1088	—	—	—
	artylerya	3. komp. pozyc. piesza	—	—	1	10	287	297	—	216	12
		5. » lekka »	—	—	1	5	113	118	—	80	6
		Pluton z oddz. partyz.	—	—	—	1	30	31	—	21	2
		Ogół	15	—	2	260	7559	7819	—	317	20
6. dyw. piech. Bieliński gen. bryg.	Sierakowski gen. bryg.	1. pułk piech. lin.	3	—	—	46	1667	1713	—	—	—
		17. » » »	3	—	—	51	1773	1824	—	—	—
	Rychłowski pułkownik	5. » » »	3	—	—	54	2075	2129	—	—	—
		11. » » »	3	—	—	46	1571	1617	—	—	—
		Bat. strzel. Sand. i Krak.	1	—	—	21	599	620	—	—	—
	artylerya	Oddział 2. komp. poz. piesz.	—	—	—	4	83	87	—	67	4
		4. komp. lekka piesza	—	—	1	9	191	200	—	164	10
		Ogół	13	—	1	231	7959	8190	—	231	14

3. dyw. jazdy Miller gen. bryg.		2. pułk strzelc. kon.	—	4	—	43	534	577	534	—	—
		Dywizyon karabinierów	—	2	—	16	280	296	282	—	—
		Legia Nadwiślańska	—	3	—	32	425	457	425	—	—
	Gawroński gen. bryg.	2. pułk ułanów	—	4	—	36	599	635	586	—	—
		5. » »	—	3	—	22	342	364	342	—	—
		Szwadron Poznański	—	1	—	8	110	118	110	—	—
		3. pułk ułanów	—	3	—	28	356	384	356	—	—
		3. dywiz. pułku 1-go ułanów	—	2	—	18	260	278	260	—	—
		1. pułk Mazurów	—	4	—	35	383	418	379	—	—
	artylerya	3. bater. lekka konna	—	—	1	7	198	205	119	124	8
		Ogół	—	26	1	245	3487	3732	3393	124	8
Jazda		9. pułk ułanów	—	4	—	36	381	417	381	—	—
		2. » Kaliski	—	2	—	19	244	263	264	—	—
		Ogół	—	6	—	55	625	680	625	—	—
		Ogół korpusu	28	32	4	791	19630	20421	4018	672	42

Korpus Łubieńskiego gen. dyw.

2. dyw. jazdy Skarżyński Kazimierz gen. bryg.	Skarżyński Ambr. gen. bryg.	5. pułk strzelc. kon.	—	4	—	32	374	406	374	—	—
		10. » ułanów	—	5	—	37	487	524	505	—	—
	Konarski gen. bryg.	4. » strzelc. kon.	—	4	—	33	422	455	390	—	—
		6. » ułanów	—	3	—	22	286	306	281	—	—
		Szwadron pułku 1-go Kalisk.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Mycielski gen. bryg.	2. pułk Krakowski	—	4	—	19	417	436	417	—	—
		7. » ułanów	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Legia Litewsko-ruska	—	4	—	32	462	494	464	—	—
	artylerya	5. bat. lekka kon.	—	—	1	5	130	135	70	68	6
		Ogół	—	24	1	178	2578	2756	3501	68	6

Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni: wierzchow.	Koni: artyleryczn.	Dział
Artylerya rezerwowa. Chorzewski pułkownik.									
Piesza: 1. kompania pozycyjna piesza	—	—	1	11	297	308	—	228	12
Piesza: 5. » » »	—	—	1	6	174	180	—	134	6
Konna: 1. bater. lekka konna	—	—	1	8	176	184	100	109	8
Konna: 2. » » »	—	—	1	8	173	181	120	108	8
Konna: 4. » » »	—	—	1	10	248	258	156	152	12
Konna: Pluton rakietników konnych	—	—	—	2	45	47	21	30	—
Ogół	—	—	5	45	1113	1158	397	761	46
Park rezerwowy artyleryi	—	—	—	12	445	457	—	701	—
Oddział batalionu saperów	—	—	—	9	168	177	—	—	—
Zebranie ogółów									
Korpus . . . Umińskiego generała dyw.	23	13	4	482	13652	14134	1392	480	30
» . . . Dembińskiego » »	14	8	1	316	7831	8147	985	149	12
» z Litwy Ruttié » bryg.	—	—	—	194	2533	2727	572	—	—
» . . . Ramoriny » dyw.	28	32	4	791	19630	20421	4018	672	42
» . . . Łubieńskiego » »	—	24	1	178	2578	2756	2501	68	6
Artylerya rezerwowa	—	—	5	45	1113	1158	397	761	46
Park rezerwowy artyleryi	—	—	—	12	445	457	—	701	—
Oddział batalionu saperów	—	—	—	9	168	177	—	—	—
Ogół	65	77	15	2027	47950	49977	9865	2831	136

Różycki gen. bryg.	22. pułk piech. liniowej	2	—	—	44	1274	1318	—	—	—
	Legia Litewsko-ruska	1	—	—	8	298	306	—	—	—
	Pułk jazdy (Różyckiego majora)	—	—	—	—	—	—	—	—	niema rap.
	Artylerya lekka 3 funtowe	—	—	—	—	—	—	—	—	niema rap.
	Ogół	3	—	—	52	1572	1624	—	—	—
Twierdza Zamość	Batalion strzelców Podlaskich	1	—	—	16	415	431	—	—	—
	4. batal. 3-go pułku piech. lin.	1	—	—	13	822	895	—	—	—
	4. » 7-go » » »	1	—	—	11	826	837	—	—	—
	4. » 2-go » strzelc. piesz.	1	—	—	16	869	885	—	—	—
	4. » 4-go » » »	1	—	—	8	855	863	—	—	—
	Kompania saperów	—	—	—	3	218	221	—	—	—
	» hakowników	—	—	—	—	186	186	—	—	—
	Szwadron jazdy Krakowskiej	—	1	—	2	149	151	126	—	—
	2. kompania artyl. garnizonowej	—	—	1	5	235	240	—	—	—
	Ogół	4	1	1	58	4220	4278	126	—	—
Twierdza Modlin	4. batal. 8-go pułku piech.	1	—	—	16	651	667	—	—	—
	Rezerwa 8-go » »	—	—	—	3	166	169	—	—	—
	9. pułk piech. liniow.	3	—	—	56	1525	1581	—	—	—
	15. » » »	2	—	—	36	985	1021	—	—	—
	3. batal. 18-go pułku piech.	1	—	—	15	680	695	—	—	—
	3. » 23-go » »	1	—	—	15	480	495	—	—	—
	Kompania rezerwowa 17-go pułku piechoty	—	—	—	5	172	177	—	—	—
	2. pułk jazdy Mazurów	—	4	—	33	463	496	454	—	—
	Kompania saperów	—	—	—	6	115	121	—	—	—
	» robocza	—	—	—	1	75	76	—	—	—
	1. kompania artyl. ganizonowej	—	—	1	5	201	206	—	—	—
	Ogół	8	4	1	191	5513	5704	454	—	—

	Wymienienie korpusów	Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Oficerów wyż. i niższych	Podoficerów i żołnierzy	Ogół	Koni: wierzchow.	Koni: artyleryczn.	Dział
Praga	Bat. 7-go, 18-go pułku piech., 2-go, 4-go strzelc. piesz.	2	—	—	41	1462	1503	—	—	—
	» 1-go i 5-go » »	1	—	—	4	378	382	—	—	—
	Oddział strzelców celnych Podlaskich	—	—	—	1	59	60	—	—	—
	3. batal. pułku 16-go piech.	1	—	—	10	261	271	—	—	—
	Kompania artyl. garnizonowej	—	—	—	7	168	175	—	—	—
	Oddział pułku 2-go jazdy Płockiej	—	—	—	3	50	53	59	—	—
	» » 11-go piech. liniowej	—	—	—	1	69	70	—	—	—
	» » 12-go » »	—	—	—	3	131	134	—	—	—
	» » 13-go » »	—	—	—	2	110	112	—	—	—
	» » 15-go » »	—	—	—	2	57	59	—	—	—
	Ogół	4	—	—	74	2745	2819	59	—	—
Warszawa	3. batal. 10-go pułku piech.	1	—	—	15	597	612	—	—	—
	3. » 13-go » »	1	—	—	17	643	660	—	—	—
	3. » 15-go » »	1	—	—	21	515	536	—	—	—
	3. » 19-go » »	1	—	—	18	753	771	—	—	—
	4. » 5-go » strzelców pieszych	1	—	—	16	734	750	—	—	—
	Batal. art. rezerwowej	—	—	—	27	896	923	—	—	—
	Część parku artyleryi	—	—	—	17	622	639	—	865	—
	Zakłady piechoty	—	—	—	86	3034	3120	—	—	—
	» jazdy	—	—	—	44	694	738	222	—	—
	8. pułk ułanów	—	4	—	35	470	505	470	—	—
	Ogół	5	4	—	296	8958	9254	692	865	—

ressantes. Nous tâcherons de profiter au mieux des nouvelles acquises. Je ne Vous développe pas, mon Général, nos projets dans la crainte, que ma lettre ne soit interceptée. Je Vous dirai toutefois, que Vous pouvez Vous attendre à ce que Rüdiger repassera sous peu sur la rive droite de la Vistule. Tâchez, mon Général, qu'à l'instant même Szembek en profite; que jusqu'à la Pilica au moins on balaye le pays et que de ce côté-là on intercepte toute communication entre Rüdiger et Paskiewicz, que l'on inquiète même les derrières de ce dernier.

Ramorino parait rempli de bonne volonté; j'espère, que nous ferons de la bonne besogne.

Agréez... *Pr.*

195.

Raport z odbytej konferencyi między generałem dywizyi Prądzyńskim, kwatermistrzem generalnym, a generałem wojsk rosyjskich Dannenbergiem na dniu 3-cim września 1831 r.

Stosownie do odebranego rozkazu Prezesa Rządu narodowego udałem się po południu do rogatek Jerozolimskich, gdzie zastałem czekającego na mnie majora Wysockiego. A ponieważ podpułkownik Wilson, przeznaczony do towarzyszenia mi, był wyjechał z Warszawy za rozkazem Prezesa Rządu narodowego, przybrałem w jego miejsce na mocy ustnego upoważnienia kapitana Krakusów, Aleksandra Hube i w asystencyi tych dwóch oficerów udałem się o godzinie 4-tej traktem, do Raszyna prowadzącym za karczmą Rakowiczka, gdzie przy mostku zjechałem się z generałem wojska rosyjskiego Dannenbergiem w towarzystwie dwóch oficerów pp. Rzewuskiego i Berthel. Po przywitaniu się gen. Dannenberg oświadczył mi, iż feldmarszałek Paskiewicz przysyła go dla proponowania układów między wojującemi stronami. Poczem nastąpiła długa rozmowa prywatna między generałami Prądzyńskim i Dannenbergiem a panami Wysockim, Hubem, Rzewuskim i Berthel, po ukończeniu której gen. Dannenberg w przy-

tomności wszystkich oficerów oświadczył powtórnie i urzędowo, iż Feldmarszałek, pragnąc zatrzymać dalszy rozlew krwi i wstrzymać nieszczęście, jakie na obie strony, a szczególnie na miasto Warszawę spaść mogą, przysłał go dla proponowania układów, któreby wstrzymały boje i otworzyły drogę do zupełnej zgody. Na to generał Prądzyński odpowiedział, iż jest upoważnionym jedynie do wysłuchania propozycyi i ma polecenie zdania raportu Rządowi swojemu, czego sumiennie dopełni. Zaczem generał Dannenberg oświadczył, iż skoroby rząd polski okazał się skłonnym do wnijścia w proponowane układy, gen. Prądzyński mógłby go o tem uwiadomić. Łatwoby się umówiono na czas i miejsce, gdzieby się zeszły wyznaczone osoby, któreby tę rzecz dalej potraktowały. Pożegnawszy się, każda strona wróciła do swoich.

Kwatermistrz generalny, generał dywizyi
(podpisano) *Prądzyński.*

W Warszawie dnia 4-go września 1831 r.

196.

Raport z odbytej konferencyi między generałem dywizyi Prądzyńskim, kwatermistrzem generalnym, a generałem wojsk rosyjskich Dannenbergiem d. 3-go września 1831 r.

Oprócz urzędowych komunikacyj, które miały miejsce między generałem Prądzyńskim i Dannenbergiem, a z których sprawa jest zdana w raporcie Nr. 1, wspomnieni dwaj generałowie mieli długą rozmowę partykularną, z której główniejsze fakta starać się będę oddać jak najwierniej. Generałowie znali się z dawnych czasów, przecież nie było między nimi nigdy zażyłości; przywitanie ich było jak najkordyalniejsze i z obu stron w ciągu całej rozmowy sadzono się na okazanie uprzejmej grzeczności. Generał Dannenberg ubolewał nad toczącą się wojną, uważając ją jako wojnę domową.

Generał Prądzyński odpowiedział mu, iż on, jako na-

oczny świadek kilkunastoletniej niedoli naszej, bardzo dobrze ocenić może, z czyjej winy rzeczy przyszły do takiej ostateczności, że my, Polacy, przyjmowaliśmy panowanie cesarza Rosyi bez entuzyazmu wprawdzie, ale z wszelką rezygnacyą i że od samego monarchy zależało mieć z nas najwierniejszych poddanych.

Generał Dannenberg zgodził się na to wszystko, przyznał, że nasze utyskiwania i żale były jak najsłuszniejsze, że on sam podczas swego przemieszkiwania w Warszawie doznawał niesłusznych prześladowań ze strony W. księcia, ale to wszystko działo się albo bez wiedzy, albo mimo woli Cesarza, za którego sposób myślenia szlachetny i najlepsze chęci dla narodu polskiego zaręcza. Złe, które się działo, było dziełem W. księcia, Nowosilcowa i Rożnieckiego, którzy w żadnym przypadku już do tego kraju nie wrócą.

Gen. Prądzyński: »Wspomnione osoby mogą już nie wrócić, przecież ród łajdaków nie zaginął. Cesarz lub jego namiestnicy dowodzą nam, że ich umieją wynajdywać, że ich sposób myślenia dla naszego biednego kraju nie zmienił się bynajmniej, kiedy za rządcę dla niego umieli wynaleźć pana Dambrowskiego, którego całe życie było pasmem brudów i przewrotności«.

Gen. Dannenberg: »Właśnie czytałem u gen. Witta żywot, który, przyznać należy, nie jest chwalebny; przecież należy ekskuzować marszałka Paskiewicza, który przybywszy zponad Kaukazu, nie zna ani ludzi ani miejscowości, może się przeto mylić w wyborze osób«.

Gen. Prądzyński: »My tylko po skutkach sądzić możemy; z podobnych przeto wyborów, jaki jest pana Dambrowskiego, wnosić możemy, iż bynajmniej nie zmieniono systematu względem rządzenia tego kraju, panowie zaś (jeżeli istotnie macie życzliwe chęci) możecie się przekonać, jak dalece rządy wasze są u nas popularne, gdy nie możecie znaleźć uczciwszego człowieka, jakim jest pan Dambrowski, coby się z wami łączył«.

Gen. Dannenberg zaczął się rozwodzić nad nierównością sił, że chociażbyśmy mieli same powodzenia, środki nasze do prowadzenia wojny muszą się wyczerpać nawet zwycięstwami; obstawał nad tem, jak wielkieby było nieszczęście, gdyby skutkiem zdobycia Warszawy szturmem przez wojska rosyjskie stolica ta obróconą zozała w perzynę.

Gen. Prądzyński nie dał mu dokończyć; zapewniał go, że on sam, jak i wszyscy rozsądni Polacy, znają doskonale różnicę sił i zasobów stron wojujących i nie łudzą się żadnemi urojeniami, a gdy tak jest, powinni się oni, Rosyanie, przekonać, jak mocne jest nasze postanowienie. Może być przekonany, żeśmy się wszyscy na śmierć przygotowali i że zginąć, ale honor ocalić jest rzeczywiście hasłem naszem. Myśl zrobienia gruzów z całej Warszawy bynajmniej nas nie zraża; gdyby zwyczaje wojskowe dozwoliły mi go wprowadzić do Warszawy, przekonałby się naocznie, iż sami dla naszej obrony gruzy zaczęliśmy robić, częścią dla uzyskania saletry, dla zakładania barykad po ulicach, które zamyślamy bronić krok w krok, gdyby się miało udać panom zewnętrzne okopy przemódz. Cesarz zaś, chociażby zwycięstwo go uwieńczyło w wojnie przeciwko nam, wątpię, aby co zyskał na potędze, on, który i tak dosyć pustyń dzierży; wątpię, żeby co zyskał na sławie u współczesnych i w historyi z wytępienia narodu, którego całą winą jest, iż obstawał w świętej sprawie swojej niepodległości.

Gen. Dannenberg przyznał, iż nasza sprawa jest słuszna, iż Cesarz przykrzy sobie niewypowiedzianie tę wojnę, że oni doskonale czują, że im zniechęca połowę Europy i że zakończenie jej zburzeniem Warszawy zniechęciłoby im resztę cywilizowanego świata; dlatego też właśnie oni dla uniknienia takiej kaźni, my dla uniknienia zupełnego zniszczenia powinniśmy się pogodzić.

Gen. Prądzyński: »Prawdziwa zgoda nie mogłaby być, tylko taka, coby zachowała obustronny honor.

My jesteśmy pokrzywdzeni, srodze pokrzywdzeni, jesteśmy uważani przez cały świat za słabszych, wy jesteście krzywdzicielami, Cesarz jest mocniejszy; poszukiwanie przeto ugody przez nas, może wcale przebaczenia, byłoby poniżeniem; ze strony zaś Cesarza naprawienie niesłuszności byłoby wielkością; my już po dwakroć robili pierwsze kroki: generał Chłopicki wysłał deputacyą do Petersburga przed rozpoczęciem wojny, drugi raz, kiedy generał Skrzynecki, objąwszy dowództwo, napisał list do feldmarszałka Diebitscha; już więc dosyć, nadto może z naszej strony zrobiono. Jeżeli Cesarz poczuwa się do winy i sumienie każe mu szukać naprawienia jej, jemu przystoi szukać do tego sposobów«.

Gen. Dannenberg: »Właśnie też Cesarz robi pierwszy krok, gdy Feldmarszałek w jego imieniu przysyła mnie do zrobienia pierwszej propozycyi, co wyraźnie proszę w ten sposób uważać; a jeżeli pierwsze kroki, przez państwa czynione, nie wzięły pomyślnego skutku, proszę mieć na to wzgląd, iż się odtąd rzeczy niewypowiedzianie zmieniły. Odtąd nastąpiły krwawe boje, wiele krwi upłynęło, wojna trwa już 9 miesięcy, Cesarz nie spodziewał się tak zaciętego oporu ani tak wyraźnego wyjawiania się opinii Europy przeciwko nam«.

Gen. Prądzyński: »Dlaczego Cesarz, kiedy tak bardzo pragnie pokoju z nami, przysyła za pośredników kilkadziesiąt tysięcy wojska, które po nieprzyjacielsku kraj nasz nachodzą, szerzą w nim mordy i pustoszenia, dlaczego nie przyjeżdża osobiście ugodzić się z tymi, których zawsze za swój naród uważa?«.

Gen. Dannenberg: »Ani wątpić nie można, że niezawodnie przyjedzie dla ukończenia ugody, ale chciejcie ją państwo rozpocząć, niechaj się Cesarz dowie wprzódy, po co ma przyjechać, że przyjechać może i jakie go czekają warunki, boć on zawsze jest panującym, jest zawsze królem waszym, za takiego się ciągle uważa i musi zachować godność monarchy. Trudno przeto, żeby wjeżdżał,

żeby się wystawiał na poniżenie. Co się zaś tyczy tego kraju, jakkolwiek słuszne być mogą wasze dopominania się, trudno przecie, aby go się Rosya w obecnym stanie rzeczy wyrzekła«.

Gen. Prądzyński: »Dla miłości własnej i dumy«.

Gen. Dannenberg: »Ze strony Rosyi — być może, ale Cesarz nie jest tego panem, ulegać bowiem musi stronnictwu Brodaczy, które, gdyby chciał robić przyzwolenia, nie zgadzające się z ich sposobem myślenia, mogłoby się targnąć na jego życie«.

Gen. Prądzyński: »Gdybym temu mógł dać wiarę, musiałbym przeto sądzić, iż Cesarz nie jest panem u siebie, a jeżeli tak jest, jakże może chcieć wchodzić dobrowolnie w układy? Ale ja nie mogę wierzyć, żeby...«.

197.

Stan obecnych do boju w dniu 4-ym września 1831.

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Koni		Dział
								wierzchow.	artyleryez.	
Warszawa		—	—	—	161	478	1668	115	—	—
Praga		2	—	—	1200	46	97	43	—	—
Gen. dyw. Umiński	Bryg. piech. Czyżewski gen. bryg.	5	—	—	3721	—	—	—	—	—
	1-a dywizya Rybiński gen. bryg.	12	—	2	6857	—	343	—	243	16
	4-a dywizya Milberg gen. bryg.	12	—	2	7609	—	357	—	243	14
	1-a dywizya jazdy Jagmin gen. bryg.	—	13	—	—	1471	—	1371	—	—
Ogół		29	13	4	18187	1471	700	1371	486	—

Wymienienie korpusów		Batalionów	Szwadronów	Bater. artyler.	Piechoty	Jazdy	Artyleryi	Koni wierzchow.	Koni artyleryc.	Dział
Gen. dyw. Dembiński	3-a dyw. piech. Bogusławski gen. br.	14	—	1	8710	—	225	—	149	12
	Ruttié generał brygadyi	5	5	—	2873	668	—	442	—	—
	Brygada jazdy Dłuski gen. bryg. . .	—	8	—	—	1178	—	1100	—	—
	Ogół . . .	19	13	1	11585	1846	225	1542	149	—
Łubieński	2-a dyw. jazdy Skarżyński gen. bryg. .	—	24	1	—	2621	135	2501	68	6
	Oddz. Janowicza ppułk. i Matuszewicza maj. .	1	4	—	619	540	—	375	—	—
Gen. dyw. Ramorino	5-a dyw. piech. Sierawski gen. bryg..	14	—	2	7473	—	346	—	317	20
	6-a dyw. piech. Bieliński gen. bryg. .	13	—	1	7903	—	287	—	231	14
	3-a dyw. jazdy Miller gen. bryg. . . .	—	25	1	—	3409	205	3283	124	8
	Bryg. Sznajde gen. bryg.	—	6	—	—	680	—	625	—	—
	Ogół . . .	27	31	4	15376	4089	838	3908	672	—
	Artylerya rezerwowa: Pułk. Chorzewski	—	—	6	—	—	1252	397	801	50
	Park rezerwowy: Koryzna podpułkownik	—	—	—	—	—	457	—	701	—
	Sapery Sołkiewicz	—	—	—	189	—	—	—	—	—
	Ogóły . . .	78	85	16	47315	11091	5372	10252	3553	140
	Korpus oddzielny: Szembek gen. dyw	7	—	—	3927	—	—	—	—	11
	Zamość: Krysiński gen. bryg.	4	1	1	3887	151	240	126	—	—
	Modlin: Ledóchowski gen. bryg.	8	8	1	3425	914	202	839	—	—
	Ogół generalny . . .	97	94	18	60566	12156	5814	11217	3553	151

198.

Stan i podział armii rosyjskiej przed szturmem Warszawy dnia 6-go września 1831 r.

(Podług Smitta str. 370, t. III.).

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Artylerya	Ogół
I. **Lewe skrzydło,** gen. jazdy *hr. Pahlen.*								
1. Oddział gen. lejtn. *ks. Chiłkowa.*								
Z 1-ej dyw. ułanów:								
pułk Orenburski . . .	—	6	—	—	634	—	—	—
» Jamburski	—	6	—	—	645	—	—	—
Z 2-giej dyw. dragonów:								
pułk ks. Aleks. Wirtemb.	—	4	—	—	428	—	—	—
Z 1-ej dyw. huzarów:								
pułk Sumski	—	4	—	—	452	—	—	—
» Łubieński	—	6	—	—	600	—	—	—
Kozaki Borysowa $2^1/_2$ sotni .	—	—	—	—	—	254	—	—
» Katasanowa $4^1/_2$ sotni	—	—	—	—	—	427	—	—
» Andrianowa $2^1/_2$ sotni	—	—	—	—	—	166	—	—
Z bateryi konnej Nr. 2 i Nr. 12	—	—	10	—	—	—	202	—
	—	26	10	—	2759	847	202	3808
2. Korpus 1-y piechoty *hr. Pahlen.*								
Batalion 6-ty saperów . . .	1	—	—	734	—	—	—	734
Z 1-ej dyw. piechoty:								
pułk 3-ci Morski[1] . . .	1	—	—	417	—	—	—	807
» 4-ty » . . .	1	—	—	390				
Z 2-ej dyw. piechoty . . .								
pułk ks. Wilhelma . .	1	—	—	587	—	—	—	2459
» ks. Karola	2	—	—	1006				
» Rewelski	2	—	—	866				
Z 3-ej dyw. piechoty:								
pułk Staroingermanlandz.	1	—	—	399	—	—	—	1677
» Nowoingermanlandz.	1	—	—	466				
» Kutuzowa	1	—	—	376				
» Wielkołucki . . .	1	—	—	436				
Z 3-ej dyw. grenadyerów:								
pułk Sybirski	2	—	—	1044				
» Rumiancowa . . .	2	—	—	922				
» Suworowa	1	—	—	830				

[1] Pułk 1-szy Morski był w Łomży, pułk 2-gi w Łowiczu.

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Artylerya	Ogół
pułk Astrachański . . .	1	—	—	723	—	—	—	5695
» 5-ty karabinierski .	2	—	—	887				
» 6-ty » .	2	—	—	1289				
Z 1-ej dyw. huzarów:								
pułk Olwiopolski [1] . . .	—	4	—	—	424	—	—	424
Artylerya:								
W pierwszej linii 28 dział ciężkich	—	—	28	—	—	—	602	1227
W pierwszej linii 16 dział lekkich	—	—	16	—	—	—	244	
W rezerwie 10 dział lekk.	—	—	10	—	—	—	157	
» 12 » kon.	—	—	12	—	—	—	204	
» 4 moździerze	—	—	4	—	—	—	20	
	22	4	70	11372	424	—	1227	13023
Ogół lewego skrzydła . . .	22	30	80	11372	3183	847	1429	16831
II. **Prawe skrzydło**, gen. jazdy *bar. Kreutz.*								
1. Oddział gen. lejtn. *hr. Nostitza.*								
Dywizyi lekk. jazdy gwardyi:								
pułk dragonów	—	4	—	—	560	—	—	—
» ułanów	—	4	—	—	392	—	—	—
» huzarów	—	4	—	—	608	—	—	—
» strzelców konnych.	—	4	—	—	556	—	—	—
Artylerya:								
Baterye konne Nr. 1 i Nr. 2	—	—	16	—	—	—	247	—
	—	16	16	—	2116	—	247	2363
2. Oddział gen. lejtn. *Muravieva.*								
Brygada grenad. Litewskich:								
pułk Zmudzki	2	—	—	1067	—	—	—	—
» Łucki	2	—	—	922	—	—	—	—
» Nieświeski	2	—	—	967	—	—	—	—
Z 26-ej dywizyi:								
pułk Praski	1	—	—	311	—	—	—	—
Artylerya:								
1. ciężka baterya . . .	—	—	8	—	—	—	329	—
1. lekka » . . .	—	—	8					
	7	—	16	3167	—	—	329	3496

[1] Pułk 4-ty tej 1-ej dyw. huz., Klastycki, został w Górze Kalwaryi z Gerstenzweigiem.

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Artylerya	Ogół
3. Korpus 2-gi piechoty *bar. Kreutz.*								
2-gi batalion saperów . . .	1	—	—	488	—	—	—	488
Z dyw. 5-tej piechoty:,								
pułk Białozierski . . .	2	—	—	1216				
» Ołonecki	2	—	—	1232	—	—	—	4799
» Szlisselburski . . .	2	—	—	1160				
» Ładoski	2	—	—	1191				
Z dyw. 6-ej piechoty:								
pułk Wołogodzki . . .	2	—	—	1055	—	—	—	2125
» 11-ty strzelców . .	2	—	—	1070				
Z dyw. 10-ej piechoty:								
pułk Aleksopolski . . .	2	—	—	954	—	—	—	1840
» Kremienczucki . .	2	—	—	886				
Z dyw. 11-ej piechoty:								
pułk Jelecki	2	—	—	1053	—	—	—	1992
» Siewski	2	—	—	939				
Z dyw. 2-ej huzarów:								
pułk Elizabetgradzki . .	—	6	—	—	586	—	—	1146
» Irkucki	—	6	—	—	560			
Artylerya:								
W pierwszej linii 26 dział ciężkich	—	—	26	—	—	—	518	1166
W pierwszej linii 16 dział lekkich	—	—	16	—	—	—	195	
W rezerwie 12 dział lekk.	—	—	12	—	—	—	168	
» 14 » kon..	—	—	14	—	—	—	265	
» 4 moździerze	—	—	4	—	—	—	20	
	21	12	72	11244	1146	—	1166	13556
Ogół prawego skrzydła . .	28	28	104	14411	3262	—	1742	19415
Oddzielny korpus gen. maj. *Strandmanna.*								
Z 2-ej dyw. piechoty:								
pułk 3-ci strzelców . .	1	—	—	501	—	—	—	—
» 4-ty » . .	2	—	—	904	—	—	—	—
Z dyw. 3-ej jazdy gwardyi:								
huzary Grodzieńskie . .	—	4	—	—	484	—	—	—
Kozaki:								
Grekowa 5, $2^1/_2$ sotni . .	—	—	—	—	—	235	—	—
2-gi Czarnomorski, 2 sotnie	—	—	—	—	—	211	151	—

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Artylerya	Ogół
5-ty Czarnomorski, 2 sotnie	—	—	—	—	—	377	—	—
Atamański, ½ sotni	—	—	—	—	—	50	—	—
Artylerya:								
4 działa ciężkie i 2 konne	—	—	6	—	—	—	151	—
	3	4	6	1405	484	873	151	2913
III. Rezerwy								
Piechota. 1. Korpus gwardyi, *w. ks. Michał.*								
Dyw. 1-a gwardyi:								
pułk Preobrażeński[1]	2	—	—	1538	—	—	—	6251
» Moskiewski	2	—	—	1611				
» Semionowski	2	—	—	1630				
» Lejbgrenadyerski	2	—	—	1472				
Dyw. 2-a gwaryi:								
pułk Izmajłowski	2	—	—	1608	—	—	—	6878
» Pawłowski	2	—	—	1630				
Sapery	1	—	—	769				
pułk strzelców gwardyi	2	—	—	1353				
» Finlandzki	2	—	—	1374				
Strzelcy Finlandzcy	1	—	—	142				
5-a brygada gwardyi:								
pułk Litewski	2	—	—	1364	—	—	—	2637
» Wołyński	2	—	—	1273				
	22	—	—	15764	—	—	—	15764
2. Korpus grenadyerów gen. *ks. Szachowskoj.*								
1-a dyw. grenadyerów:								
pułk ces. Austryackiego	2	—	—	1077	—	—	—	5521
» kr. Pruskiego	1½	—	—	811				
» nast. tronu Prusk.	2	—	—	1009				
» Arakczejewa	1	—	—	779				
» 1-y karabinierski	2	—	—	888				
» 2-gi »	2	—	—	957				

[1] Wszystkie te pułki gwardyi były podzielone na półbataliony ze względu na stosunkową znaczną ich liczebną siłę.

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Artylerya	Ogół
2-a dyw. grenadyerów:								
pułk Kijowski	2	—	—	1157				
» ks. Eugen. Wirtemberskiego	2	—	—	1123				
pułk Katierinosławski .	1	—	—	656				
» ks. Pawła Meklemburskiego	2	—	—	901				
pułk 3-ci karabinierski .	2	—	—	747	—	—	—	5542
» 4-ty » .	2	—	—	898				
Sapery, pluton	—	—	—	60				
	21½	—	—	11063	—	—	—	11063
Jazda, gen. jazdy *hr. Witt.*								
1-a dyw. kirysyerów:								
pułk Kawalergardów . .	—	4	—	—	660			
» Konnej gwardyi . .	—	4	—	—	724	—	—	2668
» Cesarza	—	4	—	—	678			
» » Cesarzowej	—	4	—	—	606			
2-a dyw. kirysyerów:								
pułk Orderu wojskowego	—	6	—	—	643			
» Starodubski . . .	—	6	—	—	678	—	—	2533
» ks. Alberta Pruskiego	—	6	—	—	529			
» Nowogrodzki . . .	—	6	—	—	683			
3-a dyw. ułanów:								
pułk Ukraiński	—	6	—	—	649			
» Nowoarchangielski.	—	6	—	—	539	—	—	2192
» Mirgorodzki . . .	—	4	—	—	422			
» Elizabetgradzki . .	—	4	—	—	588			
Kozaki:								
Kozaki gwardyi	—	6	—	—	658	—	—	1204
Atamańscy	—	5½	—	—	549			
	—	71½	—	—	8597	—	—	8597
Artylerya.								
5 bateryj ciężkich gwardyi .	—	—	40	—	—	—	939	—
2 » lekkie » .	—	—	16	—	—	—	279	—
2 » ciężkie grenadyer. .	—	—	20	—	—	—	369	—
2 » lekkie » .	—	—	20	—	—	—	273	—
2 » konne gwardyi . .	—	—	16	—	—	—	399	—
3 » konne korpusu 3-go jazdy (Nr. 17, 18, 19) . .	—	—	24	—	—	—	462	—
	—	—	136	—	—	—	2721	2721

	Bataliony	Szwadrony	Działa	Piechota	Jazda	Kozaki	Artylerya	Ogół
Rezerwa artyl. armii gen. maj. *Glinka.*								
2 baterye ciężkie	—	—	20	—	—	—	392	—
2 » lekkie	—	—	16	—	—	—	270	—
3 » konne (Nr. 4, 20, 27)	—	—	28	—	—	—	628	—
	—	—	64	—	—	—	1290	1290
Ogół z rezerwami .	43½	71½	200	26827	8597	—	4011	39435
Lewe skrzydło	22	30	80	11372	3183	847	1429	16831
Prawe »	28	28	104	14411	3262	—	1742	19415
Oddział Strandmanna . .	3	4	6	1405	484	873	151	2913
Ogół armii	96½	133½	390	54015	15526	1720	7333	78594

Wykaz
aktów wojskowych polskich
w streszczeniach.

(Grudzień 1830 — wrzesień 1831).

Z papierów generała Ignacego Prądzyńskiego.

Wykaz

aktów wojskowych polskich

w streszczeniach.

(Grudzień 1830 — wrzesień 1831).

Z papierów generała Ignacego Prądzyńskiego.

Objaśnienie ważniejszych skróceń.

Adj.	Adjutant.
Adj. batal.	Adjutant batalionu.
Art.	Artylerya.
Art. lek. kon.	Artylerya lekka konna.
Art. lek. piesza	Artylerya lekka piesza.
Art. pozyc.	Artylerya pozycyjna.
B.	Były.
Batal.	Batalion.
Dow.	Dowódca.
Dow. milit.	Dowódca militarny.
Dyw.	Dywizya.
Gen.	Generał.
Gen. bryg.	Generał brygady.
Gen. dyw.	Generał dywizyi.
Gen. gub. m. stoł. Warsz.	Generał gubernator miasta stołecznego Warszawy.
Gł. kwat.	Główna kwatera.
Gren.	Grenadyerzy.
Gw.	Gwardya.
Gw. ruch.	Gwardya ruchoma.
Inż.	Inżynierya.
Kap.	Kapitan.
Karab.	Karabinierzy.
Kom. rz. spraw wewn. i pol.	Komisya rządowa spraw wewnętrznych i policyi.
Kom. rz. woj.	Komisya rządowa wojny.
Komp.	Kompania.
Korp.	Korpus.
Król. Pol.	Królestwo Polskie.
Kwaterm.	Kwatermistrz.
Leg. Lit.-rus.	Legia Litewsko-ruska.
Leg. Lit.-woł.	Legia Litewsko-wołyńska.
Lek.	Lekarz.
Maj.	Major.
M. stoł.	Miasto stołeczne.
N. wódz	Naczelny wódz.
Obw.	Obwód.
Oddz. korp.	Oddzielny korpus.

Piech. lin.	Piechota liniowa.
Podpis.	Podpisany.
Por.	Porucznik.
Powst.	Powstanie.
Ppor.	Podporucznik.
Ppułk.	Podpułkownik.
P. t. o.	Pełniący tymczasowo obowiązki.
Pułk.	Pułkownik.
Sekr. gen.	Sekretarz generalny.
Strz. kon.	Strzelcy konni.
Strz. piesz.	Strzelców pieszych.
Sztab gł.	Sztab główny.
Tw.	Twierdza.
Tymcz.	Tymczasowy.
Wdztwo.	Województwo.
Wet. czyn.	Weterani czynni.
Woj. pol.	Wojsko polskie.
Zast.	Zastępca.

1. W Warszawie d. 22 grudnia 1830. N. 648.
Gen. gub. m. stoł. Warsz. (podpis. p. o. szefa sztabu kap. gw. Jan Nofok.) do gen. bryg. Mrozińskiego, szefa szt. gł. — W sprawie przeniesienia papierów głównego dyżurstwa do archiwum Kom. rz. woj.

2. Gł. kwat. w Warszawie d. 6 stycznia 1831. N. $\frac{356}{106\,DR}$
Małachowski, regimentarz krak., sandom., kalis. i mazow. — Nominacya Ign. Potockiego na por. do pułku 2-go jazdy Mazurów.

3. W kwat. w Płocku d. 7 stycznia 1831. N. 490. (Kopia).
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. gw. ruch. i powst. w wdztwie płockiem. — Nominacya por. Mich. Nosarzewskiego na kap. w pułku jazdy Płockiej.

4. W Lublinie d. 13 stycznia 1831. N. 749. (druk).
Rada obywatelska wdztwa lubel. do mieszkańców wdztwa lubel. — Odezwa, zapraszająca do składania obrączek ślubnych na potrzeby ojczyzny.

5. W Lublinie d. 13 stycznia 1831. N. 747.
Rada obywatelska wdztwa lubel. do podpułkownikowej z Rutkowskich Prądzyńskiej i innych. — Wezwanie do zbierania obrączek ślubnych w powiecie zamojskim.

6. W Warszawie d. 31 stycznia 1831. N. ...
J. Niski, ppor. z pułku 2-go gw. ruch. wdztwa mazow., do pułk. Czołczyńskiego, dow. pułku 5-go strz. piesz. — Prośba o przyjęcie do pułku 5-go strz. piesz.

7. Latowicz d. 8 lutego 1831, o godz. 12 w nocy. N. ...
Pułk. Turno do Wodza nacz. — Raport od patrolów, wysłanych do Seroczyna, Stoczka, Miastkowa i t. d.

8. Jabłonna d. 14 lutego 1831. N. ...
Ppor. Porębiński Tadeusz z komp. gidów do pułk. Wąso-

wicza, szefa sztabu przyboczn. Nacz. wodza. — Prośba o zajęcie się sprawą osobistą (bliżej nie określoną) Porębińskiego i o przedstawienie jej Nacz. wodzowi.

9. Zegrze d. 15 lutego 1831, o godz. 12 w połud. N. 146.
J. Krukowiecki gen. dyw. do ks. Nacz. wodza. — O zajęciu przez dywizyę Krukowieckiego Nieporętu; o wysłaniu saperów do pomocy w robocie przy moście pod Zegrzem; o oddziale pułk. Jankowskiego w Miastkowie; o nieukontentowaniu żołnierzy z powodu kontramarszów; wiadomości o ruchach nieprzyjaciela, podane przez emisaryusza.

10. Dobre d. 15 lutego 1831. N. ... (Kopia).
Skrzynecki gen. bryg. — Raport do Nacz. wodza o rozpoznaniu do Liwca.

11*). Osieck d. 16 lutego. N. ... (Kopia).
Gen. Dwernicki do gen. Klickiego. — Wyciąg z raportu: stanowisko Dwernickiego pod Parysowem; jego marsz d. 16/II do Osiecka; jego plany działania.

12. Góra d. 17 lutego. N. ... (Kopia).
Gen. Dwernicki do gen. Klickiego. — Raport o przeprawie Dwernickiego na lewy brzeg Wisły pod Górą; jego rozporządzenia względem swej artyleryi.

13. Góra d 18 lutego. N. . . . (Kopia).
Gen. Dwernicki do gen. Klickiego. — Raport o rozporządzeniach Dwernickiego względem swej artyleryi.

14. Na placu bitwy pod Serdzą i Nową d. Wsią 19 lutego. N. ... (Kopia).
Gen. Dwernicki do ks. Radziwiłła. — Raport o potyczce pod Nową Wsią.

15. Kozienice d. 25 lutego. N. ... (Kopia).
Gen. Dwernicki do gen. Klickiego. — Raport o marszu Dwernickiego do Brzuzy przeciw ks. Wirtemberskiemu; o marszu dalszym do Kozienic przeciw Kreutzowi; o przeprawie nieprzyjaciela przez Wisłę.

16. Na placu bitwy pod Nową Wsią i Serdzą, po lewej stronie wielkiego traktu, 19 lutego 1831, godz. 11 w nocy. N. ... (Kopia).
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Nową Wsią.

---

*) Numery 11 do 15 są skopiowane na jednym arkuszu.

17. Po 19 lutego 1831. N. ...

Gen. Mroziński do ppułk. Prądzyńskiego, p. o. kwaterm. gen. — Kopia raportu gen. Klickiego do gen. Mrozińskiego o wiadomości, udzielonej przez emisaryusza, o stanowiskach Rosyan i o ich przygotowaniach do przeprawy pod Karczewem.

18. W obozie pod Grochowem d. 23 lutego 1831 r., o godzinie 12½ z południa. N. 239.

Gen. dyw. J. Krukowiecki do ks. Nacz. wodza. — Sprostowanie niedokładności z raportu gen. Krukowieckiego o bitwie z d. 19/II, podanego do druku i podanie nowych szczegółów o czynnościach swej dywizyi w tej bitwie.

19. W obozie pod Grochowem d. 23 lutego 1831 r., o godz. 1 z południa. N. 240.

Gen. dyw. J. Krukowiecki do ks. Nacz. wodza. — Raport o bitwie d. 20 lutego.

20. W Grochowie d. 23 lutego 1831 r. N. ...

Kiekiernicki, maj. z pułku 1-go piech. lin., dow. batal. 3-go. — Projekt, adresowany do Nacz. wodza, utworzenia oddziału 500 ochotników pod komendą maj. Kiekiernickiego celem zagwożdżenia dział nieprzyjacielskich lub rzucenia postrachu w obozie nieprzyjacielskim.

21. W kwaterze w Płocku d. 23 lutego 1831. N. 63.

Pułk. Valentin d'Hauterive, nacz. dow. siły zbrojnej w wdztwie płockiem, do pułk. Ledóchowskiego, komendanta tw. Modlina. — Zawiadomienie o ruchach nieprzyjaciela i o udaniu się Valentina ku Płońskowi.

22. Grochów d. 23 lutego 1831, o godz. kwadr. na 7. N. ... (Kopia).

P. t. o. kwatermistrza gen. wojska do gen. bryg. Mrozińskiego, szefa sztabu gł. — Polecenie w imieniu Nacz. wodza, aby wszelkie dowozy do obozu były za dnia uskuteczniane; oraz, aby pociągi, przeznaczone do zwożenia, podzielone były na liczby dywizyj; zakaz wiwatów, gdy wojsko stoi przed nieprzyjacielem.

23. W obozie pod Brudnem d. 24 lutego 1831, o godz. 11½ w nocy. N. 249.

Gen. dyw. J. Krukowiecki do ks. Nacz. wodza. — Krukowiecki przesyła pojmanego wojskowego rosyjskiego i zdaje raport o zajętych przez siebie stanowiskach.

Dodatek. Wywód słowny z pisarza z pułku karabinierskiego, wziętego do niewoli pod Brudnem d. 24/II.

24. Grabów d. 24 lutego 1831. N. ... (Kopia).

Gen. Dwernick do gen. Klickiego. — Wyjątki z raportu o przejściu Pilicy pod Lichonicami i o dalszych swych ruchach.

25. We wsi Cherubin, między Nowogrodem a Kolnem w Łomżyńskiem, d. 24 lutego 1831. N. 39.
Godlewski do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Nowogrodem d. 23/II.

26. [Warszawa] na Ordynackiem d. 25 lutego 1831, godz. 12. N. ...
Gen. bryg. Szembek do gen. Skrzyneckiego Nacz. wodza*). — Raport o rozłożeniu brygady strz. piesz. (pułk 1-y i 3-ci na Ordynackiem).

27. D. 26 lutego 1831 r. N. ...
Gen. Mroziński dla pułk. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. (Notes pour le colonel Chrzanowski, chef de l'état major général). — W sprawie posłania gen. Małachowskiemu batalionu kosynierów, lazaretu na Pradze, pogrzebu gen. Zymirskiego, wykazu broni w arsenale, papierów sztabowych, spalenia mostu nowego na lewym brzegu Wisły.

28. Praga d. 26 lutego 1831. N. ...
Gen. dyw. Krukowiecki do ks. Nacz. wodza. — Raport o działaniach w d. 24/II i 25/II.

29. Praga, pod rogatkami Szmulowskiemi, d. 26 lutego 1831. N. ...
Gen. Umiński, dowódca korpusu 1-go jazdy, do ks. Radziwiłła nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu 1-go jazdy w d. 25 lutego.

30. Z Konar d. 26 lutego 1831. N. 97.
Ppułk. Muchowski, dow. pułku 12-go wdztwa sandom., do gen. dyw. Klickiego. — Raport o obronie mostu pod Mniszewem i o utarczce patrolów pod Goślinem.

31. W Płocku d. 27 lutego 1831. N. 90.
Pułk. Valentin d'Hauterive z kwatermistrzostwa gen. do Nacz. wodza. — Raport o działaniach nad rzeką Wkrą; prośba o zaopatrzenie w żywność oddziału.

32. W Warszawie d. 27 lutego 1831. N. 90.
Gen. bryg. hr. Szembek do gen. bryg. Morawskiego, generała służby. — Raport o działaniach dyw. 4-tej piech. w d. 25 lutego.

33. W obozie pod Powązkami d. 27 lutego 1831. N. 163
Ppułk. Kierwiński, dow. pułku 8-go piech. lin., do gen. bryg.

*) D. 25 lutego o północy nikt jeszcze nie wiedział, że Skrzynecki będzie wodzem naczelnym; został nim 26-go między 10-tą a 11-tą przed południem.

Skrzyneckiego, dow. dyw. 3-ej piech. — Raport o działaniach pułku 8-go piech. lin. d. 25 lutego.

34. W obozie Gasy d. 27 lutego 1831. N. 208.
Ppułk. Łempicki, dow. pułku 15-go piech., do gen. dyw. Klickiego. — Raport o przejściu Łempickiego pod dow. gen. Paca, dow. 1-go korpusu rezerwy i wyruszeniu pułku 15-go d. 28/II do Opoczna.

35. Mokotów d. 27 lutego 1831. N ...
Gen. Tomasz Łubieński, dowódca korpusu 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu 2-go jazdy w bitwie d. 25 lutego.

36. Mokotów d. 27 lutego 1831. N. ...
Kap. Zabłocki, p. o. oberkwatermistrza korpusu jazdy, do gen. bryg. Łubieńskiego, dow. korpusu 2-go jazdy. — Raport o rozpoznaniu brzegów Wisły od rogatek Czerniakowskich do wsi Koło.

37. W Służewie d. 27 lutego 1831. N. ...
Pułk. Kicki, dow. bryg. 1-ej dyw. 2-ej korp. 2-go jazdy, do pułk. Ruttié, dow. 2-iej dyw. 2-go korp. jazdy. — Raport brygady o działaniach w bitwie z d. 25/II.

38. W Warszawie d. 27 lutego 1831. N. 1086.
Gen. bryg. Redel, dow. art., do Sztabu głównego przesyła wyciąg z raportów z bateryj i kompanij artyl., podanych po bitwie d. 25/II.

39. W Warszawie d. 27 lutego 1831. N. $\frac{14010}{5341}$.
Minister wojny gen. piech. Krasiński do gen. bryg. Mrozińskiego. — W sprawie ppułk. Reszki z pułku 4-go piech. lin., wysłanego w Lubelskie do prowadzenia małej wojny.

40. Warszawa d. 28 lutego 1831. N. ...
Protokół Rady wojennej, podpisany przez gen. Malleta, pułk. Kołaczkowskiego, gen. Giełguda, gen. Bontemps, pułk. Skarżyńskiego, gen. Szembeka, gen. Ruttié, gen. Umińskiego i gen. Łubieńskiego. — (Pismo własnoręczne gen. Prądzyńskiego).

41. Warszawa d. 28 lutego 1831. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. bryg. grenadyerów, do hr. Szembeka, dow. dyw. 4-tej piech. — Raport o działaniach grenadyerów w bitwie w d. 25/II.

42. W Górcach d. 28 lutego 1831. N. 17.
Gen. dyw. Umiński, dow. 1-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. —

Raport o wysłaniu do wsi Kamienia trzech szwadronów pułku Płockiego celem zajęcia stanowiska przed Modlinem.

43. Kwatera Kozienice d. 1 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Naczelnika siły zbrojnej narodowej. — Raport o działaniach od d. 7 lutego aż do d. 15/II włącznie i o bitwie pod Stoczkiem.

44. Lista imienna oficerów wyższych, niższych, podoficerów i żołnierzy dywizyi 4-tej piechoty, podanych Naczelnemu wodzowi w d. 1 marca do ozdoby krzyża wojskowego.

45. W obozie pod Powązkami d. 1 marca 1831. N. 210.
Ppułk. Antoni Wroniecki, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwatermistrza generalnego. — Lista imienna wojskowych z pułku 4-go strz. piesz., którym zostały przyznane krzyże wojskowe przez Nacz. wodza w d. 1 marca za bitwę d. 25 lutego.

46. W Warszawie d. 1 marca 1831. N. ...
Gen. bryg. Morawski, gen. służby. — Świadectwo, dane por. Ignacemu Berowskiemu z pułku 4-go strz. piesz.

47*). W Wielkiej Opaczy d. 1 marca 1831. N. ...
Pułk. Kicki, dow. bryg. 2-ej korp. rezerwowego jazdy, do Naczelnego wodza. — Raport o czynnościach brygady w bitwie w d. 25 lutego.

48. Warszawa d. 1 marca 1831. N. ...
Kap. Nieszokoć, dow. komp. 6-tej pozyc. art. piesz., do gen. bryg. Redla, dow. art. — Raport o działaniach bateryi podczas bitwy w d. 25 lutego.

49. W Warszawie d. ... marca 1831. N. 1130.
Gen. bryg. Redel, dow. art., do Nacz. wodza. — Raport, w którym składa raport kap. Nieszokocia o działaniach bateryi 6-ej pozyc. pieszej w d. 25/II (patrz N. 48).

50. Warszawa d. 2 marca 1831. N. $\frac{14419}{5477}$.
Gen. piech. Krasiński, minister wojny, do Nacz. wodza. — W sprawie użycia na linii bojowej czwartych batalionów pułku 4-go i 8-go piech. lin. oraz 1-go i 3-go strz. piesz., będących w Modlinie.

51. W Warszawie d. 2 marca 1831. N. $\frac{14525}{5523}$.
Gen. piech. Krasiński, minister wojny, do Sztabu gł. —

*) Dwa egzemplarze oryginalne tego samego raportu.

Prośba o nadesłanie rozkładu na dywizye, brygady i pułki, baterye i t. d. jazdy, artyleryi, korpusu inżynierów i sztabów.

52. W Warszawie d. 2 marca 1831. N. ...
Pułk. Klimkiewicz dow. pułku 20-go piech., do Nacz. wodza. Wymienienie czynów trzech żołnierzy pułku 20-go piech. w d. 25/II, za które uznani zostali za godnych krzyża wojskowego.

53. Markuszów d. 3 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki, dow. oddz. korpusu, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu Dwernickiego od 1 marca.

54. Gniewoszów d. 3 marca 1831, godz. 4 z południa. N. ...
Gen. bryg. Sierawski do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Raport (zawiadomienie) o marszu Sierawskiego do Puław; wiadomość o stanowiskach nieprzyjacielskich.

55. W Warszawie d. 3 marca 1831. N. ...
Major Majewski, dow. pułku 4-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Przedstawienie listy oficerów pułku 4-go piech. lin., wybranych przez korpus oficerów tegoż pułku do nagrody krzyża wojskowego.

56. Górce d. 3 marca 1831. N. 76.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Kwatermistrza generalnego wojska. — O pułkach jazdy nowej formacyi z korpusu 1-go, które po większej części nie były obecne przy korpusie.

57. Mokotów d. 3 marca 1831, wpół do drugiej. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Sztabu gł. — Raport o wysłaniu z korpusu 4-go pułku strz. kon. i 4-go pułku ułanów oraz o rozłożeniu reszty korpusu.

58. W Warszawie d. 4 marca 1831. N. 135.
Gen. bryg. hr. Szembek do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — W sprawie listy wojskowych, podanych do krzyża wojskowego.

59. W Miastkowie Kościelnym d. 4 marca 1831, o godz. 8 wieczorem. N. ...
Ppułk. Oborski, dow. pułku 7-go piech. lin., do gen. Skarżyńskiego, dow. przedniej straży. Raport o stanowisku i siłach nieprzyjacielskich pod Żelechowem i okolicach.

60. Piaseczno d. 4 marca 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Sztabu głównego. — Raport o stanowiskach 2-go korpusu jazdy.

61. Kurów d. 4 marca 1831. N. ...
Pułk. Ant. hr. Lanckoroński z pułku 2-go Krakowskiego do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Kurowem i Markuszowem.

62. Jak N. 59.

63. Lublin d. 5 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki, dow. osobnego korpusu, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu od d. 3 marca.

64. W Warszawie d. 5 marca 1831. N, 145.
Gen. bryg. Szembek, dow. 4-ej dyw. piech., do Nacz. wodza. — Raport o rozłożeniu wojsk do strzeżenia brzegów Wisły od wsi Siekierek aż do Obór.

65. Góra d. 5 marca 1831. N. 24.
Pułk. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do pułk. Chrzanowskiego, szefa sztabu głównego. — W sprawie listy wojskowych, przedstawionych do ozdoby krzyżem wojskowym za bitwę z d. 25/II.

66. W Warszawie d. 5 marca 1831. N. 2835.
Rząd Narodowy (podpis. w zastępstwie prezesa Barzykowski) do Nacz. wodza siły zbrojnej narodowej. — Życzenie, aby konsystencya pułku 5-go strz. piesz. została zmieniona.

67. W Sielkach d. 5 marca 1831. N. ...
Pułk. Bukowski, dow. bryg. 3-ej jazdy, do gen. dyw. Umińskiego, dow. korpusu 1-go jazdy. — W sprawie żołdu dla ppor. Stan. Błociszewskiego, p. o. adjutanta pol. przy Bukowskim.

68. W Górze d. 6 marca 1831. N. ...
Gen. bryg. Sierawski do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu Sierawskiego od d. 4 marca.

69. Zpod Kazimierza d. 6 marca 1831. N. ...
Pułk. Kozakowski do Nacz. wodza. — Raport o potyczce w Puławach; sprostowanie raportu ppułk. Łagowskiego.

70. Góra d. 6 marca 1831. N. 33.
Pułk. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do Nacz. wodza. — Raport o szańcu na brzegu Wisły pod Górą, o komunikacyi z korp. Sierawskiego i o niebezpieczeństwie przeprawy przez Wisłę.

71. Górce d. 6 marca 1831. N. ...
Kap. Breza, kwaterm. 1-go korp. jazdy, do pułk. Prądzyńskiego, p. o. kwaterm. gen. wojska. — Raport o rozłożeniu 1-go korp. jazdy, oraz o środkach, przedsięwziętych do zniszczenia przeprawy przez Wisłę.

72. 6 marca 1831. N. ...
Henryk Łubieński do pułk. Prądzyńskiego. — Ofiaruje się dostarczać proch przez kontrabandę i dopilnować fabrykacyi w kraju.

73*). Notatka o poległych lub rannych wojskowych w d. 25/II z pułków 1-go, 5-go, 2-go i 6-go piech. lin.

74. 7 marca 1831 r. N. 992. (Kopia).
Pułk. Krysiński, komendant Zamościa. — Raport o wycieczce z tw. Zamościa i o potyczce pod Uściługiem.

75. W Modlinie d. 7 marca 1831 r. N. ...
Por. Sobieski, adjut. pułku 17-go piech., do pułk. Ledóchowskiego, komendanta tw. Modlina. Raport o wręczeniu listu Ledóchowskiego feldmarsz. Diebitschowi.

76. W Warszawie d. 8 marca 1831 r. N. 345.
Ppułk. Jórski, dow. pułku 2-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o odebraniu 224 ludzi, przybyłych do pułku 2-go strz. piesz., oraz o przysłanych dla tegoż pułku materyałach.

77. Sieromin d. 9 marca 1831, o godz. 6-tej. N. ...
Valentin do pułk. Ledóchowskiego, komendanta tw. Modlina. — Raport o obserwacyi brzegów Wisły, o czynnościach maj. Wągrodzkiego, dow. oddziału gwardyi ruchomej (po francusku).

78. W Warszawie d. 9 marca 1831. N. 193.
Ppułk. Lanckoroński, dow. pułku weteranów czynnych, do Kwaterm. siły zbrojnej narodowej. — Raport o stanie pułku weteranów czynnych.

79. W Warszawie d. 9 marca 1831. N. 349.
Ppułk. Jórski, tymcz. dow. pułku 2-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o odbiorze materyałów, przeznaczonych na umundurowanie nowoprzydzielonych do pułku 2-go strz. piesz.

80. W Warszawie d. 9 marca 1831. N. 242.
Ppułk. Majkowski, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o nowoprzybyłych do pułku 4-go strz. piesz. i o ich umundurowaniu.

81. Piaseczno d. 9 marca 1831 $3^1/_4$ po poł. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Sztabu gł. — Raport o zmianach w rozłożeniu kawaleryi korpusu 2-go, oraz o si-

*) Notatka ta jest napisana na jednym arkuszu z N. 74.

łach i stanowiskach nieprzyjacielskich w okolicach Maciejowic i Łaskarzewa.

82. Varsovie ce 9 mars 1831.
Louis Beré, négociant à Paris, do szefa Sztabu gł. — Nota względem zorganizowania oddziału partyzantów z wojskowych francuskich.

83. W Warszawie d. 10 marca 1831. N. 3221. (Kopia).
Wódz nacz. do Kom. rz. woj. — Życzenie, aby 9-oletni Marcyan Krasicki był umieszczony w korp. kadetów w Kaliszu.

84. Warszawa d. 10 marca 1831. N. 209.
Maj. Majewski, dow. pułku 4-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii. — Raport o stanie pułku 4-go piech. lin.

85. Warszawa d. 10 marca 1831. N. 195.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o stanie pułku 8-go piech. lin.

86. Potycz d. 11 marca 1831. N. 305.
Maj. Żywult Karol, tymcz. dow. pułku 2-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o wysłaniu do Końskich kap. Wojniłłowicza celem sprowadzenia do pułku 133 ludzi.

87. W Kawęczynie d 11 marca 1831. N. 283.
Ppułk. Podczaski, dow. pułku 5-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o stanie pułku 5-go piech. lin.

88. W Warszawie d. 11 marca 1831. N. 253.
Ppułk. Majkowski, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o dokompletowaniu pułku.

89. Kielce d. 11 marca 1831. N. 4.
Gen. dyw. Woyczyński, dow. wdztwa krakow., do pułk. Prądzyńskiego. — Zawiadomienie o udzieleniu pomocy oficerom art. inż. dla przyprowadzenia zamku Pieskowej Skały do stanu obrony.

90. W Warszawie d. 11 marca 1831. $\frac{15875}{1929}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do Szczepowskiego, b. kap. woj. pol. — Odmowa prośbie umieszczenia Szczepowskiego w batal. wolnych strz. podlaskich ppułk. Kuszla z powodu kompletu oficerów.

91. W Warszawie d. 13 marca 1831. N. 200.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o umundurowaniu przybyłych do pułku 356 ludzi.

92. W Warszawie d. 12 marca 1831. N. 203.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o odbiorze dla pułku szczegółów umundurowania.

93. W Powsinie d. 12 marca 1831. N. 194.
Ppułk. Śmigielski, dow. pułku 3-go strz. piesz., do Kwaterm. gen. wojska. — Raport o stanie ludzi, broni i ubioru pułku.

94. W Warszawie d. 13 marca 1831. N. 360.
Ppułk. Jórski, tymcz. dow. pułku 2-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o odbiorze z Komisaryatu materyałów na ubiór 475 ludzi, przybyłych do pułku.

95. W Kawęczynie d. 13 marca 1831. N. 297.
Ppułk. Podczaski, dow. pułku 5-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o stanie ludzi i ubioru pułku.

96. W Warszawie d. 13 marca 1831. N. 208.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o odebraniu z Komisaryatu materyałów do ubioru nowoprzybyłych do pułku ludzi. —

97. W Warszawie d. 13 marca 1831. N. 262.
Ppułk. Maykowski, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o odbiorze dla pułku 400 żołnierzy z pułku 19-go piech. i o konfekcyi dla nich ubioru.

98. W Warszawie d. 14 marca 1831. N. $\frac{16540}{6281}$.
Gen Morawski, minister wojny, do Sztabu gł. — Zawiadomienie o wydaniu rozkazów pułkom, mającym się udać w marsz.

99. Zamość 14 marca 1831. N. ...
Maj. Szymanowski z kwatermistrzostwa gen. do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport z czynności swoich od d. 5 marca, oraz o ruchach korp. gen. Dwernickiego.

100. Zamość d. 14 marca 1831. N. 1.
Kap. kwatermistrzostwa gen. Zandrowicz, oberkwatermistrz oddz. korp. gen. dyw. Dwernickiego, do pułk. Prądzyńskiego,

kwaterm. gen. woj. — Raport o czynnościach Zandrowicza od d. 9 marca w korp. gen. Dwernickiego, o ruchach i stanie tego korpusu i o oficerach sztabu w tymże.

101. Kawęczyn d. 14 marca 1831. N. 308.
Ppułk. Podczaski, dow. pułku 5-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o stanie kompanii kosynierów z pułku 11-go piech., przeznaczonej do pułku 5-go piech. lin.

102. Warszawa d. 14 marca 1831. N 117.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm gen. woj. — Raport o uzbrojeniu i ubraniu oddziału, przybyłego do pułku 8-go piech. lin.

103. W Warszawie d. 14 marca 1831. N. 266.
Ppułk. Maykowski, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przybyciu do pułku 400 ludzi z pułku 19-go piech. oraz 276 z pułku 16-go i o stanie ich ubioru.

104. Kozienice d. 15 marca 1831. N. ...
Gen. bryg. Sierawski, dow. wdztwa. sandom., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Przełożenie, aby szwadron kap. Smoleńskiego, maszerujący przez Zawichost do Zamościa, był wstrzymany w swym marszu.

105. W Warszawie d. 15 marca 1831. N. 222.
Maj. Majewski, tymcz. dow. pułku 4-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o kompletowaniu pułku, o ubiorze, uzbrojeniu i ćwiczeniu nowoprzybyłych.

106. Warszawa d. 15 marca 1831. N. 121.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o postępie w konfekcyi ubioru ludzi nowoprzybyłych do pułku.

107. W Warszawie d. 15 marca 1831. Nr. 369.
Ppułk. Jórski, tymcz. dow. pułku 2-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przybyciu do pułku 200 ludzi z pułku 11-go piech. oraz o stanie ich ubioru.

108. W Warszawie d. 15 marca 1831. N. 272.
Ppułk. Maykowski, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm gen. wojska. — Raport o stanie ubioru oraz o przybyciu do pułku kompanii kosynierskiej z 200 ludzi.

109. Kwat. Nowe Miasto pod Zamościem d. 16 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport z działań od d. 11 marca. Prośba o udzielenie nagród i awansów dla niektórych oficerów korpusu Dwernickiego.

110. Kwat. Nowe Miasto pod Zamościem d. 16 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach od d. 9 marca, o potyczce ppułk. Rychłowskiego pod Wojsławicami.

111. W Ciechanowie d. 16 marca 1831. N. 153.
Pułk. Valentin do Nacz. wodza. — Raport o ruchach nieprzyjaciela i swego oddziału.

112. W Górze d. 16 marca 1831. N. 231.
Ppułk. Urbański, dow. pułku 1-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o skompletowaniu pułku.

113. W Warszawie d. 16 marca 1831. N. 227.
Niewęgłowski, audytor przy sztabie placu m. stoł. Warszawy, do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Prośba o przesłanie czterech listów, które młynarz Walicki do nieprzyjaciela przenosił.

114. W Warszawie d. 17 marca 1831. N. $\frac{17240}{6412}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do Kwaterm. gen. wojska. — Zawiadomienie o marszu batalionów bojowych nowych pułków do miejsc nowych swych konsystencyj.

115. Kawęczyn d. 17 marca 1831. N. 331.
Ppułk. Podczaski, dow. pułku 5-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o stanie pułku.

116. W Warszawie d. 17 marca 1831 r. N. 131.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o stanie ubioru pułku.

117. Piaseczno d. 17 marca 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Szefa sztabu gł. — Raport o zmianie stanowisk brygady 3-ej i innych oddziałów.

118. Kwatera korpusu Nowe Miasto d. 18 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o konieczności zatrzymania się korpusu w Zamościu z powodu złych dróg; o stanowiskach nieprzyjaciela.

119. Przasnysz d. 18 marca 1831. N. 158.
Pułk. Valentin do Nacz. wodza. — Raport o zajęciu ze swą

komendą Przasnysza, o stanowiskach nieprzyjacielskich, o pułku jazdy Oborskiego.

120. W Warszawie d. 18 marca 1831 r. N. 579.
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-giej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Prośba o wysłanie do sztabu dyw. kart lewego brzegu Wisły Gillego lub Engelhardta.

121. W Warszawie d. 18 marca 1831. N. 133.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o stanie ubioru i uzbrojenia pułku.

122. W Modlinie d. 18 marca 1831. N. 331.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski do pułk. Chrzanowskiego szefa sztabu gł. — Raport o zniszczeniu mostu pod Zegrzem.

123. W Warszawie d. 19 marca 1831. N. 282.
Ppułk. Maykowski, dow. pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o ubiorze pułku.

124. W Modlinie d. 19 marca 1831. N. 333,
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o przybyciu korpusu do Modlina; o planie działania; o przeprawie części pułku 1-go strz. piesz. przez Wisłę.

125. Piaseczno d. 19 marca 1831. N. ...
Kap. Zabłocki, kwaterm. starszy korp. 2-go jazdy, do pułk Prądzyńskiego, p. o. kwaterm. gen. — Raport o rozłożeniu korpusu 2-go jazdy.

126. Potycz d. 20 marca 1831. N. 358.
Maj. Żywult, tymcz. dow. pułku 2-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przybyciu 133 ludzi z pułku 10-go piech. dla skompletowania pułku 2-go; o ubiorze tych ludzi; o stanie uzbrojenia pułku 2-go.

127. Młociny d. 20 marca 1831. N. 188.
Gen. bryg. Jankowski, dow. 1-ej dyw. jazdy, do gen. Skrzyneckiego, nacz. wodza siły zbr. narod. — Raport o zmianie dyslokacyi pułków jazdy dyw. 1-ej.

128. W Warszawie d. 20 marca 1831. N. $\frac{17434}{2311}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do ppułk. Mierosławskiego z korpusu weteranów. — Odmowna odpowiedź na prośbę, aby syn Emeryk został umieszczony w korpusie kadetów na koszt Kom. rz. woj.

129. Warszawa d. 21 marca 1831. N. ...
Por. Horain z kwatermistrzostwa gen. do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o niemożności wyruszenia z dyw. 4-tą z powodu choroby.

130. W Warszawie d. 21 marca 1831. N. 401.
Ppułk. Jórski, tymcz. dow. pułku 2-go strz. piesz., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O stanie ubioru dla nowoprzybyłych do pułku.

131. Nowe Miasto pod Zamościem d. 22 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o niemożności ruszenia korpusu z Zamościa z powodu złych dróg, o stanowiskach nieprzyjacielskich, o utarczce pod Skierbiszewem.

132. Warszawa d. 22 marca 1831. N. 153.
Pułk. Węgierski, dow. pułku 8-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o skompletowaniu ubioru nowoprzybyłych ludzi do pułku.

133. Nasielsk d. 23 marca 1831. N. 163.
Pułk. Valentin do Nacz. wodza. — Raport o porażce nadleśnego Zajączkowskiego i komisarza Godlewskiego, o wycofaniu się z Chorzel ppułk. Bardzkiego; o potyczce pod Makowem; o »buncie« Zydów w tem mieście przeciwko chrześcijanom; o swoim odwrocie do Makowa, powrocie do Warszawy i zdaniu komendy maj. Wągrodzkiemu.

134. Zawichost d. 23 marca 1831. N. 303.
Maj. Krzesimowski do gen. Sierawskiego, organizatora i dow. w wdztwie sandom. — Raport o zabraniu sześciu kozaków pod Księżomyszą; o stanowiskach nieprzyjacielskich; prośba o zaopatrzenie oddziału w żywność i furaż; o odbiorze strzelców z obwodu sandomierskiego.

135. Kozienice d. 23 marca 1831. N. ...
Kap. Chyliński, kwaterm. dyw. 4-tej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii czynnej. — Raport o stanowiskach pułków dyw. 4-tej i bateryj, do niej przydzielonych.

136. Z Kozienic d. 23 marca 1831. N. 216.
Ppułk. Muchowski, dow. pułku 12-go piech. lin. wojew. sandom., do Kom. rząd. woj. — Raport o patrolu, wysłanym do wsi Goślina. Dodatki: 1) N. 97 (kopia). Z Konar d. 26 lutego. Muchowski do gen. dyw. Klickiego. Raport o potyczce pod Go-

ślinem. 2) N. 656 (kopia). D. 28 lutego 1831. Gen. dyw. Klicki do pułk. Muchowskiego. Pochwala rozporządzenia w potyczce pod Goślinem i oznajmia, że przedstawił Nacz. wodzowi, aby to natarcie było ogłoszone w rozkazie dziennym.

137. Zawichost d. 24 marca 1831, godz. 9 w nocy. N. 305.
Maj. Krzesimowski do gen. dyw. Sierawskiego, dow. wdztwa sandom. — Raport o ekspedycyi gen. Dwernickiego o obrotach nieprzyjaciela w Lubelskiem; o ruchach Rosyan w okolicach Zawichostu. Dodatek: Kopia ekspedycyi gen. Dwernickiego.

138. Góra d. 24 marca 1831. N. 181.
Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do Nacz. wodza. — Raport o dyslokacyi dywizyi między Górą a Warszawą.

139. Kozienice d. 24 marca 1831. N. 286.
Gen. dyw. hr. Pac, dow. korp. wszystkich rezerw, do Nacz. wodza. — Raport o założeniu w d. 20 gł. kwat. w Kozienicach i dyslokacyi korpusu.

140. Warszawa d. 24 marca 1831. N. 3489. (Kopia).
Strzyżowski, b. zastępca prezesa Komisyi wdztwa podlask., do Rządu Narodowego. — Przedstawia do szczególnej nagrody zasługi obywatelskie Rudnickiego, naczelnika komory w Terespolu.

141. Zawichost d. 25 marca 1831, godz. 9 wiecz. N. 306.
Maj. Krzesimowski do gen. dyw. Sierawskiego, dow. wdztwa sandom. — Raport o przybyciu do Rachowa generała rosyjskiego, udającego się do Galicyi i o środkach, przedsięwziętych celem jego ujęcia; o potyczce pod Kosinem.

142. W Pułtusku d. 25 marca 1831. N. 416.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach korpusu; o stanowiskach nieprzyjacielskich; o zdezorganizowanej administracyi w wdztwie płockiem; o nieprzychylnem stanowisku Żydów; o odebraniu komendy ppułk. Bardzkiemu z powodu nieudolności jego; o potyczce pod Drożdżewem; o wysłaniu kap. Zaliwskiego z oddziałem do Przetycza; o zniszczeniu mostu na Narwi w Ostrołęce.

143. Kozienice d. 27 marca 1831. N. 342.
Gen. dyw. hr. Pac do Nacz. wodza. — Raport o rozłożeniu korpusu; o przygotowaniach nieprzyjaciela do przeprawy Wisły.

144. Białogon d. 27 marca 1831. N. 50.
Michałowski do Nacz. Wodza. — Raport o fabrykacyi broni w Kuźnicach rządowych, wykonanej od d. 19 do 26 marca.

145. Nowa Osada pod Zamościem d. 28 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Wyrażenie wdzięczności za pochlebny rozkaz, otrzymany od Nacz. wodza; pochwała księży, będących przy korpusie Dwernickiego; o wielkiej liczbie chorych; o zaopatrzeniu w żywność korpusu; pochwała pułk. Krysińskiego, komendanta twierdzy Zamościa; prośba o nadanie mu wyższego stopnia; o planach działania; o dwóch oficerach Polakach, przeszłych z wojska rosyjskiego; o dezerterach z wojska austryackiego.

146. Nowe Miasto pod Zamościem d. 28 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o patrolach, wysyłanych w stronę Żółkiewki i Krasnegostawu; nędza, choroby i demoralizacya w wojsku rosyjskiem; o stanowiskach rosyjskich; prośba, aby w drodze nie zatrzymywano oddziałów, dążących do korpusu Dwernickiego i do tego korpusu należących; prośba o przysłanie do korpusu legii Wołyńskiej; o nowych zaciągach z Lubelskiego.

147. Kozienice d. 28 marca 1831. N. 107.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do pułk. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — W sprawie udzielenia urlopu ppor. Kurowskiemu.

148. Młociny d. 28 marca 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. wojska. — O dyslokacyi korpusu 2-go jazdy.

149. Kozienice d. 28 marca 1831. N. ...
Ppor. Walery Kurowski, z pułku Krakusów podlaskich, przykomender. do sztabu dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — Prośba o udzielenie 10-odniowego urlopu dla interesów familijnych.

150. Rożan d. 28 marca 1831. N. 1.
Ppor. Janusz Czetwertyński do Nacz. wodza. — Raport zdany »stosownie do polecenia Nacz. wodza« o wyprawie gen. bryg. Suchorzewskiego do wsi Dąbrówki w d. 24 marca; o ruchach korpusu gen. Umińskiego; o utarczce oddziału pułku 1-go ułanów pod Rożanem i dywizyonu jazdy Podlaskiej pod Ostrołęką w d. 25 marca; o podstąpieniu korpusu d. 26 pod Ostrołękę; o zniszczeniu dwóch mostów na Narwi i odwrocie korpusu do Rożana; o stanie koni korpusu; o furażu i żywności; o stanie umysłów obywateli i Żydów; o dobrym duchu w korpusie i czynności gen. Umińskiego.

151. Nowe Miasto pod Zamościem d. 29 marca 1831. N. ...
Maj. sztabu kwaterm. gen. Szymanowski, p. o. szefa sztabu

oddz. korp., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przybyciu do korpusu; prośba o rozstrzygnięcie, kto ma zostać szefem sztabu tego korpusu; o nieotrzymaniu żołdu przez Szymanowskiego; o konieczności pozostania korpusu Dwernickiego pod Zamościem z powodu złych dróg; o stanowiskach nieprzyjacielskich; o napływie ochotników do korpusu.

152. W Kozienicach d. 29 marca 1831. N. 116.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O ruchach dywizyi 4-tej, mającej stanąć w Piasecznie w d. 31 marca.

153. W Rożanie d. 29 marca 1831. N. 479.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o stanowiskach nieprzyjacielskich pod Goworowem; pochwała kap. Zaliwskiego i kap. Kożuchowskiego; o garnizonie rosyjskim w Ostrołęce; o możności ataku tego miasta; o rekonesansie rosyjskim pod Rożanem.

154. Modlin d. 29 marca 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. woj. — O ruchach i dyslokacyi nowej korpusu.

155. 29 marca. N. ...
Rozkaz do ruchu korpusu 2-go jazdy, w d. 29 marca odbyć się mającego.

156. Staszów d. 29 marca 1831. N. 24.
Pułk. Starzyński, dow. pułku, do Nacz. wodza. — Raport o wojskach austryackich, stojących na granicy; o trudnościach przeprawy ochotników, przybywających z Galicyi; przedstawienie por. Konst. Bobowskiego na kap. i ppor. Stan. Dąbrowskiego na por., obydwóch z wojska austryackiego.

157. Kozienice d. 30 marca 1831. N. 387.
Gen. dyw. hr. Pac do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o rozkazach, wydanych celem przyśpieszenia marszu dyw. gen. Milberga; o stanowiskach nieprzyjacielskich.

158. W Kozienicach d. 30 marca 1831. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o wydanych rozkazach do marszu dywizyi.

159. W Górze d. 30 marca 1831, godz. 7 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do pułk. Prą-

dzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O stanowiskach, które zajęły pułki i baterye dywizyi; o niemożności przybycia nazajutrz do Warszawy.

160. Modlin d. 30 marca 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. woj. pol. — O ruchach korpusu.

161. Modlin d. 30 marca 1831, kwadrans na 11-tą. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. woj. pol. — O ruchach korpusu.

162. Warszawa d. 30 marca 1831. N. $\frac{18806}{2260}$ i $\frac{19207}{7001}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — Oznajmia, iż ppor. Mich. Sierakowski z bat. 1-go weter. czyn. nie popełnił w r. 1828 czynu hańbiącego i stopień może mu być przywrócony.

163. Rożan d. 31 marca 1831, godz. 3 po połud. N. 523.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o niemożności przeprawy przez Narew bez pontonów; o ruchach korpusu.

164. W Rożanie d. 31 marca 1831. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach korp. gen. Sackena oraz wojsk nieprzyjacielskich, przybyłych do Ostrołęki; o stanie mostu pod tem miastem.

165. N. ...
Notatka o oficerach odznaczonych, rannych i poległych w d. 31 marca z dywizyj 1-ej, 2-ej i 3-ej piechoty.

166. Marzec 1831. N. ...
Morawski (minister wojny) do pułk. Prądzyńskiego. — Notatka, w połowie po francusku, proponująca, aby pułk. Rohland został oddany do dyspozycyi Kom. rząd. woj.

167. (Koniec marca). N. ...
Pułk. Oborski, dow. pułku 7-go piech. lin., do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o nieprzybyciu do pułku por. Grotowskiego Jana.

168. Baron Eugène d'Etchegoyen do Nacz. wodza. — Prośba o umieszczenie w pułku 2-gim ułanów (po francusku).

169. N. ...
Morawski (minister wojny) do gen. ". " — O przeniesieniu konduktora z kwaterm. gen. Platera-Ziberga do legii Lit.-rus. na podchorążego.

170. Łowicz d. 1 kwietnia 1831. N. 1169.
Gen. dyw. Klicki do Nacz. wodza. — O lustracyi batalionu gw. ruch. pod Łowiczem; o znacznych kosztach na utrzymanie tej gwardyi, a małej z niej korzyści.

171. W Warszawie d. 1 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O stanowiskach, zajętych przez dywizyę.

172. Rożan d. 1 kwietnia 1831. N. 559.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Powinszowanie z odniesionego zwycięstwa; o ukończeniu mostu na Narwi pod Zambskiem; o zniesieniu mostu, postawionego przez nieprzyjaciela na Bugu w Broku.

173. [Pod Ostrołęką d. 1 kwietnia 1831]. N. ...
Pułk. Dłuski do gen. dyw. Umińskiego, komender. 1-ym korp. jazdy. — Raport o przygotowaniach nieprzyjaciela do obrony mostu w Ostrołęce.

174. Zawady w obozie d. 1 kwietnia 1831, o 9 wiecz. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu.

175. W obozie pod Dębem d. 1 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Kicki, dow. 2-giej bryg. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach brygady.

176. Rożan d. 1 kwietnia 1831. S. W. N. 2.
Ppor. Janusz Czetwertyński do Nacz. wodza. — Raport. o rozpoczęciu budowy przez gen. Umińskiego mostu w Zambsku na Narwi; o »zdrowiu« gen. Umińskiego i Suchorzewskiego.

177. [W Kałuszynie] d. 1 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Borkowski do gen. Stryjeńskiego, dow. dyw. 1-ej korpusu 2-go jazdy. — Raport o zabraniu do niewoli batalionu piechoty przez pułk ochotników kaliskich.

178. W Kozienicach d. 2 kwietnia 1831. N. 434.
Gen. dyw. hr. Pac do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O stanowiskach korpusu Paca nad Wisłą; o dwóch drobnych wyprawach ppułk. Muchowskiego pod Modrzyce, gdzie zabrał galary; o braku amunicyi karabinowej w korpusie.

179. Kałuszyn d. 2 kwietnia 1831. N. 208.
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do Nacz. wo-

dza. — Raport o działaniach dywizyi w d. 31 marca; o jej stratach i oficerach, którzy się odznaczyli.

180. Kałuszyn d. 2 kwietnia 1831. N. 212.
Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do Nacz. wodza. — Raport o odznaczeniu się maj. Klemensowskiego z kwatermistrzostwa.

181. Kałuszyn d. 2 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Zawadzki, dow. bryg. 2-iej dyw. 1-ej piech., do gen. bryg. Rybińskiego, dow. dyw. 1-ej piech. — Raport o marszu brygady do Okuniewa i o potyczce w tem mieście.

182. W Kałuszynie d. 2 kwietnia 1831. N. 656.
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-iej piech., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach dywizyi w dniach 31 marca i 1 kwietnia.

183. W Mińsku d. 2 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Małachowski, dow. dyw. 3-iej piech., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach dywizyi w d. 31 marca.

184. Dębe d. 2 kwietnia 1831, godz. 2 z południa. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O marszu forsownym dywizyi zpod Kozienic od d. 30 marca; o stanowiskach, zajętych przez dywizyę.

185. Rożan d. 2 kwietnia 1831. N. 566.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o przejściu do nieprzyjaciela ppor. Tomasza Dąbrowskiego z bat. 3-go pułku 1-go strz. piesz., oraz o złym duchu w tym batalionie.

186. Szelków, pomiędzy Rożanem a Pułtuskiem, d. 2 kwietnia 1831, o godz. 3 po południu. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O budowie mostu pod Zambskiem; o mogącem nastąpić starciu z gwardyami.

187. Liw d. 2 kwietnia 1831, godz. 8 wieczór. N. ...
Dow. bryg. Henryk Dembiński do gen. Milberga. — Raport o przybyciu do Liwa; o zabranych niewolnikach; o moście na Liwcu; o planach działania.

188. Siennica d. 2 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński, dow. dyw. rezerwy jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach dywizyi w d. 31 marca pod Dębem Wielkiem.

189. Dnia 2 kwietnia 1831, godz. 2 po południu. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O ruchach głównej armii rosyjskiej; o zabranych niewolnikach.

190. Siennica d. 2 kwietnia 1831, godz. 5 wieczór. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński (Kazimierz), dow. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. -- Raport o relacyi chłopa, który powrócił z Ryk.

191. Siennica d. 2 kwietnia 1830 (s), o godz. 9 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — Raport o zamierzonej wyprawie na pułk. fligeladj. Reada.

192. Siennica d. 2 kwietnia 1831, godz. $10^1/_2$ w nocy. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. Wodza — Raport o zamierzonej wyprawie na oddział pułk. Reada w Parysowie; o ruchach gł. armii rosyjskiej.

193. W obozie pod Kałuszynem d. 2 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Żeliński, dow. pułku 4-go ułanów, do gen. Kamińskiego, dow. dyw. jazdy. — Raport o przejściu pułku pod rozkazy gen. Kamińskiego; o opóźnionej dostawie furażu dla pułku.

194. W obozie pod Puławami na lewym brzegu Wisły, Góra d. 2 kwietnia 1881, o godz. 2 w południe.
A. Wojciechowski, ekspedytor poczty w Górze Puławskiej, do Dyrekcyi gen. poczt Król. Pol. — Donosi o poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich i o działaniach wojsk polskich.

195. W Granicy d. 2 kwietnia 1831, godz. 2 po połud. N. ...
Grzecznarewski, ekspedytor poczty w Granicy, do Urzędu pocztowego w Kozienicach. — O poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich.

196. Kozienice d. 2 kwietnia 1831, godz. $7^1/_2$ wiecz. N. ...
Wypis z raportów pocztowych. — O moście w Kozienicach w rękach nieprzyjacielskich; o przeprawie przez Wisłę strzelców Kuszla.

197. Z Gniewoszowa d. 2 kwietnia 1831, godz. 2 po połud. N. ...
Wypis z raportów pocztowych. — O utarczkach pod Modrzycami; o zamierzonej przeprawie nieprzyjaciela pod Lucimią.

198. Góra pod Puławami d. 2 kwietnia, godz. 12 w połud. N. ...
Wypis z raportów pocztowych. — O wojsku rosyjskiem w Puławach; o usiłowaniu przeprawy Rosyan pod Kazimierzem; o ruchu oddziałów polskich.

199. Kozienice d. 3 kwietnia 1831. N. 452.
Gen. dyw. hr. Pac do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O dyslokacyi korpusu; plany działania.

200. Latowicz d. 3 kwietnia 1831, godz. 12 w nocy. N. ...
Chrzanowski do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wyprawie Chrzanowskiego z pułkiem 4-tym ułanów do Stoczka; o kierunku marszów nieprzyjacielskich; o wysłaniu patrolów do Róży i do Osin.

201. Cegłów d. 3 kwietnia 1831, godz. $8^1/_2$ z wieczora. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o niemożności zajęcia posterunkiem Kuflewa z powodu braku jazdy; o złym stanie dróg.

202. W Brzezinach d. 3 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-tej piech., do Nacz. wodza — Raport o zajęciu dwoma batalionami i dwoma działami pozycyi pod Mińskiem.

203. Cegłów d. 3 kwietnia 1831, godz. 11 zrana. N. ...
Gen. bryg. Załuski, szef sztabu dyw. 2-giej piech., do pułk. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o przybyciu brygady strz. piesz. do Cegłowa; o dobrym stanie drogi z Kałuszyna do Cegłowa; o marszu gen. Rohlanda przez Kuflew do Latowicza.

204. [W Miłośnie d. 3 kwietnia], godz. $1^1/_4$ w nocy. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski (z polecenia gen. Chrzanowskiego) do gen. Prądzyńskiego. — Raport o marszu nieprzyjaciela ku Wiązowni.

205. Warszawa d. 3 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Stokowski, z pułku 4-go strz. piesz., do pułk. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Prośba o przeznaczenie do czynnej służby.

206. W Szelkowie d. 3 kwietnia 1831. N. 571.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz wodza. — Raport o stanowisku dywizyi gwardyi rosyjskiej między Goworowem a Ostrołęką; o ukończeniu mostu pod Zambskiem.

207. Garwolin d. 3 kwietnia 1831, godz. 12 w południe. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński Kazim., dow. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza — Raport o wyprawie na pułk. Reada; o potyczce pod Górznem.

208. Liw d. 3 kwietnia 1831, o godz. 4 rano. N. ...
Henryk Dembiński do Nacz. wodza. — Raport o przyby-

ciu do Liwu oddziału Dembińskiego oraz bat. pułku 1-go piech. lin.; o wstrzymaniu zburzenia mostu na Liwcu.

209. Latowicz d. 3 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Byszewski, dow. pułku 1-go Mazurów, do Szefa sztabu gł. — Raport o przybyciu pułku do Latowicza.

210. Magnuszew d. 3 kwietnia 1831. N. ...
Kap. Nosarzewski, z pułku jazdy Płockiej, do gen. bryg. Skarżyńskiego. — Prośba o przyznanie stopnia kapitańskiego.

211. W Warszawie d. 3 kwietnia 1831, godz. 11 zrana. N. 2191.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warsz., do Nacz. wodza. — O wyruszeniu z Warszawy oddziału gen. Andrychiewicza do Niegowa.

212. Kozienice d. 4 kwietnia 1831. N. 475.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. Sierawskiego, dow. militarnego wdztwa sandom. — Zbija plan Sierawskiego przeprawy przez Wisłę pod Zawichostem.

213. W Kozienicach d. 4 kwietnia 1831. N. 477.
Gen. dyw. hr. Pac do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O skoncentrowaniu korpusu pod Kozienicami; o stanowiskach nieprzyjacielskich; o przygotowaniach Paca do zamierzonej przeprawy przez Wisłę; o pomyślnej wyprawie gen. Skarżyńskiego pod Tarnówek.

214. W Stoczku d. 4 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Chrzanowski, szef sztabu gł., do Nacz. wodza. — Raport o zdobyczy, zabranej w Róży przez pułk 4-ty ułanów i Mazurów; o projektowanym ataku na Żelechów.

215. Kałuszyn d. 4 kwietnia 1831, godz. 1 z południa. N. ...
Maj. Kiekiernicki do Nacz. wodza. — Raport o marszu batalionu do Liwa; o rozpoznaniu do Węgrowa; o zburzeniu dwóch mostów na Liwcu; o stanowiskach nieprzyjacielskich; o utarczce Mazurów w Wierzbnie.

216. N. ...
Świadectwo maj. Jakóba Szredera, pisane ręką Piotra Moszyńskiego w Tobolsku, o demoralizacyi wojsk rosyjskich w pierwszych dniach kwietnia.

217. Szelków d. 4 kwietnia 1831. N. 594.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O planie działania z głównem wojskiem przeciwko gwardyom; prośba

o nadesłanie 6 dział pozycyjnych; o mocy pozycyi zajmowanej przez Umińskiego; o braku piechoty w jego korpusie; o sposobie przeprawy przez Narew i Bug.

218. W obozie pod Boimiem za Kałuszynem d. 4 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o braku furażu; o stanowiskach nieprzyjacielskich; o działaniach maj. Kiekiernickiego i pułk. Dembińskiego; o oddziałach rosyjskich rozbitych, błąkających się po lasach; pochwała pułku 3-go piech. lin.

219. Kozienice d. 4 kwietnia 1831, godz. 9 rano. N. 275.
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. dyw. 1-ej jazdy, do Sztabu gł. — Raport o siłach nieprzyjacielskich i o przygotowaniach Rosyan do przeprawy przez Wisłę; o dyslokacyi wojsk polskich.

220. Garwolin d. 4 kwietnia 1831, godz. 3 w nocy. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — Raport o zamiarze nieprzyjaciela stawiania mostu pod Czerwoną Karczmą; o wiadomościach z obozu nieprzyjacielskiego; o zabranych niewolnikach i innych zdobyczach; o dyslokacyi oddziałów polskich.

221. Garwolin d. 4 kwietnia 1831, godz. 5 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński, dow. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o wymarszu do Miastkowa; o stanowiskach nieprzyjacielskich.

222. Miastków d. 4 kwietnia 1831, godz. 9 w nocy. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński, dow. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. Wodza. — Raport o przybyciu do Miastkowa i o stanowiskach nieprzyjacielskich.

223. Liw d. 4 kwietnia 1831. N. ...
Henryk Dembiński do Nacz. wodza. — Przedstawienie szczególnym względom Nacz. wodza kapitana Portnera za zabranie do niewoli oddziału nieprzyjacielskiego.

224. Kozienice d. 5 kwietnia 1831, godz. 4 z południa. N. 490.
Gen. dyw. hr. Pac do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O korzyści rzucenia mostu pod wsią Potyczą.

225. [D. 5 kwietnia]. N ...
Gen. dyw. Dwernicki do pułk. Krysińskiego, dow. tw. Zamościa. — Zawiadamia o przysłaniu Krysińskiemu dwóch oficerów rosyjskich, wziętych do niewoli; prosi o nadesłanie nabojów armatnich.

226. Mińsk d. 5 kwietnia, godz. $11^1/_2$ z wieczora. N. ...
Gen. bryg. Milberg do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wysyłanych patrolach.

227. Siennica d. 5 kwietnia. N. ...
Ppułk. T. Szydłowski do Nacz. wodza. — Raport o działaniach jazdy w d. 31 marca pod Dębem Wielkiem.

228. Zpod Boimia d. 5 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o kanonadzie nieprzyjacielskiej około 12 godz.; o ruchach nieprzyjacielskich; o planach działania.

229. Zpod Boimia d. 5 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. — Raport o położeniu korpusu.

230. Zpod Boimia d. 5 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. — Raport o patrolach, wysłanych pod Liw.

231. W Kozienicach d. 5 kwietnia 1831. N. 295.
Gen. bryg. Jankowski, dow. dyw. 1-ej jazdy, do Sztabu gł. — Raport o ruchach nieprzyjacielskich; o koncentracyi sił polskich; o budowie mostu pod Potyczą; o zamiarze połączenia się z główną armią polską.

232. Kałuszyn d. 5 kwietnia 1831, godz. 11 z wiecz. N. ...
Gen. bryg. Ruttié, dow. 2-iej bryg. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o ruchach nieprzyjacielskich.

233. Miastków Kościelny 5 kwietnia 1831, godz. 9. N. ..
Gen. bryg. Skarżyński, dow. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o rozpoczętym ruchu celem atakowania Żelechowa.

234. W obozie pod Żelechowem d. 5 kwietn., g. 6 wiecz. N. ..
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — Raport o marszu na Żelechów; o połączeniu się z pułk. Chrzanowskim; o ustąpieniu nieprzyjaciela; o dyslokacyi oddziałów polskich.

235. Siennica d. 5 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński, dow. bryg. rezerwy jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach brygady w bitwie pod Dębem Wielkiem.

236. Dnia 5 kwietnia 1831. N. ...
Henryk Dembiński do Nacz. wodza. — Raport o działaniach brygady od dnia 1-go kwietnia.

237. Latowicz d. 5 kwietnia 1831. N. ...
Dow. pułku 1-go Mazurów [pułk. Byszewski] do Szefa sztabu głównego. — Raport o przybyciu d. 3/IV z pułkiem do Kałuszyna, a d. 4-go do Latowicza i o dalszych działaniach pułku.

238. W Warszawie d. 5 kwietnia 1831. N. $\frac{20283}{768}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O uformowaniu ogólnego zakładu dla kompletowania pułków starych.

239. W Warszawie d. 5 kwietnia 1831. N. 2357.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do Nacz. wodza. — Przedstawienie o usunięcia z wojska ppułk. Łaszewskiego ze sztabu gen. Rożnieckiego.

240. Mińsk d. 6 kwietnia 1831, godz. 11½ przed północą. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. 4-ej dyw. piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O siłach nieprzyjaciela w Liwie; o oficerze weteranów czynnych, rozpuszczającym fałszywe wieści; o reperacyi drogi z Mińska do Siennicy przez pułk. Kołaczkowskiego.

241. Cegłów d. 6 kwietnia 1831, godz. 1½ z połud. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O ruchu brygady strz. piesz. do Latowicza.

242. Zpod Boimia d. 6 kwietnia 1831. N. ... (w 2 egzempl.)
Gen. Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Kwatermistrzostwa. — O ruchach nieprzyjacielskich; o wybudowaniu mostu pod Węgrowem.

243. Zpod Boimia d. 6 kwietnia 1831, o 4 rano. N. ...
Gen. Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Kwatermistrzostwa. — O trudności naprawy mostu, jak również jego przebycia; o brodach na Kostrzyniu; o rozkładzie sił nieprzyjacielskich.

244. Zpod Boimia d. 6 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o stanie mostu na Kostrzyniu; o trudności jego naprawy oraz przebycia; o brodach; o ruchach nieprzyjacielskich; o przygotowaniach do przeprawy przez Kostrzyń.

245. Zpod Boimia d. 6 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o pojawieniu się kozaków na tyłach korpusu; o planach działania.

246. Warszawa d. 6 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. W. Zamoyski, szef sztabu korp. 2-go jazdy [do Nacz. wodza]. — Raport o działaniach awangardy korpusu 2-go jazdy w d. 1-ym kwietnia.

247. Kałuszyn d. 6 kwietnia 1831, o godz. $2^3/_4$ z południ. N ...
Gen. bryg. Ruttié, dow. bryg. 2-ej korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o patrolu, wysłanym do Wierzbna; o ruchach nieprzyjacielskich; o budowie mostu na Liwcu.

248. W Warszawie d. 6 kwietnia 1831. N. $\frac{20272}{2688}$ i $\frac{20274}{2680}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O sprowadzeniu do Warszawy 50 ogniomistrzów z Pieskowej Skały oraz pół miliona ładunków; o wysyłaniu do pułków żołnierzy z zakładu.

249. Dnia 6 kwietnia. N. ...
Wiadomość o popłochu w Siedlcach wśród wojsk rosyjskich; o siłach nieprzyjacielskich w tem mieście.

250. Грубешовъ, марта 25 дня 1831. [6 kwiet.] N. 460 (секретно).
Подполк. Поповъ 3-ій есаулу Шепеткову 2-му. — O rozkazie, otrzymanym od gen. maj. Łaszkarowa, rekognoskowania poruszeń polskich wojsk w okolicy Uchania; o planach napadu na oddział polski; o wiadomości, iż Dwernicki zamierza przejść granice Królestwa; rozkaz użycia szpiegów celem upewnienia się co do ostatniej sprawy (po rosyjsku).

251. W Mińsku d. 7 kwietnia 1831, godz. 4 popoł. N. 147.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozebraniu mostu przez szlachtę na Liwcu i obronie jego przeciwko kozakom; o naprawie dróg.

252. Mińsk, d. 7 kwietnia 1831. N. 148.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O stanie dróg od wsi Dębe Wielkie do wsi Chrośle; o naprawie drogi pod Pogorzelami.

253. Serock d. 7 kwietnia 1831, o godz. $9^1/_2$ rano. N. 647.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o niemożności zbudowania mostu z powodu wysokich wód; o wysłce jazdy do Modlina; o reperacyi mostu pod Węgrowem przez nieprzyjaciela; o rozkazie do gen. Andrychiewicza zajęcia Liwa; o wymarszu korpusu do Jabłonny; prośba o nagrodę dla por. Henkiell z pułku 3-go strz. kon. oraz o przysłanie pół bateryi pozycyjnej.

254. Boimie d. 7 kwietnia 1831, o godz. $10^1/_2$ zrana. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Kwatermistrzostwa gen. — Odparcie zarzutu zbytniej troskliwości o swój korpus wyjaśnieniem, iż przyczyną tego był brak wiadomości o ruchach tak wojsk polskich, jak nieprzyjacielskich; o dyspozycyach, poczynionych do wyprawy na Siedlce.

255. Boimie d. 7 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O przybyciu artyleryi rosyjskiej; o stanowiskach nieprzyjacielskich.

256. Dobre d. 7 kwietnia 1831. N. ...
Danysz, podoficer. — Raport z odbytego patrolu do Dobrego.

257. Dnia 7 kwietnia 1831. N. ...
Świadectwo księdza Józefa Jurkowskiego o bytności w Stanisławowie podoficera polskiego, wysłanego na zwiady.

258. 25 марта 1831 [d. 7 kwietnia]. N. 312 (секретно).
Ген. маіоръ Лашкаревъ 2-ой есаулу донскаго казачего N. 6 полка Шепеткову 2-му. — Zaleca ostrożność, gorliwość w zasięganiu wiadomości o nieprzyjacielu; wskazuje kierunek odwrotu w razie napadu Polaków.

259. Kozienice d. 8 kwietnia 1831. N. 563.
Gen. dyw. hr. Pac, dow. korp. obserwacyjnego, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozpoznaniu prawego brzegu Wisły pod Tarnówkiem; o misyi S. Czarneckiego z głównej kwatery polskiej; o przeprawie dwóch szwadronów polskich pod Magnuszewem; o budowie mostu pod Potyczą; o chęci złączenia się z główną armią czynną.

260. Niemi... blizko Krasnobrodu d. 8 kwietnia 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do pułk. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O dostarczeniu do Zamościa żywności przez Dwernickiego; o stracie wielu ludzi wskutek chorób; o ich zastąpieniu przez kilkuset z gwardyj ruchomych.

261. Siennica d. 8 kwietnia 1831, o godz. $10^1/_2$ zrana. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O ruchach maj. Dunina, ppułk. Kiekiernickiego i maj. Grotthuza.

262. Siennica d. 8 kwietnia 1831, o godz. $5^1/_4$ wiecz. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O marszu pułk. Kiekierni-

ckiego z Kołbieli do Starogrodu; o stanowisku maj. Dunina w Osiecku i Warszewicach.

263. W Warszewicach d. 8 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Dunin do gen. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport o zajęciu Osiecka i Warszewic; o patrolach nieprzyjacielskich.

264. W Jabłonnie d. 8 kwietnia 1831, o g. $8^1/_2$ zrana. N. 652.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o marszu korpusu ku Liwowi przez Okuniew i Dobre; o konieczności oświecania brzegów Bugu; prośba o wydanie kategorycznych rozkazów, stawiających gen. Łubieńskiego pod komendę gen. Umińskiego; o zajęciu dnia 7-go pozycyi nad Liwcem przez gen. Andrychiewicza.

265. Boimie d. 8 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O zajęciu Liwa przez oddział gen. Andrychiewicza; o ruchach lekkich oddziałów nieprzyjacieiskich.

266. Boimie d. 8 kwietnia 1831, o godz. $9^1/_2$ wiecz. N ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o niewysłaniu do Liwa posiłków piechoty i artyleryi dla gen. Andrychiewicza na rozkaz gen. Umińskiego z powodu złych dróg i z powodu niewiadomości o przejściu Łubieńskiego pod komendę Umińskiego; o wysłaniu dwóch kompanij grenadyerów do Cierpięt; o ruchach gen. Andrychiewicza; o rozpoznaniu do Jagodny.

267. W obozie pod Latowiczem d. 8 kwietnia 1831. N. ... S. W.
Gen. bryg. Kicki, dow. 2-ej bryg. dyw. rezerw. jazdy, do gen. bryg. Skarżyńskiego, dow. dyw. rezerw. jazdy. — Raport o wysłanych patrolach; prośba o udzielenie urlopu ppułk. Chmielewskiemu do Warszawy z powodu słabości.

268. W obozie pod Latowiczem d. 8 kwietnia 1831, godz. 3 kwadranse na 6-tą. N. ... S. W.
Gen. bryg. Kicki, dow. 2-ej bryg. dyw. rezerw. jazdy do Nacz. wodza. — Raport o utarczce patrolów pod Borkami; o stanowiskach nieprzyjacielskich.

269. W obozie pod Latowiczem d. 8 kwietnia 1831, godz. $^3/_4$ na 12-tą [w nocy]. N. ... S. W.
Gen. bryg. Kicki, dow. 2-ej bryg. dyw. rezerw. jazdy, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O patrolach, wysłanych do Jeruzalu i Seroczyna.

270. W Siennicy d. 8 kwietnia 1831. N. 641.
Pułk. Antoni Kuszell do Nacz. wodza. — Raport o stanowisku pułku w Siennicy; o potrzebie furażu dla pułku.

271. W Miłośnie d. 8 kwietnia 1831. N. ...
Stan obecnych do boju pułku jazdy Podlaskiej pułk. Antoniego Kuszla.

272. W Kozienicach d. 8 kwietnia 1831. N. ...
Ppor. Borchart z bat. saperów, przykomenderowany do sztabu korp., do gen. dyw. hr. Paca, dow. korp. obserwacyjnego. — Raport o przeciągnięciu przyrządzeń do przeprawy przez nieprzyjaciela z Tarnówka na lewy brzeg Wisły; o rozpoznaniu pod Tarnówkiem i wiadomości o nieprzyjacielu, z niego powzięte; o utarczce pod Maciejowicami.

273. Szkopy d. 8 kwietnia 1831. N. ...
Ant. Czołkowski do Prezesa komitetu obywateli powiatu węgrowskiego. — Wiadomości o przemarszu wojsk rosyjskich.

274. Kozienice d. 9 kwietnia 1831, o godz. 6 po poł. N. 580.
Gen. dyw. Pac do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O spuszczeniu przez nieprzyjaciela statków z Wieprza w kierunku Stężycy; o ruchach nieprzyjacielskich; o jego przygotowaniach do rzucenia mostu pod Czerwoną Karczmą: o emisaryuszach Stefanie Czarneckim i Piotrze Sokołowskim; o założeniu magazynów w Warce i Konarach; w przypisku po francusku podziękowanie za przysłanie do sztabu korpusu »zdatnego oficera« Butryma oraz pochwały dla pułk. Krasickiego i jego pułku.

275. Stanisławów d. 9 kwietnia 1831, o g. 9¼ wiecz. N. 673.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Zapytanie, w jakim stosunku służbowym ma pozostawać do korp. gen. Łubieńskiego; o rozkazach, wydanych gen. Andrychiewiczowi oraz korpusowi całemu, do przeprawy przez Liwiec; o budowie mostu pod Zegrzem.

276. Z mostu na Liwcu d. 9 kwietnia, o g. 7 wiecz. N. ...
Gen. Andrychiewicz do gen. Umińskiego, dow. korp. jazdy. — Raport o ataku przez nieprzyjaciela mostów na Liwcu.

277. W Solcu d. 9 kwietnia 1831. N. 165.
Młokosiewicz, dow. pułku 11-go piech. lin., do Nacz. wodza. — Raport o przeprawie oddziału Młokosiewicza przez Wisłę

w dniu 7-ym kwietnia; o utarczce pod Kamieniem; o wzięciu do niewoli ppor. Karola Olszewskiego.

278. Szelków d. 9 kwietnia 1831. N. ...
Ppor. Hoszowski, z pułku 18-go piech. lin., do maj. Dziewanowskiego, dow. bat. tegoż pułku. — Raport o napotkanym parlamentarzu rosyjskim podczas patrolowania.

279. Solec d. 9 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Piotr Łagowski, dow. pułku 2-go jazdy Sandomierskiej, do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o odpowiedzi gen. Dwernickiego z d. 5/IV na list Łagowskiego, podług klucza ułożonej; o dobrym duchu w oddziale Łagowskiego.

280. Z obozu pod Ostrowem d. 9 kwietnia 1831. N. ...
* * * do pułk. Łagowskiego, dow. jazdy w korp. gen. Sierawskiego. — Raport o przeprawie przez Wisłę z trzema szwadronami pułku 2-go Kaliskiego; o utarczce pod Kruślinem w d. 7/IV i Zapoczną d. 8/IV.

281. W Modlinie d. 9 kwietnia 1831. N. 462.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o odsłonięciu twierdzy przez ruch gen. Umińskiego; o garnizonie twierdzy; o zapasach żywności i furażu; o zajęciu Rożana przez nieprzyjaciela; o budowie mostu pod Zegrzem; o ruchach oddziałów polskich; o partyzancie Zaliwskim.

282. W Modlinie d. 9 kwietnia 1831. N. 464.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. Morawskiego, ministra wojny. — Raport tejże treści, co pod N. 462 raportu.

283. Latowicz d. 9 kwietnia 1831, o g. $^3/_4$ na 9-tą rano. N. ...
Por. Żwan do gen. Prądzyńskiego. — O stanowiskach i siłach nieprzyjacielskich w okolicach Miastkowa (notatka).

284. Zawichost d. 9 kwietnia. N. ...
Wyjątek z listu o gromadzeniu się nieprzyjaciół pod Lublinem; o stanowisku Dwernickiego pod Turobinem; o zakupie przez Rosyan statków przewozowych na Sanie.

285. Kozienice d. 10 kwietnia 1831, o g. $5^1/_2$ z południ. N. 608.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przygotowaniach do zamierzonej budowy mostu pod Potyczą.

286. Lutomierz d. 10 kwietnia 1831, o g. 10 w nocy. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o przybyciu w d. 3 kwietnia do Zwierzyńca, o wymarszu w d. 7 kwietnia do Kryłowa; o zniesieniu posterunku kozackiego w Kryłowie d. 9; o budowie mostu na Bugu; o przejściu w granice Wołynia.

287. Kryłów d. 10 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Gen. Dwernicki do gen. * . * [Sierawskiego?]. — O przejściu przez Bug pod Kryłowem i o możności działania wspólnego na Ukrainie.

288. Róża d. 10 kwietnia 1831, o godz. 6 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Chrzanowski, szef sztabu gł., do Nacz. wodza. — Raport o przybyciu dywizyi do Róży; o odwrocie jazdy rosyjskiej; o braku furażu i żywności na dzień następny.

289. Janowiec d. 10 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Sierawski, dow. wdztwa sandom., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O rozpoznaniach z d. 8 kwietnia i o sprowadzeniu soli z Kamienia; o stanowiskach nieprzyjacielskich i żywności korpusu.

290. W obozie pod Węgrowem d. 10 kwietnia 1831, o godz. 11 wieczór. N. ...
Gen. bryg. Andrychiewicz do gen. jazdy Umińskiego, dow. korp. — Raport o opuszczeniu okopu przedmostowego; o potyczce pod Liwem; pochwała wojska.

291. W Siennicy d. 10 kwietnia 1831, o g. 10 zrana. N. 664.
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o starciu pod Starogrodem w d. 9/IV; o stanowiskach nieprzyjacielskich.

292. Z posterunku pod wsią Starogrodem d. 10 kwietnia 1831, o godz. 2½ przededniem. N. ...
Pułk. Kiekiernicki, dow. pułku 2-go piech. lin., do pułk. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o starciu pod Parysowem (Starogrodem).

293. W Solcu d. 10 kwietnia 1831. N. 167.
Młokosiewicz, dow. pułku 11-go piech. lin., do gen. bryg. Sierawskiego, dow. wdztwa sandom. — Raport o utarczce ppor. Fijałkowskiego pod wsią Słupią z kozakami d. 6 kwietnia.

294. Ciszyca d. 10 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Krzesimowski do gen. Sierawskiego, dow. oddz. korp. i wdztwa sandom. — Raport o przeprawie przez Wisłę d. 7/IV; o za-

braniu soli z Kamienia; o aresztowaniu por. weteranów Górskiego za samowolne strzelenie do żyda, podejrzanego o szpiegostwo; o porozumiewaniu się władz austryackich z rosyjskiemi.

295. W Solcu d. 10 kwietnia 1831, o godz. 11 zrana. N. ...
[Pułk.] Łagowski do gen. [Sierawskiego]. — O dobrym duchu wojska; o utarczce ppułk. Grodzickiego w d. 8 kwietnia; pochwała tego oficera; o przygotowaniach do przeprawy przez Wisłę.

296. W Liwie d. 10 kwietnia 1831, o g. 12 w nocy. N. 688.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ustąpieniu gen. Andrychiewicza z Węgrowa do Liwa dnia 9/IV; o przybyciu korpusu nad Liwiec i odparciu nieprzyjaciela; o naprawie mostów; zajęciu Węgrowa; o magazynie i lazarecie, znalezionym w tem mieście; o siłach nieprzyjacielskich; o podejrzeniu pojawienia się cholery w korpusie.

297. Latowicz d. 10 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Turno do Nacz. wodza. — Raport o wymarszu z Latowicza o 6 zrana; o ruchach nieprzyjacielskich.

298. [Bez daty]. N. ...
Pułk. Walewski, dow. pułku 2-go Mazurów (bez podpisu), do gen. bryg. Prądzyńskiego. — Raport, wymieniający oficerów pułku, którzy się odznaczyli pod Wodyniami d. 9 i pod Iganiami d. 10 kwietnia.

299. [Bez daty]. N. ... (Kopia).
Maj. J. Bem. — Raport o stratach, poniesionych przez bateryę 4-tą artyl. lekkokon. w bitwie pod Domanicami i Siedlcami d. 10 kwietnia, oraz o wojskowych tej bateryi, którzy się tam odznaczyli.

300. Latowicz d. 10 kwietnia 1831, o g. ½ do 5 rano. N. ...
Pułk. Żwan do gen. Prądzyńskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

301. Kozienice d. 11 kwietnia 1831, o g. 9 wiecz. N. 625.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zniszczeniu przez nieprzyjaciela swych przygotowań do budowy mostu pod Wólką; o odwrocie nieprzyjaciela; o budowie mostu pod Potyczą i o zebraniu korpusu w tem miejscu.

302. Janowiec d. 11 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Sierawski, dow. wdztwa sandom., do gen. Prądzyńskiego, szefa sztabu gł. — O braku żywności; o chęci przeprawienia się przez Wisłę; wiadomości o nieprzyjacielu.

303. Róża d. 11 kwietnia 1831, o godz. 3 po poł. N. ...
Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O wojskach nieprzyjacielskich; o marszu korpusu o godz. 7-ej wiecz. zpod Róży do Wodyń.

304. W Siennicy d. 11 kwietnia 1831. N. 665.
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o zabraniu przez kozaków czterech jaszczyków pod Karczewicami i o odzyskaniu dwóch z tej liczby.

305. W Warszewicach d. 11 kwietnia 1831, o g. 11 w poł. N. ...
Maj. W. Dunin do gen. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport o niepowodzeniu patrolu z dwóch plutonów legii Lit.-woł. pod Wilgą i Skórczami d. 10/IV.

306. W Wodyniach d. 11 kwietnia 1831, o g. 6 zrana. N. 157.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o wiadomościach o nieprzyjacielu, podanych przez oficera rosyjskiego Wojciechowskiego, pojmanego do niewoli.

307. W Kałuszynie d. 11 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Urbański, dow. pułku 1-go piech. lin., do gen. Kickiego, dow. bryg. jazdy. — Raport o wojskowych pułku 1-go, którzy się odznaczyli w bitwie d. 10 kwietnia pod Siedlcami; o stratach pułku.

308. W obozie pod Siedlcami d. 11 kwietnia 1831. N. 246.
Ppułk. Dąbrowski, dow. pułku 3-go piech. lin., do gen. bryg. Łubieńskiego. — Raport o zabraniu do niewoli pod Siedlcami batalionu nieprzyjacielskiego przez bat. puł. 3-go maj. Jastrzębskiego.

309. Z Łęgu d. 11 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Muchowski, dow. pułku 12-go piech. lin., do gen. bryg. Niesiołowskiego. — Raport o ruchach nieprzyjaciela.

310. W Liwie 11 kwietnia 1831, o godz. $10^1/_2$ zrana. N. 691.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O stracie rzeczy oficerów sztabu korpusu podczas pożaru we dworze m. Liwa; o niewolnikach, wziętych przez patrole; o przygotowaniach do wyprawy dla zabrania parku nieprzyjacielskiego w Sokołowie.

311. Sokołów d. 11 kwietnia 1831, o godz. 9 wiecz. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O przybyciu do Sokołowa i nieobecności tam parków nieprzyjacielskich.

312. Kozienice d. 11 kwietnia 1831. N. 318.
Gen. bryg. Jankowski, dow. dyw. 1-ej jazdy, do Sztabu gł. — Przedstawienie, aby pułk jazdy Sandomierskiej przybył do dywizyi; o przeprawieniu się części pułku Płockiego przez Wisłę; o chorobie pułk. Kisielnickiego; wiadomości o nieprzyjacielu.

313. Wodynie d. 11 kwietnia 1831. N. ...
Gen. Skarżyński do gen. Rybińskiego. — O przybyciu do Wodyń; o swych ruchach i wziętych niewolnikach.

314. W obozie pod Boimiem d. 11 kwietnia 1831.
Ppułk. Borkowski, dow. pułku ochotników Kaliskich, do gen. Łubieńskiego, dow. korp. 2-go jazdy. — Raport o utrudzeniu pułku; prośba o wyznaczenie konsystencyi na dni kilka w okolicach Warszawy dla wypoczynku koni i odnowienia efektów.

315. W Modlinie d. 11 kwietnia 1831. N. 472.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do Nacz. wodza. — Raport o parlamentarzu rosyjskim, przybyłym dla wymiany jeńców; o oddziałach, będących pod komendą Ledóchowskiego; o ukończeniu mostu pod Zegrzem przez gen. Umińskiego.

316. W Warszawie d. 11 kwietnia 1831. N. 2777.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do Nacz. wodza. — Przedstawienie o zwrócenie z pułków do aptek szpitali wojskowych dziewięciu osób, dawniej subjektów aptekarskich.

317. W Warszawie d. 11 kwietnia 1831. N. 3121.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do Nacz. wodza. — O stanie obrony m. Warszawy.

318. Pułtusk 11 kwietnia 1831, o godz. 6 zrana. N. 169.
Maj. Kościelski, z pułku 1-go strz. piesz., komendant placu m. Pułtuska, do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. — Raport o siłach i ruchach nieprzyjaciela; o stanie magazynów pułtuskich.

319. Latowicz d. 11 kwietnia 1831, o godz. 3 popoł. N. ...
Pułk. Żwan do gen. Prądzyńskiego. — Raport o ruchach i siłach nieprzyjacielskich.

320. Z posterunku w Janowcu d. 11 kwietnia 1831. N. ...
Wielowieyski do gen. Jankowskiego, dow. 1-ej dyw. jazdy. — Raport o nieprzyjacielu; o zniszczeniu przez niego mostu.

321. Iganie d. 11 kwietnia 1831. N. ...
Wołowski, lekarz dyw. przy gł. kwat., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Przedstawienie zasług lek. bat. Ojrzyńskiego z pułku 8-go piech. lin. w bitwie pod Iganiami.

322. Magnuszew d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac, dow. korp. obserwac. brzegów Wisły, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O budowie mostu pod Potyczą i rozłożeniu wojsk dla jego obrony; o ruchach nieprzyjacielskich; o chęci gen. Niesiołowskiego uczestniczenia w powstaniu litewskiem.

323. W Lachowie pod Poryckiem d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o przejściu Bugu pod Kryłowem d. 11/IV; o potyczce pod Poryckiem; o ruchach Rüdigera.

324. Siennica d. 12 kwietnia 1831, o godz. 9 wiecz. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozporządzeniach do marszu dywizyi do Latowicza.

325. Kuflew d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wymarszu do Kałuszyna.

326. W Liwie d. 12 kwietnia 1831, o godz. 2 po poł. N. 695.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o marszu z Sokołowa do Liwa; o korzystnem położeniu Sokołowa w razie ataku na Rosena: o ruchach korpusów nieprzyjacielskich.

327. Boimie d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o pozycyi, zajmowanej przez korpus 2-gi pod Iganiami; o powrocie w nocy pod Boimie.

328. Boimie d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O czynnościach pułku 3-go piech. lin. w d. 10 i 11 kwietnia; o ruchach nieprzyjacielskich.

329. Boimie d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O potrzebie reorganizacyi pułku jazdy ochotników Kaliskich.

330. W Kozienicach d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Jankowski, dow. dyw. 1-ej jazdy, do gen. piech. hr. Krukowieckiego, gub. m. stoł. Warszawy. — Raport o opuszczeniu przez nieprzyjaciela prawego brzegu Wisły i Wieprza; o przeprawie przez Wisłę pułk. Łagowskiego i Młokosiewicza.

331. W Cegłowie d. 12 kwietnia 1831. N. ... S. W.
Gen. bryg. L. Kicki, dow. 2-ej bryg. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach pod Wodyniami, Domanicami i Iganiami.

332. Cegłów d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Kicki. — Nota po francusku charakteru prywatnego o spóźnieniu się z podaniem raportu.

333. W obozie pod Wielgolasem d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Henryk Dembiński do ppułk. Hübnera w sztabie gł. — O przybyciu furgonów z furażem do pułku 4-go ułanów.

334. Latowicz d. 12 kwietnia 1831, o godz. 5 rano. N. ...
Pułk. Zwan (do gen. Prądzyńskiego). — Raport o poruszeniach nieprzyjacielskich; o indagacyi niewolników.

335. W obozie pod Jeruzalem d. 12 kwietnia 1831. N. 646.
Pułk. Ant. Kuszell do gen. Milberga. — Raport o zajęciu pozycyi pod Sują; wiadomości o nieprzyjacielu; o aresztowaniu marodera od Mazurów.

336. Pod Jeruzalem d. 12 kwietnia 1831. N. 647.
Pułk. Antoni Kuszell, dow. pułku jazdy Podlaskiej, do gen. Milberga. — Raport o braku furażu w pułku.

337. Cegłów d. 12 kwietnia 1831. N. 2073 (kopia).
Intendent gen. woj. (podpis. w zastępstw. radca stanu podintendent Badeni) do komisarzy wojennych. — Upoważnienie generałów i dowódców pułków do zabierania w rekwizycyę żywności i furażu.

338. Warszawa d. 12 kwietnia 1831. N. 2029.
Pułk. Dobiecki, ordonator wojska, do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Zapytanie, czy ma być posłuszny rozkazom senatora Bnińskiego.

339. Kuflew d. 12 kwietnia 1831. N. ...
Sienicki, sztabslekarz pułku 3-go strz. piesz. p. o. lekarza dyw. 4-ej piech., do gen. Milberga, dow. dyw. 4-ej piech. — Ra-

port o zapadnięciu żołnierzy z pułku 8-go piech. lin. na cholerę; o symptomatach tej choroby.

340. W Warszawie d. 12 kwietnia 1831. N. 2758.
Gen. piech. Jan hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do Nacz. wodza. — O planach nieprzyjaciela przecięcia komunikacyi między polskim głównym korpusem a Pragą; żądanie ukarania gen. Andrychiewicza za opuszczenie Niegowa i udanie się do Węgrowa bez uwiadomienia Krukowieckiego; o działaniach Andrychiewicza; o pożarze Liwa.

341. W Warszawie d. 12 kwietnia 1831. N. 2764.
Gen. piech. Jan hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do gen. Andrychiewicza. — Wyrażenie niezadowolenia z powodu samowolnego przejścia Andrychiewicza pod komendę gen. Umińskiego; o wysłaniu 12 ułanów dla rozstawienia kresów w celu utworzenia komunikacyi między Andrychiewiczem a Warszawą.

342. W Potyczy d. 13 kwietnia 1831, o godz. 9 wiecz. N. 681.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Pochlebne wyrażenia o zdolnościach gen. Prądzyńskiego; o postępie budowy mostu pod Potyczą; o rozłożeniu korpusu.

343. Solec d. 13 kwietnia 1831, o godz. 3 rano. N. 242.
Gen. bryg. Sierawski, dow. wdztwa sandom., do gen. Prądzyńskiego, szefa sztabu gł. — O zniszczeniu przez nieprzyjaciela przygotowań do budowy mostu pod Modrzycami i Czerwoną Karczmą; o rozłożeniu oddziału; o planie swym przeprawy przez Wisłę.

344. W obozie pod wsią Groszki d. 13 kwietnia 1831, o godzinie 8 wiecz. N. 238.
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego. — Raport o wysłaniu batalionu do Jabłonny, o nieprzybyciu do dywizyi spodziewanej artyleryi.

345. W Kuflewie d. 13 kwietnia 1831, o g. ½ do 4 rano. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. 4-ej dyw. piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O siłach nieprzyjacielskich pod Wodyniami; o dyslokacyi korpusu; o cholerze w pułkach 5-tym i 8-ym.

346. Liw d. 13 kwietnia 1831. N. 719.
Pułk. Lewiński, szef sztabu korpusu 1-go jazdy, do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O raportach gen. Andrychiewicza i maj. Łuszczewskiego.

347. Boimie d. 13 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O wysłaniu oddziału na lewe skrzydło korpusu.

348. Boimie d. 13 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Z. Stryjeński do gen. Łubieńskiego, dow. 2-go korp. jazdy. — Tłómaczenie się z czynności w d. 10 kwietnia.

349. Mniszew d. 13 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Jankowski, dow. 1-ej dyw. jazdy, do Sztabu gł. — Raport o dyslokacyi dywizyi; o zwłoce w budowie mostu pod Potyczą; wiadomości o nieprzyjacielu.

350. W Podzamczu d. 13 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Pissarzowski, dow. pułku jazdy Płockiej, do gen. bryg Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o zajęciu stanowiska w Podzamczu pod Maciejowicami.

351. Pod Wężyczynem d. 13 kwietnia 1831. N. 653.
Pułk. Ant. Kuszell do Nacz. wodza. — Raport o patrolach pułku jazdy Podlaskiej; wiadomości o nieprzyjacielu.

352. W Warszawie d. 13 kwietnia 1831. N. 2887.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy do Nacz. wodza. — Odparcie zarzutu braku gorliwości; o przygotowaniach do obrony Warszawy; o środkach zapobiegawczych przeciw cholerze.

353. Potycz d. 14 kwietnia 1831. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O zwłoce w budowie mostu pod Potyczą; o wyprawieniu bateryi Najmanowskiego do Mińska; o przeprawie oddziałów przez Wisłę; o niestosowności wyboru miejsca do budowy mostu pod Potyczą; o powierzeniu awangardy korpusu gen. Ambr. Skarżyńskiemu; o potrzebie wsparcia piechoty nowej formacyi oddziałem starej piechoty.

354. [Dnia 14 kwietnia 1831]. N. ...
Notatka. — O poruszeniach korpusu gen. Dwernickiego od d. 7 kwietnia ku Bugowi; o starciu pod Kryłowem, potyczce pod Poryckiem; o przyłączeniu się we Włodzimierzu do korpusu wielkiej ilości powstańców; o zdobyczy, zabranej nieprzyjacielowi.

355. Kamień d. 14 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. J. Sierawski, dow. oddz. korp., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O ataku na nieprzyjaciela pod Józefowem;

o jego cofnięciu się z Kamienia; o popieraniu działania Dwernickiego przez Sierawskiego; koszta przeprawy przez Wisłę; o magazynach w Kazimierzu; o entuzyastycznem przyjęciu korpusu przez mieszkańców Lubelskiego.

356. Liw d. 14 kwietnia 1831, o godz. 8 rano. N. 722.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

357. W Liwie d. 14 kwietnia 1831, o godz. 12 w nocy. N. 725.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O ataku nieprzyjaciela o godz. 9 zrana w celu zasłonięcia swego odwrotu; o odniesionych korzyściach przez pułk 1-szy ułanów.

358. Boimie d. 14 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O wysłaniu do Liwa w pomoc Umińskiemu oddziału z korp. 2-go; o obsadzeniu pozycyi pod Suchą; dyslokacya oddziałów.

359. Liw d. 14 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Russyan, dow. pułku 3-go strz. kon., do pułk. Chłapowskiego, dow. bryg. — Przedstawienie o powrócenie do pułku ppor. Wierzchowskiego Franc. z korp. pociągu.

360. Boimie d. 14 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O dyslokacyi korpusu wobec ruchu zaczepnego ze strony Rosyan.

361. Liwiec d. 14 kwietnia 1831. N. ...
* . *, dow. dywizyonu pułku 2-go jazdy Mazowieckiej, do * . *, gen. korpusu. — Raport o działaniach dywizyonu od dnia 25 marca.

362. Zamość d. 14 kwietnia 1831. N. 1499.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o zmniejszeniu się chorób w twierdzy; o parlamentarzu rosyjskim, w d. 13 do twierdzy przybyłym; o uwolnieniu zpod aresztu Uzoniego, sekretarza rządu, ustanowionego przez Rosyan w Lublinie; o usiłowaniach natchnienia parlamentarza »uczuciami liberalnemi«.

363. Z Warszawy d. 14 kwietnia 1831. N. 2073.
Pułk. Dobiecki, ordonator wojska, do Nacz. wodza. — O wkroczeniu Badeniego podintendenta w atrybucye ordonatora wojska.

364. Pułtusk d. 14 kwietnia 1831, o godz. 7 wiecz. N. 176.
Maj. Kościelski, z p. 1-go strz. piesz., komendant placu m. Pułtuska, do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. — Raport o ru-

chach nieprzyjacielskich; o porażce Godlewskiego pod Przasnyszem; o wzmocnieniu garnizonu Pułtuska przez oddział z Modlina.

365. Dnia 14 kwietnia 1831, o godz. 4 wiecz. N. ...
J... do pułk. ..... — O ruchach nieprzyjaciela na prawym brzegu Wisły ku Kockowi i Międzyrzecowi.

366. [Dnia 14 kwietnia 1831]. N. ...
Podof. Pobikowski z pułku 7-go piech., Dziewulska, wdowa po podof. z bateryi 2-ej lekkokon., Konopczyna, żona żołnierza z pułku 7-go. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

367. Płomienice d. 15 kwietnia 1831. N. 671.
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

368. Warszewice d. 15 kwietnia 1831, o g. 8 zrana. N. ...
Maj. W. Dunin do gen. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport o nieprzyjacielu; o braku placówek i wedet w pułku strzelców konnych Kuszla; o marszu Dunina do Garwolina i Żelechowa.

369. Garwolin d. 15 kwietnia 1831, o g. 8 wiecz. N. ...
Maj. W. Dunin do gen. bryg. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport o przybyciu do Garwolina oddziału Dunina i maj. Pissarzowskiego z dywizyonem jazdy Płockiej; skarga na lekceważenie korespondencyi przez dowódców oddziałów zpod komendy gen. Paca.

370. Czarnostaw d. 15 kwietnia 1831. N. ...
Godlewski do Nacz. wodza. — Raport o niepomyślnem starciu pod Myszyńcem; o stanowisku swem pod Makowem; żądanie stopnia generała; prośba o powiększenie oddziału regularnem wojskiem.

371. Liw d. 15 kwietnia 1831. N. 746.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O niestosowności zdawania raportu gen. Krukowieckiemu przez gen. Andrychiewicza.

372. Liw d. 15 kwietnia 1831. N. 748.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Przedstawienie życzenia pułk. Chłapowskiego, aby ppor. Wierzchowski z korp. pociągu powrócił do pułku 3-go strz. kon.

373. Liw d. 15 kwietnia 1831, o godz. 5 po poł. N. 749.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Odparcie zarzutów względem niewłaściwych rozporządzeń w potyczce pod Liwem.

374. Boimie d. 15 kwietnia 1831. N. ...
Tom. Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O naradzie gen. Rybińskiego i Ramoriny celem obmyślenia najkorzystniejszego przyjęcia nieprzyjaciela od Suchy; o ruchu nieprzyjaciela ku Wyszkowu; o postępach cholery.

375. Warszawa d. 15 kwietnia 1831. N. ...
Kap. Ludwik Korewa, dow. szwadr. 6-go jazdy Płockiej, do Nacz. wodza. — Prośba o przeniesienie do legii Litewskiej konnej.

376. Pólków Sagały d. 15 kwietnia 1831. N. ...
Kosko do pułk. Lewińskiego, szefa sztabu korp. 1-go jazdy. — Wiadomość o ruchach wojsk w Wyszkowie.

377. Garwolin d. 16 kwietnia 1831, o godz. 11 w nocy. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O ukończeniu mostu pod Potyczą; o rozłożeniu się wojsk korpusu pod Garwolinem; o zamiarze marszu w kierunku Łukowa dla zetknięcia z korp. Giełguda; o oddziałach, pozostawionych dla obrony mostu pod Potyczą; o ruchach nieprzyjaciela; prośba o wsparcie korpusu dwoma batalionami starej piechoty.

378. Kuflew d. 16 kwietnia 1831, trzy kwadranse na 9 rano. N. ...
Pułk. Żwan do gen. Chrzanowskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

379. D. 16 kwietnia 1831. N. ...
[Do pułk. Zwana]. — Wiadomość o korpusach gwardyi rosyjskiej; o odstąpieniu nieprzyjaciela znad prawego brzegu Wisły; o zarazie w Lublinie.

380. D. 16 kwietnia 1831. N ...
[Do pułk. Żwana]. — Wiadomość o korpusach gwardyi rosyjskiej.

381. D. 16 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Breza do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o czynności korp. gen. Umińskiego od czasu wstąpienia na linię Liwca, od d. 10/IV.

382. Boimie d. 16 kwietnia 1831. N. ...
Kap. Zabłocki sztabu kwatermistrzostwa gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o stanie brzegów Kostrzynia.

383. Płomieniec d. 16 kwietnia 1831, o godz. 8 z rana. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

384. Żelechów d. 16 kwietnia 1831, o godz. 6 wiecz. N. ...
Maj. W. Dunin, do gen. bryg. Gielguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

385. Kozienice d. 16 kwietnia 1831. N. 188.
Ppułk. Kalinkowski, dow. pułku 22-go, do gen. dyw. [Paca], dow. korp. obserwacyjnego. — Prośba o przysłanie piechoty, jazdy i artyleryi dla wzmocnienia stanowisk nad Wisłą; o ruchach i stanowiskach nieprzyjaciela.

386. Liw d. 16 kwietnia 1831, o godz. $3^1/_2$ zrana. N. 750.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O wysłaniu gen. Andrychiewicza do Jadowa; o ruchach nieprzyjacielskich.

387. W Liwie d. 16 kwietnia 1831, o godz. 5 po połud. N. 759.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O ustąpieniu nieprzyjaciela zpod Węgrowa; o wzięciu w tem mieście przeszło 400 rannych Rosyan; o naprawie mostu na Liwcu; wiadomości o nieprzyjacielu.

388. Z Grodziska d. 16 kwietnia 1831, o godz. wpół do 4 po połud. N. ...
Ppułk. Kosko do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. 1-go jazdy. — Raport o patrolu, wysłanym pod Mokobody; wiadomości o nieprzyjacielu.

389. Boimie d. 16 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O parlamentarzu rosyjskim; o ruchach nieprzyjaciela.

390. Mniszew d. 16 kwietnia 1831. N. 370.
Gen. bryg. Jankowski, dow. 1-ej dyw. jazdy, do Sztabu gł. — Tłómaczenie, dlaczego wysłany został na służbę do sztabu gł. szwadron jazdy Płockiej, a nie jazdy Krakowskiej; stan dywizyi.

391. Mniszew d. 16 kwietnia 1831, o godz. 12 w połud. N. 371.
Gen. bryg. Jankowski, dow. 1-ej dyw. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o rozpoznaniu ku Rykom; o cofnięciu się nieprzyjaciela; o zdobyczy 9 wozów ładownych; o ukończeniu mostu pod Potyczą; o ruchach dywizyi.

392. [D. 16 kwietnia 1831]. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński, dow. bryg., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Raport o zmianie posterunków dla strzeżenia drogi do Latowicza.

393. W Garwolinie d. 17 kwietnia 1831, o godz. $12^3/_4$ zrana N. 741.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozporządzeniach pułk. Kołaczkowskiego względem umocnienia szańców przedmostowych w Potyczy; wykaz ekspedycyj do kwaterm. gen. od d. 6 kwietnia; prośba o przysłanie do korpusu szwadronu jazdy Sandomierskiej z Radomia; o przeprawie Sierawskiego przez Wisłę pod Solcem d. 14 kwietnia; o obronie mostu pod Potyczą; o opieszałości służby pocztowej.

394. [D. 17 kwietnia]. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O zamierzonych ruchach dywizyi.

395. Łukowice d. 17 kwietnia 1831, o godz. 8 rano. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O korpusie gen. Paca; o odmianie stanowiska obozu dywizyi 2-ej.

396. W obozie pod Kuflewem d. 17 kwietnia 1831, o godz. 9 zrana. N. ...
Małachowski, dow. dyw. 3-ej piech., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o chorych dywizyi 3-ej; prośba o zamianę dystrybucyi grochu na kaszę.

397. Zawiszyn d. 17 kwietnia 1831, o godz. $7^1/_2$ wieczór. N. 52.
Gen. bryg. Andrychiewicz do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. 1-go jazdy. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

398. Liw d. 17 kwietnia 1831, o godz. $10^1/_2$ w nocy. N. 779.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o rozkazie, wydanym gen. Andrychiewiczowi udania się do Jadowa i ppułk. Kosce obserwowania Wyszkowa.

399. Boimie d. 17 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

400. Boimie d. 17 kwietnia 1831, o godz. 2 po połud. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o rozesłanych patrolach z korp. 2-go jazdy.

401. W obozie pod Boimiem d. 17 kwietnia 1831, o wpół do 5-ej po połud. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o rozłożeniu korpusu Łubieńskiego.

402. W obozie pod Boimiem d. 17 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Kamieński, dow. bryg. 3-ej korp. 2-go jazdy, do gen. Łubieńskiego, dow. korp. 2-go jazdy. — Raport o zajęciu pozycyi między Gałkowem a Suchą; o utarczce pod Mingosami.

403. Karniewo d. 17 kwietnia 1831. N. ...
Godlewski do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o stanie oddziału Godlewskiego.

404. Wola Mystkowska d. 17 kwietnia 1831. N. ...
Józef Zaliwski, dow. partyzantów, do gen. Umińskiego, dow. korp. 1-go jazdy. — Raport o bezpieczeństwie mostu na Bugu niżej Liwca; o budowie mostu pod Ostrołęką przez nieprzyjaciela; nazwiska ozdobionych krzyżem wojskowym.

405. Pułtusk d. 17 kwietnia 1831, o godz. 10 zrana. N. 185.
Maj. Kościelski z pułku 1-go strz. piesz., komendant placu m. Pułtuska, do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. — Raport o utarczce pod wsią Łasią; wiadomości o nieprzyjacielu; o odesłaniu zapasów z pułtuskiego magazynu do Jabłonny.

406. Kuflew d. 17 kwietnia 1831, kwadrans na 10 rano. N. ...
Pułk. Żwan do... — Wiadomości o nieprzyjacielu.

407. * * d. 17 kwietnia 1831. N. ...
I * * do pułk. Żwana. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

408. W Modlinie d. 17 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do Nacz. wodza. — Plan napadu na Rosyan, znajdujących się w Ostrołęce, przez oddział garnizonu Modlina pod komendą pułk. Sierakowskiego.

409. Zamość d. 17 kwietnia 1831. N. 1522.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do Nacz. wodza. — Raport o niedoszłej do skutku wycieczki z twierdzy; o ruchach oddziału nieprzyjacielskiego ku Bugowi.

410. Jędrzejów d. 17 kwietnia 1831. N. 620.
Dr. Kaczkowski, generalny sztabs-lekarz woj. pol., do Nacz. wodza. — Raport o cholerze, grasującej w wojsku.

411. [Liw d. 17 kwietnia 1831]. N. ...
Protokół Ignacego Zaniewicza, podpisany przez audytora Nowińskiego, zawierający wiadomości o nieprzyjacielu.

412. W Borowie d. 18 kwietnia 1831, o godz. 6 z połud. N. 761.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O marszu korpusu ku Stoczkowi.

413. W Kozienicach d. 18 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Białobrzeski do gen. dyw. Paca, dow. korp. obserwacyjnego. — Raport o bitwie pod Wronowem; przy nim notatka gen. Paca z d. 20/IV, wysyłająca ten raport Nacz. wodzowi.

414. [D. 18 kwietnia 1831]. N. ...
Gen. bryg. Sierawski, dow. korp. oddzielnego, do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu od d. 14 kwietnia; o bitwie pod Wronowem d. 17. (Raport bez podpisu).

415. D. 18 kwietnia 1831. N. ...
Brulion powyższego raportu.

416. Boimie d. 18 kwietnia 1831. N. ...
Kap. Zabłocki sztabu kwatermistrzostwa do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o ruchach nieprzyjacielskich; o starciu pod Niwiskami; o rozłożeniu oddziałów polskich.

417. W Cegłowie d. 18 kwietnia 1831. N. ...
Kap. Radkiewicz sztabu kwatermistrzostwa do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o rozpoznaniu w okolicy Jeruzalu i stanowiskach korpusu Giełguda.

418. W obozie pod Cegłowem d. 18 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. 2-ej dyw. piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozłożeniu korpusu; o zdaniu dowództwa nad oddziałem maj. Grotthuzowi przez maj. Dunina.

419. Zelechów d. 18 kwietnia 1831, o godz. 10½ zrana. N. ...
Maj. Dunin do gen. bryg. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport o starciu patrolów za Okrzeją; o braku doświadczenia w legii Litewskiej; wiadomości o nieprzyjacielu.

420. W obozie pod wsią Boimiem d. 18 kwietnia 1831. N. 253.
Ppułk. Dąbrowski, dow. pułku 3-go piech. lin., do gen. dyw. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport o starciu dwóch kompanij pułku pod wsią Sienną d. 17 kwietnia.

421. W obozie pod Boimiem d. 18 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Jastrzębski w pułku 3-im piech. lin. do Nacz. wodza. — Prośba o udzielenie nagrody z powodu zasług i długoletniej służby.

422. Kozienice d. 18 kwietnia 1831. N. 194.
Ppułk. Kalinkowski, dow. pułku 22-go piech., do gen. bryg.

Bielińskiego, dow. bryg. 3-ej w korpusie obserwacyjnym. — Raport o nieobecności nieprzyjaciela naprzeciw Puław; o bitwie pod Wronowem.

423. Liw d. 18 kwietnia 1831. N. 785.

Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza — Prośba o usunięcie maj. Ćwierciakiewicza z pułku 1-go strz. piesz. z powodu otrzymanej kontuzyi.

424. Liw d. 18 kwietnia 1831. N. 780.

Pułk. Lewiński, szef sztabu korp. 1-go jazdy, do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o ruchach nieprzyjacielskich.

425. W obozie pod Boimiem d. 18 kwietnia 1831. N. ...

Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O ruchach nieprzyjacielskich; pochwała pułku 3-go piech. lin., 6-go ułanów i 5-go strz. kon.

426. Boimie 18 avril 1831. N. ...

Cap. L. Rzewuski, aide-de-camp du gén. en chef, faisant fonction de chef d'état major du 2-e corps de cavalerie, au gén. Chrzanowski, major général — Raport o rozmowie z parlamentarzami rosyjskimi (po francusku).

427. W Borowiu d. 18 kwietnia 1831, o godz. wpół do 10 wiecz. N. 394.

Gen. bryg. Jankowski, dow. dyw. 1-ej jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o stanie dywizyi.

428. W obozie pod Wojszynem d. 18 kwietnia 1831. N. ...

Ppułk. Grodzicki, dow. pułku 2-go jazdy Kaliskiej, do pułk. Łagowskiego, dow. jazdy w korp. gen. Sierawskiego. — Raport o czynności pułku w bitwie pod Wronowem.

429. N. ...

Ppułk. Grodzicki, dow. pułku 2-go jazdy Kaliskiej, do pułk. Łagowskiego, dow. jazdy w korp. gen. Sierawskiego. — Raport, odpierający zarzut, jakoby pułk opuścił w bitwie wronowskiej gen. Sierawskiego (bez podpisu).

430. N. ...

Ppułk. Grodzicki, dow. pułku 2-go jazdy Kaliskiej, do pułk. Łagowskiego, dow. jazdy w korp. gen. Sierawskiego. — Raport z wyrażeniem prośby oficerów pułku o przeprowadzenie śledztwa względem czynności pułku w bitwie wronowskiej (bez podpisu).

431. Kryłów d. 18 kwietnia 1831. N. 92.
Sikorski (?), burmistrz m. Kryłowa, do gub. tw. Zamościa. — Wiadomość o przejściu Rosyan przez Kryłów; o rabunku i o spaleniu przez nich mostu.

432. W Borowiu d. 19 kwietnia 1831, o godz. $4^1/_2$ rano. N. 769.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozporządzeniach, wydanych dla rozpoznania okolic ku Wieprzowi; o usunięciu statków i zniszczeniu materyałów, przygotowanych przez nieprzyjaciela.

433. N. ...
Gen. bryg. J. Sierawski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O małej wartości pułku 2-go jazdy Kaliskiej oraz nowych pułków piechoty; prośba o wymianę czterech wziętych do niewoli majorów; o braku broni palnej w korpusie oraz obuwia; o ruchach nieprzyjaciela; o ucieczce maj. Madalińskiego zpod Kazimierza.

434. Janowiec d. 19 kwietnia 1831, o godz. 9 wiecz. N. ...
Gen. bryg. J. Sierawski, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Kazimierzem; prośba o zasilenie korpusu oddziałem starej piechoty i jazdy.

435. Oblasy pod Janowcem d. 19 kwietnia 1831.
Pułk. Łagowski do gen. szefa sztabu gł. — O potyczce pod Kazimierzem; wiadomości o nieprzyjacielu.

436. W obozie pod Wojszynem d. 19 kwietnia 1831. N. ...
[Ppułk. Grodzicki, dow. pułku 2-go jazdy Kaliskiej], do pułk. Łagowskiego, dow. jazdy w korp. gen. Sierawskiego. — O działaniach pułku w bitwie pod Wronowem (bez podpisu).

437. W obozie pod Kuflewem d. 19 kwietnia 1831. N. ...
Henryk Dembiński do gen. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — O ruchach nieprzyjaciela; o dezercyi w pułku jazdy Podlaskiej.

438. W Janowcu d. 19 kwietnia 1831, o godz. 10 rano. N. ...
Młokosiewicz, dow. pułku 11-go piech. lin., w zastępstwie gen. bryg. Sierawskiego, do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Kazimierzem d. 18 kwietnia.

439. Liw d. 19 kwietnia 1831, o godz. 10 zrana. N. 793.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O konieczności odesłania piechoty do Pniewnika z zajmowanego stanowiska przez korpus; wiadomości o nieprzyjacielu; o cholerze; o marszu Zaliwskiego w kierunku Sokołowa.

440. Liw d. 19 kwietnia 1831. N. 794.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Prośba o przykomenderowanie do sztabu korpusu ppor. Zakrzewskiego Konst. i Rembowskiego Lucyana.

441. Liw d. 19 kwietnia 1831. N. 796.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Prośba o przeniesienie kap. Osmólskiego, adjutanta Umińskiego, ze sztabu do linii.

442. Liw d. 19 kwietnia 1831, o godz. $9^1/_2$ w nocy. N. 810.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O przesłaniu raportu maj. Kościelskiego, komendanta Pułtuska.

443. W obozie pod Nasielskiem d. 19 kwietnia 1831. N. 187.
Maj. Kościelski z pułku 1-go strz. piesz. do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. — Raport o starciu pod Szelkowem d. 18/IV; o pozostałych zapasach chleba w Pułtusku.

444. Pułtusk d. 19 kwietnia 1831, o godz. 1 po północy. N. 189.
Maj. Kościelski z pułku 1-go strz. piesz., komendant pl. m. Pułtuska, do gen. dyw. Umińskiego, dow. korp. — Raport o przybyciu do Pułtuska oddziału pułk. Sierakowskiego; o odwrocie Rosyan; o ich powściągliwem zachowaniu się względem mieszkańców.

445. Boimie d. 19 kwietnia 1831, godzina 3. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O rozłożeniu korpusu.

446. Łowicz d. 19 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Z. Stryjeński do Nacz. wodza. — Ubolewanie nad raportem Nacz. wodza do Rządu narod. z d. 14/IV; tłómaczenie się z działań w d. 10-ym.

447. W Modlinie d. 19 kwietnia 1831. N. 518.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do Nacz. wodza. — Raport o starciach w d. 16 i 17 pod Rożanem; o potyczce pod Szelkowem d. 18-go; o rozłożeniu oddziału pod komendą pułk. Sierakowskiego.

448. W Warszawie d. 19 kwietnia 1831, o godz. 7 z wieczora. N. 3391.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do Nacz. wodza. — O zamiarze wysłania batalionu pułku 19-go do obrony mostu w Potyczy.

449. D. 19 kwietnia 1831. N. ...
I... do pułk. [Żwana]. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o potyczce pod Kazimierzem.

450. Sąchocin d. 19 kwietnia 1831, o godz. $6^1/_2$ wiecz. N. 391 (kopia).
Promiński, burmistrz m. Sąchocina. — O wejściu Rosyan do Pułtuska; o cofnięciu się maj. Pacanowskiego.

451. W Stoczku d. 20 kwietnia 1831, o godz. 10 wiecz. N. 792.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O potyczce pod Kazimierzem; wiadomości o nieprzyjacielu; o korpusie Skarżyńskiego.

452. W Stoczku d. 20 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Gen. dyw. Pac do gen. Sierawskiego. — Instrukcya względem dalszego działania Sierawskiego i środkach, przedsięwziętych dla podania pomocy jego korpusowi.

453. W obozie pod Cegłowem d. 20 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu, udzielone przez Pobikrowską, żonę podof. p. 7-go piech. lin.

454. Liw d. 20 kwietnia 1831, o godz. $9^1/_2$ zrana. N. 814.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O wymarszu oddziału pułk. Lewińskiego; o odesłaniu z korpusu czterech dział i batalionu piech.; o potyczce pod Sokołowem.

455. Liw d. 20 kwietnia 1831, o godz. 3 po połud. N. 817.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O utarczce Zaliwskiego z kozakami pod Udrzynem d. 18 kwietnia.

456. W obozie pod Boimiem d. 20 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Zdanie względem niewydawania rozkazu, zabraniającego noszenia przez wojskowych znaku za nieskazitelną służbę.

457. Boimie d. 20 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O usunięciu się przed nieprzyjacielem obywatela Glinki; o przygotowaniach do budowy mostu przez nieprzyjaciela.

458. W obozie pod Boimiem d. 20 kwietnia 1831. N. 94.
Gen. bryg. Jagmin, dow. bryg. 1-ej, do gen. dyw. Łubieńskiego, dow. korp. 2-go jazdy. — Raport o rozpoznaniu pułku 5-go strz. kon. w d. 17 kwietnia.

459. W obozie pod Kuflewem d. 20 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego. — O patrolu, wysłanym do Latowicza; o trudności znalezienia emisaryusza; o trudności strzeżenia Jeruzalu.

460. Kuflew d. 20 kwietnia 1831, o godz. 3 zrana. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O wysyłaniu raportów na ręce gen. Giełguda; wiadomości o nieprzyjacielu.

461. Łowicz d. 20 kwietnia 1831. N. 1803.
Gen. dyw. Klicki do Nacz. wodza. — O przesłaniu raportu gen. bryg. Stryjeńskiego z d. 19/IV.

462. W Modlinie d. 20 kwietnia 1831. N. 524.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do Nacz. wodza. — Raport o zajęciu Pułtuska przez pułk. Sierakowskiego d. 19; o wzięciu przez nieprzyjaciela żywności z magazynów w Pułtusku; pochwała pułku 18-go piech.; prośba o przysłanie do twierdzy paru szwadronów jazdy.

463. W Warszawie d. 20 kwietnia 1831. N. 70.
Gen. bryg. Pawłowski, tymcz. dow. rezerw piech., do Sztabu gł. — O wysłaniu do pułków na linii bojowej 450 ludzi z jeńców rosyjskich.

464. W Przasnyszu d. 20 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Załuski do Komisarza wojewódzkiego, w obwód przasnyski delegowanego. — Wiadomość o poruszeniach wojska nieprzyjacielskiego.

465. Oblasy d. 2 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Gen. bryg. Sierawski, dow. oddziel. korp., do gen. Ambr. bar. Skarżyńskiego. — O ruchach korpusu po potyczce pod Kazimierzem; o korpusach nieprzyjacielskich.

466. Stoczek d. 21 kwietnia 1831. N. 1.
Maj. Butrym z sztabu kwatermistrzostwa gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o rozpoznaniu do Garwolina i Osiecka; o ruchach korpusu obserwacyjnego.

467. Stoczek d. 21 kwietnia 1831. N ...
Ppułk. Ostafiński, dow. bat. 1-go pułku 12-go piech. lin., do gen. dyw. hr. Paca, dow. korp. obserwacyjnego. — Raport o potyczce pod Różą.

468. Stoczek d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. M. Kuszell, dow. bat. strz. Podlaskich, do gen. dyw. hr. Paca, dow. korp. obserwacyjnego. — Raport o potyczce pod Młynkami.

469. Liw d. 21 kwietnia 1831, o godz. 12 w południe. N. 826.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Mokobodami.

470. Liw d. 21 kwietnia 1831, o godz. 9 wiecz. N. 832.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O zebraniu mostu w Grannem przez nieprzyjaciela; o wysłaniu jazdy Lubelskiej do Kamieńczyka i Liwa.

471. D. 21 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Kasperowski [szef sztabu korp. Umińskiego] do gen. Umińskiego, dow. korp. 1-go jazdy. — O potyczce pod Mokobodami.

472. Pod Zegrzem d. 21 kwietnia 1831, godz. $5^1/_2$ wiecz. N. 1.
Pułk. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O stanie mostu pod Zegrzem; o cofnięciu się nieprzyjaciela znad brzegów Narwi.

473. Bobrowniki d. 21 kwietnia 1831, o godz. 7 zrana. N. ...
Gen. bryg. hr. Skarżyński do gen. bryg. Jankowskiego, dow. dyw. 1-ej 1-go korpusu jazdy. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o przychylności ludu dla sprawy narodowej i jego nędzy; o odwrocie gen. Sierawskiego; o łatwości budowy mostu pod Bobrownikami.

474. Kuflew d. 21 kwietnia 1831, o godz. 10 w nocy. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński, dow. bryg. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pułku 5-go ułanów pod Kołaczem.

475. W obozie Kuflew d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński, dow. bryg. jazdy, do gen. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — O stanowiskach korp. gen. Paca, Bielińskiego i Skarżyńskiego; o stanowiskach nieprzyjacielskich; o uciążliwej służbie pułku 5-go ułanów.

476. Boimie d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości, udzielone przez oficerów rosyjskich na forpocztach.

477. W obozie pod Boimiem d. 21 kwietnia 1831, o 5 po połud. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wo-

dza. — O zwiedzeniu posterunków w Słuchocinie i Suchej; wiadomości o nieprzyjacielu.

478. W obozie pod Boimiem d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Kamieński, dow. bryg. 3-ej korp. 2-go jazdy, do gen. Łubieńskiego, dow. korp. 2-go jazdy. — Raport o postanowieniu oficerów pułku 4-go strz. kon. nienoszenia znaków honorowych, ustanowionych za przeszłego rządu.

479. W obozie pod Boimiem d. 21 kwietnia 1831. N. 95.
Gen. bryg. Jagmin, dow. bryg. 1-ej, do gen. dyw. Łubieńskiego, dow. korp. 2-go jazdy. — Raport o postanowieniu oficerów pułku 5-go strz. kon. nienoszenia znaków honorowych, ustanowionych za przeszłego rządu.

480. W obozie pod Jędrzejowem d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Byszewski, dow. pułku 1-go Mazurów, do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O działaniach pułku od 1-go kwietnia; prośba o publiczną nagrodę dla pułku.

481. W obozie pod Solcem d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Grodzicki, dow. pułku 2-go ułanów Kaliskich, do pułk. Łagowskiego, dow. jazdy w korp. gen. Sierawskiego. — Raport, odpierający zarzuty, jakoby pułk opuścił gen. Sierawskiego w bitwie pod Wronowem.

482. Solec d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Łagowski, dow. pułku 2-go Sandom., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o działaniach oddziału od d. 15 kwietnia i o bitwie pod Wronowem.

483. W Modlinie d. 2 kwietnia 1831, o godz. 10 min. 25 wiecz. N. 538.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o wyprawie pułk. Sierakowskiego do Pułtuska; o ruchach ppułk. Zaliwskiego.

484. Pułtusk d. 21 kwietnia 1831. N. ...
Ppor. pułku 17-go piech. Dowgiałło do pułk. hr. Ledóchowskiego, komendanta tw. Modlina. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

485. Zamość d. 21 kwietnia 1831. N. 1581.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o wysłaniu nad Bug batalionu dla zwrócenia uwagi nieprzyjaciela, dążącego za korp. Dwernickiego.

486. Potycz ce 21 avril 1831, à 8 h. du soir. N. ...
Col. du génie Kołaczkowski au gén. de brig. Prądzyński, quartier-maître général de l'armée. — O wymarszu z Potyczy batalionu pułku 22-go piech. i bateryi maj. Najmanowskiego; wezwanie do przysłania tam jakiego wojska (po francusku).

487. W obozie pod wsią Kowgany, w pół drogi między Wilnem i Kownem, d. 21 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Gabryel ks. Ogiński, Karol hr. Załuski, Marcin Zaleski, radca stanu Król. Pol., Antoni Gorecki, Ludwik Zambrzycki do generałów wojsk polskich. — Odezwa, wzywająca do nadesłania powstaniu litewskiemu doświadczonego generała i kilku tysięcy regularnego wojska.

488. W Warszawie d. 21 kwietnia 1831. N. 391.
Gustaw Małachowski, minister spraw zagranicznych, do Nacz. wodza. — O przesłaniu raportów naczelnika komory celnej w Mławie i burmistrza m. Sąchocina.

489 *). Z Mławy d. 18 kwietnia 1831. N. 224 (kopia).
Stadziński, naczelnik komory celnej 1-go rzędu Mława, do prezesa komisyi wdztwa płockiego. — Raport o zakładaniu magazynów przez rząd pruski na granicy od Prus dla wojsk rosyjskich.

490. W Borowiu d. 22 kwietnia 1831, o godz. 9½ z południa. N. 825.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu. gł. — O przemarszu ze Stoczka do Borowia; o rozłożeniu korpusu; o wyprawie gen. Skarżyńskiego do Bobrownik; o starciach pod Wolą Wodyńską i Zdziarami; wiadomości o nieprzyjacielu.

491. Warszawa d. 22 kwietnia 1831. N. 743.
Kap. Tolkemit sztabu kwatermistrzostwa gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojska. — Raport o poszukiwaniach map ze składu W. księcia, oraz o przesłaniu 6 tek z takowemi.

492. W obozie pod Cegłowem d. 22 kwietnia 1831, o godz. 1-ej z południa. N. 678.
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pułku 5-go ułanów pod Kołaczem.

493. Warszawa d. 22 kwietnia 1831. N. ...
Jan Jaraczewski, b. kap. adj. maj. z pułku 11-go piech. Księ-

---

*) Dodatek do N. 488.

stwa Warsz. i 5-go liniowego, a teraz 13-go pułku piechoty, do Nacz. wodza. — Prośba o nadanie wyższego stopnia.

494. Liw d. 22 kwietnia 1831, o godz 2 po południu. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O rozpoznaniu maj. Podhorodeńskiego pod Kamieńczyk; wiadomości o nieprzyjacielu.

495. Liw d. 22 kwietnia 1831, o godz. 2 po południu. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do pułk. Lewińskiego. — Rozkaz powrotu do Niegowa i oświecania się stąd między Kamieńczykiem a Zegrzem.

496. Prawda d. 22 kwietnia 1831, o godz. 2 po połud. N. ...
Gen. bryg. Jankowski, dow. 1-ej dyw. jazdy, do Sztabu gł. — Raport o ruchach gen. Skarżyńskiego; o utarczkach pod Dębem, Różą, Żebrakiem; o stanie dywizyi.

497. W obozie pod Boimiem d. 22 kwietnia 1831, o 6 zrana. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O rozporządzeniach, wydanych celem wsparcia gen. Rybińskiego; wiadomości o nieprzyjacielu.

498. W Warszawie d. 22 kwietnia 1831. N. 3611.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do Nacz. wodza. — O pojawieniu się cholery w pułku 13-ym piech. lin.; o wysłaniu tego pułku z Pragi do Piaseczna.

499. W Warszawie d. 22 kwietnia 1831. N. 4359.
Rząd narodowy (podpis. Barzykowski w zastępstwie Prezesa), do Nacz. wodza. — W sprawie ocalenia od zniszczenia kaplicy Loretańskiej przy budowie umocnień na Pradze.

500. Tomaszów d. 22 kwietnia 1831. N. 267.
G. Bromirski, komisarz obw. hrubieszowskiego, do pułk. art. Krysińskiego, komendanta tw. Zamościa. — Wiadomości o działaniach gen. Dwernickiego i Rüdigera.

501. Paris ce 23 avril 1831. N. ...
Gén. Kniaziewicz, L. Plater, les députés de la Pologne, Langermann. — Układ z szefem batalionu Langermannem (po francusku).

502. Górzno d. 23 kwietnia 1831, o godz. wpół do 10 zrana. N. ... (kopia).
Gen. bryg. Bieliński. — Wyciąg z raportu o mniemanej utar-

czce w Żelechowie przez oddziały nieprzyjacielskie dla wprowadzenia w błąd mieszkańców.

503. Góra d. 23 kwietnia 1831. N. ...

Maj. Jackowski, komendant posterunku w Górze, do gen. Sierawskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o furażu, potrzebnym dla jazdy na posterunku w Górze; o stanie koni w oddziale Krakusów pułk. Lanckorońskiego.

504. Szelków d. 23 kwietnia 1831, o godz. 8 wiecz. N. 11.

Pułk. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O przybyciu z oddziałem do Pułtuska; o marszu do Szelkowa; wiadomości o nieprzyjacielu w Rożanie; o cholerze w pułku 1-ym ułanów.

505. [D. 23 kwietnia 1831]. N. ...

Maj. Jabłoński, dow. bat. 4-go pułku 3-go strz. piesz., do pułk. Lewińskiego, szefa sztabu korp. 1-go. — Raport o starciu pod Rożanem d. 22 kwietnia.

506. Szelków d. 23 kwietnia 1831, o godz. $9^1/_2$ wiecz. N. ...

Pułk. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O zeznaniach oficera kozackiego, pojmanego na placówce.

507. Liw d. 23 kwietnia 1831, o godz. $10^1/_2$ wiecz. N. 840.

Maj. Breza do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o wojskach nieprzyjacielskich pod Wyszkowem.

508. Boimie d. 23 kwietnia 1831, godz. 2. N. ...

Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O budowie mostu przez nieprzyjaciela w Osińsku.

509. Liw d. 23 kwietnia 1831. N. ...

Piotr Nowiński, audytor generalny. Wywód słowny z zeznań o nieprzyjacielu służącego audytora rosyjskiego, który przeszedł do wojsk polskich.

510. W obozie pod Kołodnem d. 24 kwietnia 1831. N. ...

Gen. dyw. Dwernicki, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu od d. 16 kwietnia; o bitwie pod Boremlem d. 18, Nowosiółkami d. 19; o wziętych do niewoli dwóch oficerach rosyjskich z depeszami Diebitscha.

511. W Borowiu d. 24 kwietnia 1831, o $4^1/_2$ z południa. N. 861.

Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wezwanie do przysłania rozkazów względem działania;

wiadomości o nieprzyjacielu; rozłożenie korpusu Paca około Borowia; pochwała pułków 12-go i 14-go piech.

512. Borowie d. 24 kwietnia 1831, o godz. wpół do 5 z południa. N. 860 (kopia).
Gen. dyw. hr. Pac do gen. Gielguda, dow. dyw. 2-ej piech. — O poruszeniach w razie napadu nieprzyjaciela.

513. Borowie d. 24 kwietnia 1831. N. 2.
Maj. Butrym z kwatermistrzostwa gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. wojsk. — Raport o ruchach korpusu obserwacyjnego Paca od d. 22 kwietnia.

514. Stoczek d. 24 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Gen. bryg. bar. Skarżyński — Raport o nieprzyjacielu i o ruchach oddziału Skarżyńskiego.

515. Cegłów d. 24 kwietnia 1831, o godz. 10 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o stanowiskach i ruchach nieprzyjaciela; projekt ruchów dyw. 2-ej.

516. Kuflew d. 24 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Dembiński, dow. bryg. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o nieprzyjacielu; prośba o nadesłanie dwóch dział artyleryi konnej.

517. W obozie pod Cegłowem d. 24 kwietnia 1831. N. 744.
Pułk. Kiekiernicki, dow. pułku 2-go strz. piesz., do Nacz. wodza. — Raport o śmierci kap. Polewskiego.

518. W Szelkowie d. 24 kwietnia 1831. N. 13.
Pułk. Lewiński do Nacz. wodza. — O przybyciu dobrowolnie Czerkiesa z obozu nieprzyjacielskiego.

519. Zamość d. 24 kwietnia 1831. N. 1608.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do Nacz. wodza. — Raport o przybyciu do twierdzy ppor. Niewęgłowskiego z korp. gen. Dwernickiego z pismem od tegoż i z dwoma oficerami rosyjskimi.

520. W obozie pod Kołodną d. 24 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Stanisław Osiński, szef sztabu korp., do gen. ministra wojny. — O sposobie adresowania i przesyłania korespondencyi z Warszawy przez Lwów do gen. Dwernickiego.

521. Borowie d. 25 kwietnia 1831, o godz. $11^1/_2$ zrana. N. 870.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm.

gen. — O rozpoznaniach nieprzyjaciela przez gen. bryg. Ambr. Skarżyńskiego; o wymarszu korpusu do Parysowa; o rozpoznaniach maj. Pissarzowskiego i gen. Jankowskiego.

522. Cegłów d. 25 kwietnia 1831, o godz. $1^1/_2$ z południa. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do gen. Chrzanowskiego. — O atakowaniu pozycyi pułk. Dembińskiego pod Kuflewem.

523. W obozie pod Mienią d. 25 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Henryk Dembiński, dow. bryg., do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Kuflewem.

524. W obozie pod wsią Boimie d. 25 kwietnia 1831. N. 274.
Ppułk. Dąbrowski, dow. pułku 3-go piech. lin., do ppułk. Hübner, p. o. szefa sztabu gł. wojska. — Przedstawienie do krzyża wojskowego por. Gibasiewicza za odznaczenie się w bitwie d. 10 kwietnia.

525 *). Pod Boimiem d. 25 kwietnia 1831. N. ...
Por. Gibasiewicz, ppor. Kananowski, Jezierski, Skibiński, kap. Mianowski, Stroński. — Deklaracya oficerów pułku 3-go piech. lin. o działaniach por. Gibasiewicza w d. 10 kwietnia.

526. Boimie d. 24 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Kłosowicz, dow. bat. 2-go, do ppułk. Dąbrowskiego, dow. pułku 3-go piech. lin. — Raport o działaniach por. Gibasiewicza w bitwie d. 10 kwietnia.

527. Rożan d. 25 kwietnia 1831, o godz. 8 wieczór. N. 17.
Pułk. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O rozpoznaniu z Szelkowa do Rożana; wiadomości o nieprzyjacielu.

528. Rożan d. 25 kwietnia 1831. N. ...
Lewiński do gen. Chrzanowskiego (do rąk własnych). — O rozpoznaniu do Rożana; o dogodności budowy mostu w tem miejscu; o Czerkiesie, który przeszedł dobrowolnie do Polaków (list w części po francusku).

529. Cyganka d. 25 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Prośba o wyraźne rozkazy do działania.

530. Boimie d. 25 kwietnia 1831, o godz. $12^1/_2$. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

*) NN. 525 i 526 stanowią dodatki do N. 524.

531. Warszawa d. 25 kwietnia 1831, o godz. 12 w nocy. N. ...
Maj. inż. Wiśniewski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o wyprawieniu do Modlina przyrządów do budowy mostu.

532. W Kaliszu d. 25 kwietnia 1831. N. 102 z 31 (kopia).
Niemojowski, prezes komisyi wdztwa kaliskiego, do zastępcy ministra spraw zagranicznych. — O wiadomościach z Prus od d. 11 do 21 kwietnia; o rozporządzeniach władz pruskich, związanych z wojną polsko-rosyjską.

533. W Pułtusku d. 25 kwietnia 1831, o godz. 12 w południe. N. 3007.
Komisarz obwodu pułtuskiego do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

534. Zamość d. 25 kwietnia 1831. N. 440.
Borchard, naczelnik urzędu pocztowego, do dyrekcyi generalnej poczt Król. Pol. — O korp. gen. Dwernickiego; o ruchach nieprzyjacielskich; o cholerze.

535. Z Osiecka d. 26 kwietnia 1831, o godz. 4 z południa. N. 885.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozłożeniu korpusu pod Sobieniekami; o uzbrojeniu Potyczy 10-iu działami; pochwała maj. Butryma.

536. W obozie pod Miłosną d. 26 kwietnia 1831. N. 698.
Pułk. Antoni Kuszell do Nacz. wodza. — Skarga na maj. Zeltnera za brak subordynacyi i za przywłaszczanie sobie rzeczy, należących do mieszkańców.

537. Mistów d. 26 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O ruchach korpusu.

538. W Warszawie d. 26 kwietnia 1831. N. 3969.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warsz., do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O prośbie kap. Karola Forstera pełnienia służby w sztabie kwaterm. gen. w stopniu por. przy gen. Prądzyńskim; polecenie względem tego oficera.

539. W Pułtusku d. 26 kwietnia 1831. N. 3153 (kopia).
Komisarz obwodu pułtuskiego (za komisarza podpis. Zawadzki) do pułk. Mieszkowskiego, dow. militarnego w Płocku. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

540. W Osiecku d. 27 kwietnia 1831, o godz. $5^1/_4$ z poł. N. 899.
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wysłaniu do Warszawy pułku 14-go piechoty; o zamierzonych ruchach korpusu Paca.

541. Cyganka d. 27 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O rozłożeniu nieprzyjaciela i korpusu 2-go; o braku żywności i furażu; o postępie cholery.

542. Karczew d. 27 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Gliński, dow. pułku 2-go Mazurów, do Nacz. wodza. — Raport o rozpoznaniu do Wiązowni i Karczewa.

543. Kielce d. 27 kwietnia 1831. N. 232.
Paszyc, dow. pułku 2-go jazdy krakow., do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O wymarszu pułku do Solca; brak wojłoków w pułku, pociągów i lekarza.

544. Rożan d. 27 kwietnia 1831, w południe. N. ...
Maj. inż. Wiśniewski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport, wskazujący Rożan jako miejsce najdogodniejsze do rzucenia mostu na Narwi.

545. W Warszawie d. 27 kwietnia 1831. N. 4046.
Gen. gub. m. stoł. Warsz. (podpis. z rozkazu gen. piech. kap. gw. Kweizer) do Łuniewskiego, komisarza wojennego placu. — Rozkaz wydania marszruty podof. Sabo z wojska austryackiego do pułku 2-go strz. kon.

546. W Warszawie d. 27 kwietnia 1831. N. ...
Zieliński, sekretarz gen. kom. rz. wojny. — Rozkaz otwarty, przeznaczający podof. Jana Sabo z wojska austryackiego do pułku 2-go strz. kon.

547. Warszawa d. 27 kwietnia 1831. N. 4541.
Plichta, radca sekretarz gen. Rządu narod., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii. — O przesłaniu do sztabu dwóch perspektyw z kancelaryi wojennej Cesarzewicza; o niemożności znalezienia w Warszawie dobrej mapy dawnej Polski; o przesłaniu do Sztabu mapy, w Wiedniu wydanej r. 1830.

548. W Potyczy d. 28 kwietnia 1831, o godz. 12 w połud. N. ...
Gen. dyw. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O wymarszu korpusu z Osiecka do Potyczy; o otrzymaniu rozkazu marszu do Wiązowni; prośba o wydanie nowych rozkazów co do przeznaczenia korpusu.

549. Osieck d. 28 kwietnia 1831, o godz. 5 rano. N. 466.
Gen. bryg. Jankowski, dow. dyw. 1-ej jazdy, do Sztabu gł. — Raport z wiadomościami o wojsku nieprzyjacielskiem, otrzymanemi przez patrole, wysłane do Okrzei, Ryk i Bobrownik; o zarazie w Kocku i Lublinie; o przejściu pułków korpusu Paca przez most pod Potyczą.

550. W Chlebanówce, o 2 mile od Zbaraża, d. 28 kwietnia 1831. N. ... (kopia).
Gen. dyw. Dwernicki do Najwyższego Rządu narodowego. — O wejściu przez Kryłów na Wołyń; o potyczce pod Porytkiem i Boremlem; o przejściu granicy.

551. Lublin d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Krzesimowski, Korycki, Wielhorski, Sakowski i inni do gen. Sierawskiego, dow. oddz. korp. w wojew. sand. — Prośba oficerów polskich, wziętych do niewoli pod Wronowem i Kazimierzem, o wymienienie ich na jeńców rosyjskich.

552. W Drążdżewie d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Godlewski do Nacz. wodza. — O utarczce pod Krzynowłogami; prośba o przysłanie nieco kawaleryi.

553. W obozie pod Brzozową d. 28 kwietnia 1831, o godz. $7^3/_4$ wiecz. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o zajęciu przez nieprzyjaciela błot za Wielgolasem i Duchnowem.

554. Wiązownia d. 28 kwietnia 1831, o godz. 4 rano. N. 171.
Gen. bryg. Rohland do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomość o nieprzyjacielu w Gliniance.

555. W Pustelniku d. 28 kwietnia 1831, o godz. 1 po poł. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O patrolu, wysłanym do Krassowa, o rozłożeniu korpusu.

556. Pod Cyganką d. 28 kwietnia 1831, $8^1/_4$ godz. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O odesłaniu pułku 3-go piech. lin. Umińskiemu; o zbytecznej artyleryi przy korpusie.

557. Zpod Cyganki d. 28 kwietnia 1831, 2 godz. po poł. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O odesłaniu 6 dział maj. Bielickiego do Miłosny; o powrocie Jagmina do obozu.

558. W Brzozowie d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — Raport o czynności dywizyi d. 26 kwietnia pod Mińskiem.

559. W Brzozowie d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński, dow. dyw. rezerwy jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o potyczce dywizyi pod Mińskiem d. 26 kwietnia.

560. W obozie pod Brzezinami d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Henryk Dembiński, dow. bryg. jazdy rezerw., do gen. bryg. Prądzyńskiego. — Przedstawienie, aby maj. Celtner z pułku jazdy Podlaskiej był przeniesiony do innego pułku z powodu nieporozumień z pułk. Kuszlem.

561. Wiązownia d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Ppułk. Gliński, dow. pułku 2-go Mazurów, do Nacz. wodza. — Raport o rozpoznaniach pod Karczewem.

562. W Potyczy d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Kołaczkowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii czynnej. — O robotach około szańca przedmostowego pod Potyczą; o obronie tego umocnienia.

563. W Zamościu d. 28 kwietnia 1831. N. 1651.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do Nacz. wodza. — Raport o gorliwości przydanego do twierdzy doktora med. i chir. Dworzaczka i jego powrocie do Warszawy; prośba, aby powrócił do twierdzy w stopniu lekarza dywizyjnego.

564. D. 28 kwietnia 1831. N. 1652.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o robotach, uskutecznionych dla umocnienia twierdzy; prośba o przysłanie inspektora popisów; o organizacyi kompanii hakowników i oddziału krakusów; o zmniejszeniu się chorób w twierdzy.

565. [D. 28 kwietnia 1831]. N. ...
Wiadomości o nieprzyjacielu na brzegach Kostrzynia.

566. Wiadomości od emisaryusza, przez gen. Krukowieckiego wysłanego w okolice Łomży i Białegostoku; o księciu Konstantym i ks. Łowickiej.

567. Przed Dębem d. 29 kwietnia 1831, o godz. $10^1/_3$.
[Gen. bryg.] Chrzanowski [szef sztabu gł.]. — O opuszczeniu Mińska przez nieprzyjaciela.

568. W Warszawie d. 29 kwietnia 1831. N. 214.
Kap. Tolkemit sztabu kwaterm. gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przesłaniu Prądzyńskiemu map Nordmanna i Engelhardta oraz mapy Rosyi po francusku.

569. W Osiecku d. 29 kwietnia 1831, o godz. ... wieczór. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac do Nacz. wodza. — Raport o rozkazie, wydanym gen. Skarżyńskiemu połączenia się w Łęgu z oddziałem Młokosiewicza; o wyprawie gen. Jankowskiego do Latowicza; o odesłaniu do Warszawy bateryi kap. Lewandowskiego; o przeznaczeniu gen. Niesiołowskiego do wyprawy na Litwę; o marszu ppułk. Krasickiego do głównej armii; odparcie zarzutu niepotrzebnego cofnięcia się z Osiecka ku Potyczy; o ruchu nieprzyjaciela koło Kołbieli.

570. Warszawa d. 29 kwietnia 1831, ul. Sienna N. 1490. N. ...
Gen. bryg. J. Sierawski do Nacz. wodza. — Raport o rozkazach, na mocy których Sierawski przeszedł na prawy brzeg Wisły i odparcie zarzutu »nieprzejęcia się instrukcyami«; prośba o wymianę syna Maksymiliana, ppor. p. 5-go uł., który dostał się do niewoli.

571. W obozie pod Wielkiem Dębem d. 29 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Mińskiem d. 26 kwietnia.

572. Mińsk d. 29 kwietnia 1831, o godz. $8^3/_4$ wiecz. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Doniesienie o ściągnieniu artyleryi nieprzyjacielskiej z pozycyi pod Janowem.

573. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech, do pułk. Żwana. — Wiadomości z głównej kwatery Feldmarszałka.

574. Mińsk d. 29 kwietnia 1831. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski do Nacz. wodza. — Oświadczenia oficerów, którzy opuścili dobrowolnie wojsko rosyjskie, o siłach i ruchach wojsk nieprzyjacielskich.

575. Michałowo d. 29 kwietnia 1831, o godz. 12 w poł. N. 896.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Wiadomość, udzielona przez Baczeńskiego, o przeprawie przez Narew 4.000 gwardyi rosyjskiej; prośba, aby temu podoficerowi udzielony został stopień ppor. w pułku 3-im strz. kon.

576. W obozie pod Cyganką d. 29 kwietnia 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. —

Skarga na docinki i wymówki, otrzymywane ze Sztabu głównego; rozłożenie i ruchy korpusu 2-go jazdy.

577. Rożan d. 29 kwietnia 1831. N. 37.
Pułk. J. Lewiński do lekarza naczelnego Kaczkowskiego. — O braku należytej pomocy lekarskiej w kolumnie Lewińskiego.

578. Rożan d. 29 kwietnia 1831. N. 39.
Pułk. J. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O zmniejszeniu się cholery i o złym stanie służby zdrowia w kolumnie; o rozpoznaniu nieprzyjacielskiem pod Rożanem.

579. D. 29 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. J. Lewiński [do pułk. Ledóchowskiego]. — O przeznaczeniu maj. Wiśniewskiego i saperów z materyałami do kolumny Lewińskiego.

580. Modlin d. 29 kwietnia 1831. N. 577.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do pułk. Lewińskiego, dow. kolumny ruchomej. — Wezwanie do zwrotu garnizonowi twierdzy niektórych oddziałów z kolumny Lewińskiego.

581. W Modlinie d. 29 kwietnia 1831. N. 578.
Pułk. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O stanie załogi Modlina.

582. Serock d. 29 kwietnia 1831, o godz. 2 po połud. N. ...
Maj. inż. Wiśniewski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o możności postawienia mostów na Bugu i Narwi w ciągu trzech dni.

583. W Parysowie d. 30 kwietnia 1831. N. 3.
Maj. Butrym sztabu kwaterm. gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Zapytanie o przeznaczenie oficerów kwatermistrzostwa, znajdujących się dotychczas w korp. gen. Paca.

584. W Osiecku d. 30 kwietnia 1831, o godz. 6 zrana. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozkazie powrotu do Potyczy bateryi kap. Lewandowskiego, marszu do Stoczka Skarżyńskiemu, Bielińskiemu do Osiecka, Kalinkowskiemu do Bobrownik, Jankowskiemu do Parysowa.

585. W Parysowie d. 30 kwietnia 1831, o godz. 6 wiecz. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przybyciu do Parysowa; o rozłożeniu korpusu; wiadomości o nieprzyjacielu.

586. W Parysowie d. 30 kwietnia 1831, o godz. 11½ w nocy. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O wezwaniu gen. Skarżyńskiego do Garwolina; o marszu bateryi kap. Lewandowskiego do głównej armii.

587. Oblasy d. 30 kwietnia 1831, o godz. 8 wiecz. N. 32.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do gen. dyw. hr. Paca, dow. korp. obserwacyjnego. — Raport o przeprawie pułku 11-go piech., jazdy Sandomierskiej i dwóch dział na lewy brzeg Wieprza; o stanie korpusu Dziekońskiego.

588. W obozie pod Siennicą d. 30 kwietnia 1831, o godz. 6½ rano. N. 287.
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do Nacz. wodza. — O zajęciu stanowiska dywizyi pod Siennicą; wiadomości o nieprzyjacielu.

589. W obozie pod Siennicą d. 30 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. Ant. Kuszell do gen. Małachowskiego, dow. dyw. piech. — Wiadomości o nieprzyjacielu, powzięte przez patrole, wysłane do Kuflewa i Cegłowa.

590. Mistów d. 30 kwietnia 1831, godz. 7 rano. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O zajęciu pozycyi pod Mistowem; o starciu pod Jakubowem; o marszu gen. Kamieńskiego ku Kałuszynowi.

591. W Siennicy d. 30 kwietnia 1831, godz. wpół do 7. N. ... S. W.
Gen. bryg. Kicki, dow. 2-ej bryg. dyw. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. — Raport o nieprzyjacielu; o złym stanie pułku 7-go ułanów.

592. W Serocku d. 30 kwietnia 1831. N. ...
Maj. Wiśniewski korp. inż. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o zmianie rozporządzenia, wydanego przez pułk. Lewińskiego, stawiania mostu pod Serockiem.

593. [W połowie kwietnia 1831], o 5½ rano. N. ...
Chrzanowski [do gen. Prądzyńskiego]. — O rozpoznaniach, wysłanych ku Mińskowi, Siennicy i Gliniance.

594. [W połowie kwietnia 1831]. N. ...
Maj. Breza do gen. [Prądzyńskiego]. — O demonstracyach nieprzyjaciela pod Wyszkowem nad Liwcem.

595. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Maj. Breza do gen. bryg. Prądzyńskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu; odwrót jego ku Brześciowi.

596. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O przesłanie raportu gen. Dwernickiego (prawdopodobnie z d. 24 kwietnia N. 520) o zakupach żywności w Gdańsku przez Rosyan.

597. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Pułk. J. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O zmianach w składzie kolumny Chrzanowskiego.

598. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Pułk. J. Lewiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O zamiarze widzenia się z Godlewskim dla zasięgnięcia wiadomości o Augustowskiem; o niemożności przeprawy przez Narew.

599. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Por. Zieliński do pułk. Lewińskiego, dowódcy kolumny wojska. — Wiadomości o nieprzyjacielu zpod Ostrołęki i Łomży; o stawianiu mostów przez niego na Bugu.

600. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Godlewski do Nacz. wodza. — O wojsku rosyjskiem, które się cofnęło po ataku Pułtuska do Ostrołęki; o rozłożeniu się oddziału Godlewskiego nad rzeką Orzyc.

601. N. 547.
Pułk. Kuszell Antoni do Nacz. wodza. — O stanowisku pod młynem Sny przed Seroczynem; o rozebraniu mostu pod Borkami.

602. N. ...
Pułk. Kuszell Ant. do Nacz. wodza. — Obrona przeciw oskarżeniu na piśmie oficerów pułku jazdy Podlaskiej.

603. [Pierwsza połowa kwietnia 1831]. N. ..
Gen. piech. Jan hr. Krukowiecki do ... — O wysłaniu z Warszawy czterech dział do wojska czynnego; wiadomości o nieprzyjacielu; zapytanie o postępy cholery w wojsku.

604. N. ...
Wiadomości o dezorganizacyi armii rosyjskiej.

605. [Koniec kwietnia 1831]. N. ...
Wiadomości o poruszeniach nieprzyjaciela między rz. Narwią i Bugiem.

606. [Koniec kwietnia 1831]. N. ... (kopia).
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Mrozewicza, prezesa wdztwa lubelskiego w Luchowie. — Wezwanie do okazania

pomocy Janowi Świerdzińskiemu, nadstrażnikowi, który się podjął przejmować kuryerów, udających się w kordon austryacki.

607. Wiadomości o nieprzyjacielu w Lubelskiem od 17 do 27 kwietnia.

608. Parysów d. 1 maja 1831. N. 4.
Maj. Butrym kwatermistrzostwa gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przeznaczeniu oficerów z kwatermistrzostwa do korpusów Paca, Jankowskiego i Skarżyńskiego.

609. Rożan d. 1 maja 1831, o godz. $1^1/_2$ w nocy. N. 45.
Pułk. J. Lewiński do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przybyciu pułk. Sierakowskiego do Pułtuska; o nieobecności tam nieprzyjaciela; o naprawie mostu przez Sierakowskiego.

610. Rożan d. 1 maja 1831, o godz. $1^1/_2$ w nocy. N. 48.
Pułk. J. Lewiński do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przybyciu do kolumny bat. pułku 1-go strz. piesz.; o widzeniu się z Godlewskim; o planach dania Litwie pomocy.

611. W obozie pod Kuflewem d. 1 maja 1831, o godz. 11 przed południem. N. 289.
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do Nacz. wodza. — O przybyciu dywizyi 1-ej do Kuflewa.

612. W Kamionce d. 1 maja 1831, o godz. 7 zrana. N. 903.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O zajęciu pozycyi pod wsią Jarnutami; wiadomości o nieprzyjacielu.

613. W Kamionce d. 1 maja 1831. N. 904.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Pochwała pułku Lubelskiego.

614. W obozie pod Kałuszynem d. 1 maja 1831. N ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O wyprawie ppor. Sierawskiego z p. 5-go strz. kon. pod Trzebuczę.

615. Parysów d. 1 maja 1831. N. 1.
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza — Raport o składzie swego oddziału, o jego rozłożeniu; prośba o wyjaśnienie przeznaczenia tego oddziału.

616. Jędrzejów d. 1 maja 1831. N. ...
Henryk Dembiński [do Nacz. wodza]. — Przedstawienie do

nagrody niektórych oficerów z pułku 4-go ułanów; pochwała pułku Mazurów za potyczkę pod Kuflewem.

617. Siennica d. 1 maja 1831, o 5 rano. N. ...
Kicki do ... — O patrolach, wysłanych pod Żebrak; wiadomości o nieprzyjacielu (po francusku).

618. Kuflew d. 1 maja 1831, o godz. 2 po południu. N. ...
L. Kicki [do gen. Prądzyńskiego]. — O zajęciu pozycyi pod Kuflewem; wiadomości o nieprzyjacielu; o przygotowaniach do budowy mostów pod Latowiczem (po francusku).

619. Kuflew d. 1 maja 1831, o 7 wieczorem. N. ...
Gen. bryg. L. Kicki [do gen. Prądzyńskiego]. — Wiadomości o nieprzyjacielu (po francusku).

620. W Warszawie d. 1 maja 1831. N. ...
Pułk. Kołaczkowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zmniejszeniu osady szańca przedmostowego w Potyczy.

621. W Warszawie d. 1 maja 1831, wieczorem. N. ...
Pułk. Kołaczkowski, komendant inżyn. armii czynnej, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Powtórzenie przedstawienia poprzedniego.

622. Oblasy d. 2 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o wyprawie bat. pułku 22-go piech. do Borowy; o wcieleniu dywizyonu Orła białego do jazdy Sandomierskiej; o rozłożeniu korpusów oddziału Dziekońskiego.

623. W Krasnosielcu d. 2 maja 1831. N. ...
Godlewski do Nacz. wodza. — O niezastosowaniu się ppułk. Zaliwskiego do rozkazu przejścia pod komendę Godlewskiego.

624. W obozie pod Kuflami d. 2 maja 1831. N. 296.
Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

625. Kałuszyn d. 2 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O rozpoznaniu gen. bryg. Kamieńskiego w d. 1 maja.

626. Kałuszyn d. 2 maja 1831, o godz. $5^1/_2$ wiecz. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O konieczności pozostawienia przy dywizyi jednego pułku starej jazdy; o wzięciu do niewoli ppor. Szastera z kwaterm. gen.

627. Kałuszyn d. 2 maja 1831, o godz. $5^1/_2$ wiecz. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O przesłaniu listu do fligeladjutanta Buturlina i rewers oficera rosyjskiego na ekspedycye por. Łempickiego, adj. gen. Giełguda.

628. D. 2 maja 1831. N. ...
Kap. J. Hordyński z jazdy Krakusów podlaskich, do gen. bryg. Załuskiego, szefa sztabu dyw. 2-ej piech. — Prośba o wypłacenie pensyi za m. kwiecień.

629. Zimnawoda d. 2 maja 1831. N. ...
Gen. dyw. Umiński, do gen. szefa sztabu gł. — Ostre odparcie zarzutu, jakoby z winy Umińskiego rozpoznanie w d. 1 maja o godzin dwie było opóźnione. — Na tym samym akcie odpowiedź własnoręczna Chrzanowskiego w brulionie.

630. Zimnawoda d. 2 maja 1831, o godz. 7 z rana. N. 909.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O rekonesansie ku Suchy pod dow. ppułk. Kosko; o nawiązaniu styczności z korp. gen. Łubieńskiego; o wysłaniu gen. Tomickiego do Suchy.

631. Zimnawoda d. 2 maja 1831. N. 910.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Prośba o udzielenie urlopu do Warszawy na 24 godzin dla dokonania operacyi fizycznej.

632. Zimnawoda d. 2 maja 1831, o godz. 3 z połud. N. 119 (s).
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Plan atakowania nieprzyjaciela w Grąbkowie i Kuskach; prośba, aby pułk. Koss został szefem sztabu korpusu.

633. Zimnawoda d. 2 maja 1831. N. 914.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O niemożności przesłania list imiennych oficerów tych pułków, które od dawna przy korpusie nie znajdują się; o niewłaściwym sposobie zapełniania miejsc sztabsoficerskich w pułku 3-im strz. kon.; o budowie mostu we wsi Łękach pod Nurem przez nieprzyjaciela.

634. W Kałuszynie d. 2 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Kamieński, dow. bryg., do gen. Giełguda, dow.

dyw. piech. — Przesłanie raportów z potyczki w d. 1 maja od pułków 1-go Mazurów i 6-go ułanów.

635. W obozie pod Kałuszynem d. 2 maja 1831. N. ...
Pułk. Wollowicz, dow. p. 6-go ułanów, do gen. Kamieńskiego, dow. 3-ej bryg. 2-go korp. jazdy. — O doktorze Ramlau, który podał swego konia podpułk. Balińskiemu w czasie akcyi.

636. Kuflew d. 2 maja 1831, w południe. N. ...
Gen. bryg. L. Kicki, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O odznaczeniu się por. Kampińskiego i podof. Stodolnickiego; o wysłanych rozpoznaniach.

637. Zamość d. 2 maja 1831. N. 1691.
Pułk. art. Krysiński, komendant tw. Zamość, do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o obywatelu Dobrzyńskim, który ułatwiał korespondencyę między twierdzą a Wołyniem; o wymarszu z Lublina na Dubienkę i Uchanie oddziału wojska rosyjskiego.

638. Z Zamościa d. 2 maja 1831. N. ... (kopia).
Tarkowski, adwokat z Włodzimierza, do Nacz. wodza. — O powstaniu pod Włodzimierzem; prośba o wymianę wziętych do niewoli rosyjskiej Faustyna hr. Dobrzyńskiego i ppor. art. Jana Wereszczyńskiego; prośba o nadesłanie wojska, broni, instruktorów.

639. W Warszawie d. 3 maja 1831, ul. Sienna N. 1490. N. ...
Gen. bryg. Sierawski do Nacz. wodza. — Raport. Prośba o rozpatrzenie przyczyn klęski pod Wronowem i powrotu do czynnej służby.

640. Zimnawoda d. 3 maja 1831, o godz. 7 w wieczór. N. ...
Maj. Breza do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

641. Rożan d. 3 maja 1831. N. 55.
Pułk. J. Lewiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O trudności przedostania się na Litwę; wiadomości o nieprzyjacielu.

642. W Kałuszynie d. 3 maja 1831, o godz. $9^1/_2$. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw., do gen. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O brakach w służbie zdrowia dywizyi 2-ej piech.; o niedostatku jazdy przy dywizyi.

643. Kałuszyn d. 3 maja 1831, o godz. 2 w nocy. N. ...
Gen. bryg. J. Załuski, szef sztabu dyw., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O braku jazdy w dywizyi 2-giej. piech.

644. Warszawa d. 3 maja 1831. N. ...
Pułk. Różycki, dow. pułku 9-go piech. lin., do Nacz. wodza. — Projekt opanowania m. Mozyra.

645. Andrzejów d. 3 maja 1831. N. ...
M. Kuszell, dow. bat. woln. strz. Podlaskich, do Nacz. wodza. — Przedstawienie do nominacyi Szczepowskiego na kapitana przy batalionie.

646. Zimnawoda d. 3 maja 1831, o godz. $12^1/_4$ rano. N. ...
Gen. dyw. Umiński, dow. korp., do Nacz. wodza. — O wstrzymaniu mającego być wysłanem rozpoznania z powodu braku rozkazów Nacz. wodza.

647. W obozie pod Kuflewem d. 3 maja 1831. N. ...
Ppułk. Jabłkowski, tymcz. dow. pułku jazdy Podlaskiej, do gen. Kickiego, dow. bryg. przedniej straży. — Raport o złym stanie ludzi i koni pułku; o braku subordynacyi między oficerami niższymi.

648. W obozie pod Kałuszynem d. 3 maja 1831. N. 512.
Maj. Bielicki, dow. komp. 1-ej pozyc. art. piesz., do gen. Giełguda, dow. dyw. 2-ej piech. — Raport. Prośba o urlop na dni cztery z powodu słabości.

649. W Zwoli d. 4 maja 1831, o $3^1/_2$ po południu. N. ...
Chrzanowski do [Prądzyńskiego?]. — O marszu ku Żelechowu; o poruszeniach nieprzyjaciela; o stracie 4 arkuszy mapy Meiera.

650. W Warszawie d. 4 maja 1831. N. 222.
Kap. Tolkemit do kap. Rutkowskiego sztabu kwaterm. gen. — W sprawie mapy geograficznej.

651. ... d. 4 maja 1831, o 9 wiecz. N. ...
Maj. Breza, p. o. szefa sztabu [korpusu], do gen. bryg. Prądzyńskiego. — O pojawieniu się huzarów nieprzyjacielskich pod Wierzbnem.

652. Kuflew d. 4 maja 1831, o godz. 7. N. ...
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej, do gen. Prądzyńskiego. — O zamierzonem rozpoznaniu pod Zebrak.

653. Kuflew d. 4 maja 1831, o godz. $8^1/_2$ zrana. N. ...
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej, do gen. Prądzyńskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu od Żebraka aż do Boimia.

654. Kałuszyn d. 4 maja 1831, o godz. 9½ wiecz. N. ...
Gen. bryg. Giełgud do [Nacz. wodza]. — Wiadomości o nieprzyjacielu zpod Grębkowa i Trzebuczy.

655. Rudzienko d. 4 maja 1831, o godz. 7 wiecz. N. 927.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. do Nacz. wodza. — O starciu pod Zimnąwodą i Cierpiętami.

656. Rudzienko d. 4 maja 1831. N. 928.
Gen. dyw. Umiński do Nacz. wodza. — O aresztowaniu por. Jawornickiego z pułku Sandomierskiego z powodu jego fałszywego raportu.

657. Rudzienko d. 4 maja 1831. N. 930.
Gen. dyw. Umiński do Nacz. wodza. — O zabezpieczeniu pozycyi pod Kamionką przeciw debuszowaniu nieprzyjaciela z grobli; o braku furażu dla jazdy.

658. Zpod Kałuszyna d. 4 maja 1831, o godz. 8¾. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu między Zimnąwodą a Jaworkiem; brak styczności z korp. Umińskiego.

659. W obozie pod Kałuszynem d. 4 maja 1831, o 11 wiecz. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O nieobecności nieprzyjaciela pod Dobrem; o wejściu w styczność z gen. Umińskim.

660. W obozie pod Jędrzejowem d. 4 maja 1831. N. ...
Maj. Bułharyn, dow. dywizyonu 1-go pułku 7-go ułanów, do Nacz. wodza. — O braku trębaczy i muzyki w pułku.

661. W obozie pod Jędrzejowem d. 4 maja 1831. N. ...
Maj. Oborski, dow. jazdy Litewsko-wołyńskiej, do Nacz. wodza. — Raport. Prośba o ściągnięcie do szwadronu bojowego w Jędrzejowie porozrzucanych drobnych oddziałów legii.

662. Rudzienko d. 5 maja 1831, o godz 7½ rano. N. ...
Maj. Breza, p. o. szefa sztabu [korpusu], do gen. bryg. Prądzyńskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu; rozłożenie korpusu Umińskiego.

663. Tomaszów d. 5 maja 1831. N. ...
Ppułk. Terlecki do gen. bryg. Prądzyńskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o korpusie Dwernickiego w chwili przejścia granicy austryackiej.

664. Rożan d. 5 maja 1831. N. 67.
Pułk. J. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa

sztabu gł. — Prośba, aby kap. Hempel z pułku 1-go ułanów, mający awansować na majora, pozostał w pułku.

665. Rożan d. 5 maja 1831, o godz $11^1/_2$ w nocy. N. ...
Pułk. J. Lewiński do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — O ruchach wojsk nieprzyjacielskich pod Ostrowiem; prośba o pozostawienie maj. Hempla w pułku 1-ym ułanów.

666. Kuflew d. 5 maja 1831, godz. 9. N. ...
Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw., do gen. bryg. Prądzyńskiego. — O odwrocie nieprzyjaciela ku Siedlcom.

667. Kałuszyn d. 5 maja 1831, o godz. $5^3/_4$ rano. N. ...
Gen. bryg. Giełgud [do gen. Prądzyńskiego]. — O odstąpieniu nieprzyjaciela zpod wsi Falbogi.

668. Kałuszyn d. 5 maja 1831, o godz. $5^1/_2$ wiecz. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o odstąpieniu Rosyan; o parlamentarzu rosyjskim, donoszącym, iż na list gen. Prądzyńskiego nie może być odpowiedzi.

669. W obozie pod Kałuszynem d. 5 maja 1831. N. 388.
Pułk. Czołczyński, dow. pułku 5-go strz. piesz., do Nacz. wodza. — O ograniczeniu taborów pułku do dwóch wozów.

670. Rudzienko d. 5 maja 1831. N. 935.
Gen. dyw. Umiński do Nacz. wodza. — Prośba o powrócenie do pułku Sandomierskiej jazdy maj. Rogojskiego, jako jednego »z najzdatniejszych sztabowych oficerów w armii«.

671. Rudzienko d. 5 maja 1831. N. 937.
Gen. dyw. Umiński do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Polecenie pułk. Dłuskiego, »kilkakrotnie chlubnie odznaczającego się«.

672. W obozie pod Kałuszynem d. 5 maja 1831, w kwadrans na 6. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O cofnięciu się nieprzyjaciela pod Węgrów.

673. Zpod Kałuszyna d. 5 maja 1831, godz. $5^1/_2$. N. ...
Kap. L. Rzewuski, adjut. Nacz. wodza (z rozkazu p. o. szefa sztabu), do Sztabu głównego. — O rozłożeniu korpusu 2-go jazdy; o cofnięciu się Rosyan.

674. Kuflew d. 5 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Przedstawienie, aby zamiast mięsa dostarczane było

brygadzie bydło; o środkach dla wyżywienia koni; o potrzebach pułku Mazurów.

675. W Warszawie d. 5 maja 1831. N. ...
Pułk. Jaraczewski, dow. pułku Krakusów lubelskich, do gen. . . . Prośba o przyśpieszenie nominacyi na ppor. Kazim. Dzieduszyckiego.

676. Jędrzejów d. 5 maja 1831. N. ...
Szef szwadr. Ludwik Bystrzonowski do gen. bryg. szefa sztabu gł. — Prośba o przeniesienie żołn. Kurządkowskiego z pułku Krakusów lubelskich do szwadronu Krakusów eskorty Nacz. wodza.

677. Warszawa d. 5 maja 1831. N. ...
Kap. Korewa Ludwik z pułku jazdy Płockiej do Nacz. wodza. — Prośba o przeniesienie do legii konnej Litewskiej.

678. W Warszawie d. 5 maja 1831. N. ...
Pułk. Kołaczkowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii. — O wysłaniu do Puław kap. inż. Jodki i o niestosowności budowy tam mostu; o rozpoznaniu pozycyj w Serocku dla umocnienia tego miejsca; o mostach na Narwi i Bugu.

679. Mińsk d. 5 maja 1831. N. 4.
Ppułk. Sobieski do Nacz. wodza. — Raport o potrzebie oczyszczenia okolic Mińska z trupów; o transporcie chorych do Warszawy; prośba o przysłanie kompanii piechoty i kilku jezdnych; o swawoli żołnierzy.

680. Mińsk d. 5 maja 1831. N. 5.
Ppułk. Sobieski do Nacz. wodza. — Raport o zepsutym chlebie w magazynie mińskim.

681. [D. 5 maja] ce 23 avril 1831. N. ...
Gen. de Manderstjerna, commandant des avant-postes russes, à Mr. Prądzyński. — O odesłaniu do forpoczt polskich lekarzy Żelazowskiego i Mrozowskiego, wziętych jakoby wypadkiem w klasztorze w Mieni.

682. W Rykach d. 6 maja 1831. N. ...
Chrzanowski do Nacz. wodza. — O marszu do Ryk; o starciu w d. 5 maja pod Rykami; o wyprawieniu półbateryi art. Płockiej do oddziału Dziekońskiego; wiadomości o nieprzyjacielu; o planach działania.

683. W Oblasach d. 6 maja 1831. N. 92.
Pułk. Bojanowicz sztabu kwaterm. gen. do gen. Prądzyń-

skiego, kwaterm. gen. woj. — O braku oficerów kwatermistrzostwa w korpusie gen. Dziekońskiego.

684. Rożan d. 6 maja 18[illegible], o godz. 11 w nocy. N. ...

Gen. bryg. A. Jankowski, dow. korp. oddz., do Nacz. wodza. — Raport o cofaniu się gwardyi rosyjskiej; o budowie mostu pod Oiszewką przez nieprzyjaciela; o cholerze w korpusie Jankowskiego.

685. Drążdżewo d. 6 maja 1831. N. ...

Godlewski do Nacz. wodza. — O odmowie Zaliwskiego oddania się pod komendę Godlewskiego; o szczupłości korpusu Godlewskiego; prośba o przysłanie nieco wojska regularnego; o potyczce w d. 5 maja.

686. Rożan d. 6 maja 1831, o godz. 11 w nocy. N. 69.

Pułk. Lewiński do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O cofaniu się nieprzyjaciela ku Ostrołęce i Łomży.

687. W obozie pod Kuflewem d. 6 maja 1831, o godz. 7¼ rano. N. 309.

Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O patrolach kozackich na brzegach Kostrzynia.

688. W obozie pod Kuflewem d. 6 maja 1831, o godz. 10 wiecz. N. 311.

Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O rozpoznaniu do Oleksina i Łączek; projekt rozpoznania przez Zebrak do Skurcz i Ług.

689. W Mlęcinie d. 6 maja 1831. N. 18.

Gen. bryg. H. Kamieński, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O rozłożeniu dywizyi w okolicach Kamionki.

690. Chorzele d. 6 maja 1831. N. ...

Ppor. Napoleon Roszkowski i ppor. Łaszczewski w imieniu oficerów półbatalionu wolnych strz. piesz. kaliskich do Godlewskiego, komisarza pełnomocnego Rządu narod., dow. siły zbr. wdztwa augustowskiego. — Prośba, aby mogli przejść zpod komendy ppułk. Zaliwskiego pod komendę Godlewskiego.

691. Rudzienko d. 6 maja 1831, o godz. 9½ zrana. N. 945.

Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O rozłożeniu korpusu.

692. W obozie pod Kałuszynem d. 6 maja 1831, o 4 rano. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O projektowanem rozpoznaniu do Liwa; wiadomości o nieprzyjacielu.

693. W Warszawie d. 6 maja 1831. N. ...
Pułk. Kozakowski do gen. [Prądzyńskiego]. — Usprawiedliwienie się z niesłusznego jakoby oskarżenia przez oficera Radkiewicza i prośba o użycie w służbie czynnej.

694. W Nagnajowie d. 6 maja 1831. N. ...
Maj. Piotr Białobrzeski do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o korpusie Dwernickiego, będącego w granicach austryackich.

695. W Warszawie d. 6 maja 1831. N. 4839.
W. Niemojowski (w zastępstwie prezesa Rządu narodowego) do Nacz. wodza. — O uprowadzeniu wbrew danemu przyrzeczeniu lekarzy przy szpitalu w Mieni Zelazowskiego i Mrozowskiego przez Rosyan.

696. Z Oblasów pod Janowem d. 7 maja 1831. N. 108.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o zamierzonej przeprawie oddziałów przez Wisłę pod Regowem; o przygotowaniach do budowy mostu; o rozwiązaniu dywizyonu Orła białego; przedstawienie ppułk. Młokosiewicza na wyższy stopień; wiadomość o korp. gen. Dwernickiego od ks. Puławskiego; o braku furażu w korpusie; o złym gatunku chleba.

697. Rożan d. 7 maja 1831, o godz. 10 wieczór. N. 3.
Gen. bryg. Jankowski, dow. korp. oddz. na prawym brzegu Narwi, do Nacz. wodza — Wiadomości o nieprzyjacielu; rozłożenie korpusu; o braku dowódców brygad.

698. W obozie pod Kuflewem d. 7 maja 1831, o godz. 10½ rano. N. 315.
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O wymarszu gen. Dembińskiego na przeznaczone stanowisko.

699. W Kałuszynie d. 7 maja 1831, o godz. 10½ zrana. N. ...
Pułk. Kosa, p. o. szefa sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

700. W obozie pod Kałuszynem d. 7 maja 1831. N. 270.
Małachowski, dow. dyw. 3-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Prośba o uwiadomienie o głównej

kwaterze gen. Paca, do składu bowiem jego korpusu weszła dyw. Małachowskiego.

701. W Mlęcinie d. 7 maja 1831. N. 29.
Gen. bryg. H. Kamieński, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O wysłaniu do dyw. Umińskiego oddziału saperów; prośba o przywrócenie dywizyi bat. strz. celnych Podlaskich.

702. [W Warszawie] d. 7 maja 1831. N. ...
Pułk. Ant. Kuszell do Nacz. wodza. — Skarga na rozwiązanie pułku jazdy Podlaskiej.

703. Rudzienko d. 7 maja 1831. N. 953.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Przedstawienie, aby Umiński był uwiadomiony o stanie zakładów swoich pułków jazdy.

704. Rudzienko d. 7 maja 1831. N. 961.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Prośba o niezatrzymywanie szwadronu pułku Sandomierskiego w Warszawie.

705. W obozie ... d. 7 maja 1831. N. ...
Por. Ciechanowski, kwaterm. pułku 5-go strz. kon., do pułk. Zielonki, dow. pułku 5-go strz. kon. — Raport o zajściu przy ul. Bednarskiej w Warszawie z policyantem i gen. gub. m. Warszawy.

706. W twierdzy Modlinie d. 7 maja 1831. N. 619.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zabezpieczeniu mostu pod Zegrzem oraz Serocka; o składzie korp. Jankowskiego; o niedostatecznej sile załogi Modlina; o przedsięwziętych robotach fortyfikacyjnych w twierdzy.

707. W Warszawie d. 7 maja 1831. N. 91.
Dymis. kap. Ines de Leon do Nacz. wodza. — Prośba o udzielenie urlopu do Galicyi dla załatwienia spraw majątkowych.

708. W Warszawie d. 7 maja 1831. N. 92.
Były kap. Ines de Leon do gen. bryg. Prądzyńskiego, szefa sztabu gł. — Prośba o udzielenie urlopu do Galicyi dla załatwienia spraw majątkowych.

709. W Warszawie d. 7 maja 1831. N. 4914.
Barzykowski (w zastępstwie prezesa Rządu) do nacz. Wodza — O raporcie prezesa komisyi wdztwa lubel. z d. 4 maja.

710*). Z Biłgoraja d. 4 maja 1831. N. ... (kopia).
Kajetan Morozewicz, prezes komisyi wdztwa lubel., do Ministra prezydującego w kom. rząd. spraw wewn. i pol. — O niedość czynnem działaniu załogi zamojskiej i dowódcy militarnego w wdztwie lubelskiem.

711. ... d. 7 maja 1831. N. 341 (kopia).
Bromirski, komisarz obwodu hrubieszowskiego, do Prezesa komisyi wdztwa lubel. — O przybyciu nieprzyjaciela do Hrubieszowa.

712. W Kocku d. 8 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O marszu do Kocka; o zdobyczach w tem mieście.

713. D. 8 maja 1831. N. ...
Chrzanowski do ... — Wiadomości o korpusie Dwernickiego; o przeprawie półbateryi Płockiej pod Modrzycami; plany działania.

714. Szelków d. 8 maja 1831, godz. 7 wiecz. N. 9.
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — O niemożności przedostania się na Litwę; instrukcya, dana Godlewskiemu i Zaliwskiemu względem marszu Jankowskiego pod Serock; o założeniu tam magazynów.

715. W Modlinie d. 8 maja 1831. N. ...
Pułk. Sierakowski Wacław, dow. pułku 17-go piech., do Nacz. wodza. — Raport; podziękowanie za otrzymanie dowództwa brygady; o stanie i potrzebach pułku 17-go piechoty.

716. Kałuszyn d. 9 maja 1831. N. ...
Pułk. Koss, p. o. szefa sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport z wiadomościami o nieprzyjacielu.

717. W obozie pod Kałuszynem d. 9 maja 1831. N. 243.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Przedstawienie, aby oddział pułku 1-go strz. piesz., przykomenderowany do pułku 3-go strz. piesz., powrócił do swego pułku.

718. W Mlęcinie d. 9 maja 1831. N. 65.
Gen. bryg. H. Kamieński, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O stanowiskach, zajętych przez dywizyę 5-tą.

---

*) Dodatek do N. 709.

719. Mlęcin d. 9 maja 1831. N. 1.
Por. Horain, kwatermistrz dyw. 5-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o stanowiskach dywizyi 5-ej piechoty.

720. Rudzienko d. 9 maja 1831. N. ...
Maj. Breza, p. o. szefa sztabu, do gen. bryg. Prądzyńskiego.— Wiadomość o nieprzyjacielu zpod Jadowa.

721. Warszawa d. 9 maja 1831. N. ...
Ppor. Napoleon Małachowski pułku 1-go ułanów do Nacz. wodza. — Podziękowanie za otrzymanie znaku honorowego; prośba o urlop do Krakowa.

722. Warszawa d. 9 maja 1831. N. ...
Pułk. Niegolewski, dow. pułku 1-go jazdy Sandomierskiej, do Nacz. wodza. — Prośba o przeniesienie do pułku Sandomierskiego z innych pułków 8 podof. i żołnierzy.

723*). Warszawa d. 9 maja 1831. N. ...
Podoficerowie pułku 2-go ułanów Zieliński, Zagrobski i Piotrowski do Nacz. wodza. — Prośba o przeniesienie do pułku 1-go jazdy Sandom.

724*). N. ...
Podoficerowie Kowalski, Dąbrowski, żołnierze Piątkowski, Sobolewski, Witkowski do Nacz. wodza. — Prośba o przeniesienie do pułku 1-go jazdy Sandom.

725. [Warszawa d. 9 maja 1831]. N. ...
Pułk. Niegolewski, dow. pułku 1-go jazdy Sandomierskiej, do Nacz. wodza. — O niemożności wyruszenia pułku z Warszawy na linię bojową wcześniej, jak d. 11 maja z powodu braku rymarzy.

726. W Warszawie d. 9 maja 1831. N. 4843.
Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. m. stoł. Warszawy, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zawezwaniu do audytoryatu gen. osób, zamieszkałych w Kałuszynie i okolicach, do których nadeszły listy z Petersburga od gen. Rożnieckiego.

727. Jędrzejów d. 9 maja 1831. N. ...
Marcelin Szymański, akademik uniwersytetu wileńskiego, do Nacz. wodza. — Relacya o powstaniu litewskiem od d. 30 stycznia

---

*) Dodatek do N. 722.

728. Serock d. 10 maja 1831. N. 13.

Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o konieczności pomieszczenia w korp. inwalidów por. Obrębskiego i kap. Mańki z pułku 1-go rez. piesz.

729. Serock d. 10 maja 1831. N. 15.

Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o potrzebie zreorganizowania pułku jazdy Płockiej.

730. Serock d. 10 maja 1831. N. 16.

Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp., do Sztabu gł. — Raport o ukończeniu mostu na Narwi pod Serockiem; wymienienie celów korpusu Jankowskiego; o potrzebie zasłonięcia obwodu przasnyskiego dla zabezpieczenia dostawy furażu i żywności z magazynów.

731. Serock d. 10 maja 1831, godz. 12 w nocy. N. 23.

Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp., do Sztabu gł. — O przesłaniu do gub. m. Warsz. oficera rosyjskiego, który przeszedł dobrowolnie na stronę polską i posiada ważne wiadomości; wiadomości o nieprzyjacielu; plany działania; prośba o przysłanie dowódców brygad.

732. Serock d. 10 maja 1831. N. ...

Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp. — Stan obecnych do boju.

733. W Kuflewie d. 10 maja 1831. N. 325.

Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O braku zmian na pozycyi pod Kuflewem.

734. W Mlęcinie d. 10 maja 1831. N. 79.

Gen. bryg. H. Kamieński, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O zamierzonem rozpoznaniu ku wsi Suchy; o osłabnięciu cholery; o pojawieniu się innych chorób.

735. Rudzienko d. 10 maja 1831, o godz. $9^1/_2$ w wieczór. N. 993.

Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O rozpoznaniu od strony Polkowa i Kuczek; wiadomości o nieprzyjacielu.

736. Jadów d. 10 maja 1831, o godz. 7 wiecz. N. ...

Maj. Podhorodeński do pułk. Millera. — O patrolu, wysłanym ku Nurowi; wiadomości o nieprzyjacielu na tamtej stronie Bugu.

737. W Kałuszynie d. 11 maja 1831. N. ...
Pułk. Koss, p. o. szefa sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przesłaniu wywodów słownych z osób, znajdujących się w Kałuszynie, które otrzymały korespondencye od gen. Rożnieckiego.

738. Rudzienko d. 11 maja 1831, o godz. 11½ w nocy. N. 1004.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O przeznaczeniu ludzi i koni, pozostałych po rozwiązaniu pułku jazdy Podlaskiej.

739. W obozie pod Kałuszynem d. 11 maja 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — W sprawie awansów w kawaleryi na dowódców pułków; ubolewanie, że nie zasięgnięto w tej mierze wskazówek dowódcy korpusu.

740. W obozie pod Kałuszynem d. 11 maja 1831. N. ...
Tomasz Łubieński do Sztabu gł. — O oficerach, którzy mogliby być wysłani w pomoc powstaniu litewskiemu (maj. Korytkowski, ppułk. Baliński, maj. Bułharyn i maj. Brauneck).

741. W Warszawie d. 11 maja 1831. N. ...
Ant. Kuszell do Nacz. wodza. — Ubolewanie nad rozwiązaniem pułku jazdy Podlaskiej; zamiar udania się do sądu opinii publicznej; prośba o postawienie na czele pozostałego zakładu pułku w Okuniewie.

742. 11 maja (29 kwietnia star. stylu) 1831. N. ...
Gén. commandant les avant-postes de l'armée Imperiale Grabbe à Mr. Kamieński. — W sprawie Wielhorskiego, który uwieziony został w głąb Rosyi; w sprawie zamiany kap. Kruzensterna na oficera polskiego równego stopniem; o młodym ks. Szachowskim (po francusku).

743. W Oblasach pod Janowcem d. 12 maja 1831. N. 160.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o reorganizacyi pułku 10-go piech. lin. i 2-go jazdy Kaliskiej; o ruchach nieprzyjaciela; o zapasach, znalezionych w magazynie w Kazimierzu; wieści o spotkaniu pod Firlejem i Lubartowem.

744. W obozie pod Grodziskiem d. 12 maja 1831, o godz. 12 w południe. N. ...
Gen. bryg. Bogusławski, dow. bryg. 1-ej w dyw. 3-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o przygotowaniu materyałów na 4 mosty pod Łączkami.

745. W obozie pod Grodziskiem d. 12 maja 1831. N. ...
Niementowski, adj. pułku 4-go piech. lin. — Stan obecnych do boju w pułku 4-ym piech. lin. (Raport).

746. W obozie pod Grodziskiem d. 12 maja 1831. N. 256.
Ppułk. Kindler, dow. pułku 4-go piech. lin., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport; prośba o umieszczenie por. Barskiego z pułku 9-go piech. w pułku 4-tym piech. lin.

747. W Mlęcinie d. 12 maja 1831. N. 109.
Gen. bryg. H. Kamieński, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O przesłaniu 8 podoficerów do Sztabu gł.

748. W Warszawie d. 12 maja 1831. N. ...
Ppułk. Jutrzenka, dow. pułku 6-go strz. piesz. braci Krakowian, do Nacz. wodza. — Prośba o mianowanie do pułku kap. Skrodzkiego z pułku 1-go strz. piesz.

749. Rudzienko d. 12 maja 1831. N. 1006.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Przedstawienie, aby por. Rudziewicz, płatnik byłego pułku jazdy Podlaskiej, nie udał się na wyprawę przed złożeniem rachunków pułkowych.

750. Obóz pod Rudzienkiem d. 12 maja 1831. N. ...
Pułk. Żeliński, dow. pułku 4-go ułanów, do ppułk. Hübnera, podszefa sztabu gł. — Stan pułku 4-go ułanów.

751. W obozie pod Kałuszynem d. 12 maja 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Sztabu gł. — O ruchu korpusu 2-go jazdy.

752. W obozie pod Kałuszynem d. 12 maja 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Sztabu gł. — O wyborze ludzi z korpusu 2-go, przeznaczonych do specyalnej wyprawy.

753. Łowicz d. 12 maja 1831. N. 2566.
Gen. dyw. Klicki do Nacz. wodza. — O środkach, przedsięwziętych do skompletowania pułków jazdy Augustowskiej i Lubelskiej; o braku uzbrojenia, okulbaczenia i oporządzenia w zakładach jazdy.

754. Warszawa d. 12 maja 1831. N. 1157.
Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — W sprawie zaopatrzenia wojska w broń palną.

755. Jagielnica na Podolu austryackiem d. 12 maja 1831. N... (kopia).

*** do Winc. Niemojowskiego, członka Rządu narodowego. — Wiadomości o korpusie Dwernickiego; o powstaniu w prowincyach polskich.

756. [Po 12 maja 1831]. N. ...

Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — Raport o działaniach brygady od chwili wymarszu z Kocka aż do potyczki pod Starym Zamościem d. 12 maja.

757. Zamość d. 13 maja 1831. N. ...

Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O potyczce pod Kockiem, Lubartowem, Firlejem, Łęczną, Starym Zamościem (dwa egzemplarze).

758. Zamość d. 13 maja 1831. N. ...

Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — Przedstawienie wojskowych, którzy się odznaczyli, do awansów i krzyżów.

759. W Warszawie d. 13 maja 1831. N. 5117.

Gen. piech. J. hr. Krukowiecki, gen. gub. stoł. m. Warsz., do Nacz. wodza. — O wyniku śledztwa w sprawie nieporozumień między ppułk. Zaliwskim a oficerami strzelców Kaliskich.

760. W Oblasach d. 14 maja 1831. N. ...

Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach gen. Chrzanowskiego; wiadomość o nieprzyjacielu w okolicach Lublina; o rozłożeniu korpusu Dziekońskiego; o upadku w nim ducha; o przygotowaniu materyałów na most.

761. Chorzele d. 14 maja 1831. N. ...

Ppułk. Zaliwski, dow. korp. partyzantów, do Nacz. wodza. — Raport o stanowisku Godlewskiego nad Omulcem; o klęsce kompanii Filipkowskiego z oddziału Godlewskiego; o zdaniu oddziału Godlewskiego Zaliwskiemu; prośba o awans dla podoficerów z pułku 1-go piech. lin.

762. W Kaliszu d. 14 maja 1831. N. 2988.

Gen. bryg. Biernacki, dow. militarny wdztwa kalis., do Nacz. wodza. — Prośba o nadanie Karśnickiemu, adjunktowi Biernackiego, stopnia porucznika.

763. W Kozienicach d. 14 maja 1831. N. ...

Kap. Zalewski, kasyer pułku 1-go piech. lin., komendant parku,

do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zatrzymaniu się z parkiem brygady 1-ej dyw. 1-ej piech. w Kozienicach i oczekiwaniu tam dalszych rozkazów.

764. W twierdzy Modlinie d. 14 maja 1831. N. 649.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do pułk. Sierakowskiego, dow. pułku 17-go piech. — Rozkaz objęcia oddzielnej komendy; jej skład i przeznaczenie.

765. W Brzezinach d. 14 maja 1831. N. 1016.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O potyczce pod Kałuszynem d. 13 maja.

766. Dębe Wielkie d. 14 maja 1831. N. ...
Kap. Wolski sztabu kwatermistrzostwa gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport; prośba o przysłanie do sztabu korpusu gen. Umińskiego litografowanej drożni traktu z Warszawy do Brześcia.

767. W obozie pod Serockiem d. 14 maja 1831. N. 156.
Pułk. Czarnomski, dow. pułku 2-go strz. kon., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O odkomenderowanych wojskowych niższych stopni z pułku.

768. W obozie pod Kobyłką d. 14 maja 1831. N. 462.
Pułk. Wołłowicz, dow. pułku 6-go ułanów, do Sztabu gł. — Raport o nieobecności w pułku odkomenderowanych podoficerów, trębaczy i żołnierzy.

769. Jabłonna d. 14 maja 1831. N. ...
Maj. Michał Jackowski do Nacz. wodza. — Prośba o użycie w służbie czynnej.

770. Stryj d. 15 maja 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Nacz. wodza. — Raport o przesłaniu do Rządu narodowego raportu o obecnem położeniu korpusu.

771. Stryj d. 15 maja 1831. N. ...
Gen. dyw. Dwernicki do Rządu narodowego. — Raport o położeniu korpusu po przejściu granicy austryackiej.

772*). Tarnopol d. 28 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. austryacki Fackh do gen. dyw. Dwernickiego. — W sprawie przejścia korpusu Dwernickiego w granice austryackie (po niemiecku).

---

*) Dodatek do N. 771.

773*). Tarnopol d. 30 kwietnia 1831. N. ...
Pułk. austryacki Fackh. — Warunki i szczegóły rozbrojenia i internowania korpusu Dwernickiego w Austryi.

774. Zamość d. 15 maja 1831. N. 41.
Gen. Ramorino, dow. bryg. 1-ej dyw. 1-ej piech., do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. – Raport o oficerach dywizyi, którzy odznaczyli się w boju d. 10, 11 i 13 maja.

775. W obozie pod Arcichowem d. 15 maja, o godz. 5 zrana. N. 345.
Ppułk. Breański, szef sztabu 1-ej dyw. piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O odbiorze żywności i furażu przez korpusy, wchodzące w skład dywizyi 1-ej piechoty.

776. ... D. 15 maja 1831. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Sztabu gł. — O odbiorze żywności i furażu przez korpusy, wchodzące w skład korpusu 2-go jazdy.

777. W obozie pod Wolą d. 15 maja 1831. N. ...
Maj. Niezabitowski, tymcz. dow. pułku 1-go ułanów, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o komenderowanych z pułku 1-go ułanów niższych stopni.

778. Porządzie d. 16 maja 1831, o godz. 8 rano. N. 31.
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. oddz. korp., do Sztabu gł. — Raport o przybyciu do Porządzia; wiadomości o nieprzyjacielu.

779. Dzierzgowo d. 16 maja 1831. N. ... (kopia).
Godlewski do ... — O swojej chorobie; prośba o przysłanie lekarza.

780. Pod Brzeziną d. 16 maja 1831. N. ...
Le gén. de brig. Milberg [do gen. ...] — Zdanie sprawy o potyczce pod Jędrzejowem (po francusku).

781. [Brok d. 16 maja 1831]. N. ...
Gen. bryg. Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O przybyciu do Broka; o potyczce pod Porembą; o ukończeniu mostu na Nurze dla przeprawienia armii Diebitscha.

782. W obozie pod Wygodą d. 17 maja 1831, o godz. 4 zrana. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o przybyciu na pozycye Nagoszewa, Wygody i Puzdrowizny i oczekiwaniu dalszych rozkazów.

---

*) Dodatek do N. 771.

783. Końskie d. 17 maja 1831. N. ...
Kap. Krasuski, prezes rady gospodarczej bat. 3-go zakładu pułku 10-go piech. lin., do Nacz. wodza. — Przedstawienie podof. Chęcińskiego, instruktora, na stopień oficerski.

784. Dębolas d. 17 maja 1831. N. ...
Gen. dyw. Umiński do Nacz. wodza. — Odparcie zarzutów.

785. Nur d. 17 maja 1831, o godz. 12 po północy. N. 6.
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O potyczce pod Nurem.

786. W Rożanie d. 17 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O marszu na Ostrołękę; o trudności zachowania mostów na Narwi i Omulewie; prośba o przysłanie komisarza wojennego i oficera z kwatermistrzostwa.

787. Nozewo d. 17 maja 1831, o godz. 1 w południe. N. ...
Gen. bryg. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O podstąpieniu pod Ostrołękę; prośba o przysłanie komisarza wojennego; wiadomości o nieprzyjacielu.

788. W Modlinie d. 17 maja 1831. N. 658.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przybyciu parku rezerwowego z Warszawy do Modlina.

789. Serock d. 17 maja 1831. N. ...
Pułk. Kołaczkowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii. — O umocnieniach w Serocku; o oficerach inżynieryi (po francusku).

790. W Serocku d. 17 maja 1831. N. ...
Ppułk. inż. A. Linsenbarth do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o moście na Narwi pod Zegrzem; o przybyciu do Serocka dla przyśpieszenia budowy mostu.

791. Warszawa d. 17 maja 1831. N. $\frac{27647}{10236}$.
Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O postawieniu na czele korpusu pociągu maj. Nowickiego na miejsce ppułk. Łaszewskiego; o potrzebie utworzenia szwadronu żandarmeryi polowej.

792. W kwaterze w Płocku d. 17 maja 1831. N. 3596.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. militarny w wdztwie płockiem,

do gen. bryg. Chrzanowskiego, szefa sztabu gł. — Raport o wysłaniu do chorego Godlewskiego doktora Birantowicza.

793. Oblasy d. 18 maja 1831. N. 205.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Sztabu gł. — Raport o nieobecności Tatarów w korpusie; prośby niektórych oficerów korpusu o dymisye, urlopy i t. p.

794. W Oblasach d. 18 maja 1831. N. 206.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o wyprawach na prawy brzeg Wisły; o potyczce pod Końskowolą i Kazimierzem; o zdobyczach, wziętych podczas tych wypraw; (o przewiezieniu na lewy brzeg Wisły całej biblioteki z Puław); wiadomość o korp. gen. Dwernickiego; o objęciu dow. p. 10-go piech. przez maj. Wysockiego.

795. W Nadborach d. 18 maja 1831, godz. 8 rano. N. 79.
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach korpusu od d. 15 maja; o potyczkach pod Przetyczą, Długosiodłem i Plewkami (Bródkami).

796. W Nadborach d. 18 maja 1831. N. (kopia).
Gen. bryg. Jankowski, dow. korp., do Sztabu gł. — O rozpoznaniu pod Głębokie; wiadomości o nieprzyjacielu.

797. W Nadborach d. 18 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o walecznym czynie Maryanny Janickiej w d. 17 maja.

798. Brzeziny d. 18 maja 1831. N. ...
Maj. Breza do gen. bryg. Prądzyńskiego. — O marszu gen. Umińskiego do Janowa.

799. W obozie pod Ostrołęką d. 18 maja 1831, o godz. 1 z połud. N. ...
Gen. bryg. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O braku ładunków działowych; o potyczce pod Ostrołęką.

800. Warszawa d. 18 maja 1831. N. ...
Pułk. inż. Kołaczkowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wybudowaniu mostu pod Regowem na Wiśle; o potrzebie nadesłania ludzi do robót w Serocku.

801. W Wyszkowie d. 18 maja 1831. N. ...
Koskowski, komendant placu w Wyszkowie, do Nacz. wodza. — O potrzebie doktora i apteki w Wyszkowie.

802. Sniadów d. 19 maja 1831, o godz. 10 wiecz. N. 38.
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — O marszu do Śniadowa; wiadomości o nieprzyjacielu.

803. Stara Jakać d. 19 maja 1831, godz. 4 z południa. N. 36.
Kap. adj. Choromański do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu; gen. Jankowski prosi o przysłanie jazdy.

804. Ostrołęka d. 19 maja 1831. N. ...
Pułk. Sierakowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o marszu ku Nowogrodu; skład kolumny Sierakowskiego.

805. W obozie pod Dębnikiem d. 19 maja 1831, przed północą. N. 14.
Pułk. Sierakowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O marszu z Ostrołęki ku Morgownikom; o zamiarze wystawienia mostu w tem miejscu; wiadomości o nieprzyjacielu.

806. W obozie pod Choinami Małemi d. 19 maja 1831, o godz. 6 wieczór. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o zajęciu pozycyi pod Rydzewiem i pod Choinami Małemi; o utarczce pod Szczepankowem; o zabraniu nieprzyjacielowi pięciu berlinek na Narwi; wiadomości o nieprzyjacielu.

807. W Miastkowie d. 19 maja 1831, o godz. 11 w wieczór. N. ...
Gen. bryg. Giełgud, dow. 2-ej dyw. piech., do Nacz. wodza. — O przygotowaniach do ataku na Łomżę.

808. W Rydzewie d. 19 maja 1831, o godz. 1 z północy. N. ...
Pułk. Koss, p. o. szefa sztabu dyw. 2-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zajęciu stanowiska Rydzewa przez dywizyę; o zniszczeniu mostów przez nieprzyjaciela.

809. Pod Kleczkowem d. 19 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Bogusławski, dow. bryg. 1-ej w dyw. 3-ej piech., do gen. bryg. Małachowskiego, dow. dyw. 3-ej piech. — O przybyciu pod Kleczkowo z powodu alarmu nieprzyjaciela na pułk 8-y piech. lin.

810. We wsi Kleczkowie d. 19 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Bogusławski, dow. bryg. 1-ej w dyw. 3-ej piech., do Sztabu gł. — Raport o ruchu brygady; o odwrocie nieprzyjaciela w kierunku Śniadowa.

811. W obozie pod Kleczkowem d. 19 maja 1831. N. 249.
Ppułk. Antonini, dow. p. 8-go piech. lin., do gen. bryg. Małachowskiego, dow. dyw. 3-ej piech. — Raport o odparciu nieprzyjaciela z mostu pod Żyznowem.

812. W obozie pod Janowem d. 19 maja 1831. N. 1053.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O rozłożeniu korpusu.

813. Pyski d. 19 maja 1831, o godz. wpół do 12 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — O rozpoznaniu pod Kleczków; o spaleniu tam mostu przez nieprzyjaciela.

814. Ostrołęka d. 19 maja 1831, o wpół do 5 rano. N. ...
Gen. bryg. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O wysłaniu ppułk. Pawłowskiego dla odcięcia kolumny rosyjskiej, cofającej się ku Nowogrodu; o konieczności zabezpieczenia magazynu solnego.

815. Ostrołęka d. 19 maja 1831. N. ...
Henryk Dembiński do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O opóźnieniu rozkazów; usprawiedliwienie się z akcyi pod Ostrołęką (po francusku).

816. Ostrołęka d. 19 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Henryk Dembiński do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O sformowaniu kolumny pułk. Sierakowskiego dla działania na prawym brzegu Narwi; o podziale korp. Dembińskiego.

817. W obozie pod Solcem d. 19 maja 1831. N. ...
Ppułk. K. Grodzicki, dow. pułku 2-go jazdy Kaliskiej, do Nacz. wodza. — O przesłaniu prośby oficerów pułku.

818. W obozie pod Solcem d. ... maja 1831. N. ...
Korpus oficerów pułku 2-go ułanów Kaliskich do Nacz. wodza. — Prośba o naznaczenie śledztwa w sprawie czynności pułku w potyczce pod Wronowem.

819. Serock d. 19 maja 1831. N. ...
Ppułk. inż. A. Linsenbarth, komendant placu Serocka, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O utworzeniu komunikacyi z gen. Umińskim; o zatrzymywaniu rekonwalescentów, napływających do Serocka, dla obrony tego miejsca.

820. Serock d. 19 maja 1831. N. 2749.
Pułk. Dobiecki, ordonator wojska, do szefa Sztabu gł. — O założeniu szpitali cholerycznych na linii operacyjnej; o zapasach, wysłanych do Ostrołęki.

821. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 20 maja 1831. N. 224.

Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach nieprzyjaciela; o rozłożeniu korpusu Dziekońskiego; o rozporządzeniach przeciwko przejściu Wisły przez Rosyan.

822. ... 20 maja 1831, o $9^1/_2$ wiecz. N. ...

T. Łub[ieński] do ... — O oddziale Chłapowskiego; o ruchach nieprzyjaciela (notatka po francusku).

823. Pyski d. 20 maja 1831, godz. 6 rano. N. ...

Gen. bryg. Skarżyński, dow. korp. rezerw. jazdy, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O pochwyceniu karety i bagażów gen. Bistrőma.

824. Dębniki d. 20 maja 1831, o godz. 12 w północy. N. ...

Gen. bryg. Skarżyński do Nacz. wodza. — Wiadomość o nieprzyjacielu pod Mężeninem; prośba o rozkazy i przyłączenie pułku 2-go ułanów do korpusu.

825. Łowicz d. 20 maja 1831. N. 2923.

Gen. dyw. Klicki do Nacz. wodza. — O wysłaniu oddziału z rezerw jazdy do Warszawy pod komendą ppułk. Pruszaka.

826. Serock d. 20 maja 1831. N. ...

Ppułk. inż. A. Linsenbarth, komendant placu Serocka, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o zrzuceniu mostu pod Serockiem; o utworzeniu komunikacyi z gen. Umińskim; o garnizonie Serocka.

827. W Warszawie d. 20 maja 1831. $\frac{28665}{10646}$

Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O prośbie p. Depass z Paryża, pragnącego służyć pod rozkazami gen. Ramoriny (w załączeniu prośba).

828. W obozie przy pułku gren. b. gw. d. 20 maja 1831. N. 484.

Ks. Ulidowicz, naczel. kapelan wojska, do Nacz. wodza. — Prośba, aby dowódcy pułków dopilnowali obecności kapelanów przy swych pułkach; aby był mianowany oddzielny kapelan przy pułku grenadyerów i aby ks. Ulidowicz znajdował się przy głównym sztabie, oraz aby mógł otrzymywać furaż na trzy konie.

829. W Brzezinach d. 21 maja 1831, o godz. $9^1/_2$ zrana. N. 1067.

Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

830. W Nurze d. 21 maja 1831, o godz. 12½ po południu. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o zajęciu magazynów w Ciechanowcu przez pułk. Lewińskiego; o wyprawie gen. Turny ku Drohiczynowi dla zajęcia tam magazynów.

831. Ostrołęka d. 21 maja 1831. N. ...
J. Badeni, radca stanu podintendent, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O środkach, przedsięwziętych dla zapełnienia magazynów w Ostrołęce.

832. Tykocin d. 22 maja 1831. N. 40.
Gen. bryg. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach korpusu od d. 18 maja.

833. W obozie pod wsią Lubianą d. 22 maja 1831. N. 22.
Pułk. Sierakowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O marszu zpod Stawisk, potyczce pod Szczuczynem, o połączeniu się z oddziałem ppułk. Zaliwskiego.

834. W obozie pod Tykocinem d. 22 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego. — O potyczce pod Rudkami.

835. [d. 22 maja 1831]. N. ...
Langermann, commandant de la 2-me brigade de la 1-ère division d'infanterie, au Commandant en chef. — Raport o potyczce pod Tykocinem (po francusku).

836. D. 22 maja 1831. N. ...
Langermann, commandant de la 2-me brigade de la 1-ère division, au Général de la 1-re division. — Raport o potyczce pod Tykocinem (po francusku).

837. W obozie pod Zawadami d. 22 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Małachowski, dow. dyw. 3-ej piech., do gen. dyw. hr. Paca, dow. korp. rezerw. — Raport, przedstawiający konieczność przeznaczenia paru szwadronów jazdy do pełnienia służby żandarmów wobec wielkiej ilości maroderów.

838. W Brzezinach d. 22 maja 1831. N. 1086.
Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O poruszeniach korpusu.

839. Czyżew d. 22 maja 1831, o wpół do 3 rano. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O potyczce pod Nurem.

840. Nur d. 22 maja 1831. N. 15.

Tomasz Lubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — Plan działania w razie ataku na korpus Lubieńskiego głównych sił rosyjskich.

841. Złotorya d. 22 maja 1831. N. ...

Gen. bryg. Skarżyński, dow. korp. rezerw. jazdy, do Nacz. wodza. — Przedstawienie, aby do korpusu był przykomenderowany oddział saperów i aby dano 20 koni bateryi artyleryi ppułk. Bema.

842. Łomża d. 22 maja 1831. N. ...

Kap. Dunikowski, komendant placu m. Łomży, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Zapytanie, czy pozabierane rzeczy z magazynów rosyjskich w Łomży przez osoby prywatne mają być do tych magazynów zwrócone.

843. W Ostrołęce d. 22 maja 1831. N. ...

Maj. Rozwadowski, komendant placu m. Ostrołęki, do gen. Prądzyńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o naprawieniu mostów na Narwi; o wysłaniu jeńców do Warszawy.

844. [D. 22 maja 1831]. N. ...

Notatka o rozkazie, aby batalion pułku 4-go piech. lin., konsystujący w Ostrołęce, strzegł się wobec wiadomości, iż kozacy pokazali się w okolicach Serocka.

845. W Ostrołęce d. 22 maja 1831. N. ...

J. Kresmer (?), komisarz, w obwód ostrołęcki delegowany, do maj. Rozwadowskiego, komendanta placu. — O niemożności naprawienia drugiego przęsła mostu na Omulewie wobec braku materyałów.

846. D. 22 maja (10 star. stylu) 1831. N. ...

Schenchine, aide-de-camp. général de S. M. Imp. commandant des avant-postes russes, à Mr. le commandant des avant-postes des troupes polonaises. — O przesłaniu sumy tysiąca dukatów na rzecz rannych i chorych rosyjskich, znajdujących się w Łomży.

847. W Warszawie d. 22 maja 1831. N. $\frac{29151}{3740}$.

Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O wysłaniu z Warszawy dwóch dział dla obrony szańców przy moście w Potyczy.

848. W Warszawie d. 22 maja 1831. $\frac{29101}{10893}$.

Gen. Morawski, minister wojny, do Nacz. wodza. — O wysłaniu trzecich batalionów sześciu pułków do swych pułków.

849. Łomża d. 22 maja 1831. N. 2786.
Pułk. Dobiecki, ordonator wojska, do Nacz. wodza. — O zaopatrzeniu magazynów, znajdujących się w Łomży.

850. W Warszawie d. 22 maja 1831. N. 5099.
W. Niemojowski w zastępstwie prezesa Rządu do Nacz. wodza. — O nominacyi pułk. Piotra Łubieńskiego na szefa sztabu gw. narodowej warszawskiej w randze generała.

851. W. Warszawie d. 22 maja 1831. N. 5463.
Barzykowski w zastępstwie prezesa Rządu do Nacz. wodza. — O uchwale sejmowej z d. 20 maja wystawienia przez województwa po jednym trzybatalionowym pułku strzelców pieszych.

852. W obozie pod Szczuczynem d. 23 maja 1831. N. 23.
Pułk. Sierakowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O niedoszłem do skutku uderzeniu na oddział rosyjski z powodu cofnięcia się ppułk. Zaliwskiego; wiadomości o nieprzyjacielu i o powstaniu na Litwie.

853. W obozie pod Grajewem d. 23 maja 1831, o godz. 10 wiecz. N. 29.
Pułk. Sierakowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O niszczeniu mostów przez ustępujących Rosyan; o powstańcach litewskich.

854. Zambrów d. 23 maja 1831, o 5 po południu. N. ...
Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O przeprawie Rosyan przez Bug pod Krzemieńcem; o potyczce pod Nurem.

855. Ostrołęka d. 23 maja 1831. N. ...
J. Badeni do Nacz. wodza. — O zaopatrzeniu magazynów w Ostrołęce.

856. Ostrołęka d. 23 maja 1831. N. ...
Maj. Rozwadowski, komendant pl. m. Ostrołęki, do pułk. Hoffmana. — O liczbie chorych w szpitalu ostrołęckim.

857. W Ostrołęce d. 23 maja 1831. N. ...
Ppułk. Hoffmann do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O uprzątnięciu z miasta Ostrołęki niepotrzebnych wozów; o zaopatrywaniu magazynów; o złym stanie mostów; o szańcach, przez Rosyan zbudowanych; o lazarecie w Łomży; o reparacyi mostu na Omulewie.

858. W obozie pod Grajewem d. 24 maja 1831. N. 31.

Pułk. Sierakowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O połączeniu się z oddziałem ppułk. Zaliwskiego; o wymarszu ku Rajgrodowi.

859. Łomża d. 24 maja 1831. N. 700.

Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o przybyciu do Łomży i udoskonaleniu będących tu umocnień.

860. W Warszawie d. 24 maja 1831. N. 5540.

A. Czartoryski, prezes Rządu, do Nacz. wodza. — O wzmocnieniu korp. gen. Dziekońskiego, strzegącego przeprawy przez Wisłę; o wzmocnieniu załogi Serocka.

861. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 25 maja 1831. N. 274.

Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o stanowiskach nieprzyjaciela; o utrudnianiu stosunków z Galicyą przez rząd austryacki; o pojawieniu się cholery w korpusie; o zdobyczach, wziętych na prawym brzegu Wisły.

862. W obozie pod Rajgrodem d. 25 maja 1831, o godz. 10 wiecz. N. ...

Pułk. Sierakowski do gen. Dembińskiego, dow. korp. po prawym brzegu Narwi. — O odparciu ataku nieprzyjaciela na pozycyę Sierakowskiego pod Czarną Wsią i Rybczyzną; o rozpoznaniu, wysłanem pod Rajgród.

863. Kałuszyn d. 25 maja 1831. N. 15.

Pułk. Ant. Wroniecki, szef sztabu dyw. 4-ej piech., do gen. bryg. Milberga, dow. dyw. 4-ej piech. — Raport o działaniach przeciwko Siedlcom.

864. W Brzezinach d. 25 maja 1831, o godz. 12 w nocy. N. 1107.

Gen. dyw. Umiński, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — O wyprawie na Siedlce przez oddziały pułk. Millera, gen. Tomickiego i pułk. Wronieckiego.

865. Nadbory d. 25 maja 1831. N. ...

Ppułk. W. Zamoyski, szef sztabu korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O rozmowie z parlamentarzem rosyjskim.

866. Grabowo d. 25 maja 1831, o godz. 8 wiecz. N. ...

Gen. bryg. Skarżyński, dow. korp. rezerw. jazdy, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O zajęciu stanowiska pod Grabowem.

867. Łomża d. 26 maja 1831. N. ...

Gen. bryg. Giełgud, dow. dyw. 2-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o nieobecności nieprzyjaciela w okolicy Łomży; prośba o pozostawienie przy dywizyi szwadronu pułku 3-go ułanów; o niedostatku żywności; prośba o zawiadomienie o celu utrzymywania Łomży.

868. Zamość d. 26 maja 1831. N. ...

Kap. Nyko Apoloniusz z pułku 1-go piech. lin. do Nacz. wodza. — Raport o misyi na Podole celem opanowania Kamieńca; o poleceniu gen. Chrzanowskiego formowania legii Podolsko-wołyńskiej w Józefowie.

869. Zembry d. 26 maja 1831, o godz. 4 rano. N. ...

Tomasz Łubieński, dow. korp. 2-go jazdy, do Nacz. wodza. — O połączeniu się z kolumną pułk. Węgierskiego; o rozłożeniu korpusu; o niedostatku żywności.

870. W obozie pod Ostrołęką d. 26 maja 1831. N. ...

Maj. Łuszczewski Franciszek z pułku 2-go Mazurów do hr. Łubieńskiego, dow. korp. — Raport o utarczkach z nieprzyjacielem i odwrocie szwadronu zpod wsi Kozków.

871. ... N. ...

W. Zamoyski, szef sztabu korp. 2-ej jazdy, do Szefa sztabu gł. — O stratach, poniesionych w bitwie pod Ostrołęką przez pułki korpusu 2-go jazdy.

872. W Warszawie d. 26 maja 1831. N. $\frac{27620}{10225}$.

Kom. rz. woj. do Sztabu gł. — Świadectwo zdatności do służby czynnej podof. Leona Sadkowskiego z korpusu weteranów.

873 *). Warszawa d. 9 maja 1831. N. ...

Sadkowski Leon, podof. korp. weter. i inwal., do Nacz. wodza — Prośba o umieszczenie w jakim pułku jazdy w stopniu oficera (w załączeniu świadectwo lekarskie).

874. W Warszawie d. 26 maja 1831. N. $\frac{28897}{10744}$.

Kom. rz. woj. do Sztabu gł. — Przedstawienie prośby maj. Siemońskiego o ustalenie daty starszeństwa jego stopnia majorskiego.

875. ... N. ...

Lewińskiego relacya o radzie wojennej, odbytej wieczorem na polu bitwy pod Ostrołęką d. 26 maja.

---

*) Dodatek do N. 872.

876. N. ...
Maj. Miecznikowski z pułk. 4-go strz. kon. — Relacya o nocy po bitwie pod Ostrołęką.

877. Na pozycyi we wsi Szelkowie d. 27 maja 1831. N. ...
Maj. Naymanowski, dow. bateryi 5-ej pozyc. art. piesz., do gen. Prądzyńskiego, szefa sztabu woj. pol. — Raport o działaniach bateryi w bitwie pod Ostrołęką.

878. Warszawa d. 27 maja 1831. N. ...
Narcyz Olizar do Rządu narodowego. — Raport o powstaniu wołyńskiem.

879. W obozie pod Brzezinami d. 28 maja 1831. N. 1129.
Gen. dyw. Jankowski, dow. korp. 1-go, do Nacz wodza. — O rozłożeniu korpusu; wiadomości o nieprzyjacielu.

880. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 28 maja 1831. N. 300.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do gen. piech. hr. Krukowieckiego, gub. m. Warszawy. — Raport o starciu pod Gołębiem i Parchatką; wiadomości o nieprzyjacielu; o przejściu Wisły pod Słupią przez ppułk. Sczanieckiego; o niedostatku prowiantu.

881. Pyski d. 28 maja 1831, o godz. 8 rano. N. ...
Gen. bryg. Skarżyński do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Rozpoznanie stanu mostu pod Kleczkowem; o cofaniu się kozaków do Ostrołęki przed patrolami polskimi, podchodzącymi pod to miasto.

882. Zawichost d. 28 maja 1831. N. ...
Ksawery Sabbatyn. — Relacya o powstaniu na Podolu i Ukrainie.

883. W Potyczy d. 29 maja 1831, o godz. 4 po południu. N. 235.
Gen. bryg. Bieliński, komendant przedmościa w Potyczy, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — Raport o rozłożeniu brygady; o przystąpieniu do odbudowania mostów.

884. W obozie pod Pragą d. 29 maja 1831. N. 318.
Pułk. Wołłowicz, dow. pułku 6-go ułanów, do Nacz. wodza. — Raport o czynności pułku pod Ostrołęką.

885. W Sandomierzu d. 30 maja 1831. N. 3.
Pułk. Szymanowski sztabu kwaterm. gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o pełnieniu służby w korpusie Dwernickiego.

886. Sandomierz d. 30 maja 1831. N. 47.
Ppułk. Zandrowicz sztabu kwaterm. gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o działaniach oddzielnego korpusu pod dow. gen. Dwernickiego od d. 3 do 27 kwietnia.

887. Zamość d. 20 maja 1831. N. ...
Gen. bryg. Chrzanowski, szef sztabu gł., do Nacz. wodza. — O nieczynności korpusu Chrzanowskiego pod Zamościem; wiadomości o nieprzyjacielu; o organizacyi w Józefowie legii kosztem Galicyan.

888. W obozie pod Pragą d. 30 maja 1831. N. 362.
Gen. bryg. Rybiński, dow. 1-ej dyw. piech., do Nacz. wodza. — O działaniach dywizyi w bitwie pod Ostrołęką.

889. W obozie pod Pragą d. 30 maja 1831. N. 144.
Pułk. Zawadzki, tymcz. dow. dyw. 5-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach dywizyi od d. 24 maja i w bitwie pod Ostrołęką.

890. W Warszawie d. 30 maja 1831. N. ...
Ksawery Sabbatyn, obywatel z pow. olgopolskiego gub. podolskiej, do Nacz. wodza. — O powstaniu na Podolu i Ukrainie.

891. W Warszawie d. 30 maja 1831. N. ...
Stan sił powstańczych na Podolu i Ukrainie po dzień 14 maja w porządku, jak kolejno powstawały.

892. W Warszawie d. 31 maja 1831. N. ...
Gen. dyw. hr. Pac, dow. korp. rezerw., do Nacz. wodza. — Raport o bitwie pod Ostrołęką.

893. Warszawa d. 31 maja 1831. N. ...
Maj. Tyrakowski, tymcz. dow. pułku weteranów czyn., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach pułku w bitwie pod Ostrołęką.

894. W obozie pod Pragą d. 31 maja 1831. N. ...
Pułk. Czołczyński, dow. pułku 5-go strz. piesz. — O działaniach pułku w bitwie pod Ostrołęką.

895. ... N. ...
Ppułk. Kwiatkowski, dow. piech. legii Lit.-wol., do gen. Małachowskiego, dow. dyw. 3-ej piech. — Raport o działaniach legii w bitwie pod Ostrołęką.

896. ... N. ...
Wiadomości o nieprzyjacielu przed bitwą pod Ostrołęką d. 26 maja.

897. W Brzezinach d. 1 czerwca 1831. N. 1150.
Gen. dyw. Ant. Jankowski, dow. korp. 1-go jazdy, do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

898. W obozie pod Pragą d. 1 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. Małachowski, dow. dyw. 3-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o działaniach dywizyi w bitwie pod Ostrołęką.

899. W obozie pod Pragą d. 1 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. Małachowski, dow. dyw. 3-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przesłaniu raportów poszczególnych pułków dywizyi 3-ej piech.; o działaniach ich w bitwie ostrołęckiej wobec tego, że walczyły oddzielnie.

900. W obozie pod Pragą d. 1 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. Bogusławski, dow. bryg. 1-ej dyw. 3-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O działaniach brygady od d. 25 maja i w bitwie pod Ostrołęką.

901. W obozie za Pragą d. 1 czerwca 1831. N. 270.
Ppułk. Antonini dow. pułku 8-go piech. lin., do gen. bryg. Małachowskiego, dow. dyw. 3-ej piech. — Raport o działaniach pułku w bitwie pod Ostrołęką.

902. W Warszawie d. 1 czerwca 1831. N. 22.
Tomasz Łubieński, dow. 2-go korp. jazdy, do Nacz. wodza. — O działaniach korpusu od d. 25 maja i w bitwie pod Ostrołęką.

903. W Modlinie d. 2 czerwca 1831. N. 736.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O podstąpieniu nieprzyjaciela pod Nasielsk; o przybywaniu do twierdzy kolumn marszowych.

904. W Mławie d. 2 czerwca 1831. N. 4968.
Bieńkowski, komisarz wojewódzki, w obwód mławski delegowany, do pułk. Mieszkowskiego, dow. milit. w wdztwie płockiem. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

905. W obozie pod Pragą d. 3 czerwca 1831. N. ...
Gen. dyw. Małachowski, dow. dyw. 3-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Przedstawienie, aby w miejsce chorych oficerów z kwaterm. gen. maj. Małgorzewicza i por. Bonieckiego przysłano por. Hoffmana.

906. Z Potyczy d. 3 czerwca 1831, o godz. 9 zrana. N. 247.
Gen. bryg. Bieliński, komendant przedmościa w Potyczy, do

gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wysłaniu do Warszawy do głównego wojska pułku 13-go piech.

907. Mława d. 3 czerwca 1831. N. ...
Ppor. Messner do pułk. Mieszkowskiego, dow. milit. w wdztwie płockiem. — Raport o nieprzyjacielu pod Przasnyszem.

908. Brzeziny d. 4 czerwca 1831, o godz. 9 rano. N. 1164.
Gen. dyw. Ant. Jankowski, dow. korp., do gen. Załuskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

909. Au camp de Powerdownia près d'Orany à trois milles de Merecz le 4 juin 1831. N. ... (kopia).
D. Chłapowski au gén. Dembiński. — Uwiadomienie o swym marszu od chwili przejścia przez Białowieską puszczę.

910. Szreńsk d. 3 czerwca 1831. N. 81.
Ppor. Oczarski, odkomenderowany z pułku 17-go piech., do gen. bryg. hr. Ledóchowskiego, gub. tw. Modlina. — Raport o nieprzyjacielu w okolicach Przasnysza.

911. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 4 czerwca 1831. N. 368.
Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do gen. bryg. Prądzyńskiego, p. o. szefa sztabu gen. — O wysłaniu do głównego wojska pod Pragą pułków 10-go i 21-go piech. i pułku jazdy Krakowskiej ppułk. Paszyca.

912. W Modlinie d. 4 czerwca 1831. N. 743.
Gen. bryg. Igu. hr. Ledóchowski do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O pojawieniu się oddziałów nieprzyjacielskich pod Modlinem; o rozpoznaniu ppułk. Wojnarowskiego pod Nasielsk.

913. W kwaterze w Płocku d. 4 czerwca 1831. N. 3878.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. wdztwa płockiego, do Szefa sztabu gł. — Raport o odsłonięciu województwa; wiadomości o nieprzyjacielu.

914. W Płocku d. 4 czerwca 1831. N. 21.206.
Prezes komisyi wdztwa płock. do Sztabu gł. woj. pol. — Wiadomości o nieprzyjacielu od d. 30 maja.

915 *). Dobrzyń d. 31 maja 1831. N. 380.
Burmistrz m. Dobrzynia do komisarza obwodu lipnowskiego. — O fałszywej wieści o przebyciu granicy pruskiej przez wojska rosyjskie.

---

*) Dodatek do N. 914.

916*). Mława d. 3 czerwca 1831. N. 5037.
Bieńkowski, komisarz obwodu mławskiego, do prezesa komisyi wdztwa płockiego. — O przybyciu wojsk rosyjskich do Przasnysza.

917. W Płocku d. 4 czerwca 1831. N. 21505.
Prezes komisyi wdztwa płock. do Sztabu gł. — O marszu kolumny rosyjskiej z Przasnysza ku Płockowi.

918. W Szreńsku d. 4 czerwca 1831, o godz. 8 wiecz. N. 5720.
Komisarz delegowany obwodu przasnyskiego do komisyi wdztwa płock. — O marszu kolumny rosyjskiej z Przasnysza ku Płockowi.

919. W Warszawie d. 4 czerwca 1831. N. 614.
Wysiekierski, prezes komisyi wdztwa podlask., do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu w okolicach Siedlec i Łukowa.

920. W Brzezinach d. 5 czerwca 1831. N. 1168.
Gen. dyw. Ant. Jankowski, dow. korp. 1-go jazdy, do Sztabu gł. — Wiadomość o nieprzyjacielu.

921. W Modlinie d. 5 czerwca 1831. N. 747.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O parlamentarzu rosyjskim, wysłanym prawdopodobnie dla rozpoznania polskich stanowisk.

922. Kraszewo d. 6 czerwca 1831, o godz. 8 wiecz. N. ...
Pułk. Miller (?) do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport z posterunku w Kraszewie o przeprawie kozaków pod Kamieńczykiem.

923. ... d. 7 czerwca 1831. N. ...
J. Bułharyn do maj. Oborskiego. — Raport o pojawieniu się nieprzyjaciela nad Bugiem pod Jankami.

924. W Płocku d. 7 czerwca 1831. N. $\frac{21551}{6948}$.
Komisya wdztwa płock. do Sztabu gł. woj. — O pojawieniu się nieprzyjaciela pod Nasielskiem i Mławą; o przygotowaniu materyałów do budowy mostu w Lubiczu Pruskim.

925. W Białołęce d. 8 czerwca 1831. N. ...
Maj. Oborski, dow. jazdy legii Lit.-woł., do Sztabu gł. — Raport o zaniechaniu przez nieprzyjaciela przygotowań do budowy mostu pod Arcichowem.

---

*) Dodatek do N. 914.

926. Zagroby d. 8 czerwca 1831. N. ...
Kap. Górski, komendant posterunku, do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o odstąpieniu od budowy mostu przez nieprzyjaciela pod Arcichowem.

927. W Płocku d. 8 czerwca 1831. N. $\frac{21763}{7017}$.
Komisya wdztwa płock. do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

928. W Janowie d. 10 czerwca 1831. N. ...
Adres powstańców litewskich do gen. Chłapowskiego.

929. Karolinów pod Wieprzami nad rz. Świętą d. 11 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. Chłapowski do Nacz. wodza. — Raport o działaniach oddziału od d. 21 maja.

930. W Płocku d. 11 czerwca 1831. N. 22099.
Komisya wdztwa płock. do Sztabu gł. — O zebraniu się 6000 landwery pod Toruniem; o przygotowaniach Rosyan do budowy mostu; o ruchach wojsk pruskich i rosyjskich.

931. W Płocku d. 11 czerwca 1831. N. 4020.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. w wdztwie płockiem, do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o aresztowaniu Andrzeja Kacia lub Szymona Stempnickiego, jakoby wysłanego od gen. Giełguda.

932. W Płocku d. 11 czerwca 1831. N. 4030.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. w wdztwie płockiem, do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o wkroczeniu Rosyan do Mławy.

933. Wieprze, o dwie mile od Wilkomierza, d. 12 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. Chłapowski do gen. ... — Wiadomość o przybyciu na Litwę; o przychylności Litwinów dla sprawy powstania; pochwała swego oddziału (po francusku).

934. Główna kwat. Pułtusk $\frac{31 \text{ maja}}{12 \text{ czerwca}}$ N. 2444 (kopia-tłómacz.).
Gen. adjut. graf Toll do gen. adjut. Rüdigera, dow. 4-go rezerw. korp. jazdy. — W sprawie oblężenia Zamościa.

935. $\frac{31 \text{ maja}}{12 \text{ czerwca}}$ N. ... (kopia-tłómaczenie).
Graf Toll, szef sztabu armii czynnej, do feldmarsz. Sackena, głównodowodzącego 1-szą armią. — Raport o niemożności dania po-

siłków Rüdigerowi, oblegającemu Zamość; instrukcya dla Rüdigera, aby zajmował Lubelskie; zawiadomienie o woli cesarskiej, aby część korpusu Rotha użytą była do działania na Wołyniu.

936. $\frac{\text{21 maja}}{\text{2 czerwca}}$ N. ... (kopia-tłómaczenie).

Feldmarszałek graf Diebitsch do ... — W sprawie powstań na Rusi; o niemożności dania posiłków Rüdigerowi z głównej armii i korzyści, wynikającej z oblężenia Zamościa.

937. ... N. ...

Karol Różycki, dow. oddziału powst. żytomierskiego i machnowskiego. — Raport o działaniach oddziału od d. 20 maja do d. 12 czerwca.

938. W Modlinie d. 12 czerwca 1831. N. 786.

Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O starciu pod Szczypiornem; o siłach nieprzyjaciela w okolicach twierdzy.

939. Zamość d. 13 czerwca 1831. N. 491.

... do Nacz. wodza. — O działaniach powstańców wołyńskich pod dow. kap. Różyckiego Karola od d. 10 czerwca; o potyczce pod Uchaniami; o formacyi tego oddziału w pułk jazdy.

940. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 13 czerwca 1831. N. 459.

Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do gen. bryg. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Prośba o przyśpieszenie nadesłania urlopu; o siłach nieprzyjaciela pod Radzyniem; o wysłaniu rozpoznań ku Kockowi; o zapasach zboża na rzece Nidzie; o korp. gen. Rüdigera pod Istkowem.

941. Wysokie Koło d. 13 czerwca 1831. N. ...

Gen. bryg. Dziekoński, dow. korp., do Nacz. wodza. — Krótki rys działań korpusu od objęcia nad nim dowództwa przez Dziekońskiego.

942. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 14 czerwca 1831. N. 480.

Gen. bryg. Dziekoński, dow. oddz. korp., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O rozpoznaniu, wysłanem do Kocka; wiadomości o nieprzyjacielu; o zebraniu się korpusu pod Gniewoszowem.

943. ... d. 15 czerwca 1831. N. ...

Wiadomość, podpisana przez J. O., o śmierci Diebitscha; o siłach i ruchach nieprzyjacielskich.

944. W głównej kwaterze w Janowie nad Wilją d. 15 czerwca 1831. N. ...

Gen. bryg. Giełgud, dow. korp., do Nacz. wodza. — O działaniach korpusu od d. 26 maja.

945. W Wysokiem Kole pod Gniewoszowem d. 15 czerwca 1831. N. 488.

Gen. bryg. Dziekoński do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O zebraniu się korpusu pod Gniewoszowem; o potyczce pod Opolem; o ukończeniu mostu pod Bobrownikami na Wieprzu; o korpusie Rüdigera.

946. W twierdzy Zamościu d. 15 czerwca 1831. N. 2210.

Gen. bryg. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do Nacz. wodza. — Raport o środkach, przedsiębranych dla zaopatrzenia twierdzy.

947. Radzymin d. 15 czerwca 1831. N. ...

Pułk. inżyn. Kołaczkowski do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o rozłożeniu oddziału pod dow. Kołaczkowskiego; o niedostatku zapasów żywności i furażu; o konieczności przysłania 1000 złp. na emisaryuszów.

948. Warszawa d. 16 czerwca 1831. N. 250.

Gen. dyw. Malletski, nacz. sztabu kwatermistrzostwa gen. woj., do ppułk. sztabu kwatermistrzostwa gen. Klemensowskiego. — Rozkaz przedstawienia listy oficerów i konduktorów sztabu kwaterm. gen., będących na linii bojowej.

949. Radzymin d. 16 czerwca 1831, o godz. 7 wiecz. N. ...

Pułk. inżyn. Kołaczkowski do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. woj. — Raport o stanowiskach nieprzyjaciela nad Bugiem koło Pułtuska i Rożana.

950. Siennica d. 16 czerwca 1831. N. ...

Bartkowski, gwardyan konwentu XX. Reformatów, do Nacz. wodza. — Prośba o zabezpieczenie ogrodu i budynków.

951. Wodynie d. 17 czerwca 1831, o godz. 1 po połud. N. 1197.

Gen. dyw. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach korpusu.

952. W obozie pod Wiszniewem d. 17 czerwca 1831, o godz. $9^3/_4$ wieczorem. N. 424.

Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw. 1-ej piech., do Nacz. wodza. — O ruchu dywizyi i wiadomości o nieprzyjacielu.

953. Radzymin d. 17 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. baron Skarżyński do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O rozesłaniu rozpoznań; wiadomości o nieprzyjacielu.

954. W obozie pod Parysowem d. 17 czerwca 1831. N. ...
Ppułk. Kwiatkowski, dow. kolumny marszowej, do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu. gł. — Raport o marszu z Parysowa do Żelechowa.

955. W kwaterze w Płocku d. 17 czerwca 1831. N. 4156.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. wdztwa płockiego, do Kom. rząd. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu pod Pułtuskiem i Gołyminem, Ciechanowem i Mławą; o paruset żołnierzach polskich, znajdujących się w lasach między Przasnyszem a Ostrołęką od bitwy pod Ostrołęką; o przygotowaniach do budowy mostu w Toruniu; wiadomości z Prus.

956. W kwaterze w Płocku d. 17 czerwca 1831. N. 4159.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. wdztwa płock., do Kom. rząd. woj. — Raport o oddziałach Puszeta, Dembińskiego i Giełguda, podanych przez b. por. Huppe; o powstaniu litewskiem i żmudzkiem.

957. Osiny d. 18 czerwca 1831. N. ...
Gen. dyw. Ant. Jankowski do Nacz. wodza. — Raport o marszu do Serokomli; o wysłaniu gen. Kamieńskiego do Warszawy z powodu choroby.

958. Osiny d. 18 czerwca 1831, o godz. 6 zrana. N. ...
Maj. Breza, p. o. szefa sztabu korp., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O zbytecznej amunicyi dla artyleryi korpusu gen. Jankowskiego.

959. Osiny d. 18 czerwca 1831. N ...
Maj. Breza, p. o. szefa sztabu korpusu. — Stan obecnych do boju korp. dow. gen. dyw. Jankowskiego.

960. Gulów d. 18 czerwca 1831. N. ...
Gen. dyw. Ant. Jankowski do Nacz. wodza. — Raport o zajęciu Łukowa przez oddział ppułk. Jankowskiego; o wysłaniu gen. Turny dla atakowania Rosyan pod Łysobykami.

961. Struga Pustelnicza d. 18 czerwca 1831, o godz. $7^1/_2$. N. ...
Gen. bryg. bar. Skarżyński, dow. korp., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu znad brzegów Narwi.

962. Struga Pustelnicza d. 18 czerwca 1831, o godz. 11½ w południe. N. ...

Bar. Skarżyński, dow. korp., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu, stan korpusu.

963. ... d. 18 czerwca 1831, o godz. wpół do 11 w nocy. N. ...

Gen. bryg. bar. Skarżyński do gen. Łubieńskiego. — O przesłaniu ekspedycyi gen. Rybińskiego; o strzałach, słyszanych pod Serockiem.

964. W obozie pod Trzebuczą d. 18 czerwca 1831. N. ...

Maj. Rzętkowski sztabu kwaterm. gen. woj. do Nacz. wodza. — Raport o odstąpieniu Rosyan zpod Siedlec; o siłach nieprzyjacielskich.

965. W obozie pod Siedlcami d. 18 czerwca 1831, o godz. 10 przed południem. N. ...

Gen. bryg. Rybiński, dow. dyw., do Nacz. wodza. — O zajęciu Siedlec; wiadomości o nieprzyjacielu.

966. W obozie pod Groszkami d. 18 czerwca 1831. N. 43.

J. Sierawski, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wystąpieniu dywizyi w marsz.

967. W Modlinie d. 18 czerwca 1831. N. 822 (kopia).

Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski do gen. Morawskiego, min. woj. — O przemarszu wojsk rosyjskich przez Płońsk do Płocka.

968. W Modlinie d. 18 czerwca 1831. N. 823.

Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O przemarszu wojsk rosyjskich przez Płońsk do Płocka.

969. W Warszawie d. 18 czerwca 1831, o godz. wpół do 4 po południu. N. ...

Gen. bryg. Ruttié, zast. gub., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O budowie mostu pod Arcichowem; o wysłaniu patrolów ku Jabłonnie.

970. W Warszawie d. 18 czerwca 1831, o godz. 9 wiecz. N. 190.

Gen. bryg. Ruttié, zast. gub., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O zamiarze Rosyan przejścia Narwi pod Arcichowem.

971. W Warszawie d. 18 czerwca 1831 o północy. N. 191.

Gen. bryg. Ruttié, zast. gub., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O przesłaniu raportu gen. Skarżyńskiego, w któ-

rym donosi, że nieprzyjaciel o przeprawie nie myśli, oraz listu Prezesa rządu do Nacz. wodza.

972. Warszawa d. 18 czerwca 1831. N. $\frac{85797}{18378}$.

Morawski, min. woj., do Nacz. wodza. — O wezwaniu gen. Stryjeńskiego w Łowiczu, ppułk. Gierałdowskiego w Gombinie i pułk. Mieszkowskiego do zasięgania wiadomości o nieprzyjacielu.

973. W Płocku d. 18 czerwca 1831. N. $\frac{22665}{7320}$.

Prezes komisyi wdztwa płock. do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu pod Płońskiem.

974. W Płocku d. 18 czerwca 1831. N. $\frac{\text{D. G. } 22665}{\text{D. W. } 7320}$

Prezes komisyi wdztwa płock. do Kom. rząd. spraw wewn. i pol. — Wiadomości o nieprzyjacielu pod Płońskiem.

975. Wola Gułowska d. 19 czerwca 1831, o godz. 7 wiecz. N. ...

Gen. dyw. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o rozporządzeniach i rozłożeniu korpusu d. 18 czerwca; o potyczce pod Łysobykami dnia następnego; o utracie parku artyleryi.

976. N. ...

Ppułk. W. Zamoyski, szef sztabu dyw. 2-ej jazdy. — Raport o bitwie, stoczonej d. 19 czerwca 1831 r. przez korpus w dniu tym pod rozkazami gen. bryg. Turny pod wsią Przytocznem i Kozówką (Budziskami).

977. W Siennicy d. 19 czerwca 1831, o godz. 4 rano. N. 35.

J. Sierawski, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. wojska — Raport o marszu z Groszek do Siennicy.

978. Kamień d. 19 czerwca 1831, o godz. 11 po połud. N. ...

Ppor. Mandzelowski Felicyan z pułku 18-go piech. lin., komendant kolumny ruchomej, do gen. Ledóchowskiego, gub. tw. Modlina. — Raport o zjawieniu się kozaków w Wyszogrodzie.

979. Grodzisko d. 19 czerwca 1831. N. ... (kopia).

Gen. bryg. baron Skarżyński do gen. Ruttié, gub. m. Warsz. — O przygotowaniach Rosyan do budowy mostu na Narwi pod Archowem.

980. Grodzisko d. 19 czerwca 1831, o godz. wpół do 1-ej. N. ... (kopia).

Gen. bryg. bar. Skarżyński do gen. Ruttié, gub. m. Warsz. — O rozłożeniu korpusu.

981. Grodzisko d. 19 czerwca 1831, o godz. trzy kwadranse na 4-tą. N. ...

Gen. bryg. bar. Skarżyński, z[ast.] d[ow.] [korp.], do gen. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomość o nieprzyjacielu pod Serockiem.

982. Grodzisko d. 19 czerwca 1831, o godz. trzy kwadranse na 4-tą. N. ... (kopia).

Gen. bryg. bar. Skarżyński do gen. Ruttié, gub. m. Warsz. — Wiadomość o nieprzyjacielu pod Serockiem.

983. Grodzisko d. 19 czerwca 1831, o godz. 9 po południu. N. ...

Gen. bryg. bar. Skarżyński, z. d. k. o., do gen. Ruttié, gub. m. Warsz. — O rozpoznaniach brzegu Bugu; o rozłożeniu korpusu.

984. Grodzisko d. 19 czerwca 1831, o godz. $9^1/_2$ wiecz. N. ...

Gen. bryg. bar. Skarżyński, z. d. k. o., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O obserwowaniu nieprzyjaciela nad Bugiem; o rozłożeniu korpusu.

985. [Warszawa] d. 19 czerwca 1831. Do N. 35454 kopia.

Kom. rząd. woj. do gen. Stryjeńskiego. — Rozkaz względem czynności w razie przekroczenia Wisły przez nieprzyjaciela w wdztwie płockiem.

986. Sochaczew d. 19 czerwca 1831. N. 29.

Maj. Kotkowski, dow. dywizyonu pułku 1-go ułanów, do gen. Morawskiego, ministra woj. — Raport o rozstawieniu posterunków po lewym brzegu Wisły od Modlina aż do wsi Ład.

987. Wieś Kamienna d. 19 czerwca 1831. N. ...

Kap. Łodziński do maj. Kotkowskiego, dow. dywizyonu pułku 1-go ułanów. — Raport o wkroczeniu nieprzyjaciela do Płocka.

988. W Skrzeszewie d. 19 czerwca 1831. N. ...

Kap. Wiesołowski z pułku 8-go ułanów do gen. hr. Ledóchowskiego, komendanta tw. Modlina. — Raport o nieprzyjacielu pod Arcichowem.

989. ... d. 19 czerwca 1831. N. ...

Kowalski, wójt gminy Arcichów. — Poświadczenie o bytności w Arcichowie patrolu por. Wiernikowskiego z pułku 8-go uł., oraz o przygotowaniach Rosyan do budowy mostu.

990. Gombin d. 19 czerwca 1831. N. ...

Ppułk. Gierałdowski, dow. pułku 2-go jazdy Płockiej, do Kom. rząd. woj. — Raport o zajęciu Płocka przez Rosyan.

991. W Modlinie d. 19 czerwca 1831. N. 826.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. Morawskiego, min. woj. — Wiadomość o nieprzyjacielu, przechodzącym przez Płońsk.

992. W Modlinie d. 19 czerwca 1831. N. 827.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Wiadomość o nieprzyjacielu, przechodzącym przez Płońsk.

993. W tw. Modlinie d. 19 czerwca 1831. N. 832.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. Morawskiego, min. woj. — O przesłaniu raportu ppor. Mandzelewskiego z Kamionny.

994. W Warszawie d. 19 czerwca 1831, o godz w ½ do 12 zrana. N. 203.
Gen. bryg. Ruttié, zast. gub. m. Warsz., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O dyw. gen. Skarżyńskiego; odmowa Dziekońskiego przyjęcia komendy nad tą dywizyą; wiadomości o nieprzyjacielu; o wysłaniu kap. Brodowicza dla zwiedzenia brzegów Wisły aż do Płocka; o chorych w Płocku; o zatrzymaniu pułku jazdy Lubelskiej w Warszawie.

995. W Warszawie d. 19 czerwca 1831, o godz. 7 wiecz. N. 219.
Gen. bryg. Ruttié, zast. gub. m. Warsz., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O ruchu dyw. gen. Skarżyńskiego.

996. W kwaterze w Gostyninie d. 19 czerwca 1831. N. 4183.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. w wdztwie płock., do Kom. rząd. woj. — Raport o zajęciu Płocka przez nieprzyjaciela; o środkach, przedsięwziętych dla uratowania tam zapasów i chorych.

997. W kwaterze w Gostyninie d. 19 czerwca 1831. N. 4183.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. w wdztwie płock., do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o zajęciu Płocka przez nieprzyjaciela; o środkach, przedsięwziętych dla uratowania tam zapasów i chorych.

998. W kwaterze w Gostyninie d. 19 czerwca 1831. N. 4183 (kopia).
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. w wdztwie płock., do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o zajęciu Płocka przez nieprzyjaciela; o środkach, przedsięwziętych dla uratowania tam zapasów i chorych.

999. W Radziwiu d. 19 czerwca 1831, o godz. 6 zrana. N. ...
Komisya wdztwa płock. do Sztabu gł. — Raport o poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich.

1000. W Radziwiu d. 19 czerwca 1831, o godz. 6 zrana. N. ...
Kom. wdztwa płock. do Min. spraw zagranicznych. — Raport o poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich.

1001. Słubice d. 19 czerwca 1831. N. ...
Moszyński, sekr. gen. komis. wdztwa podlas., do Min. spraw wewn. i pol. — O zajęciu w rekwizycyę zboża w składach i magazynach po lewym brzegu Wisły; wiadomości o nieprzyjacielu.

1002. D. 19 czerwca 1831. N. 5042.
Radzimiński, komisarz delegowany w obw. sochaczewski, do Min. spraw wewn. i pol. — O przybyciu kozaków do Wyszogroda w d. 18 czerwca.

1003. W Gombinie d. 19 czerwca 1831, o godz. 5 zrana. N. ... (kopia).
Dobrowolski, sekr. urzędu pocztowego w Płocku, do Dyrekcyi gen. poczt Król. Pol. — Raport o cofnięciu się do Gombina przed nadchodzącem wojskiem nieprzyjacielskiem.

1004. W Łowiczu d. 19 czerwca 1831. N. 793 (kopia).
Sojecki, nacz. urzędu pocztowego w Łowiczu, do Zast. Dyrektora gen. poczt. — Raport o ruchach nieprzyjacielskich.

1005. Łowicz d. 20 czerwca 1831. N. 3862.
Gen. bryg. Z. Stryjeński, tymcz. dow. rezerw. jazdy, do Kom. rząd. woj. — O przygotowaniach Rosyan do przeprawy Wisły pod Dobrzyniem; o przemarszu oddziału rezerw jazdy do Gombina i Dobrzykowa.

1006. [D. 20 czerwca 1831]. N. ...
Gen. dyw. Ant. Jankowski do Nacz. wodza. — Raport o stanowiskach nieprzyjacielskich; o ruchach gen. Rybińskiego i Ramoriny; o niedostatku żywności.

1007. Warszawa d. 20 czerwca 1831. N. 2743.
Pułk. Konarski, dow. art. czyn., do gen. dyw. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o wcieleniu dział z szańca przedmostowego w Potyczy do komp. 3-ej pozyc. art. piesz.

1008. W tw. Modlinie d. 20 czerwca 1831. N. 835 (kopia).
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. bryg. hr. Załuskiego. — O rozmowie, prowadzonej z parlamentarzem rosyjskim; wiadomości o nieprzyjacielu.

1009. W tw. Modlinie d. 20 czerwca 1831. N. 836.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. Morawskiego, min. wojny. — O potrzebie wysłania pod Tokary oddziału wojska; o przesłaniu raportu ze wsi Kamionny i od maj. Gierałdowskiego z Sochaczewa.

1010. Kamionna d. 20 czerwca 1831, o godz. 12 w połud. N. ...
Ppor. Mandzelewski Felicyan z pułku 18-go piech. lin. do gen. Ledóchowskiego, gub. tw. m. Modlina. — O wkroczeniu nieprzyjaciela do Płocka.

1011. W kwaterze w Żychlinie d. 20 czerwca 1831. N. 4186.
Pułk. Ant. Mieszkowski, dow. milit. wdztwa płock., do Kom. rząd. woj. — O przemarszu z kadrami z Płocka do Łowicza; o środkach, przedsięwziętych dla ocalenia zapasów z Płocka; wiadomości o nieprzyjacielu.

1012. Gombin d. 20 czerwca 1831, o godz. 12 w nocy. N. 3748.
Komisarz obw. gostyńskiego do Prez. komis. wdztwa mazow. — O oddziale pułk. Mieszkowskiego w Gostyninie; wiadomości o nieprzyjacielu.

1013. W Brześciu d. 20 czerwca 1831. N. 7938 i 7939.
Komisarz obw. kujawskiego do Kom. rząd. woj. — O zbliżeniu się nieprzyjaciela do granic obw. kujawskiego.

1014. W Brześciu d. 20 czerwca 1831. N. 7938 i 7939.
Komisarz obw. kujawskiego do Referendarza stanu prezesa komis. wdztwa mazow. — O zbliżeniu się nieprzyjaciela do granic obw. kujawskiego.

1015. Żelechów d. 21 czerwca 1831, o godz. wpół do 10 rano. N. ...
Gen. dyw. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o niemożności powtórnego atakowania Rüdigera; o wezwaniu gen. Chrzanowskiego do połączenia się z oddziałem Ramoriny; o marszu korp. Jankowskiego z Żelechowa do Góry.

1016. Łaskarzew d. 21 czerwca 1831, o godz. 8 wiecz. N. 1219.
Gen. dyw. Ant. Jankowski, dow. korp., do Nacz. wodza. — Raport o rozłożeniu korpusu; o trudnościach atakowania Rüdigera z powodu braku zapasów i znużenia ludzi i koni.

1017. Radzymin d. 21 czerwca 1831. N. ...
Gen. bar. Skarżyński, dow. korp., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — O ustąpieniu nieprzyjaciela znad Buga; rozłożenie korpusu.

1018. Łowicz d. 21 czerwca 1831. N. 3932.
Gen. bryg. Z. Stryjeński, tymcz. dow. rezerw jazdy. — O rozłożeniu oddziałów jazdy ponad Wisłą; wiadomości o nieprzyjacielu; o niedostatecznej liczbie lekarzy wojskowych w Płocku; o potrzebie utworzenia oddziału dla obserwacyi Włocławka.

1019. W Modlinie d. 21 czerwca 1831. N. 840.
Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O rozkazach dla korpusów, nadchodzących do Modlina, aby cofały się na Pragę.

1020. Włocławek d. 21 czerwca 1831. N. 267.
Maj. Zawadzki, komendant pl. m. Włocławka, do Kom. rzą d. woj. — Raport o nieprzyjacielu pod Szpetalem Dolnym i Nieszawą.

1021. W Warszawie d. 22 czerwca 1831. N. $\frac{35498}{14523}$.
Gen. Morąwski, min. woj., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wezwanie do przedstawiania co miesiąc listy oficerów i konduktorów kwatermistrzostwa gen.

1022. W Brześciu d. 22 czerwca 1831. N. 3377.
Jan Koskowski, komisarz wojewódzki w obw. lipnowski delegowany, do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

1023. Warszawa d. 23 czerwca 1831. N. ... (kopia).
Prądzyński do Nacz. wodza. — Projekt wyprawy na Rüdigera pod dowództwem Prądzyńskiego lub przy udziale tegoż jako szefa sztabu korpusu.

1024. Lublin d. 23 czerwca 1831. N. 573.
Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O przybyciu do Modlina; o utworzeniu komunikacyi korpusu z główną armią przez Gołąb.

1025. Kozienice d. 23 czerwca 1831, o 8 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Ramorino do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o ruchach Rüdigera (po francusku).

1026. W obozie pod Czerskiem d. 23 czerwca 1831. N. ...
Ppułk. Arnold do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o poruszeniach dywizyi 1-ej piech. od d. 14 czerwca.

1027. W obozie pod Pragą d. 23 czerwca 1831. N. 49.
Gen. bryg. Sierawski, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O przeznaczeniu pułku 14-go piech. i 4-ch dział por. Neumanna do komendy gen. Bielińskiego.

1028. W Pradze d. 23 czerwca 1831. N. ...
Ppułk. Kruszewski, dow. pułku 5-go ułanów, do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o starciu pod Radzyminem; wiadomości o nieprzyjacielu.

1029. Nieszawa d. 24 czerwca 1831, o godz. $5^1/_2$ wiecz. N. ...
Maj. Rzętkowski sztabu kwaterm. gen. do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o kolumnie nieprzyjacielskiej w Płocku; o jej marszu do Mławy; o wynajęciu berlinek przez władze rosyjskie.

1030. W Służewcu d. 24 czerwca 1831. N. 350.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o rozłożeniu dywizyi między Służewem a Służewcem; prośba o zmianę tych stanowisk.

1031. Kozienice d. 24 czerwca 1831, o $1^1/_2$ w nocy. N. ...
Gen. Ramorino do Nacz. wodza. — Raport o wkroczeniu gen. Chrzanowskiego do Lublina; o przygotowaniach do budowy mostu pod Regowem; o możności sprowadzenia zapasów żywności Wisłą; przedstawienie, aby oddział Ramoriny mógł odpocząć i zaopatrzyć się w oporządzenie (po francusku).

1032. Gniewoszów d. 25 czerwca 1831. N. ...
Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O ruchach korpusu od d. 20 czerwca.

1033. W Służewie d. 25 czerwca 1831. N. ...
Kap. Tolkemit sztabu kwaterm. gen. do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o rozłożeniu dywizyi.

1034. W Zamościu d. 25 czerwca 1831. N. 2348.
Gen. bryg. Krysiński, komendant tw. Zamościa, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wysłaniu transportu dział do Warszawy pod komendą kap. Froelicha; wiadomości o korpusie gen. Chrzanowskiego i części korp. gen. Kajsarowa.

1035. W Gniewoszowie d. 26 czerwca 1831. N. 523.
Gen. bryg. Chrzanowski, dow. oddz. korp., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — W sprawie przeniesienia niektórych pułków z korp. Chrzanowskiego do oddziału gen. Ramoriny.

1036. Mniszew d. 27 czerwca 1831, o godz. $8^1/_2$ wiecz. N. 563.
Gen. Ramorino do gen. ... — O rozpoznawaniu brzegów Wisły od Kozienic do Wilanowa; o zamianie z gen. Chrzanowskim na niektóre pułki i korpusy; wiadomości o nieprzyjacielu (po francusku).

1037. W obozie pod Radzyminem d. 27 czerwca 1831, o godz. 3 po połud. N. 312.

Gen. bryg. Bieliński, dow. oddz. korp., do Nacz. wodza. — Raport o poczynionych rozpoznaniach; o zjawieniu się w korpusie cholery; wiadomości o nieprzyjacielu.

1038. W Warszawie d. 27 czerwca 1831. N. ...

Niepokoyczycki do gen. ... — O działaniach gen. Chłapowskiego od chwili opuszczenia głównej armii; różne wiadomości o nieprzyjacielu i o powstaniu litewskiem.

1039. W Modlinie d. 27 czerwca 1831. N. 869.

Gen. bryg. Ign. hr. Ledóchowski, komendant tw. Modlina, do Nacz. wodza. — Raport o rekonesansie do Nasielska pod komendą ppułk. Piwnickiego.

1040. Z Modlina 27 czerwca 1831. N. ...

... do Rządu narodowego. — Notatka o rozpoznaniu ppułk. Piwnickiego z Modlina do Nasielska.

1041. Brzeziny d. 27 czerwca 1831. N. 46.

Maj. Kleszczyński, komendant posterunku Brzeziny, do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii. — Raport o wysłanych rozpoznaniach; wiadomości o nieprzyjacielu.

1042. Potycz d. 29 czerwca 1831. N. 19.

Ludwik Kołtonowski, por. pontonierów, do gen. dyw. hr. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o rozebraniu mostów pod Potyczą na Wiśle oraz pod Rożniszewem na Pilicy.

1043. W Warszawie d. 30 czerwca 1831. N. 6936.

A. Plichta, radca sekretarz gen. Rządu narod., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. armii. — O przesłaniu tajnej korespondencyi gen. Hurtiga, b. komendanta tw. Zamościa.

1044. ... N. ...

... do gen. Giełguda. — Zawiadomienie o ruchach armii polskiej od bitwy pod Ostrołęką aż do chwili objęcia dowództwa armii rosyjskiej przez Paskiewicza (brulion).

1045. N. ...

Tolkemit do kap. Rutkowskiego sztabu kwaterm. gen. — O mapach ze zbiorów gen. Dannenberga; prośba o przysłanie wiadomości o kolegach oficerach.

1046. W Błędówku d. 5 lipca 1831. N. 410.

Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o potyczce pod Płońskiem.

1047. W Miłośnie d. 6 lipca 1831. N. 657.
Maj. Bielicki, dow. komp. 1-ej pozyc. art. piesz., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o wymarszu półkompanii ku Kałuszynowi dla połączenia się z dyw. 1-szą piech.

1048. W Warszawie d. 7 lipca 1831. N. $\frac{25741}{3366}$ $\frac{33613}{4198}$.
Gen. Morawski, min. woj., do gen. bryg. Prądzyńskiego, gen. kwaterm. woj. — W sprawie dalszego rytowania przez Karola Mintera mapy Królestwa Polskiego.

1049. W Radziwiu d. 7 lipca 1831. N. 23263.
Prezes komisyi wdztwa płockiego do gen. bryg. Milberga w Modlinie. — O trudnościach tworzenia pospolitego ruszenia w wdztwie płockiem.

1050. Z Gniewoszowa d. 8 lipca 1831. N. 608.
Gen. bryg. Chrzanowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Prośba, aby kap. Leśniewicz z kwatermistrzostwa był zostawiony przy korp. Chrzanowskiego.

1051. Zawady pod Garwolinem d. 8 lipca 1831, o godz. 5 wiecz. N. ...
Gen. Ramorino do gen. Prądzyńskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o rozłożeniu korpusu Ramoriny.

1052. Garwolin d. 8 lipca 1831 rano. N. ...
W. Zamoyski, szef sztabu korp., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O przeznaczeniu dwóch dział dla korpusu; o zajęciu pozycyi pod Garwolinem; o zawiązaniu komunikacyi z gen. Rybińskim; wiadomości o nieprzyjacielu; prośba o zwrot dwóch kompanij strzelców z korp. Chrzanowskiego.

1053. W Radziwiu pod Płockiem d. 8 lipca 1831. N. 23315.
Prezes komisyi wdztwa płock. do Sztabu gł. woj. pol. — Wiadomości o nieprzyjacielu.

1054*). Wyszogród d. 7 lipca 1831. N. 714.
Słuszewski, burmistrz m. Wyszogrodu, do Prezesa komisyi wdztwa płock. — O poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich.

1055. ... N. ...
Wiadomość o wojskach nieprzyjacielskich w Płocku.

1056. Płońsk d. 9 lipca 1831, o godz. wpół do 10 wiecz. N. ...
Gen. bryg. Prądzyński, kwaterm. gen., do Nacz. wodza. —

---

*) Dodatek do N. 1053.

O stanowisku gen. Milberga pod Płońskiem; o uskutecznieniu przez Rosyan marszu flankowego w kierunku Płocka; o niemożności w danej chwili przeszkodzenia temu ruchowi; o potrzebie nadesłania gen. Milbergowi rozkazów do dalszego działania.

1057. W Modlinie d. 9 lipca 1831, o 12 w nocy. N. 6698.
Gen. bryg. J. Lewiński, podszef sztabu gł., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Rozkaz Nacz. wodza, aby Prądzyński powrócił do gł. kwatery w Modlinie.

1058. Radziwie d. 9 lipca 1831, o godz. 1 z połud. N. ...
Maj. Rzętkowski sztabu kwaterm. gen. do gen. dyw. hr. T. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. armii. — Raport o stanowisku nieprzyjaciela pod Płockiem.

1059. Maj. Rzętkowski sztabu kwaterm. gen. do gen. dyw. hr. Tomasza Łubieńskiego, szefa sztabu gł. armii. — Raport o poruszeniach nieprzyjaciela w Płockiem.

1060. Z Gniewoszowa d. 9 lipca 1831. N. 614.
Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O przeznaczeniu ppułk. Kalinkowskiego do pilnowania brzegów Wisły od Zawichosta do Łęga; o ruchu korpusu do Mniszewa i Garwolina.

1061. W Wrońsku (?) d. 9 lipca 1831, o godz. $10^1/_2$ zrana. N. 3.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wysłanych rozpoznaniach w okolice Płońska; wiadomości o nieprzyjacielu.

1062. W Płońsku d. 9 lipca 1831, o godz. 9 wiecz. N. 432.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o rozłożeniu dywizyi przed Płońskiem; o marszu armii rosyjskiej od Płocka i Torunia.

1063. Gombin d. 9 lipca 1831. N. 162.
Ppułk. Gierałdowski, dow. pułku 2-go jazdy Płockiej, do Kom. rząd. wojny. — Raport o ruchach nieprzyjaciela.

1064. Radziwie d. 9 lipca 1831. N. 19.
Ppułk. Józef Pietrusiński, zast. dow. milit. wdztwa płock., do Kom. rząd. woj. — Raport o poruszeniach nieprzyjaciela w okolicach Płocka; o straży bezpieczeństwa.

1065. Radziwie d. 9 lipca 1831. N. 20.
Ppułk. Józ. Pietrusiński, zast. dow. milit. wdztwa płock., do Kom. rząd. woj. — Raport o poruszeniach nieprzyjaciela w okolicach Płocka.

1066. Radziwie d. 9 lipca 1831, o godz. wpół do 10 wiecz. N. 23.
Ppułk. Józ. Pietrusiński, zast. dow. milit. wdztwa płock., do Kom. rząd. woj. — O kanonadzie Rosyan pod Płońskiem; o zamiarze Pietrusińskiego odstąpienia z kadrami.

1067. Garwolin d. 10 lipca 1831. N. 684.
Gen. bryg. Ramorino, dow. oddz. korp., do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o poruszeniach korpusu od d. 7 lipca.

1068. W Nacpolsku d. 10 lipca 1831, o godz. 8 wiecz. N. 5.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o rozłożeniu dywizyi pod Nacpolskiem; wiadomości o nieprzyjacielu.

1069. W Modlinie d. 11 lipca 1831. N. ...
Plater-Zyberk, konduktor z kwaterm. gen., do Nacz. wodza. — Prośba o przeznaczenie do jazdy lub artyleryi konnej.

1070. W Warszawie d. 11 lipca 1831. N. ...
Tomasz Łubieński do Nacz. wodza. — O ruchach korpusu gen. Chrzanowskiego od d. 10 lipca; o czynnościach przy umocnieniu Warszawy; o przygotowaniach do budowy mostu dla Rosyan przez Prusaków; o zaopatrzeniu Modlina w żywność na cztery miesiące.

1071. W Nacpolsku d. 11 lipca 1831, o godz. wpół do 6 zrana. N. 438.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech. — Ruch dywizyi na dzień 11 lipca.

1072. W Bolkowie d. 11 lipca 1831, o godz. wpół do 10 z wieczora. N. 442.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — Raport o ruchach dywizyi z Nacpolska do Bolkowa.

1073. W obozie pod Nacpolskiem d. 11 lipca 1831, o godz. 10 wiecz. N. 107.
Gen. bryg. J. Sierawski, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o przybyciu dywizyi do Nacpolska; wiadomości o nieprzyjacielu.

1074. Pułtusk d. 11 lipca 1831, o godz. 4 z południa. N. ...
Gen. bryg. bar. Skarżyński Ambroży do Nacz. wodza. — O przeprawie przez Wkrę i przybyciu komendy pod Pułtusk; wiadomości o nieprzyjacielu; stan komendy Skarżyńskiego.

1075. W Włocławku d. 11 lipca 1831. N. 3495.
Koskowski, komisarz wojewódzki w obwód lipnowski delegowany, do Sztabu gł. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o potrzebie usunięcia jeńców rosyjskich z wdztwa mazow. i kalis.

1076. Sobienie d. 12 lipca 1831. N. 637.
Gen. bryg. Chrzanowski do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O zniszczeniu materyałów, przygotowanych przez Rosyan do budowy mostu na Wiśle.

1077. Bolków d. 12 lipca 1831. o godz. 12 z południa. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do Nacz. wodza. — O zjawieniu się znacznych oddziałów kozaków na skrzydłach dywizyi; wiadomości o nieprzyjacielu w okolicach Płocka.

1078. W Bolkowie d. 12 lipca 1831, o godz. 5 po połud. N. 449.
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Wiadomości o nieprzyjacielu pod Płockiem; o starciu pod Drobinem d. 11 lipca.

1079. Bolków d. 12 lipca 1831, o godz. $9^1/_2$ zwiecz. N. ...
Gen. bryg. Milberg, dow. dyw. 4-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O cofaniu się nieprzyjaciela z Płocka na Płońsk.

1080. Kamionna d. 12 lipca 1831. N. 17.
Ppor. J. Orzeszkowski, dow. komp. 8-ej fizyl. pułku 18-go piech. lin., do gen. korp. na prawym brzegu Wisły. — Wiadomość o nieprzyjacielu.

1081*). Dobrzyków d. 11 lipca 1831. N. ...
Miłobędzki [do ppor. J. Orzeszkowskiego] dow. komp. 8-ej fizyl. pułku 18-go piech. lin. — O wyruszeniu Rosyan z Płocka do Płońska.

1082. Pułtusk d. 12 lipca 1831, o godz. 11 zrana. N. ...
Gen. bryg. bar. Skarżyński Ambr. do Nacz. wodza. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o zajęciu w Makowie zapasów żywności nieprzyjacielskich i wzięciu niewolników.

1083. Pułtusk d. 12 lipca 1831, o godz. 2 z południa. N. ...
Gen. bryg. bar. Skarżyński Ambr. do Nacz. wodza. — O wysłaniu rozpoznania maj. Pissarzowskiego do Ciechanowa; o trudności transportowania pszenicy z powodu braku powózek; zeznanie oficera rosyjskiego, wziętego do niewoli.

---

*) Dodatek do N. 1080.

1084. W Gołyminie d. 12 lipca 1831, o godz. 9 wiecz. N. ...
Maj. J. Pissarzowski pułku 8-go ułanów do gen. bryg. Skarżyńskiego. — Wiadomości o nieprzyjacielu; o rozpoznaniu, wysłanem pod Ciechanów.

1085. Płońsk d. 12 lipca 1831. N. ...
Kap. Żwan, dow. szwadr. komendant posterunku, do gen. dyw. Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o rozkazie gen. Sierawskiego, aby Żwan wprost do szefa sztabu odsyłał raporty.

1086. W Warszawie d. 12 lipca 1831. N. 911.
Wysiekierski, prezes komisyi wdztwa podlas., do Sztabu gł. — o poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich przez Kock.

1087 *). Kozienice d. 10 lipca 1831. N. 60.
Lasocki, kontrol. handlu m. Kocka, do Wysiekierskiego, prezesa komisyi wdztwa podlas. — O poruszeniach wojsk nieprzyjacielskich w Lubelskiem.

1088. W Nieszawie d. 13 lipca 1831, o godz. 10 rano. N ...
Maj. Rzętkowski sztabu kwaterm. gen. do gen. dyw. hr. Tomasza Łubieńskiego, szefa sztabu gł. — Raport o przejściu granicy statków pruskich na Wiśle.

1089. W Radziwiu d. 13 lipca 1831. N. 32.
Ppułk. Józef Pietrusiński, zast. dow. milit. wdztwa płock., do Komis. rząd. woj. — Raport o opuszczeniu Płocka przez nieprzyjaciela; o utarczce pod tem miastem; o nieprzyjacielu w Sierpcu i Lipnie.

1090 **). W Raciążku d. 12 lipca 1831. N. 191.
Tulman, wójt gminy Ciechocinka, do Kom. rząd. spraw wewn. i pol. — O poruszeniach nieprzyjaciela od granicy pruskiej po prawym brzegu Wisły.

1091. Radziwie d. 13 lipca 1831, o godz. 9 wiecz. N. ...
Małowieski, referendarz stanu komisarz obw. gostyńskiego, do gen. bryg. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. pol. — Wiadomość o nieprzyjacielu.

1092 ***). Бивуакъ при Плоцкѣ д. 29 іюня [11 lipca] 1831. N. 9103.
Полковникъ С..., командиръ полка. — Bilet dla Szlomy i Zelika

---

*) Dodatek do N. 1086.
**) Dodatek do N. 1089.
***) Dodatek do N. 1091.

Friedmanów z Nasielska swobodnego przebywania wśród wojsk rosyjskich.

1093. Z Płocka d. 13 lipca 1831. N. ...
Wiadomości o nieprzyjacielu pod Płockiem; o pomocy, przez Prusaków udzielanej, do budowy mostu na Wiśle; o zaopatrywaniu potrzeb wojska rosyjskiego przez Żydów i Prusaków.

1094. Radziwie d. 13 lipca 1831. N. ... (kopia).
Małowieski, referendarz stanu komisarz obw. gostyńskiego, do Komis. rząd. woj. — O pomyślnej wyprawie oddziału straży bezpieczeństwa na prawy brzeg Wisły.

1095. W Kałuszynie d. 14 lipca 1831. N. 651.
Gen. bryg. Chrzanowski do Nacz. wodza. — O skoncentrowaniu się korpusu pod Mińskiem; o starciu pod Brzozą; o potyczce pod Mińskiem.

1096. W obozie pod wsią Nacpolskiem d. 14 lipca 1831. N. 115.
Gen. bryg. Sierawski, dow. dyw. 5-ej piech., do gen. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — Raport o Ejzyku Weinbergu z Płońska, liwerancie wojsk rosyjskich.

1097. W Płońsku d. 14 lipca 1831. N. ...
Maj. Żółkiewicz, komendant dywizyonu pułku 3-go ułanów, do gen. Sierawskiego, dow. dyw. 5-ej piech. — Raport o stanowiskach nieprzyjacielskich.

1098. N. ...
Kap. M. Nosarzewski z pułku 8-go ułanów do gen. Sierawskiego. — Projekt obejścia i zabrania 400 do 500 koni jazdy nieprzyjacielskiej w Sierpcu.

1099. Warszawa d. 7 sierpnia 1831. N. ...
Thomas Lubieński, chef d'état-major de l'armée, à Mr. le gén. Prądzyński, quartier-maître général de l'armée. — Zaświadczenie, iż na radzie wojennej na pobojowisku pod Ostrołęką Prądzyński wyraził zdanie, aby pozostać na miejscu w oczekiwaniu nadejścia Gielguda (po francusku).

1100. Toż samo litografowane.

1101. Warszawa d. 24 sierpnia 1831. N. ...
Morawski, ministre des affaires étrangères. — Circulaire rélative aux événements du 15 août 1831, adressée aux missions polonaises.

1102. W Warszawie d. 26 sierpnia 1831. N. ...
Kap. Forster (z rozkazu Prezesa Rządu narod.) do gen. dyw. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — W sprawie udzielenia urlopu por. Haukemu z bateryi 4-ej konnej.

1103. Warszawa d. 28 sierpnia 1831, o godz. 1 po połud. N. ...
J. Krukowiecki [do gen. Prądzyńskiego]. — W sprawie działań korpusu Ramoriny.

1104. N. ...
J. Lewiński do gen. dyw. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. — O zabezpieczeniu komunikacyi między Warszawą a korpusem Ramoriny.

1105. Warszawa d. 1 września 1831. N. ...
J. Lewiński do gen. dyw. Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O braku wiadomości od Prądzyńskiego; o marszu Rosyan ku Piasecznu i Górze (list prywatny po francusku).

1106. W Warszawie d. 4 września 1831. N. ...
Gen. dyw. Prądzyński. — Raport o odbytej konferencyi z gen. Dannenbergiem d. 3 września.

1107. [Siedlce] d. 7 września 1831. N ...
Kożuchowski do Prądzyńskiego, kwaterm. gen. woj. — O wyjeździe gen. Langermanna do korpusu Ramoriny; o wysłaniu koni Prądzyńskiego do Warszawy (list prywatny).

1108. Warszawa d. 7 września 1831, o 6 wiecz. N. ... (kopia).
Gen. Krukowiecki do Cesarza. — O zdaniu się bezwarunkowem narodu polskiego na łaskę cesarską (po francusku).

1109. [Warszawa d. 7 września 1831]. N. ...
J. Krukowiecki. — Notatka w sprawie układów z Paskiewiczem (po francusku).

1110. W Warszawie d. 9 września 1831. N. ...
Gen. dyw. Prądzyński do Nacz. wodza. — Zdanie sprawy z układów z d. 6 i 7 września (brulion).

1111. Toż samo litografowane.

1112. Nowy Dwór d. 11 września 1831, o godz. 10 rannej.
N. ... (kopia).
Minister spraw zewn. — Raport, czytany na posiedzeniu Izb połączonych d. 11 września w Zakroczymiu.

1113. W Warszawie d. 10 października 1831. N. ... (kopia). [I. Prądzyński, b. kwaterm. gen. woj. pol.]. — Protest przeciwko raportowi ministra spraw zewn. z d. 11 września o ile dotyczy osoby Prądzyńskiego.

WYKAZ OSÓB.

Liczby oznaczają stronice.

Abakumow, gen., 48.
Afrozimow, gen., 48.
Alopeus Dawid, dyplomata ros., 4.
Andrychiewicz Walenty, gen., 146, 166, 203, 254, 302, 306, 308, 309, 311, 312, 317, 320, 322, 323.
Antonini Jakób, pułk., 368, 377.
Arnold Jerzy, pułk.. 390.

Baczeński, podof., 342.
Badeni, intendent, gen., 316, 319, 370, 372.
Baliński Kajetan, ppułk., 349, 360.
Bardzki, ppułk., 102, 118, 293, 294.
Barski, por., 361.
Bartkowski, ksiądz, 382.
Bartkowski, ppor., 237.
Barzykowski Stan., 162, 286, 334, 356, 372.
Bem Józef, gen., 158, 159, 162, 233, 312, 371.
Berdejew, gen., 53.
Beré Ludwik, 288.
Berowski Ign., por., 284.
Berry ks., 11.
Berthel, ofic. ros., 261.
Białobrzeski Piotr, maj., 325, 355.
Bielicki Rudolf, pułk., 340, 350, 393.
Bieliński Julian, gen., 201, 202, 233, 238, 256, 267, 326, 331, 334, 343, 375, 377, 390, 392.
Bieńkowski, komisarz wojewódzki, 377, 379.
Biernacki, pułk., 42, 362.
Bierantowicz, lekarz, 366.
Birulin, pułk., 51.
Biström, gen. ros., 369.
Błędowski Aleks., gen., 34, 38, 42, 47.
Błociszewski Stan., ppor., 286.
Bniński Aleks., senator, 316.
Boborikin, pułk., 51.
Bobowski Konst., por., 296.
Bohdanowicz, ppor., 237.
Bogusławski Ludwik, gen., 155, 157, 161, 203, 221, 231, 233, 255, 267, 360, 367, 377.
Bojanowicz Adam, pułk., 353.
Boniecki Ludwik., por. 377.
Bontemps Piotr, gen., 37, 110, 283.
Borchard, urzędn. pocztowy, 338.
Borhardt, por. 309.
Borkowski Lucyan, ppułk., 298, 314.
Braker, gen. ros., 54.
Brauneck, maj., 360.
Brażko, gen. ros., 50.
Breański Feliks, pułk., 233, 364.
Breza Józef, ppułk., 286, 321, 335, 344, 349, 350, 351, 358, 366, 383.
Briesemann v. Kething, generał ros., 50.
Brodowicz, kap., 387.
Bromirski G., komisarz obw. hrubieszowskiego, 334, 357.
Brzeżański Augustyn, pułk., 148.
Bujwid, gen. ros., 52.
Bukowski Ludwik, gen., 286.

Burharyn I., maj., 351, 360, 379.
Busch, gen., 9.
Buschen, gen. ros., 52.
Butrym Nikodem, maj., 116, 169, 309, 330, 336, 338, 343, 346.
Buturlin, fligeladj. ros., 348.
Bystrzonowski Ludw., ppułk., 353.
Byszewski Józef, pułk., 302, 305, 332.

Cambridge ks., 9.
Chęciński, ppor., 365.
Chiłkow ks., gen., 268.
Chłapowski Dezydery, gen., 44, 99, 234, 238, 319, 320, 369, 378, 380, 392.
Chłopicki Józef, gen., 69, 12, 26, 32, 265.
Chmielewski Karol, pułk., 308.
Choromański, kap., 367.
Chorzewski Piotr, pułk., 58, 89, 267.
Chrzanowski Wojc., gen., 62, 155, 156, 233, 238, 242, 258, 282, 286, 288, 292, 295, 297, 301—304, 307, 310, 311, 313, 316—321, 323, 326, 329, 331—333, 335, 337—339, 341—345, 347—353, 355, 357, 362, 364, 366, 374, 376, 389—391, 393—396, 398.
Chyliński Ant., kap., 293.
Ciechanowski Feliks, kap., 356.
Ćwierciakiewicz Leon, maj., 326.
Czaadajew, gen., 52.
Czarnecki Stefan, emisaryusz, 307, 309.
Czarnomski Franc., gen., 255, 363.
Czartoryski ks. Adam, 373, 385.
Czerniszew, gen., 3, 8.
Czetwertyński ks. Janusz, kap., 295, 298.
Czołczyński Aloizy, pułk., 233, 279, 352, 376.
Czołkowski Ant., 309.
Czyżewski Józef, gen., 44, 201, 203, 266.

Dähn, gen. ros., 48, 172.
Dambrowski, gen. ros., 263.
Dannenberg, gen. ros., 261—266, 392, 399.
Danysz, podofic., 307.
Dawydow, gen., 174, 177.
Dąbrowski, podoficer, 358.
Dąbrowski Ksawery, pułk., 313, 325, 337.
Dąbrowski Stan., ppor., 296.
Dąbrowski Tomasz ppor., 299.
Dembiński Henr., gen., 46, 165, 171, 179—181, 183, 190, 193, 194, 198, 213, 218—220, 234, 238, 255, 258, 267, 299, 301—304, 316, 322, 327, 330, 331, 336, 337, 341, 346, 352, 355, 365, 366, 368, 373, 378, 383.
Depass, 369.
Diebitsch-Zabałkański hr., gen.-feldm., 1, 5, 8, 48, 66, 67, 70, 71, 93, 94, 99, 114, 120, 121, 147, 148, 151, 153, 166, 171, 177, 181—184, 188, 190, 201, 202, 224, 227—230, 262, 265, 287, 335, 342, 364, 381.
Dłuski Mamert, gen., 36, 59, 255, 267, 298, 352.
Dobiecki, pułk., ordonator, 316, 319, 368, 372.
Dobrowolski, urzędnik pocztowy, 388.
Dobruszyn, gen., 48.
Dobrzański Łukasz, pułk., 89, 90.
Dobrzyński, obywatel, 349.
Dobrzyński hr. Faustyn, 349.
Dowgiałło, ppor., 332.
Driesen, gen. ros., 53.
Drohojewski, ppor., 237.
Dunikowski, kap., 371.
Dunin Walenty, ppułk., 150, 165, 179, 185, 187, 188, 308, 313, 320, 322, 325.
Dwernicki Józef, gen., 34, 38, 47, 60, 61, 71, 72, 84, 85, 93, 98, 99, 103, 105, 110—113, 128, 180, 182, 183, 186, 188, 280, 281, 284—286, 289—291, 293—296, 303, 306, 307, 310, 311, 315, 318, 319, 332, 334—336, 338, 340, 351, 355, 357, 362—364, 366, 375, 376.
Dworzaczek, lekarz, 341.
Dzieduszycki Kazimierz, ppor., 353.
Dziekoński Kazimierz, gen., 178, 190—192, 197, 198, 213, 233, 345, 347, 353—355, 360, 362, 366, 369, 373, 375, 378, 381, 382, 387.

Dziewanowski Kazim., maj., 310.
Dziewulska, wdowa podofic., 320.

Engelhardt, mapograf, 292, 342.
Etchegoyen bar. Eugeniusz, 297.

Fackh, pułk. austr., 363, 364.
Fijałkowski, por., 311.
Filipkowski, oficer, 362.
Forster Karol, kap., 338, 399.
Fredro, 152.
Freigang, gen. ros., 52.
Fricken von, gen. ros., 52.
Friedmann Szloma, 398.
» Zelk, 398.
Fröhlich Ant., kap., 33, 40, 391.
Fryderyk II, król pruski, 247.
Fryderyk Wilhelm III, król pruski, 1--3, 5, 6, 10, 11.

Gawroński Stanisław, gen., 257.
Geismar, gen. ros., 54, 71, 84, 94, 122, 124—128.
Gerbel, gen. ros., 53.
Geritz, ppułk., 33, 41, 64, 237.
Gerstenzweig, gen. ros,, 172, 174, 177, 269.
Gervais, gen. ros., 48.
Gibasiewicz Erazm, kap. 337.
Giełgud Ant., gen., 43, 45, 58, 64, 67, 68, 70, 72, 73, 77—80, 83, 86, 88, 95, 97, 104, 115, 125—127, 145, 146, 149, 164, 165, 178, 180, 183, 194, 196, 201, 203, 204, 210, 218, 219, 221, 223, 224, 229, 233, 238, 283, 299, 301, 308, 311, 313, 320—323. 325, 327, 330, 331, 333, 336, 337, 340, 342, 348, 350—352, 364, 367, 373, 374, 380, 382, 383, 392.
Gierałdowski Edward, ppułk., 385, 386, 389, 394.
Gille, mapograf, 292.
Glinka, gen. ros., 273.
Glinka, obywatel, 329.
Gliński Ignacy, ppułk., 339, 341.
Gneisenau hr., feldmarsz. pruski, 3, 10.
Godlewski, poseł, partyzant, 33, 40, 188, 189, 282, 320, 324, 340, 345—347, 354, 357, 362, 364, 366.
Gołowaczew, pułk., 53.
Gorczakow, gen., 172.
Gorecki Ant., 333.
Górski, kap., 380.
Górski, por., 312.
Grabbe, gen. ros., 360.
Grabowski, 152.
Grews, gen. ros., 53.
Grodzicki Korneli, ppułk., 312, 326, 327, 332, 368.
Grotowski Jan, por., 297.
Grotthuz Eustachy, ppułk., 150, 189, 307, 325.
Grzecznarewski, ekspedytor poczty, 300.

Hauke Maurycy, kap., 399.
Hellmann, gen. ros., 54.
Hempel Aleks., maj., 352.
Henkiel Tadeusz, kap., 306.
Hoffmann Józef, pułk., 372.
Hoffman Ludwik, por., 377.
Horain Winc., kap., 293, 358.
Hordyński I., kap., 348.
Horodyski, min. spraw. zagr., 209.
Hoszowski, ppor., 310.
Hube Aleks., kap., 361.
Hübner, pułk., podszef sztabu gen. ros., 316, 337, 361.
Hurko I, gen., 49.
Hurtig Józef, gen., 392.

Igelström, gen. ros., 50.
Ines de Leon, kap., 356.

Jabłkowski, ppułk., 350.
Jabłoński Stan., ppułk., 335.
Jackowski Mich., ppułk., 335, 363.
Jagmin Bonifacy, gen., 242, 255, 266, 329, 332, 340.
Janicka Maryanna, żona żołnierza, 366.
Jankowski, ppułk., 383.
Jankowski Ant., gen., 58, 60, 70, 73, 80, 81, 88, 92, 94, 95, 104, 216, 219, 221, 233, 238, 280, 292, 303, 304, 314, 316, 318, 322, 326, 331, 334, 337, 340, 342, 343, 346, 354—357, 359, 364, 366, 367, 370, 375, 376, 378, 379, 382, 383, 385, 388, 389.
Janowicz Aloizy, ppułk., 267.
Jaraczewski Adam, gen., 34, 36, 38, 42, 353.
Jaraczewski Jan, kap., 333.

Jastrzębski Bonawentura, ppułk., 313, 325.
Jaszowski Józef, ppułk., 80.
Jawornicki, por., 351.
Jeliński, ppor., 237.
Jezierski Nepom., ppor., 337.
Jórski Klemens, ppułk., 287, 289, 290, 293.
Josselian, gen. ros., 48.
Jurgaszko, kap., 237.
Jurkowski Józef, ksiądz, 307.
Jussuf Pasza, 26.
Jutrzenka Paweł, ppułk., 361.

Kabłukow, gen., 53.
Kać Andrzej, emisaryusz, 380.
Kaczkowski, emisaryusz, 186.
Kaczkowski Karol, nacz. lekarz, 324, 343.
Kajsarow, gen., 230, 391.
Kalinkowski Teodor, pułk., 241, 322, 325, 343, 394.
Kamieński Henr., gen., 202, 203, 211, 218, 232, 354, 356, 357, 359, 361.
Kamieński Józef, gen., 122, 124, 127, 300, 324, 332, 344, 347—349, 360, 383.
Kamiński Ludwik, pułk., wicegub. m. Warszawy, 237.
Kampiński, por. 349.
Kananowski Franc., por., 337.
Karśnicki, por., 362.
Kasperowski, ppułk., 331.
Kawer, gen. ros., 54.
Kicki Ludw., gen. 125—127, 154—156, 159—161, 163, 232, 283, 284, 298, 308, 313, 316, 344, 347, 349.
Kiekiernicki Piotr, pułk., 145, 150, 151, 220, 281, 302, 303, 307, 311, 336.
Kierwiński Ludw., pułk., 282.
Kindler Stan., ppułk., 361.
Kisielnicki Winc., pułk., 58, 314.
Kismer, gen. ros., 53.
Kiszkin, gen., 50.
Klemensowski Marcin, pułk., 154, 299, 382.
Kleszczyński Feliks, ppułk., 392.
Klicki Stan., gen., 28, 35, 60. 66, 69, 71, 85, 99, 280—283, 293, 294, 298, 330, 361, 369.
Klimkiewicz Ant., pułk., 285.
Kłosowicz Józef, maj., 337.
Kniaziewicz Karol, gen., 334.
Knorring, gen. ros., 51.
Kochanowski, ppułk., 33, 41, 62, 63, 101.
Kolszewski, gen. ros., 54.
Kołaczkowski Klemens, gen., 151, 169, 190, 283, 305, 323, 333, 341, 347, 353, 365, 366, 382.
Kołotyński, gen. ros., 53.
Kołtonowski Ludw., por., 392.
Konarski Tomasz, gen., 81, 155, 158, 257, 388.
Konopczyna, żona żołn., 320.
Konstanty w. ks., 1. 2, 4, 51, 173, 263, 333, 339, 341.
Korewa Ludw., kap., 321, 353.
Korff, gen. ros., 51.
Korsakow, pułk., 53.
Korycki, maj., 340.
Korytkowski, maj., 360.
Koryzna Krzyszt., ppułk., 218, 267.
Kościelski Józef, maj., 314, 319, 324, 328.
Kosko Celestyn, ppułk., 321—323, 348.
Koskowski, kom. pl. w Wyszkowie, 366.
Koskowski, komis., wojewódzki, 390, 396.
Koss Franc., pułk., 220, 348, 357, 360, 367.
Kostomarow, pułk., 53.
Kotkowski Ant., ppułk., 386.
Kowalski, maj., 232.
Kowalski, podoficer, 358.
Kowalski, wójt gminy, 386.
Kozakowski Wład., pułk., 85, 286, 355.
Kożuchowski Nemezy, 162, 296, 399.
Krapotkin, pułk., 49.
Krasicki Jan, pułk., 203, 232, 309, 342.
Krasicki Marcyan, 288.
Krasiński Izydor, gen., min. woj., 40, 56, 283, 284.
Krasuski Jakób, kap., 365.
Kresmer, komisarz ob. ostrołęckiego, 371.
Kreutz, gen. ros., dow. 5-go korp. jazdy rezerw., 54, 175, 177, 269, 270, 280.
Krukowiecki hr. Jan, gen. 28, 35,

42, 43, 57, 60, 62, 66, 68, 70, 73, 79, 80, 82, 83, 86—92, 94, 97, 104, 106, 117, 120, 151, 190, 193, 201, 203, 253, 261, 280—282, 302, 305, 314, 316—318, 320, 328, 334, 338, 339, 341, 345, 358, 362, 375, 399.
Kruszewski Ign., pułk., 72, 391.
Kruzenstern, kap. ros., 360.
Krysiński Jan, gen., 34, 194, 253, 267, 287, 295, 303, 319, 324, 332, 334, 336, 341, 349, 382, 391.
Krzesimowski Stan., maj., 168, 293, 294, 311, 340.
Kuprianow, pułk., 54.
Kurowski Walery, por., 295.
Kuruta, gen. ros., 51.
Kurzątkowski, żołnierz, 353.
Kuszell Ant., pułk., 33, 179, 201, 203, 309, 316, 318, 320, 338, 341, 344, 345, 356, 360.
Kuszell Michał, pułk., 33, 41, 64, 203, 288, 300, 331, 350.
Kweizer Teodor, kap., 339.
Kwiatkowski, ppułk., 383.
Kwiatkowski Dominik, ppułkow., 376.

Lafitte, bankier, 4.
Lanckoroński hr. Ant., pułk., 286, 335.
Lanckoroński Bart., pułk., 287.
Langermann Jerzy, gen., 233, 254, 334, 370, 399.
Lasocki, urzędnik, 397.
Ledóchowski Ign., gen., 34, 118, 194, 243, 267, 281, 287, 292, 310, 314, 324, 328, 330, 332, 343, 356, 363, 365, 377, 378, 379, 381, 384—390, 392.
Lelewel Jan, pułk. inż., 34, 56.
Lelewel Joachim, 9, 250.
Leontiew, gen., 52.
Leśniewicz Joachim, kap., 393.
Lewandowski, gen. ros., 50.
Lewandowski Grzeg., kap., 342—344.
Lewiński Jakób, gen., 224, 317, 321, 326, 329, 331, 334—337, 343, 345, 346, 349, 351, 352, 354, 370, 374, 394, 399.
Libiszewski Karol, pułk., 59.
Linden, gen. ros., 50.
Linsenbarth Aleks., pułk., 191, 365, 368, 369.
Lubomirski ks., gen. ros., 49.

Łagowski Piotr, pułk., 33, 42, 65, 66, 85, 102, 286, 310, 312, 316, 326, 327, 332.
Łanskoj, gen., 48.
Łapiński Franc., ppułk., 43.
Łaszczewski, ppor., 354.
Łaszewski, ppułk., 237, 305, 365.
Łaszkarow, gen., 306, 307.
Łempicki, pułk., 283.
Łempicki, por., 348.
Łodziński, kap., 386.
Łopuchin ks., gen., 48.
Łowicka ks. Joanna, 341.
Łozow, pułk., 53.
Łubieński hr. Henryk, 287.
Łubieński Piotr, 372.
Łubieński hr. Tomasz, gen., 72, 89, 100, 105, 107, 119, 121, 124, 146—148, 153, 154, 166, 167, 171, 178—182, 184, 193, 197, 204, 212, 223, 230, 231, 233, 249, 257, 258, 267, 283, 285, 287, 291, 295—298, 303—305, 307, 308, 313—315, 318, 319, 321—324, 326, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 337—340, 342, 244, 346, 348, 351, 352, 355, 360, 361, 364, 365, 369, 370—372, 374, 377, 379—387, 389, 390, 392, 394, 395, 397, 398.
Łuniewski, komisarz wojen., 339.
Łuszczewski Franc., maj., 226, 227, 317, 374.

Madaliński, maj., 327.
Majewski Kaz., pułk., 231, 285, 288, 290.
Majkowski Edward, ppułk., 287—290, 292.
Malletski (Mallet) Jan, gen., 56, 283, 382.
Małachowski Gustaw, min., 333.
Małachowski Juliusz, ppułk., 33, 41, 190, 233
Małachowski Kazim., gen., 42, 57, 95, 104, 127, 178, 183, 196, 203, 210, 221, 238, 249, 250, 252, 282, 299, 323, 344, 355, 356, 367, 368, 370, 376, 377.
Małachowski Napoleon, ppor., 358.

Małachowski Stan., regiment., 279.
Małgorzewicz Jakób, ppułk., 377.
Małowieski, komis. obw. gostyńskiego, 397, 398.
Manderstern, gen. ros., 48, 172, 177, 353.
Mandzelewski Felicyan, ppor., 385, 387, 389.
Mańko Jan, maj., 359.
Martynow, gen., 52.
Matuszewicz Winc., ppułk., 267.
Medyński, por., 110.
Messner, ppor., 378.
Mestodowski, gen., 49.
Mianowski Michał, kap., 337.
Michał w. ks., 174, 271.
Michałowski, inż., 294.
Miecznikowski, maj., 225, 375.
Mierosławski Adam, ppułk., 292.
Mierosławski Emeryk, 292.
Mieszkowski, pułk., 338.
Mieszkowski Ant., pułk., 33, 279, 365, 377, 378, 380, 383, 385, 387, 389.
Mikołaj I, ces., 2—5, 9, 229, 230, 263—266, 399.
Milberg Henr., gen., 34, 35, 92, 95, 97, 146—148, 153, 155, 196, 203, 211, 233, 238, 240, 241, 244, 254, 266, 283, 295, 296, 298, 299, 301, 304, 305, 313, 315, 316, 357, 364, 373, 391, 392, 394—396.
Miller Józef, gen., 244, 257, 267, 359, 373, 379.
Miłobędzki, 396.
Mina, gen. hiszp., 189.
Minter Karol, inżyn., 393.
Młokosiewicz Franc., gen., 167, 168, 255, 309, 311, 316, 327, 342, 355.
Mohrenthal, gen. ros., 49.
Moisiejew, pułk., 53.
Morawski Franc., gen., 249, 250, 182, 284, 288, 389, 291, 292, 297, 305, 306, 310, 336, 345, 361, 365, 369, 371, 384—386, 389, 390, 393.
Morawski Teodor, min. spr. zagr., 249, 250, 398.
Morozewicz, prezes Kom. wdztwa lubel., 357.
Mortemar, 9.
Moszczeński Teodor, 157.
Moszyński, sekr. Komis. wdztwa podlas., 388.
Moszyński Piotr, 302.
Mrozewicz, prezes wdztwa lubel., 345.
Mroziński Józef, gen., 65, 90, 92, 93, 279, 281—283.
Mrozowski, lekarz, 354, 355.
Muchowski Paweł, gen., 85, 238, 254, 282, 293, 294, 298, 313.
Murawiew, gen., 50, 269.
Mycielski Mich., gen., 57, 65, 157, 162, 233, 257.

Nagórski, ppor., 247.
Najmanowski Ant., ppułk., 185, 191, 318, 333, 375.
Napoleon I, ces., 24, 189, 247.
Neidhardt, gen. ros., 48, 172.
Neumann, por. art., 390.
Niegolewski Andrzej, pułk., 358.
Niejełow, gen., 49.
Niementowski Tadeusz, kap., 361.
Niemojowski, prezes Komisyi województwa kaliskiego, 338.
Niemojowski Winc., 250, 355, 362, 372.
Niepokojczycki, 392.
Niesiołowski Ksaw., gen., 313, 315, 342.
Nieszokoć Winc., ppułk., 284.
Niewęgłowski, ppor., 336.
Niewęgłowski Józef, audytor, 291.
Niewodowski, kap., 237.
Niezabitowski Maksymilian, maj., 364.
Nikitin, gen., 50.
Niski I., ppor., 279.
Nofok Jan, kap., 279.
Nordmann, mapograf, 342.
Nosarzewski Mich., kap., 279, 302, 398.
Nostitz hr., gen. ros., 269.
Nowicki, maj., 365.
Nowiński Piotr, audytor, 324, 335.
Nowosilcow, senator, 263.
Nyko Apoloniusz, kap., 65, 374.

Oborski, maj., 379.
Oborski Aleks., pułk., 33, 40, 292, 351.
Oborski Ludw., pułk., 285, 297.
Obrębski Seweryn, kap., 359.
Obruczew, gen., 48, 172.
Oczarski, ppor., 378.

Ogiński ks. Gabryel, 333.
Ojrzyński, lekarz, 315.
Olizar Narcyz, 375.
Orzeszkowski Ign., por. 396.
Olszewski Karol, ppor., 310.
Osiński Stan., maj., 336.
Osmólski, kap., 328.
Ostafiński Szymon, ppułk., 330.
Ostrowski Tomasz, dow. gward. narod., 251.
Owander, pułk. ros., 51.

Pac hr. Ludw., gen., 122, 127, 151, 165, 169, 179—182, 184, 185, 187, 191, 193, 196, 201, 202, 233, 194, 296, 298, 301, 302, 307, 309, 310, 312, 315, 317, 318, 320, 221—323, 325, 327, 329, 330, 331, 333, 335, 336, 338—340, 342—344, 346, 356, 370, 376.
Pacanowski, maj., 329.
Pahlen I hr., gen. ros., dow. 1-go korp., 7, 8, 48, 146, 268.
Pahlen II, gen. ros., 146, 149, 154, 156, 162, 167, 230, 246, 268.
Paskiewicz, feldm., 245, 246, 261, 263, 392, 399.
Paskiewicz, pułk. ros., 49.
Paszkow, gen., 54.
Paszyc Ant., pułk., 339, 378.
Pawłowski Ant., gen., 330, 368.
Perrin, gen. ros., 49.
Peterson, gen. ros., 49
Pęcherzewski, gen. ros., 51, 175.
Piątkowski, żołnierz, 358.
Pietrusiński Józef, ppułk., 394, 395, 397.
Piętka Franc., pułk., 198, 203.
Pinabel, gen. ros., 50.
Piotrowski, podoficer, 358.
Pissarzowski, maj., 318, 320, 337, 396, 397.
Piwnicki Jan, pułk., 392.
Plater Ludw., 334.
Plater-Zyberg, konduktor kwaterm. gen., 297. 395.
Plichta Andrzej, 339, 392.
Pobikowski, podof., 320.
Pobikrowska, żona żołnierza, 329.
Podhorodeński Leon, ppułk., 334, 359.
Podczaski Joachim, pułk., 288—291.
Pogonowski Piotr, kap., 157.
Polewski Michał, kap., 336.
Polujektow, gen., 52.
Popow III, ppułk., 306.
Porębiński Tad., ppor., 279, 280.
Portner, kap. 303.
Potemkin, ppułk., 49, 174.
Potemkin II, pułk., 53.
Potocki Ign., por. 279.
Pozzo di Borgo, 2.
Prądzyńska Emilia, generałowa, 279.
Prądzyński Ign., gen., 12. 26, 82, 84, 92, 112—114, 152, 155, 163—165, 171, 190, 223, 224, 241, 245, 147, 250—252, 261—266, 181, 283—293, 296—312, 314—319, 321—323, 325, 327, 329, 330, 333, 335, 336, 338—350, 352—356, 358—361, 363—366, 368—373, 375—378, 384, 390—400.
Promiński, burmistrz m. Sąchocina, 329.
Prószyński, gen. ros., 50.
Pruszak, ppułk., 369.
Pscheise, gen. ros., 49.
Puławski, ksiądz, 355.
Puszet, maj., 383.
Pyziołek Maciej, włościanin, 171.

Radkiewicz Stan., kap., 116, 325, 355.
Radliński, maj., 232.
Radzimiński, komisarz obw. sochaczewskiego, 388.
Radziwiłł ks. Michał, gen., 30, 32, 38, 40, 42, 56—58, 60, 62—69, 71—74, 77—80, 83—87, 90—93, 95—100, 280—282.
Ramlau, lekarz, 349.
Ramorino Hieronim, gen., 149, 155, 159, 161, 163, 194, 203, 238, 242, 252, 253, 256, 258, 261, 267, 321, 364, 369, 388—390, 391, 393, 395, 399.
Read, pułk. ros., 300, 301.
Redel Jakób, gen., 90, 94, 110, 283, 284.
Reibnitz, gen. ros., 50.
Reichenbach hrabina, 9.
Rembowski Lucyan, ppor., 328.
Reszka Ant., ppułk., 33, 41, 283.
Rogojski, maj., 352.
Rohland Franc., gen., 99, 201, 297, 301, 340.

Rönne, pułk. ros, 51, 174.
Rosen hr., gen. ros., dow. korp. Litew., 2, 50, 122, 127, 128, 146, 147, 152, 153, 162, 163, 175, 253, 315.
Roszkowski Napoleon, ppor., 354.
Roth, gen. ros., 230.
Rozwadowski, maj., 371, 372.
Rożniecki Aleks., gen., 263, 305, 358, 360.
Różycki Karol, ppułk., 241, 259, 381.
Różycki Samuel, gen., 259, 350.
Rüdiger, gen. ros., 183, 184, 188, 228, 229, 241, 242, 246, 248, 261, 315, 334, 380, 381, 382, 389, 390.
Rudnicki, nacz. komory w Terespolu, 294.
Rudziewicz, por., 361.
Russyan Franc., ppułk., 319.
Rutkowski Ant., kap., 350, 392.
Ruttié Andrzej, gen., 201, 203, 255, 258, 267, 283, 304, 306, 384—387.
Rybiński Mac., gen., 119, 123—127, 178, 185, 195, 203, 310, 218, 221, 233, 238, 242, 254, 266, 286, 294, 298, 299, 314, 317, 321, 334, 344, 346, 347, 350, 352, 354, 355, 359, 370, 376, 382, 384, 388, 393.
Rychłowski Stan., gen., 256, 291.
Rzepecki Onufry, ppułk., 148.
Rzewuski, oficer ros., 261.
Rzewuski Leon, maj., 326, 352.
Rzętkowski Mikołaj, maj., 384, 391, 394, 397.

Sabbatyn Ksawery, 375, 376.
Sabo Jan, ppor., 339.
Saborinski, gen. ros., 54.
Sacken, feldm. ros., 229. 380.
Sacken bar., gen. ros., dow. 3-ej dyw. uł. 3-go korp. jazdy rezerw., 53, 123, 172, 174, 177, 218, 227, 297.
Sadkowski Leon, podof., 374.
Sakowski, maj., 340.
Salisz, kap., 237.
Salza, pułk. ros., 54.
Schenchine, oficer ros., 371.
Sczaniecki Ludw., pułk., 59, 375.
Skibiński Józef, por., 337.
Skolimowski, ppor., 110.
Siemieński, ppułk., 233.
Siemoński, maj., 374.
Siennicki Stan., lekarz, 316.
Sierakowski Mich., ppor., 297.
Sierakowski Wacław, gen., 220, 256, 324, 328, 332, 346. 357, 363, 367, 370, 372, 373.
Sierawski Julian, gen., 33, 42, 47, 98, 99, 102, 110, 112, 122, 128, 167, 182, 185, 187, 190—193, 333, 242, 244, 245, 256, 267, 285, 286, 290, 293, 294, 302, 310, 311, 312, 317—319, 323, 325—327, 329, 330—332, 335, 340, 342, 349, 384, 385, 390, 395, 397, 398.
Sierawski Maksymilian, ppor., 342.
Sierawski Napoleon, ppor., 346.
Siewers, gen. ros., 154, 155, 241.
Sikorski, burmistrz m. Kryłowa, 327.
Skarżyński Ambr., gen., 43. 238, 242, 245, 257, 318, 330, 331, 333, 334, 336, 337, 342—344, 346, 362, 368, 383—386, 389, 395, 396.
Skarżyński Kazim., gen., 127, 146, 155, 165, 178, 187, 197. 204, 212, 221, 233, 238, 239, 243, 257, 267, 283, 285, 299—304, 308, 314, 329, 341, 369, 371, 273, 375, 387, 397.
Skrodzki Tomasz, kap., 361.
Skrzynecki Jan. gen., 35, 45, 59, 67, 68, 70—72, 77—79, 83, 89, 91—95, 98, 99, 105, 106, 110—114, 117, 119, 120—124, 128, 145, 147—149, 151, 154, 155, 158, 160, 161, 164, 166—171, 178—180, 182, 184—189, 191, 193—200, 207, 209, 224, 240—245, 249, 265. 280. 282—286, 288, 291—301, 303, 309, 311—313, 315, 317—329, 331, 333—342, 344—363, 365—376, 380—385, 388—392, 394—396, 398.
Śleszyński, kap., 237.
Słuszewski, burm. Wyszogrodu, 393.
Śmigielski Walenty, pułk., 289.
Smitt Fryderyk, historyk, 48, 171.
Smoleński, kap., 290.
Sobieski, por., 287.
Sobieski, pułk., 353.
Sobolewski, żołnierz, 358.
Sojecki, urz. pocztowy, 388.
Sokolnicki, ppor., 237.

Sokołowski Piotr, emisar., 309.
Sołkiewicz Szymon, ppułk., 267.
Stadziński, nacz. komory w Mławie, 333.
Starzyński, ppor., 237.
Starzyński Stan., pułk., 296.
Stempnicki Szymon, emisaryusz, 380.
Stępowski, ppor., 110.
Stodolnicki, podof., 349.
Stokowski Feliks, ppułk., 301.
Strandmann, gen. ros., 270, 273.
Stroński Ant., kap., 337.
Stryjeński Zygm., gen., 122, 298, 318, 328, 330, 385, 386, 388, 390.
Strzyżewski, pułk., 33, 41.
Strzyżowski, zast. prezesa kom. wdztwa podlas., 294.
Suchorzewski Tad., gen., 34, 89, 105, 298.
Suchozanet, gen. ros., 48.
Surlet de Chokier, mąż stanu belgijski, 11.
Swancow, pułk., 51.
Świerdziński Jan, nadstrażnik, 346.
Szachowskoj ks., gen., dow. korp. gren., 52, 230, 240, 271.
Szachowskoj ks., oficer rosyj., 360.
Szaster, ppor., 348.
Szczepowski, kap., 288, 350.
Szembek Piotr, gen., 9, 46, 59, 68, 69, 72, 73, 78—80, 86—90, 92, 93, 96, 98, 99, 105, 106, 261, 267, 282, 283, 285, 286.
Szepetkow II, esauł, 306, 307.
Szkurin, gen., 49.
Sznajde Franc., gen., 267.
Szreder Jakób, maj., 302.
Szulc August, pułk. inż., 34.
Szuszerin, gen., 51.
Szydłowski Teod., gen., 255, 304.
Szymański Marcelin, akademik, 358.
Szymanowski Feliks, ppułk., 34, 39, 42, 47, 289, 295, 296, 375.

Terlecki, ppułk., 351.
Teslew, gen. ros., 49.
Tiemann, gen. ros., 173, 177.
Tolkemit Daniel, kap., 333, 342, 350, 391, 392.
Toll, gen. ros., 48, 172, 228, 229, 380.
Tomaszewski, gen. ros., 52.
Tomaszkiewicz, ppor., 237.
Tomicki Jan, gen., 117, 204, 348, 373.
Treskow von., 12.
Tulman, wójt gm. Ciechocinka, 397.
Turno Karol, gen., 225—227, 233, 238, 240, 243, 279, 312, 370, 383, 385.
Turski Tomasz, ppułk., 201, 203.
Twardowski, kap., 101.
Tyrakowski Stefan, ppułk., 376.

Ugriumow, gen., 52, 173, 177.
Ulidowicz, ksiądz, 369.
Umiński Jan Nepomucen, gen., 100, 107, 117, 120, 123, 128, 146, 148, 152, 165, 170, 180, 181, 189, 191, 197, 200, 203, 204, 212, 254, 258, 266, 282, 283, 285, 292, 294—299, 302, 303, 306, 308—315, 317, 319—322, 324, 326—329, 331, 334, 340, 342, 346, 348, 350—352, 354, 356, 359—361, 363, 365, 368, 469, 373.
Urbański Romuald, pułk., 291, 313.
Uzoni, 319.

Valentin, maj., 237, 287.
Valentin d'Hauterive Franc., pułk., 33, 37, 40, 41, 101, 117, 281, 282, 291, 293.
Vietzleben, gen. pruski, 1, 8.

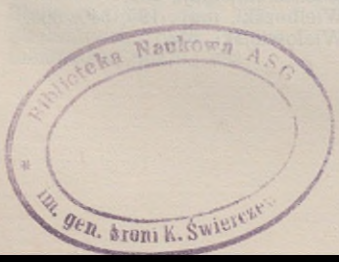
Wachsmuth, pułk., 49.
Walewski, pułk., 312.
Walicki, młynarz, 291.
Wągrodzki, maj., 293.
Wąsowicz Stan., gen., 279.
Weinberg Ejzyk, liwerant ros., 398.
Wereszczyński Jan, ppor., 349.
Weyssenhoff Jan, gen., 9, 28, 44, 46, 47, 61, 77.
Węgierski Emilian, gen., 160, 162, 163, 231, 233, 255, 288—293, 374.
Wieczerski, maj., 232.
Wielhorski, maj., 190, 340, 360.
Wielowiejski, 314.

Wiernikowski, por., 386.
Wierzchowski Franc., ppor., 319, 320.
Wiesołowski, kap., 386.
Wilhelm, ks. pruski (późn. ces. Wilhelm I), 2.
Wilson Józef, ppułk., 56, 261.
Wirtemberski ks. Adam, gen., 62, 71, 280.
Wiśniewski Konst., pułk. inż., 191, 338, 339, 343, 344.
Witkowski, żołnierz, 358.
Witt, gen. ros., 53, 272.
Własow, gen., 172.
Włodek, gen. ros., 50.
Wojciechowski, ekspedytor poczty, 300
Wojciechowski, oficer ros., 313.
Wojczyński Stan., gen., 56, 288.
Wojnarowski Ant., pułk., 33, 378.
Wojniłłowicz, kap., 288.
Wolski Cypryan, maj., 363.
Wolski Winc., pułk., 44.
Wołłowicz Eustachy, pułk., 349, 363, 375.
Wołowski, lekarz, 315.
Wroniecki Ant., gen., 145, 154, 284, 373.
Wyczliński, ppor., 110.
Wysiekierski, prezes kom. wdztwa podlask., 379, 397.
Wysocki Piotr, ppułk., 261, 366.

Zabłocki Teofil, maj., 283, 292, 321, 325.
Zagrobski, podoficer, 358.
Zajączkowski, nadleśny, 293.
Zakrzewski Konst., ppor., 328.
Zaleski Marcin, 333.
Zalewski Jan, kap., 362.
Zaliwski Józef, ppułk., 189, 294, 296, 310, 324, 327, 329, 332, 347, 354, 357, 370, 373.
Załuski hr. Józef, gen., 292, 301, 305, 307, 315, 323, 329, 330, 342, 347—349, 388.
Załuski hr. Karol, 333.
Zambrzycki Ludw., 333.
Zamojski hr. Wład., pułk., 306, 373, 374, 385, 393.
Zandrowicz Franc., ppułk., 289, 290, 376.
Zaniewicz Ign., 324.
Zawadzki, maj., 390.
Zawadzki, urzędnik, 338.
Zawadzki Walenty, gen., 33, 42, 178, 203, 233, 256, 299, 376.
Zeltner, maj., 338, 341.
Zieliński, kap., 237.
Zieliński, podoficer, 358.
Zieliński, por., 345.
Zieliński, pułk., 339.
Zielonka Bened., pułk., 356.
Ziemięcki Stefan, gen., 43.
Zyglewicz, ppor., 237.
Zwoliński, ppułk., 89.

Żelazowski, lekarz, 353, 355.
Żeliński, pułk., 300, 361.
Żółkiewicz Marcin, ppułk., 398.
Żółtowski Edw., gen., 28, 57, 65.
Żwan Kazim., pułk., 310, 312, 314, 316, 321, 324, 328, 342, 397.
Żymirski Franc., gen., 28, 34, 43, 44, 59, 60, 63, 66—68, 70, 72, 78, 85, 89, 90—92, 94, 97, 99, 104, 106, 282.
Żywult Karol, pułk., 288, 292.

28366

BIBLIOTEKA
ASG
NAUKOWA
A/17876/4